VALGES LOSSI

KASTER KASELO

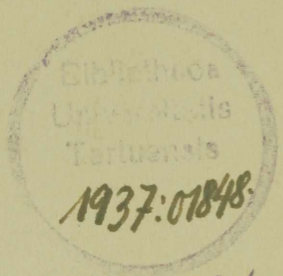
KASTER KASELO

VALGES LOSSIS

ROMAAN

VANA-EESTI KIRJASTUS
TARTUS

Korrektor D. Karopun
Kaas E. Kollomilt

K. Mattieseni trükikoda o.-ü., Tartu 1937.

SALUVERE SANATOORIUMI ROMAAN KOLMES JAOS

ESIMENE JAGU

USK

I

Väike kasepuust toolike tõmmatakse tualettlauale lähemale. Avaneva karbikese valgel vatil lebab imepeene kiviga sõrmus, mille pesa lõhnab maikellukestest. Peegli ette istub filosoofiateaduskonna üliõpilane preili Kadi Puustal. Ta pistab sõrmuse sõrme, naeratab ja võtab kammi. Tumedad ning rasked lokid läigivad otse sinakalt. Ilusad juuksed on vaid siis kaunid, kui nõtke käsi ei väsi hoolitsemast nende eest.

Kaks kastanpruuni silma korrutatakse peeglis kahega, kahest katmatust käsivarrest saadakse neli. Pisike nina liikuvate sõõrmetega, hoolitsetud kulmukaared ja õhukesed huuled väikeses, lapselikult õrnas näos jäävad peeglis samasteks. Preili Puustal pole peeglihaige ega edvistaja. Ei, ta on ainult korralik, mida tingib tema hää kasvatus. Tema maniküürkarbikeses puudub muuseas isegi huulepulk.

Uksele koputatakse. Preili Kadi teeb kiire liigutuse lokkide suunas. Puudutab tualettlaual mõnda avatud karbikest. Jaatab õrnalt ootajale.

Tervitav tulija naeratab. See on kaasvõitleja Raul Saha, kes astub rahulikult peegli ette ja seisatab Kadi kõrvale. Noormehe linavalged juuksed on kammitud üle pää, mis näib sobivat tugeva ja sirge ninaga kõhnas näos. Suured vesihallid silmad vaatavad tuhmilt, kuid neis tun-

dub mõistuseinimese teravust. Lihtne tume ülikond on küll pisut kulund, ometi korralik.

— Tulid ... oo?

„Jaa, Kadike," ütleb ta, võttes naeratava neiu käe. „Ütle mulle — on see peegel kunagi näinud kedagi meeldivamat kui sina?"

Vastust ei tule. Kadi on ainult pisut punastund. Ta vaatab vaikides kõrvale, õrn, meelitatud.

— Nii ... Oled kuulnud Ilusast Helenast, kes olevat elanud Troojas ... kunagi? räägib Kadi ja ta valged hambad paljastuvad tagasihoidlikult.

„Olen kuulnud, et ta polnud suurem kui ta saatus. Aga sina oled mulle kõik! See on minu lõplik otsus, mille pean sulle täna avaldama."

— Nii ütleb vist igaüks, kes armastab ...

Vastuse asemel avaldatakse lihtsat otsekohesust. Noormees suudleb teda, nagu suudeldakse päris väikesi tüdrukuid.

On ainult aastat paar sellest tagasi, millal algas nende sõprus. Kui keegi küsiks, kuidas see sündis, nad oleksid võimetud vastama. Värsked on nad oma tunnetes, mida pole suutnud rikkuda mingisugune jõud.

Sõnatus. Kadi vallatu pilk peatub uurivalt Rauli kulund kuuehõlmal. Kui palju mõtteid ja arvustusi kajastub sellest hetkelisest vaatlusest. Väga palju mõistvat ja andestavat ... Siis Kadi puudutab teda oma lõhnava põsega hellalt, mis tahaks nagu kõike hääks teha.

Saha laseb Kadi kätest lahti ja istub väsinult toolile. Noormehe ilme on endiselt rahulik, kui mehel, kes juba varakult on õppind mõistma teiste mõtteid, mis nõuavad talumisvõimet. Ta isekas liigutus teeb kahtlemata Kadile nalja, sest ta tahab maailma painutada oma tahtmise järgi. Aga naljakas on ta ka siis, kui ta vaikib, käed lõdvalt põlvil.

Kadi puudutab siluvalt ta pääd.

— Töötasid palju, Raul?...

„Oh ei, ei... Kas ma vist... mõtlesin ja ütlesin midagi."

Saali avarad aknad on kaetud pakase suurepäraste ornamentidega. Lauakesel tukub valge sirel beeži paberiga kaetud potis. Nad võtavad albumi põlvedele, vaatavad Kadi perekonnapilte. Vestlevad. Nii oskavad olla huvitavad ka sõnadeta, nagu kaks vastamisi langend sireli õiekobarat kevadeõhtuses hämaruses. See teineteise mõistmine hingelises ühtekuuluvuses — see ongi nende armastus.

Teisest toast kuuldub teenija kõvu sõnu. Invaliid Priidu on komberdand kööki almuseid paluma. Priidu puujalg toob ikka ta näotu keha külastama endisi saamakohti.

Kadi tõuseb kärsitult ja teatab kööki:

— Andke talle midagi!

Nad lähevad uksele vaatama. Saha võtab vestitaskust kahekroonise ja ulatab selle Priidule. Tal on tuline kahju, et pole vähemat, kuid annab viimase raha säärase rahuga, nagu oleks ta kõrgepalgaline ametnik. Ta südamehääl kiidab ja noomib teda ühel ajal.

Kadi vaatab teda hämmastunult. Siis siblivad ta ravitud sõrmed hästi lõhnavas ridiküllis. And, mille Priidu saab Kadilt, on tublisti suurem.

„Jumal õnnistagu teid eksameil. Jah, eksameil, jah — kes teie edaspidi kõrgemalt ja paremalt elate," õnnitleb lombak.

— Priidu, osta kuub, et oleksid natuke siledam. Ja tule näita, et sa pole raha ära joonud! kõnetab Saha teda pisut käskivalt.

„Jaa, jaa... Taevas kaitsegu teid, lapsed! Teid, jah, lapsed, kes teie kord elate paremini..."

— Et sa siis ostad! kinnitab Kadigi.

Köögiuks suletud, Saha jääb mõtteisse.

„Millest sa mõtled?" pärib Kadi osavõtlikult ja ta vaade ilmutab mingit pühalikkust.

Saha mõtles praegu veidrusi. Kas pole haridus ja tehnika kahjustavad tegurid inimkonna ajaloos? Kas pole tehnika see, mis on soo kultiveerimine vastavatele taimedele, nagu on järvevee mahalaskmine kaladele?

„Mine ikka, Priidu on sõjasant, sellepärast pole tal jalga..."

— Oh, ega Priidu üksi...

„Rohkem neid meil ei käi," räägib Kadi asjalikult.

Nende erakorraline jutt jookseb vahelduvas rütmis, käib majanduslikku tulevikku arvustavalt ainelt läbi ka romantika sopilise tee. Mõtted karglevad ajaviiteks püsimatult põigeldes siia-sinna.

Tööst ja leivast meie elame, kuid mis on haridus? Saha arvates see on ilutsemine, mitte küll igas mõttes. Et toita kultuuri, peab vastutasuks antama majanduslikke varasid, kehalist jõudu, närve. Vaadatagu professoreid auditooriumes? Andekamad neist on otsegu kuivikud. Kodus olevat nad pahurad ning närvlikud, neist „madalamas" seltskonnas jälle kergestiärrituvad härrad.

„Jah, kuid minu isa on tervislikult neist erinev. Kuuled, kes vaimse töö pingutusi ise läbi ei ela, ei oska ka teisi hinnata. Muidugi, lihttööline, see on teine asi," arvab Kadi.

— Ometi liigitatakse inimesi nende kutse järgi! Rumalus! ütleb Saha teravalt.

„See vaade on muutumas. Mu isa kojamees Saluveres on väga hinnatud."

— Truud orjad pole kusagil põlatud!

„Noh, olgu nii. Aga ütle mulle, miks on neil ikka nii lõpmata palju lapsi?"

Küsimus esitatakse Sahale ootamatult. — Hm? Miks? Eks see ole iga naise saatus. Emad sünnitavad kodumaale uusi põlvkondi, kes oleksid paremad endisist. Samal ajal jõukad isad uhkustavad kehvade ees oma kulduuride, tiitlite ja ametikohtadega. Hm — ei tea, miks.

„Kunas sa lõpetad?" küsib Kadi järsku, nagu ärgates. „Siis oled sa doktor, kas? Ja minu isa muretseb sulle kas või direktorikoha, kui sa tahad."

— Ja kui ma ei lõpeta, siis ei võta ta mind vist jutulegi.

„Noh, jutule ikka . . ."

Saha kulmud kerkivad. Jah, oleks kõik eelseisev juba seljataga! Tuhat võimalust avaneks teotsemiseks. Karjääri teha pole nüüdsel ajal raske. Ja kui raha väärtus viiakse veel kullaaluselt põllukivide alusele, saab siis juttu olla muredest, päälegi haritlasil, kelle pää on täis teaduse tulusat laadungit. Rumal on siis haritlane, kes peab kõndima raha pärast. Ta pole targem Priidust, kes on ühe jalaga ja pääst napakas.

Saha vaatab Kadi elurõõmsaid silmi, ta vallatult tantsisklevaid põlvi, mis on kui kaks teineteise kõrvale veerend piljardipalli. Täis julgust ja usku kostab puhuti ta naer Saha kõrvu. Hetkeks tundub see pilkena mehele, kes oma põhjusetust pessimismist on kokku langemas nagu tohletand kaalikas.

Nende noorus lubab rääkida valge auto mugavusest, kunstnike baliidest, mis peetakse Pariisis. Nad lobisevad palju, nagu kõik, kes isade rahaga elavad muretut üliõpilaselu. Kas ka Saha kuulub viimaste hulka? Üldkonna järgi vist mitte!

„Läheme täna õige kinno! Aga sa tead, mu isa ei taha, et istuksin mujal kui loožis . . . Hm-jaa!"

— Seisan sinu teenistuses, kallis . . .

Ometi ei märka rahas hällitatav ja hellitatav oma

sõbra seisukorrast rohkem, kui nähakse kuuvalgust magades. Tihti Kadi suudab ainult külmas kombetäitmises või koguni pilkavalt siluda oma kehva kaasvõitleja juukseid — ole, jah, kokkuhoidlik! Tulevasele arstile olevatki sündsam hoida osavõtlikku meelt nende vastu, kes kannatavad.

„Isa ütleb: tähtis on ainult tervis. Tähtsuseta rahast ei maksa kunagi rääkida," seletab Kadi lõbusalt.

— Ja mina ei leia suuremat õnnetust kui vaesus, ütleb Saha jonnivalt. Ta nägu tõmbub sel hetkel kipra, nõudes nagu vägisi oma sõnadele õigust.

„Meie pole maailmaparandajad!"

— Miks meie siis tahame olla edaspidised rahvajuhid, Kadike?

„Kes nõuab, et elaksime maailmale?"

Nii! See ei ole kergelt küsitud! Selle ütluse üle arutledes nad jõuavad rõivastuda jalutamiseks. Laskuvad trepist alla jäisele trotuaarile ning karge talveõhk ruttab jahutama nende õhetavaid põski.

— — —

Suusatamisest väsind, Kadi ja Saha sammuvad hooletult koduteed. Nad olid sõitnud suuskadel hulga tunde kõrvuti, naernud naeru, mis südamlikult oli hoovand nende hingeldavaist rinnust. Iga vähimgi kukkumine ja libisemine oli valmistand neile nalja. Lapsed!

— Raul, homme läheme teatrisse. Laulu kuulame ju meeleldi. Seekord esineb kuulus soome sopran Hiljonen."

Saha võpatab. Tunneb, kuidas põuetasku ja tühja rahakoti kohalt lööb ihunahk kuumaks.

Tal pole kallite pääsmete lunastamiseks tõesti raha. Kellelt peaks nüüd jälle laenama? Mille pääle laenama? Tunneb kitsikust ja solvatust ega oska oma armsamale vähimatki vastata. Ta on Kadile küll mõista andnud, et

tal ei ole rikast isa, maad, maju; ometi mitte seda — peab liikuma seltskonnas taskurahata.

„Ah nii, homme on Hiljonen Soomest? Ma arvan — pole tõsi. See on pettus," kogeleb Saha viimaks.

— Mis sa räägid?

„Hiljoneni nime all esineb kindlasti mõni nurgatagune. Nii olevat juhtund ka varemini kuulsate nimedega."

— Küll sa oled naljakas. Mis sa siis ise punastud, naerab Kadi, teda tugevamini käsivarrest hoides. Haarab viimaks kavaleri kulund mantlihõlmust ja räägib:

— Poisu, ära näävu. Ostsin eelmüügilt kaks pääset. Teine on sulle.

Saha võpatab uuesti. Ta võib lubada oma südant läbi pista — Kadi valetab. Täna ta siis taipab esmakordselt tõde, ja saadab teenija teatrikassasse. Täna siis . . .

Jõudnud Tähe tänava nurgale, Kadi tõstab lumme vaatava pilgu ja käe seltsimehelikuks hüvastijätuks:

— Tähendab, homme õhtul, kell kakskümmend. Nägemiseni!

„Nägemiseni . . . kallis . . ."

Tänava lõpul, aguli viimases majakarbis elab Saha emaga. Pisike tuba õhukeste seintega annab varju kahele linna vaesemale kodanikule — pärmivabriku tööliseidele ja ta ainukesele pojale Raulile, kes takistusist hoolimata õpib arstiteadust. Kehvas olukorras saavad nad toime selle kunsttükiga, et ajavad kuidagi läbi . . . Ema, põdedes rindu ja vigast kätt, töötab päeval vabrikus. Kuid öösi ta peseb, aina peseb . . . Jõukad ei too oma särke siia, linna viimasesse lõppu . . .

— On mulle kirja? on tänagi Saha esimesi küsimusi emale.

„Jah," lausub ema kergelt. „Viimaks ometi ka üks

koht, kus mõteldi vaevaks vastata. On ikka veel viisakaid inimesi tõbraste hulgas," räägib ema liigutatult.

Saha pilk tardub kirja lagedale poognale. Selle asemel, et oma esimese õnnelik-juhusliku teenistuskoha üle rõõmustuda, lehvib ta pilgus varjund, nagu oleks ta saanud eitava vastuse.

Ema jälgib poja ilmet murega, mis ikka pärast eitavaid kirju pistab kui noaga vanainimese südamesse. Otse õudsed on praegused ajad. Noored tugevad mehed ei leia enam kusagilt kergemat teenistust. Issand hoidku küll... kuhu see aeg ja kultuur rahvad lõpuks välja viivad?

— Meie randume seekord. Mulle on võimaldatud teenistus, räägib Saha katkestatud kõlal, vaadates ema murelikku nägu.

„Issand ole tänatud... Vaat, kus õnn!"

— Eks ole, ema?

„Tänu taevale!"

Vanainimene tõuseb veidralt ja ruttu ning tõstab oma soonise käe kõhule. Siis muheleb pojale sügaval kergendusohkel kentsakalt ja kaua. Kas siis nüüd see viletsuste mullavall, mille alla nad nagu igavesti maetud olid, viimaks hakkab pragunema... Kehval ei maksa nüüdsel ajal end koolitada. Jõuad sa sedaviisi suure vägeva maailma vastu. Oh halastus! Õpi päälagi kuklani paljaks, kuni põllumeeski sind oma adra taha võtta ei söanda. Pole enam endised õndsad Vene ajad, millal rahvas oli rumal ja haritlasi vähe.

— Pole enam endised ajad, ema, kinnitab Sahagi, nagu teaks ka tema endisist aegadest. — Doktor läheb sanitariks... Nii pillatakse meie päevil haridust, pilkab ta end valusalt.

„Mis siis! Ma mõtlen, ära püüagi ülearu seda õppimist. Sellega ei saa enam narrusest kaugemale. Jää

parem rahule omasuguse rahva elu-oluga ja... Nad on sullegi ikka kõige õiglasemad," manitseb ema.

— Tean. Olen sind palju nõrjand. Nüüd võin juba ise... kuigi meeleldi ei läheks sinna tiisikusepessa...

„Ega's sa üksi... Sääl on palju teisigi... Näed ise — midagi pole parata, pojake, pojakene!"

Saha pää vajub norgu.

— Et just säält mulle vastati... Pean nüüd töötama oma pruudi isa jooksupoisina, sõnab ta vaikselt.

Saha hää ema, kes lihtsuses ja alanduses on sammund alati ustavalt keskteed, manitseb poega: Inimene ärgu püüdku lennata kõrgemale tiibade kandejõust. Võibolla saab temagi kord kõike, aga... Ka see on tühi kuulujutt, mis ütleb, et mäe otsas parem elada kui all, tuultest varjatud orus.

— Aga tead, ema: olin sunnitud täna tema ees punastuma. Kadi ostab mulle pääsme teatrisse, kus möirgab homme õhtul üks kõriorel, räägib poeg kahjurõõmsalt.

„Siis, siis... ta armastab sind, tõsiselt! Või pileti kohe... Imelik, ise ta rikka rahva laps," vangutab eit halli pääd.

Ema leiab poja vastutõrkumises tublisti rumalust. Säärane võimalus on tema arvates ometi tuhande tänu väärne. Poeg naeratab aga arusaamatult, pilkavalt, kibedusega. Ta surub suured rusikad taskute põhja ja lausub kõlatult, jonnaka tooniga, millest ema loeb aina rumalust:

— Peaksin istuma ühe noore preili armust teatri polstril? See puudub veel! Ta vaikib hetke ja lisab siis: — Ei, sääl jääb istumata!

Saha kirjutab mõned vabandavad read, et preili Kadi ta ilmumata jäämisest ei teeks mingit erilist järeldust.

Vabandab väga, sest ta peab otsekohe sõitma Tartust ära, pikemaks ajaks. Loodab, et edaspidi nad kahtlemata kohtuvad paremas jällenägemisrõõmus.

Rahutult tõmbab Saha selga oma kulund palitu ja ruttab postkontorisse. Pannud postkasti kirja Kadile, palub telefonipreiilit ühenduse Saluvere sanatooriumiga, tulevase ametikohaga, et teatada oma sõidust.

„Jaa, jaa! Ütlen teie teate edasi juhatajale," räägib keegi, kes nimetab end — õde Astaks.

Saha rahuneb, tänades.

Koduteel heliseb kõrvus „õe" pehme hääl, otsegu ootaks teda uues teenistuskohas päris ehtne, hää õde, keda tal ei ole. Veel hiljeminigi tundub, nagu seisaks kuuldetoru ikka ta paremas käes ja nagu kuuleks ta edasi selle võõra hääle tasast mahedat kõla.

Saha otsustab sõita juba õise rongiga. Mis maksab linn kogu oma säravate vaateakendega, kui temas leidub logisevat... Sellest mõteldes tekib temal tülgastustunne kogu siinse elu, kodu ja inimeste vastu. Ta tahab proovida, kas kusagil mujal on rohkem jõukust, seega ka õnne.

Ta pakib oma vähesed asjad ajalehepaberisse, sest tal pole kohvrit, ja köidab need kanepist nööriga.

— Mis heft see sul siin on? küsib ema, poja kaasavõetavaid raamatuid silmitsedes.

„See... ah, niisama — mu päevik," vastab Raul väsinult ja vastumeelselt.

Eideke mõtleb veidikese ja lausub siis nõuandvalt:

— Mis sa tühjade asjadega... va naiste lauludega... mässad. Mis see sulle annab? Katsu ikka loenguid meeles pidada, mis nüüd juba nii palju aastaid... kalli raha eest...

„Küll katsun, küll katsun neidki, ema."

— Eks püüa ikka, jah. Mis sa's teed ära — vaeste

inimeste asi — muudkui jäta pooleli ja mine. Katsu, kuidas saad rahanatukest teenida. Sa siis kevadel turbasohu enam?...

„Ega ma siis kahel pool... Aitas sellestki, mis oli," sõnab poeg korraga närvlikult.

— Ega's kahel pool muidugi, ma niisama. Jah, mis sa's teed ära. Jäägu pääle õppimine ja „doktori au" jõukamatele, kel suured majad ja muud varandused linnas, ohkab ema kibedalt.

Ta saadab lahkuva poja tänavale, kus see ähmases valguses kaob peagi vanainimese silmist.

Eit tõstab niisked silmad üles. Taeva sinine telk on üle külvatud hiilgavate punktikestega. Korraga üks väike vilkuv täheke lendab heleda valgusnoolena ülespoole ja kustub. Ema kuivatab silmi ja püüab naeratada.

— Ei ole viga, ei ole viga... ülespoole tõusis... ülespoole.

II

Saluvere süli kannab sanatooriumi hooneid. Lainelises maastikus näib magavat Valge loss, kui pääsaareke. Sihvakate pedajate salgad, mis külvatud kõikjale, on kohati alandlikult taganend kultuurrohumaa laikude eest, olles andnud ruumi õhule ja valgusele. On väärt näha neid tervislikke metsi, lagendikke, mägesid ja talvund puhkavaid puiestikke, mis kaetud valendavast lumivaibast. Küngaste külmad kõhud kummuvad ümmarate tippudega kargesse põhjamaisesse õhku. Loojuv päike puistab täna metsaladvule ülejäänd kulda... Ahelküngastik on nagu hiigelinimene, kes paisatud külili — sääl teisal selili ja kaetud lumilinaga, mille üle vingerdab maona jäine maantee.

Külmalt ja majesteetlikult seisab sanatooriumi loss kübarataolisel künkal. Kõrge ehitise valgete seinte rühmad kattuvad korrapärases ulatuses mustade tahvelkivikatustega, kui lamedate plaatidega, mille serva alt lõikuvad alla seina ühtlaste akende read kui broderii. Fassaadi üldpilti täiendavad kahe silindertorni siluetid, kui võõrkehad selles üldises ehitusstiilis. Nii näib hoone üldmuljes taldrikule asetatud tordina, mis on kohati ilustatud lumisuhkruga. On tunne, kui oleks tort serveeritav kellelegi väga suurte teenete eest. Ja mine tea kellele — mis eest?

Kui palju aknaid ja kui palju elu nende akende taga! Kui avarad uksed ja kui lõpmata palju läbikäimist nendest!

Saha läbib värava... madalpargi osa... Juba ta seisatab lossi kivisel trepil. Ta astub avarasse vestibüüli ja haistab lüsooli, karbooli ja tärpentini kergeid lõhnu.

Saha kohtaks meeleldi külalislahkeid vastuvõtjaid, kuid ta ei näe kusagil valgeid halatikandjaid. Pikkade koridoride linoleumteed näivad kaugusteni väljaviivate käikudena, milliseid tallavad üksikud mittepersonaali auväärsed liikmed. Õhtuvidevikku peletav elekter ergutab meeli, lohutab, paneb unustama ema ja pruuti, kelledest külmal talveteel oli südame soojaks mõtelnud.

Vestibüüli peegli ette ilmuvad saledad daamid hästirõivastatud härrade saatel. Üldse, saleduse viimane aste näib olevat saavutatud. Pikantsuseks kujunend haprusest ja kahvatusest ei näida siin taganevat.

Kuidas? Keegi naerab magusasti ja südamest. Polekski nagu haigeid, vaid lossi pidulised, mõrsjad, kavalerid. Kas nad siis tõesti ei tea, mis on selle hoone mõte?... See nooruke daam sääl ei tea seda tõesti. Tema maalilised huuled naeratavad igal võimalikul pisipõhjusel. Vallatu!

Noored! mõtleb Saha. Oh teie eluraskuste kerged võitjad! Teie ei pane miskiks lüsoolilõhnu ja arvate endid viibivat aiapeol, keset naervat seltskonda. Ons noorus nii julge?

Kojamees, käes põrandahari, millega asub vestibüüli pühkima, märkab võõrast. Mehe üks silm kattub kaest, teine — võõrast tunnistades on maias pöörduma veidralt viltu. Kodune ning lõbus mees.

— Tere! lausub Saha.

„Tere, jõudu, jah! Sedasi, et me-meie uus san-sanitar või?" pärib lahke lihtmees.

— Jaa. Kelle poole ma siin pean pöörduma?

Mehe vasak suunurk tõmbleb naljakalt:

„Pole vaja kuh-kuhugi pöörduda. Vanemõde on juba kor-korralduse teinud. Mina, kojameister, is-ise nüüd olengi, kes uue sak-saksaga edasi talitab."

See on kelderkorra tavalisi tube, kuhu kojamees juhib Saha. Maapinna lähedusest tingitud rõskus võtab neid vastu vagunitaolises kambris. Mööbliks tukkuv raudvoodi, laud, kaks tooli. Ja mida siin rohkem olla võibki?

„On teil paberossi?" küsib kojamees sõbraliku avameelsusega.

— Ei, kahjuks ma ei suitseta, härra ...

„Eh-hee," naeratab mees, „mis här-härra mina'nd ..." Muutudes asjalikumaks, ta räägib, põrandale vaadates:

„Tulite meie õdedele appi. Neil peab käs-käsutada ol-olema ikka paar meest. Jah, eh-hee ..."

Väsind Saha istub ning räägib rääkimise enese pärast:

— Kes võis olla see õde, kellele teatasin telefoni teel oma sõidust?

„Vahest see kõige väi-väiksem, õde Asta, he-heh! Tema ikka räägib tel-telefoonidega."

— Soo! Õde Asta, lausus Saha pooleldi osatamisi. „Seda ma arvan, jah. Väga kahju, teie tulite lin-linnast ega toond napsigi, eh-hee. Nojah, ma naljatan. Olgu nüüd kui-kuidas on, kuid imelik on, et ei saada kohe seokest roh-rohtu, et nagu pritsi paned, on pisilane näost valge ja altai. Va ra-raip, kuidas sõnnikuks teeb kopsu. Jah, kange ol-olevat teine siginema — kus ikka kurjal... jõud... Aga näe, mõ-mõni inime ei saa last, ega saagi! Eh-ee, in-inimesel pole näsida leiba, aga näe, pisielukas peab sa-saama kõikse pehmemat kopsuliha, eh-hee..."

— Siin näikse kõik terved olevat, ütleb Saha väsinult.

„Mis-mis nad terved! Kui ta sul ikka sees on — ei kedagi... Söö porgandeid või mistahes, aga hauda rebib. Olen siin kaheksa aastat, kah-kaheksa aastat olen olnud, ma tean küll. On siin nähtud seda... oi, oi... seda elu!"

Kojamees süütab piibu, nagu meenuks talle pahu mälestusi surnukambrist.

„Lin-linnast nad enamasti on. Puha jo-joomingute ja halbade naistega ulaelu taga-tagajärg. Kas säherdused prassimised ei kurna tervist. Ol-oleks, et inimene võtab mõistlikult napsi või tei-teise. Kas need on mõmõned toad, kus nad sääl aguliten elavad. Ma olen käikäind, ma tean küll."

Siis leiab kojamees oma äratundmise järgi tõe. Vihaselt põrutab ta oma pruunide rusikatega valgele lauale: „Tul-tulgu maale! Tulgu vaba õhu kätte tööle! Tul-tulgu! Aga ärgu irsaku linnas tolmava tuvisõnniku sees. Si-siis: tiisikust nii ja niipalju, sarlakid ja kõi-kõiksugu haigused. See ir-irskamine maksab nende tervisenatukese. Näete varsti, no-noorehärra, kuidas nad, ilusad inimesed, se-seest mädanevad..."

Kojamees mõistab Saha väsimust. Ta sammub minema viisaka mõttega, et eks edaspidi räägi jälle. Siiski, ta pöördub kitsal uksel veel kord ringi ja teatab:

„Olen siin ko-kojameheks ... Ka-kas ma juba ütlesin ... Eh — hee — unustasin. Hääd õh-õhtut siis!"

— Hääd õhtut!

Saha jääb üksi.

— — —

Saluvere valge lossi juhataja, professor Puustal virgub. Ta pole just hästi magand. On paha, et töömõtted ja mitmesugused viirastused tulevad pingutatud ajule külla just silmi sulgedes! Ta astub pesunõu juurde, hõõrub tugevasti ja masinlikult niiske rätiga keha üle, peseb hoolikalt näo, hambad, kuristab kurgu. Siis ta pakib oma tüseda keha pehmesse paksu kampsunisse, haarab kaks siuglibedat suuska, kepid ja kindad.

Talvehommiku teravas külmuses ta võimas laup tõmbub punakaks. Samuti õhetab energiline kahekordne lõug, sügavate põsejoontega, mis lõpevad väheldase nina keskusse. Tuulest tõmbuvad silmad pilukile, mistõttu kõrged kulmukühmad näivad eriti järsud.

Professor Puustal on ainuke Saluvere arste, kes oskab hinnata talisporti. Raske mehe kaalust vajuvad suhisevad suusad sügavasse lumme otsekui sädelevasse naftaliinijahhu. Lumi meelitab teadlast. Aina kiirust ihkab ta, suuremat kiirust, järsemaid kallakuid, tuulevuhinat. See rahustab. Kui ta siis väsinult hangele istub, on muidu alati pingul närvid rahustatud.

Härra professor näeb koolimaja poole siirduvaid õpilasi maanteel, kus nad puhuti seisatavad teda vaadates. Kord oli temagi säärane jõnglane nagu üks neist sääl ...

Professor Puustal kastab taskurätiga lagedat laupa ja talle meenub elavalt möödund noorus. Taluniku pojana siirdus ta Peterburi, kus õppis onu kaastoetusel ülikoolis

arstiteadust. Täiendas teadmisi Viinis ja Berliinis, ajal, millal kodumaa elas üle kibedat 1905. aastat. Mäletab, ka siis oli ta kirglik uisutaja, nagu tol ajal eriti oli kombeks. Ei, kahtkümmet üheksat aastat on tõesti liiga vähe nooruse ilusate mälestuste kustutamiseks.

Kaitsend doktoriväitekirja, oli ta pühendand pikkade aastate kestel oma jõu arstimi leiutamiseks tuberkuloosi vastu. Ometi ei saanud tema päevade ja ööde pingutusest mingit abikätt loendamatuile haudalibisejaile. Need ebaõnnestusid, ja samuti ebaõnnestuvad praegusedki katsed, tuues ainult targalt päält maha juukseid, muutes meeleolu rahutuks ning pettunuks.

Professor tõuseb lumerangalt ja räägib enesega.

Ta peab! Peab!

Arstide kongressid on saanud kord rumala harjumuse, vaadata kõõrdi tema katsetele. Degenerandid! Küll ta neile näitab! Kellele? Mida? Näo üle vajub abitu muie. Arstidele-kolleegidele? Ei, tema tahab Kochi batsilli võita. Mis on tal tegemist teiste arstidega.

Viimasel ajal professor Puustal on jäänd näost kahvatuks. Sigaretid — hm? Mõnikord tunneb ta väsimust, tabab enese vahest kirjeldamatu ükskõiksuse meeleolust. Ometi, katsetused ja töö ei tohi teda murda! Nii kordab ta enesele oma eluotsust, rohkem harjumusest kui jõust. Igal hommikupoolikul, igal õhtul, sageli üle südaööde liiguvad tema preparaatides need mõistatuslikud olendikesed — vastased! Ja ometi tema ei jõua sinnamaani, selle väikese, nii tühise teoni, et neid olendeid tappa!

Inimene kõneleb inimesega ühelt maailmajaolt teisele — aga tema ei suuda tappa tühipaljast batsilli. Ah... Ta vaatab punaselt tõusva päikese poole. Vaatleb sädelevat lund lagedail väljul. Kõik on nii ilus. On ilus ja elav. Enesestmõistetavalt elab ka Kochi batsill... Ei, enesestmõistetav pole enam see, et tema sellest tillukesest

vaenlasest jagu ei saa. Ja ometi professor Puustali nimel seisavad nii mõnedki avastused tiisikuse alal, mis on kiskund lahti kolleegide silmalaud. Neist „avastusist" loodetakse teha kasulikke järeldusi, kuid vähe, vähe on sellest. Nad aitavad ainult haiguse käiku pikendada, mõnikord pisut pidurdada...

Üks väike koolitüdruk huikab midagi pilkavat kaaslastele. Linnu piiksatusena kostab ta hääl talvehommiku karges vaikuses.

Samas jõuab professori mõte Tartu ülikooli filosoofiateaduskonnani. Sääl õpib tema tütreke Kadi, see ainus ja hellitatud laps — koopia armastatud kadund naisest ja emast... Õpib sääl... Aga vaheaegadel siin..., Rakendavad asutise väledama hobuse suuskade ette, kihutavad inimestele vaatamiseks üle Saluvere väljade. Seejuures nad ise naeravad lõbusalt: üks — madala bassiga professor, teine — värviteklis, noor ning õitsev tüdruk. Need on ta kaunimad lõbud...

Professor Puustal suusatab lumiste põõsaste vahelt kodu poole ja ta rütmist paistab otsekui värskendatud nooruse kergust.

— — —

Arstide paviljoni ruumides algab hommikune tegevus. Pärast kohvi ordinaator doktor Purre süütab paberossi, silub veel kord juukseid, puhastab sarvprillid ja tõstab need mõtlikult ette. Mustad raamid sobiksid vahest tema sama värvust juustega, kuid need sõõrduvad liiga teravalt ta pehmeile silmile, ühtlaselt valges näos.

Doktor Purre koputab juhataja korteri uksele. Tavaliselt enne lossi minekut on professor palund teda enda poolt läbi tulla, et vestelda mõningaist päevaküsimusist. Ei maksa pahaks panna, et kolmekümnekuue-aastast arsti professor Puustal kohtleb nagu noort keskpärast üliõpi-

last, kellele pole Jumalast antud midagi pääle lugupidamist vääriva töötahte.

— Tere hommikut, härra professor! Kuidas õnnestus teie tänahommikune jalutuskäik? räägib doktor pehmelt, istudes.

Professori kodused sõnad kostavad järsurõhuliselt ja tagasivõtmatult:

„Isegi nii hästi, härra doktor, et oleksin peaaegu murdnud oma suusad."

— Jaa, palju siis läheb inimlapsele vaja seda, mida võib juba nimetada õnneks ... Lubage, võib-olla oleksite ettevaatlikum ... uuesti abielludes ... Eh, vabandage!

„Võib-olla oleksin? ..." osatab professor Puustal summutatud häälel ja vaatab küsivalt abiarstile.

Doktor Purre paneb paberossi alusele ja lehitseb märkmikku. Ütleb aeglaselt:

— Õieti pidin teile teatama ... Ah-jaa — vanahärra number kuuekümne üheksas, jah. Ta jooksis läinud ööl verest tühjaks ja mul polnud mingit õnne päästa teda.

Professor Puustali laubal paisub sakilisest pindsoonest kaugelenähtav vööt. Tõstab paberossi rahulikult huultele, mis on selleks vaikseks märgiks, et ta on võtnud kuulduse teatavaks. Sõnab vaikselt, kuid karedalt:

„Kas mõistate ise, milliste mõtete kontrasti olete mulle praegu esitand? Kui ma surun suusakepi rautatud otsa jäässe, jää pragiseb, kuid ei oiga. Torkan ma pritsinõelakese katseseerumiga haigele ihhu — teie teate — ta kisendab. Kuidas suudaksin veel küpses meheeas tunnetega hellitada nii õrna inimest? Kuidas? Kuidas võiksin armastada üht neist, kelle liikmeid torgin pritsinõelaga? Kuidas võiksin pidada jumaluse asemikuks oma südames seda, kes on haige või haigeks saamas? Embakumba! Päälegi kui ma näen, kui viril on see, kui viril ja jõuetu olen isegi rumala looja ebaõnnestund käte-

tööna. Ärge vähemalt minult nõudke enam poisikesile omaseid tundeid — ei, ei!"

— Härra professor, võib-olla teaduslik analüüs ei sobi kõikjale. Inimene ometi koosneb ihust ja hingest, kuid nende mõlemate juurde minnakse kui kahe eri asja juurde, iseteid kaudu. Kunas minnakse teaduslikult, kunas mõtlemata, sõnab doktor kõlatult.

„Siiski ma keeldun täna teiega neist küsimusist mõtteid vahetamast. Minu kortsud näol ja mu lagipää... Tean, need teevad mind, vanameest, eemaletõukavaks, eriti kui olen närvlik. Usun, olen andnud mõistetava vastuse. Nojah, number kuuekümne üheksas, see on siiski üllatav. Nojah — noh..."

Doktor Purre näeb suitsusõõme ahnelt kaduvat teadlase kopsu. Ainult nõrka vina tuleb säält tagasi, haihtudes lae alla.

— Jah, härra professor, ka seekord püüdsin olla vaid abistaja, kui tähelepanelik arst... Aga mina ei suutnud olla isegi põetaja, sest ma ei võinud teda aidata, ütleb doktor kahetsevalt ja lisab: — Kord tähendas teie preili tütargi: Loodus parandab, arst aitab ainult kaasa. Isiklikult veendun peaaegu päevadega isegi selle mõtte vales.

Professor heidab veel kord küsiva pilgu doktorile. Ruumi jääb valitsema vaikus.

Kadi ütleb — Kadi! Kui oleks tema oma kõik see, mida ta tähendab — teda võiks pidada eluküpseks inimeseks. Aga... Siiski, tema tütar Kadi püüab hirmuga lõpetada isa katsetused, milledesse ta küll usub, kuid mis peaksid sündima ülipingutusteta. Ja teised? Selles osas näiteks doktor Purre vaikib. Kolmandad aina loodavad kaasa ja õhutavad teda. Kongressidel nad saavad temale otsekui moraalseiks lahingujuhtideks, kes ässitavad vahva sõduri, professor Puustali, rünnakuile. Ja tema, sõdur,

tahab olla kangelane, kes unustab kõik takistused, õieti arvestab kõiki raskusi enese ümber. Ta ei taha olla lihtne arst, käsitööline, kes ründab elu kõhuhüvede pärast.

Korraga professor heidab pää isekalt kuklasse ja sõnab kauase vaikuse järel teravalt:

„Mina siiski ei lase ennast naeruvääristada! Neile, kes minu üle on agarad muigama, ütlen: Palun, tulge ja tehke teie inimene vabaks! Laske tal elada jumalate väärilist elu!" Siis surub teadlane huuled puhuti närvlikult kokku, ja see on õudne, kui palju ta suitsetab.

— Nagu teie, härra professor, umbes aasta tagasi rääkisite, kõneleb doktor ettevaatlikult. — Teil oli kunagi kavatsus katsetada viinaga... Tõepoolest, elus kohtame küllalt tüüpe, eriti meeste hulgas, ja leiame: mida rohkem nad tarvitavad alkoholi, seda tervemad ning tugevamad nad on.

Professor on rahulikum, kui ta vastab:

„Jah, alkohol nõuab liiga erisuguseid tüüpe. Kuid haige, kelle konte hoiab koos ainult nahk, ei kannata mürke oma nõrga seedimise pärast. Konjaki abil tõusis küll mõnel söögiisu, nad võtsid kaalus juurde ja paranesid, kuid andusid hiljemini joomisele. Selle tagajärjeks oli meeleolu kõikumine, närvlikkus, tahtetus — kuni tagasi haiguseni. Ja nagu märkasin, nad surid rutem kui muidu. Inimesel, kes tahab tõsiselt paraneda, peab olema tugev tahtejõud, enesevalitsemine ja usk. Alles neljandale kohale tulevad tavaline teaduslik abi ja arstimid."

Doktor Purre jaatab kombeks. Siis näitab kell tööleasumise täpsa aja. Teenija aitab härradele selga kahisevad halatid. Nad sammuvad lossi. Põetajad jagavad lugupeetud härradele kummardusi, õed naeratusi, köhivad daamid tähelepanu.

III

„Linda!" käratab professor asutise kaunimale toaneiule, keda haarab parajasti seljatagant hingeldav noormees. „Ma olen ütelnud, haigetega peate hoidma ametlikku vahekorda... Peab olema oskust oma kutses!"

— Jaa, aga... püüab end kaitseda lapiga töötav neiu.

„Vait!"

Haige noormees tõmbub ruttu ja vargsi eemale. Tal puudub tahtmine Linda kaitseks juhatajale teatada oma eksimusest. Ja professor andestab temale, sest ta võtab neid palavikust piinatud väetitena; kuid teenijad ei tohi eksida.

Juhataja peatub nüüd lõbusalt naeratava daami juures, kelle silmad tunnistavad, et ta on võtnud palju uimastavaid tablette, mida antakse kopsuhaigeile köha vaigistamiseks. Lubamatus! Üle ettenähtud annuse dicodid mõjub uimastavalt nagu alkohol. Teinud valvekorraõele valju noomituse, professor Puustal astub oma kabinetti. Kõik hingavad kergendatult.

Mõni minut hiljem vanemõde Iida, teravate näojoontega tõmmu vanapreili, täites oma kohustusi, tutvustab uut sanitari juhatajale. Pääd pabereilt tõstmata, ei lase vaikiv professor end tulijaist eksitada.

— Härra professor, uus sanitar soovib end esitleda, lausub õde kärsitult, juhataja ebaviisakusest pahanedes.

„Jah, meie vajame terveid tööjõude," ütleb professor pilku veelgi tõstmata. „Ah nii, teie olete kohal ja olete terve?" tõstab ta pää.

— Ma loodan, et olen seda, härra ülemarst, sõnab Saha kummardusega.

Juhataja kohendab ninale sangaga prillid ja jätkab küsimusi:

„Olete puhtustpidaja või räpane inimene, kelle särk

alatasa lehkab higist? Ja teie ei eksi, andes haigele määratud kalarasva asemel soolhapet?"

— Ei, härra ülemarst, ma ei eksi neis asjus! vastab Saha kindlalt.

Õde Iida astub Sahale lähemale ja teatab, et nende juhataja kannab professoritiitlit. See on aunimi ja sellega ei tohi personaali liikmed naljatada.

— Jah, jah, kinnitab professor endamisi ja heidab tänuliku pilgu õele. Süütab paberossi, kiidab siinse töö kergemaks kui näiteks tööd põlevkivikaevanduses, põllul või kusagil poeleti taga.

Pisut aega valitseb kabinetis vaikus.

— Kas oskate teha vahet haige ja terve vahel? küsib ta siis hajameelselt. — Igatahes viisakas, väga viisakas ja sõnakuulelik peab olema. Nii, nii — teie olete vaba, räägib professor, vastust ootamata ning pöördub nagu tüdinenult doktor Purde poole, küsides mõningaid teateid.

Sellega on kõik räägitud. Vanemõde Iida, heldene aeg — küll tema mõistab õpetada... Saluvere professor nõuab alandlikku ja lihtsat suhtumist kõigesse, lubamata midagi arvustada, mis sünnib sanatooriumis. Ta ei hinda haridust, diplomeid ega seisusi. Pääasi, et tööinimesel oleks loomulik mõistus, tervis, viisakus ja voorused.

Kabinetist koridori tulles on Saha siinseist inimesist hämmastunud. Imelik professor! Tõesti, Saha paks nahk kannatab paljugi. Oleks teda sääraselt kohelnud keegi teine... Aga et see tuim üleolek tuli tema pruudi isalt... Siiski, seda ta poleks tahtnud. Kindlasti tema isik annab professor Puustalile põhjusi suhtuda temasse väga ükskõikselt, võib-olla koguni põlgavalt?

Täna on Saha töökohustusist veel vaba. Ta kasutab aega lossi keeruliste ruumide ja nende sisustusega tutvumiseks.

Saha pilk jääb kauaks peatuma meetrikõrgusele skulptuurile. See on alasti meest kujutav pronkskuju, mis on asetatud teisele korrale tõusva tammepuust trepi alustahu kõrvale marmorsambakesele. Tugev, lihastes käsivars hoiab kõrgel tõrudest tilknevat tammeoksa. Hästivoolitud keha peab sümboliseerima tervist, sitkust, jõudu. Tüve küljest rebitud oks pronksises peos peab kinnitama vist vabadust, millise rikkuse võib igaüks võita tervisele — vabana vabas looduses. Kuju jalgade ees on tahvel kahe lausega: „Kuigi roomlastel oli ainult terves kehas terve vaim — meie ei usu seda. Ehkki oleme haiged, sädeleb ometi meie vaim."

— Nii. Uus maailm — uued mõtted!

Haigete registreerimistahvli ees seisab lüheldast kasvu õde. Juba pisut varemini Saha pani tähele ta väikest lapsenägu, piiratud vuaalpääkattest, mis jätab vabaks ta heleblondi juuksesalga kaunilt kumeral laubal. Ta rahulikest silmist helgib vaikse järvevee sina. Esimene pilk neist silmist ütleb Sahale, et see on õde Asta, see on see, kes ikka räägib telefonidega, see on tema...

Saha lähenedes õde kirjutab tahvlile järgmist:

„21. veebr. s. a. haigete seis:

Kopsutuberkuloosi	347
Kopsunäärmetuberkuloosi . .	24
Muid haigusi	3
Kokku	375."

— Vabandage, õde, kokkuvõttes teie eksisite ühe võrra, teatab Saha.

Õde vaatab tahvlile, kust ta pilgud tulevad tagasi ja peatuvad võõra näol.

„Jah, teil on õigus. Tänan!"

Nad tutvuvad siinsamas. Õde peab minema. Saha

jääb jälle üksi haigla koridoride labürinti. Nagu iseenesest ta loeb valgeilt ustelt tubade numbreid: nr. 75, nr. 76, nr. 77 jne. Ringiga tagasi, peatub jälle tahvli ees, lugedes professor Puustali tiitliterohket nime. Korraga haarab teda kummaline mõte. Mis oleks, kui kirjutaks omagi nime tahvlile, ettepoole doktor Purde omast... Siis peetakse teda küll tolaks! Aga kui simuleerikski natuke napakust — vahest tuleks paremini läbi alamal teenistusastmel, kus peab lahendama leivaküsimust haigla jooksupoisina.

Saha naeratab kibestunult, astudes edasi. See on umbes kümneaastane alabastrinäoline poisu, keda lükatakse ratasraamil röntgenikabinetti. Saha vaatleb kaastundega ta patjavajund kaunist nägu, kahe uudishimuliku vesihalli silmaga. Nad hüüavad teda hellalt ja nimetavad Kulliks, Kullikeseks. Poisul näib olevat kõrge palavik. Raske hingeldus näib teda väga väsitavat. Talt nõuab suuri pingutusi, et pöörata oma lapselikku pilku külalisele. Ta on unustand oma värisevasse kätte lehekesed, kus leidub paar värssi, milliseid ta nähtavasti õpib.

Pisut hiljem väljub kusagilt toast elegantne noor daam, kes kannab punasetriibulist öömantlit valgete nirginahast kingadega. Daami kaunid ja otsekui nutetud silmad otsivad kedagi kärsituis pääpöördeis. Järsku kõlab hele naeratus, mis järgmisel silmapilgul kustub pisaraisse, hetkel, mil noor daam Saha isikus ei näi leidvat otsitavat. Ta avab ruttu pääsaali viiva klaasukse ja kaob ploompunaste kahhelkividega kaetud kamina varju.

Mis? Kes? Saha nägi teda veel vaid valguse ja värvide kaugemas panoraamis. Vestibüüli kõrged püstkülikulised aknad tõusevad välisvalgusest helendavate hiigeltahvlitena, mis lõikuvad teravalt pähkelpruuni seina, andes sissekäigu fassaadile mingi moodse kloostri ilme. Vahest selle vahega, et uste ülakaared ei tõuse gootistiilselt tera-

vaiks, vaid lamenevad geomeetriliste kaartena tõmpkumerusiks, mis näib pisut segavat lossi kubistliku arhitektuuri üldist sisestiili, nii vestibüülis, saalides kui ka tubades.

Saha leiab ruumide värves looduse suurepäraste kompositsioonide jäljendeid. Nii on lossi seltskondlikud ruumid kaetud pähkelpruuni vineeriga, millist toime omavad põrandad ja ülesviivad tammepuutrepid. Vaheukse ühendus määrab pääsaali värvi, mis ilmutab valgusel kahvatut kirsspunast. Ja järgmise vaheuksesõlmega see värv muutub söögisaalides liilia-oranžiks.

Edasi näivad vaheuksed määravat värvi ka koridorides, kus ilmneb üle nende klaasiste sõlmede ploomkollast või kullerkupuõite värvust. Siit omakorda jagavad kümned avarad tahveluksed haigetubade värvirühmi. Nii esineb külluslikult kahvatu roosilehe ja õunapuuõite värving, kuni beežide ja kriitvalgete tubadeni.

Saha unustab noore daami, tema hingeliigutuse erilised avaldused. Ta tõstab mõtlematult käed seljale ja jõuab selles värviliste vineeride voodris märkamatult naisjaoskonna koridorile. Läbi poolavatud uste kuulduvad peened ja pehmed kõnetoonid, mis näivad ühtivat õunapuuõie värvitooniga. Nad näivad olevat haritud daamid paremast seltskonnast. Kõigele vaatamata on Saha tunne, nagu oleks neid siia numbritubadesse kogutud sunniviisil, mingi lõunamaalise kombe kohaselt. Peavad nad siin lamama või istuma, igaüks oma voodil, palaviku iharusest õõtsuvail rinnul. Nende peigmees on nähtamatu, nende oma ihu soovimatu higistusnõrkus. Selle päältungiva, liiga kirgliku olendi vastu nad puiklevad ja võitlevad. Ometi nende džentlmen ei jäta neid rahule, olgu voodis, jalutuskäigul või saalis. Kõikjal ta jälgib neid nähtamatuna.

Saha kuuleb neid nimetamas „tempot", märkides pala-

vikulehele kehatemperatuuri. See „tempo" on nende „kavaleri" nimi ja ta vanus on see, mida nad lehe ruutudesse kirjutavad. Nende noorim „poiss" on soojamõõtja järgi 36,8, aga vanim — 41. Seda viimast nad vihkavad, see kurnab neid ju otse nõrgestuseni.

Mahukat ruumi laia ukse taga kutsutakse vist avaruse tõttu poolpilkavalt „Naissalongiks" ... Selle toa uks avatakse ja kõrgete akende foonil ilmub nähtavale suureroosilises öömantlis tütarlapselikult kaunis brünett naishaige. Roosais tuhvleis, koketeerival kõnnakul, hoolikalt kammitud soenguga, ta peatub kelmikalt Saha ees. Ta elavad silmad ravitud joonkulmude all vaatavad hetkeks salakavalalt. Naiselikku oskust tarvitades ta jätab nagu meelega koomale kohendamata mantli liiga avarad hõlmad, kusjuures on nagu kogemata jäänud nähtavaks kaks energilist rinnapoolt.

„Vabandage, härra — ootate vist kedagi," küsib nägus neiu, keda Saha hiljemini õpib tundma preili Liisina.

— Oo jaa, madam. Ootan Insilda-Akseni-Mandit. Ega teie juhtumisi tea, kus toas ta asetseb? See, kelle kombinee ülemine pitsiserv on peaaegu samasugune kui teil, madam.

„Või kombinee on tal ka," imestub vallatu neiu köhatades ja puhkeb helinal naerma. „Ei, niisuguse nimedeaheliku kandjat meil „Naissalongis" küll ei ole. Vahest mõni uus."

Viimase lausega ta naerab veel helisevamalt. Saha võtab seda kui vastupilget. Järgmisel silmapilgul ülemeelik naishaige kaob hõljuvail sammel.

Nr. 113 uksest tulija on alles habras tütarlaps. Koridoris eksivat Sahat ei pane ta tähelegi. Ûsna arenematud, plikalikud ja kõhnad on ta liikmed. Nukrus ja asjalikkus veretus näos, suu ümber juba varakult kibe joon.

Vastaspalati uks seisab avaramalt praokil. Voodis

lamab poolpüsti patjadel tüse naine, kohendades end aegajalt paremasse asendisse. Kõrvalvoodil istub kuivetund sale daam, kelle kõnest võib oletada välismaalast.

— Tere, kuidas elate? Küsib Saha uksel seisatades.

Vaikus. Siis sõnab sale daam: „Oo, vääga hääste." Ta tõuseb püsti ja leiab ehmudes, et on korratu, kammimata. Kes võis ette näha härrade külastust...

— Tervis ütlemata hää, mis viga elada, pilkab tüse daam, keda kolmas nimetab proua Kasteks. — Kasvata last ja ela!...

„Aa, mis viiga elama, kui mees saatma raaha, ah?"

— Noh, jumalik elu on, seda peab ütlema!

„Mis sa kaebad ometi, proua Kaste! Endal palavik kolmandat päeva ilus — mis sa pirised," noomib neljas — proua Ämmat.

— Jah, sina tead... ütleb proua Kaste tusaselt. Saades lahkemaks ta sõnab Sahale: — Olge hääd, astuge tahapoole. Palun, kallake mulle klaasi tilk vett.

See on Saha esimene abi, mis ta osutab haigele. Ta teatab enesest. Daamid pilkavad. Nad avaldavad soovi, et uus sanitar tuleks nendega vahel jutlema. Kui huvitav?... Oh, kui huvitav!

Koridor teeb poolümmara kurvi. Nüüd Saha loeb numbrite asemel sõnu: „Õde", „Vanemõde", „Kiirtetuba", „Röntgenikabinett", „Operatsioonisaal". Eriti hirmuäratavaks kabinetiks siinses riigis on viimane. Iga kodanik kardab silmapilku, millal tuleb ta ihul tegemist teha peegelpuhta lõikustoa terariistadega. Ja ometi — just paljud inimesed on saanud tagasi oma tervise moodse sanatooriumi lõikuslaual. Säärastel puhkudel professor väljub lõikusruumist iseteadvana kui jumalus. Jah, sel üleval hetkel loetakse teda tõesti Jumala järgmiseks. Tema ütlusi võetakse kui prohveti õpetust. Aga siis, kui vaevatud hing nähtamatult ära lipsab, jättes maise ihu lai-

bana professori noatera alla, tunneb teadlane näävumist. Ta laubal nähakse higipiisku, halid kuklajuuksed tunduvad otse lumivalgeina. Kaks siksakilist soont ta meelekohtadel tursuvad peaaegu sõrmejämedusiks, nagu oleks üldine verepais kirurgi kehas suurenend. Ta muutub alandlikuks, ei vaata kellelegi... Nohiseb, rebib kindad käest katki... kõhatab kergelt...

„Olen kutsutud ses vaimusöövas töös tegema tõkkeid haiguse hävitusele, ometi mitte tapma, ometi mitte tapma!" ütleb professor Puustal neil korril närvlikult.

Ja see on tõesti südamepiin, mille all teadlane kannatab. Kuigi temale avalikult andestatakse, südameis pole see nii. Nad mõistavad kohut. Mõistaksid kohut ka Surma kui inimkonna suurima vaenlase üle, kuid viimane jääb kättesaamatuks. Siis siunavad nad tema pisijuhuslikku abimeest ja nad ähvardavad puutuda tema suurt au, vaatamata endisile häätegudele.

Saha siirdub tagasi ja astub tammepuust trepile, mis viib üles meestejaoskonda. Koridorid, lõpmatud koridorid jooksevad kiirtena kokku korvmööbliga sisustatud suurde vahesaali. Seinu ilustavad rõõmsad õlimaalingud. Akende vahel seisavad astmelised postamendid elavate lilledega. Kõikjal hoolsus, värske õhk, puhtus ja kord. Asjatult ei nimetata Saluveret Eesti luksussanatooriumiks. Valge loss hoiab eneses palju kergust, meeleolu, usku. Näib, et kui ses hoones midagi esineb, siis serveeritakse see tõesti äärmisel kujul. Nii piiravad Saluvere ümbrustki avarad metsad, omapärased künkad, pargiosad.

Koridori läikival linoleumil Saha kuuleb oma vaikseid samme nagu pingule venitatud nahalt; kui jõuab rõdule, muutub põranda kõla. Seda välisõhuga otseühenduses olevat pikka ruumi nimetatakse õigusega sanatooriumi kopsuks. Joonsirge kurgutaoline galerii näib tõesti

suurepärase õhukanalina. Oma kasvuhoonelise esikülgega ja avatud akendega otsekui maigutab rõdu õhkuhaarav suu lõunasse. Siitkaudu neelab ruum oma piklikku klaaskerre männimetsa vaiguse õhu ja jaotab selle sadadel lamamistoolel puhkavaile kopsuhaigeile, kuni taoti mõni kahinal hingav õhuahne seda liiga ohtralt kurku ahmides peab läkastavalt köhima... Nad ahmivad kümnekraadilist talveõhku sõõrmeisse, nagu imeksid palavat piima. Ent vaigune mets sõõratab seda õhupiima lõpmata tagavaradena — männiokkaist kurnatud hapnikukeedist.

Saha sammub tagasi meeste tubadeni, milliseid on nummerdatud kaugelt üle saja.

Nagu Saha mõistab, jagunevad siin haiged oma elutingimuste järgi kahte liiki. Ühed „kuuluvad klassi", keda palavik paigutand patjadesse ja madratseile, nagu igavesse vangi ja needusse. Ja nad võivad ainult kikikõrvu läbi seina kuulata, mis sünnib väljaspool nende kahetsemisväärset seisukorda. Teised, kel rohkem vabadust — korralikult rõivastatud härrad —, võivad ilmuda alla pääsaali. Sääl punasel nahkmööblil nad võivad vestelda oma südamelemmikutega, nii kuidas lubab tuju, mis on väga olenev haigusekäigust.

Vaikne kell heliseb igas ruumis. See on eelkutse ühisesse lõunalauda. Nad kogunevad pääsaali. Keegi vallatu daam tõstab oma haprad sõrmed minutiks viieks klaverikahvele ja mängib valssi hingestatud rütmis. Valged kitlid ei sega neid. Neil on luba olla siin iseendiga, oma rõõmude ja muredega.

Vaatlev Saha saab korraga kurvaks. Ainult ta ise teab, mis teda vaevab... Võib-olla kardab ta tööd, kahetseb, et ta haigena ei võinud sõita siia, vääriliseks kaaslaseks teistele... Ja...

Saha'e ulatatakse lapitud halat, mille ta võtab vastu

tuima ükskõiksusega. Jah, arstina oleks võinud Sahagi kanda parimat halatti. Selleks poleks kulund enam kuigi palju vaeva ega raha! Ta meeleolu peab tõusma tasavägisi, mõeldes endast kui arenematust enesearmastajast: „Kõik läheb hästi ja... peab hästi minema! Häbi!" ütleb ta enesele. „Mina, terve inimene, pole rahul oma käekäiguga, aga nemad sääl — need „moodsed vangid" — nad ei nurise. Häbi!"

Kas võib olla nõrk enesetroost tugev?

IV

Abistatud teisest sanitarist Saha on kandnud röntgenikabinetti viimse haige. Tugevajõuliste aparaatide surisedes arstid vaatavad haigete kopse läbi nende õrna naha, liha ja ribide. Iga päev kannab Saha nõrku haigeid ja lõpetab õhtul, et alata järgmisel hommikul. Kuigi kantavail puudub täiskaal, kandepuud on võtnud ometi ta käed villi.

Kantavad lõhnavad joodvasogeenist, mis pruunide laikudena märgib nende valutavaid kohti ihul. Ometi vaatamata sellele, et igal hommikul süstitakse „voodivangidele" tiisikuse vastumürke, kullalahust või kõrgehinnalisi lubjastamisvahendeid, nad kaebavad. Dicodiditeri söödetakse neile, kes tugevasti köhivad. Kuludest hoolimata tehakse kõik, et hoida ära köhapõrutusist järgneda võivat verejooksu kopsudest... Ei ole inetumat kopsuhaiguse vormi kui pisilasist hapraks puretud ja köhatõukest rebitud veresooneseina katkemine. Inetuim karistus inimesele!

Alt saalist kostab klaveri vaikseid helisid. See peletab pahu ettekujutusi, mis võivad teinekord võrsuda painajalikuks vaevaks, mida tunnevad sõjavangid... Män-

gija hingestatud mäng paisub aeglaselt võimsaks helidemässuks ning raugeb kurblikuks ja kaebavaks nagu laul mahasurutud revolutsioonist.

— Saha! Teie olete vaba, kuni ma kutsun. Teie võite ka istuda! teatab vanemõde üle õla, toonil, mis tahab ütelda: mina käsin ja keelan.

Saha on sõnakuulelik, ta istub koridori pingile. Aeglaselt, pooliti sammudes kobav, läheneb keegi haige härra. Tema keha üldehitust arvesse võttes ta pole eriti kõhn. Kuid iseloomustavaks saavad ta helepruunid juuksed, mis näivad punased. Saha kõrvale istudes ta sõnab roidunult:

„Sula ... Õhk on täis niiskust. Sellepärast ... köh ... on täna väsitavalt raske hingata. Kehas vaevab ja ... köh ... rinnus justkui rebib ..."

Haige pilk lendleb läbi avarate ruutude sanatooriumi lobjastund õuele.

— Ometi ruumid on köetud ja kuivad, leiab Saha.

Haige pöörab aknalt oma väsind pilgu, kuid pisut elavama:

„Väga õige ... köh ... Juba nägemisest aitab ... Olen pisut närvlik ..."

Ta hingab iga räägitud lause järel sügavama sõõmu.

— Kas palavikku palju?

„Palju just pole."

— Miks olete siis rahutu?

Haige härra vaikib ja vastab siis otsekui tõrkjalt:

„Haige inimese asi, ela ... köh ... kui kala kuival ..."

— Ma mõtlen, pääle haiguse on teil veel midagi rinnus, mis kipitab, härra, ütleb Saha viisakalt.

Ta vaatab korraks küsivalt sanitarile. Siis tõstab oma põlve risti teisele. Ohkab kui murelik naine.

Saha jälgib mehe näoliigutusi — mitte midagi terve inimese olemusega sarnlevat, kuigi ta püüab naeratada.

Kuid Saha vastu ta pilgus on sõbralikku helki, mida arvatakse tundvat esimesel kohtumisel.

„Jah, niisugune nagu praegu ... köh ... polnud ma kolme aasta eest. Kuigi teadsin ... köh ... et olen haige — arstidest hoidusin eemale. Haiglas elamine ja teadmine, et olen ... köh ... on mõjund mu meeleollu. Siis ... köh ... jalutasin, käisin teatris — isu oli, isu oli. Aga nüüd ... köh ... Seda pole, et jään — ütelgu arstid mistahes ..." lõpetab ta hingeldades.

— Enne liikusite rohkem, nüüd lamate voodis füüsilise tööta. Loomulik, et niiviisi olete jäänd nõrgaks. Kuid pikkamisi võidate tagasi kehajõu ja söögiisu ja tunnete end paremini kui kunagi varem. Aga ... kui võite — jätke närveerimine! sõnab Saha ükskõikselt.

Midagi mõõnab haige hinge neist lihtsaist lohutussõnust. Hallide silmade vaevatud helk saab hetkeks lootusliikuma ilme. Võib olla, et hetki tunneb tuim keha vähem hädagi.

Haige mõtleb: „Jah, lohutust, lohutust vajan. Sanitar arvab, et paranen. Millest ta leiab seda? Sellise kindlusega pole mind kõnetand veel ükski arst, nagu teeb seda see raamitõstja. Huvitav sell, hm!"

„Minu nimi on Võhtma," tutvustab haige, teadmata, miks nii hilja.

— Väga rõõmustav — Saha. Nad kätlevad.

„Jah, mis on mul mu varandusest kasu ... köh ..." jätkab härra Võhtma. „Kas olen ma keeland raha? Puhastage mind ainult haiguseidudest ... köh ... Tehke mind terveks! Olen jõukas, võin elada!"

Haige hardund meel veeretab habetund põsele piisa ripsmete peidust.

Siin meie siis nüüd oleme, mõtleb Saha. Oleme mõlemad paratamatud ühiskonna haiged. Üks kopsu-, teine rahataskutiisikuse põdur. Tõesti, puudub regulaa-

tor. Oleks nagu juhuslik õnn, sedamööda, kuidas on külvand saatuse oskamatu käsi. Ühel on kamm, kuid puuduvad juuksed, ja vastupidi...

Kilav hääl hüüab Sahat. See on vanemõde, kelle kutse peale peab minema. Kehalises töös vilumatu Saha teeb palju samme ja liigutusi, et rahuldada käskijaid. Seejuures on silmapilke, kui hüütakse teda kahest, kolmest abivajajast korraga.

Härra Võhtma avaldab õde Astale erilise soovi, et täna teeks sanitar Saha temale rinnasideme. Samuti kui teistele jääb ka õele teadmata, miks ta seda tahab.

Teinud kompressi, Saha tahab härra Võhtma juurest lahkuda, kuid haige palub teda istuda. Igav on lamajal. Tahab rääkida mõndagi tähtsat. Härra kehitab ennast voodil kui hell poisike.

— Jah, kompressi tegite palju halvemini kui õde... köh... Aga teistpidi on teiega nagu seltsim...

„Kas olete abielus?" pärib Saha, heites kerge pilgu haige vasakule käele.

— Aga mis sellest küsida... köh... Igal mehel oleks kergem, kui tuleks ta naine ja istuks voodi juurde. Ometi... köh... on parem, kui meie minu naisest ei kõnele... Köh... Olen lamand siin juba kaks pikka aastat... Mis temal minust... köh... haigest. Tema on noor ja terve inimene...

„Nii ei võiks vahest ütelda," arvab Saha. „Ta on lihtsalt arukas naine, et mitte kanda mehe voodilt nakatust lastele."

Nüüd vaatab härra Võhtma rääkijat isesuguse pilguga. Naerab kibedalt, tõsineb. Kähisev hääl muutub peaaegu kärkivaks:

— Kus need lapsed on? Lapsed? Kus nad on?

Ta tõuseb ruttu. Läheneb riidekapile ja otsib kraede

ja apelsinikoorte hulgast ülikauni daami pildi, mis ilutseb kullatud raamis.

— Ei, ilust pole tal puudu, kuid seda tuimem on süda... On tal vähe tualette, raha, aega või seltskonnahärrasid? Mis on temale köhiv mees — ta kardab mind! Ega ta ole rumal naine... köh... köh...

„Mina mõistan seda siiski teisiti, nagu ütlesin. Ta hoiab oma tervist ja ootab teie paranemist," kinnitab Saha julgelt.

Haige vaikib nagu vaikima sunnitud laps. Näib, nagu otsiks ta väljapääsu selle poole, mida oli nii avatlev kuulda oma põetaja suust.

— Tõmbad aga eesriided kõrvale... sõbra kirjade abil... köh... siis seisab ta katmatult sääl... ja januli-sed „austajad" näppepidi ta küljes... köh, köh.

Saha tõsine nägu näib otse isalikult valjuna, kui ta, imestades oma leidlikkust, ütleb:

„Palavikust pingul närvidega usute teie „sõbra" kirju?! Kas peate end tõesti ingliks, kel pole ärivõistluses alatuid vaenlasi, kes tõstavad nüüd kavalaid sõjariistu kahtleva südame läbipistmiseks?"

Härra Võhtma tõstab käed pää alla kokku ja vaikib. Hetkeks ta nagu rahunekski sugereeritud mõtetest. Sel silmapilgul Saha ei tahaks olla tema kauni naise mees. Ennem lamaks jõuka Võhtmana voodil.

Kõrvalvoodis väike Kull tõstab oma pisikese pää. Ta lükkab loetud värsilehed kõrvale ja räägib tasa:

— Mul jäi kraadiklaas kogemata kiirtetuppa, sirmi taha toolile.

„Ma toon," lubab Saha.

Kiirtetuba. Sel ruumil on pigem vabriku kui ambulatooriumi ilme. Et valged eesriided sulevad valgeid lahtreid, siis pole see ka ometi mingi kontor, vaid ikkagi kiirtetuba.

Saha kuuleb kedagi härrat vaikselt rääkimas:

— Siis, kallis... sosistab see. — Kallis — mis?...

„Kui terveks saame, siis abiellume kohe, eks? Kirjutasin sellest juba isalegi," räägib daam õrnalt. Ta hoiatab, et teda mitte väga tugevasti ei kallistataks. Kallistus panevat köhima. „Mina saan juba varsti terveks, doktor Purre ütles... Ja ega ma sinust haigem ole, poisu. Kas, jah?"

Muidugi, nad mõlemad saavad juba varsti terveks. Võib-olla sügiseks — ja siis! Tore on olla noor naine ja naisemees. Ah, oleks see aeg juba täna — kahju on istuda „siin puuris".

Saha astub sirmi taha, et kaasa võtta väikese Kulli kraadiklaas. Mis ta näeb? Preili Liis, keda Saha kohtas esimesel päeval koridoris, tõstab ootamatusest käed lokkidele. Tema juures viibib — üllatus Sahale — kaasvõitleja Hardo Saar, tuntud hiromandi poeg Tartust. Sääl tunti teda kui „moeüliõpilast" ja suurt seiklejat. Niisiis, saatuse otsusega on saadetud lõbus seikleja parajasse paika, riknend rinnalõõtsa lappima, kus ta nähtavasti on muutund truuks armastajaks. Jätkab siin seda, mis oli jäänd tal pooleli Saha noore täditütrega — uskumatu — Saha energilisel vaheleastumisel.

„Vabandage, kas ma segan?"

Saha võtab kraadiklaasi.

— Palun! Aga — pesunaiste pealik — mida teete siis teie siin Saluveres? pärib härra Saar üleolevalt, silmitsedes Saha halatti. Naeratavat pilku oma kaunile kaaslasele heites, härra Saar sõnab häbematult:

— Läbikukkund doktor Tartu pealt!...

„Mis see tähendab, härra Saar?"

Saha sooviks on võimalikult rutem eemalduda sellest taktilagedast haigest, kuid preili Liis kui daam peatab teda. Tüdruk võtab Saha käe edeva naeratusega:

— Härra Saha, tsiviilrõivais olete šikim! Kas nad enam närusemat kitlit teile laost ei leidnud?

„Mis on teil sellega tegu, preili? Kas olete õmbleja?"

— Sugugi mitte — minu vanemad on rikkad! Seda peate teie ikka meeles pidama. Nojah, minupärast võite minna.

Masendatult väljub Saha kiirtetoast. Kraadiklaas käest kukkumisel, ta jääb akna juurde seisatama, vaadates lumist parki. Alandlikult kössis elupuu paindund oksad värisevad aeg-ajalt tasa, nagu kardaksid nad mingit ülevõimu, või nagu oleks neil külm.

Esimesel kohtumisel Saha oli mõttes iseloomustand preili Liisi külma südamega tüdrukuks. Kas see tänane armatsev naiivsus ja need teised asjad ei kõnele teist keelt. Kas ei ole ta isik kui siksakiline joon tema palavikulehel, mis kargleb iseloomutult, läbematult, sihitult?

— Sanitar! hüüab Sahat vanemõe kilav hääl. — Mis teie sääl unistate. Olge hää, viige õhuaparaat kohe härra Kalmu tuppa, jah?

„Jah..."

Härra Kalmu tugev kehaehitus lubab võhikul vaevalt oletada tiisikust. Ta iseloomulikke õunpõski katavad kindlate piirjoonteta punased laigud. Harva tõstab ta süljekruusi. Tal pole pisteid pistmas ega valusid vaevamas. Tema kopsus olevat kavernid — tühikud ja lubjastund pesad, mis võivat laguneda, kui neid õhuga ei pressitaks.

— Teate, „väike õde", kui ma tohin teid nii nimetada, meeleldi näen õhupaneku juures teie abi, teie viibimist mu voodi juures. Nii ütleb härra Kalm õde Astale, vaadates temale õrnemalt, kui lubab ametlik vahekord.

„Nii. Kui teil valu sellest tõesti vähem on... Palun, saage tuttavaiks — härra Saha, kellest ma teile rääkisin."

— Väga rõõmustav, naeratab haige uuele personaali-

liikmele. Ja peagi leiab ta põhjusi kiita oma paranevat tervist, mida võiks pidada isegi eeskujuks teistele. Noormees unistab aina kodust, teenistuskohale tagasiasumisest ja... Et ta seda kõike võib endale lubada, seda tänu üksnes hoolsale õele Astale.

„Soovin teile, õde, teie edus õnne!" naeratab Saha.

— Kuulge, ah — ma olen tõesti vägev!

„Tõesti, jah?"

— Teate, läinud kord pumbati mulle õhku tuhat kakssada kuupsentimeetrit. See on rekord, mis Saluveres saavutatud! kiitleb härra Kalm.

Saha kiidab, kuid mõtleb: „Oled siis kangelane küll, kui su kopsud on seevõrra kääbused, et tühi rinnaõõs nõuab täiteks suurimat õhulaadungit."

„Miks ei peaks teiesugune inimene paranema — näete välja otsekui maadleja."

Ilmub professori pihakas kogu oma saatjaskonnaga. Aparaat on kohal. Nad võivad alata. Teadlane läheneb voodile raudselt ametliku ilmega ja on piinlikult tähelepanelik kõiges.

— Tervist! ütleb ta lühidalt ja järsult.

„Tänan, härra professor!" sõnab härra Kalm ja sosistab õde Astale osavalt: „Seda kuluks ära küll — tuli vist tooma."

Velsker Krimm, enesest suures arvamises olev tüse härra, paljastab haige selja. Õde Asta seisab valvel, et ulatada kõike tarvilikku. Professor võtab õe käest õhunõela, mis kummitoru kaudu ühenduses õhusilindritega.

Äsja alles üsna vapra härra Kalmu silmaterad suurenevad, kui professori sõrmed puudutavad ribide vahekohti. Juba tungib nõelaots nahakamarasse, vajub ragisedes õõtsuvasse rinnakoopasse, kuhu juhitakse õhk kavernide kägistamiseks.

Härra Kalm surub pää patja, hambad hoiavad linaservast:

„Teate ... ai ..."

— Rahu! sõnab professor.

Haige nägu rahunebki. Kõik on sedakorda jälle möödas. Õhu valgumine rinnaõõnde pole ärritavam jalatalla alt kõditamisest. Ja kui professor Puustal ise ütleb seda, siis peab see olema õige.

Muidugi! Haige lamab külili, metallork püsti ihus, nagu lebaks siin haruldane inimene, kes laseb end tappa vabal kokkuleppel oma mõrvariga. Tappa seepärast, et tema piiritu uudishimu ei leia enne rahu, kui peab maitsema suremise suigutavat tunnet. Enne hingeheitmist aga hakkab härra Kalmul igav. Ta usub uhkusega, et surm temast veel täna jagu ei saa, ja unustab valugi.

Vastavalt professori soovile õde Asta väikesed käed hoolitsevad iga uue õhumahu eest. Ta pilk peab lakkamatult seisma aparaadi numbreil, kuulates käsklusi: nelisada, viissada, kuussada ... Ent haige, unustand häda, hakkab sellal ettevaatlikult näpitsema õde Asta valge põlle peent paela, seda salaja õlalt tõmmates.

Igakord pole võimalik oma tujusid arvestades pidurdada teise omi — kui sind kas või lahti rõivastatakse.

„Veel viimane sada," teatab professor.

— Valus — ai, ai! kisendab haige korraga.

„Mis? Mis on? Palju te andsite, õde?" nõuab professor pääd tõstes, välkkiirelt tähelepanu pöörates rõhunäitajale.

Ehmund pilgud pöörduvad hirmust rabafud õele, kes segadusse sattudes ei tea, missugust kraani kinnitada. Professor päästab seisukorra rutulise käeliigutusega, tõmmates õhunõela välja.

„Teie ei vaata järele!"

— Jumal, jah! Rohkem läks... kogeleb õde Asta.
— Ja teie kah — oma mängimistega, härra Kalm!

„Ma näen, et teie ei oska haigevoodi juures käituda, õde Asta!" kurjustab professor karmilt.

— Arvasin, et ka teie vaatate aparaati, härra professor. Kuid teie mõtlete midagi muud pneuma juures, julgeb ütelda õde Asta.

„Teie ütlete mulle seda! Välja! Välja!"

— Teate, lööb tagasi... oh, palav... higistama pani... hädaldab härra Kalm kahvatuil huulil neelatades.

Närviliku professori ragisev hääl pehmeneb:

„Siin on tegemist inimese eluga, õde Asta. Teie ei oska tõesti veel haigetoas käituda. Palun, kuulge, mis ma teile ütlesin!"

— Teate, ei ole viga..., lööb tagasi, härra professor...

V

Järgmisel päeval tunneb Saha end eriti väsinuna. Eile ta sai velskrilt valju märkuse: ta olevat imelik mees, kes täidab oma ülesandeid ruttavalt ja kuidagi poolikult. Seda nad siin ei salli!

Koputatakse. Saha toauksele ilmub õe pääkattesse raamitud näoke, mida ehib näputäis herneväätidena laubal rippuvaid blonde salke. Ta vaatab oma nikkelkella osutit valge käe painduval randmel.

— Palun, tulge minuga rõdule! Teie pakite lamajaid veel üsna halvasti, ütleb õde Asta ametlikult. Kuid säälsamas naeratab ta: — Miks te pakite daamide jalgu halvemini kui meeste omi? Minule on see igatahes veider mõistatus.

Ja Sahal leidub küllalt häbematust vastata samuti naljaga:

„Võib-olla tuleb see sellest, et olen harjund neid rohkem pihast puutuma."

— Aa! Tähendab — suur elu...

„Ei, õde — kuid vahel pidudel sai tantsitud...

— Nii. Usun, nädalaga õpite ka jalgu puutuma.

„Võib-olla."

Rõdu lahtine ruum seisab karges tardumuses. Rivistatud lamamistoolele asuvad naishaiged. Õde Asta laskub ühele vabale madratsile. Ta käsib sanitaril pakkida oma jalad — õpilasele õppimiseks. Ruttu ja osavasti peab Saha neid keerama villase vaiba peitu. Kateteki saamatu asetamine tekitab naeru nendele, kes silmitsevad „õpilase" toimingut.

„Just piha kohalt on mul külm. Palun, suruge teki ülemine serv hästi tugevasti küljgede alla."

Tekiserva kaenla alla toppimisel Saha on sunnitud kummarduma lamaja näost mitte kuigi kaugele. Udusule puudutusena tunneb käsutäitja käsutaja hingeõhu virvet oma laubal. Sel hetkel noormehe pilgud kohtavad tahtmatult õde Asta omi. Vaade süveneb sügavamalegi, kui seda ette näevad personaali traditsioonid.

— Kasutage võimalust... ütleb proua Ämmat, kes on ju alati suurepärane.

„Noh!"

— Jänes! ässitab keegi, nähtust otse erksaks saand edev naine.

Õde Asta tõuseb lamatilt. Mis nad õige arvavad? Kas tema lubaks? Muidugi, ta oleks äärmiselt vihastund, kui Saha oleks seda julgend. Nende õde sammub tõsiselt mööda lobisevaist naistest, kes süüdlastena tõmbuvad igaüks oma vaiba alla.

Saha peab ruttama üles teisele rõdukorrale. Sääl oodatakse teda rahutute jalgade sahistamisega. Õde käsutab teise sanitari siia — nimelt teise siia.

Korduvalt tõmbab Saha tähelepanu enesele noormees, kes lonkab puusast märksa lühemat paremat jalga. Ta näib kombeliselt kasvatatuna, jõukana ja harituna. Härra Jati näonärvid on sedavõrd rikutud, et tema naeratust pole kunagi nähtud. Ometi ta on tuntud naljamees.

„Ettevaatust, härra Jatt. Poonerdatud põrand on libe," hoiatab Saha, kui noormees tahab proovida valsisamme.

— Seda jah, nõustub ka noormees ise: — Ka mul endal pole lusti kukkuda, veel vähem teil mind üles aidata.

Siiski ta ei jäta. Igal valsisammu pöördel tema klamberkõver vasak jalg kallutab keha inetult ette-taha.

Saha imetleb selle mehe lakkamatut teravmeelsust ja meeleolukust. See inimene on teiste rõõmude kehastaja. Härra Jati kaasanaeru arvavad kaaslased mõistvat tema sõnade sisust, kuigi naljamehe mask ei liigu.

Valsisammude ebaõnnestumisest härra Jatt näib muutuvat kurvemaks, mis mõjub teisissegi. Jah, kahju, kahju: liugu saab ikka kuidagi lasta, kõndida ja kukkudagi võib väga hästi, aga ... Tantsida ei saa, ei saa!

„Vehid oma vedrutava puusaga plika vigaseks," naeratab major Aam sõjamehelikult, pilgutades silma sanitarile, kes teda pakib.

— Meeldin naistele tantsimatagi. Või arvate, et mul pole küllalt ilus kehaehitus, mis? küsib härra Jatt iroonilselt.

„Väga ..."

— Siis võtke tarkusega tähele panna! Jumal on mind loond oma kuulsa poja näo ja kehaehituse kohaselt. Nüüd te teate, milline nägi välja tema poeg ...

„Tõesti, härra Jatt, ma ei oska teid pakkida."

— Po'e viga, tänan — sanitar!

Lamajate rivi lõppu sammub siniseis põlvpükstes,

väikeses pihtkasukas poisike Kull. Arst saadab teda täna esimest korda rõdule teiste hulka, sest palavik pole enam kõrge. Ta läheneb Sahale, lööb sussidesse varju otsind kannad kõksti kokku ja tervitab viisakal kummardusel.

Saha ulatab talle käe: „Nii. Siin sa siis nüüd oled, väike sõber. Parane siis hästi!"

— Küll ma paranen ka, tõotab lapse suu heldimusega, nagu oleneks tervenemine ainult tema tahtest.

Saha pakib poisi hoolikalt kuni ninaotsani tekkidesse. Ta vaeneke on orb. Ravib teda ju lahke härra doktor Purre oma isiklikul kulul, kuni hoolekandevalitsuse korraldusteni. Ja laps on küllalt tänulik oma isandale ja tänulik isegi tema abilistele.

„Ma ei tea, mis kuradi asi mulle siia külje alla on jäänd. Torgib kui vana kurat!" hädaldab üks isand.

Saha abistab teda kaua, enne kui ta rahuneb ja tänab.

— Lubage tema raamat sääl — näete, maha kukkus. Päälegi, teie näete, et ma ootan, toriseb härra Saar omakorda.

„Nojah, mina iks ka ootan siin..."

— Ei noh — kord peab olema!

„Tulge, tulge lähemale — suruge tekiservi korralikumalt. Ega meie pisilased pole puuslikud, mis jäävad teile habemesse kinni," käsutab jälle härra Saar.

— Vabandage, tiisikushaige köhatab harilikult kõrvale, mitte teisele näkku, selgitab Saha.

„Eh-ee! Ah teie olete uhke, et omate jõumehe tervist. Küll need härjamusklid lõhutakse siin tiisikusepesas maha nagu pilpad!" hüüab keegi rõdu lõpust.

— Ja teie leiate õiguse köhida mulle näkku, härra Saar?

„Rahu! Nüüd on lamamine."

Enesearmastaja Saha lendaks siit rõdult, kuid kohustused hoiavad teda. Ta tunneb, nagu poleks põrandat

jalgade all. Need tõbised ja lustakad härrad tahavad tembeldada teda rõdu narriks. Aga ometi, kõik, mida nad teevad, on tingitud nende haigusest, närvlike inimeste tujudest. Õnnetud inimesed!

Kolmanda klassi rõdu vaheukse tagant kuuldub puhkevat riidu. Keegi tülitseb valjult. Iga kõrgem toon ülivaljuse poole sunnib teda köhima ja nii langeb häälepinge puhuti hoopis.

„Ma ütlen sulle, läkastajale, seda ikka päris tõsiselt. Anna pulbrid, mis varastasid, aumeheviisi tagasi!"

— Ütle talle esialgu ainult, et võtsid! sõnab keegi.

„Jätke juba kord see pulbrite jutt, ma ei tea sellest midagi!"

— Ah sa krants!

„Vaadake teda, jah — see mees nad võttis. Kuhu kaovad rohud alati?"

— Härra Kask, teie võtsite minu codeinipulbrid, eks? See on juba teie perekonna viga, sõnuleb arvatav kahjusaaja.

„Teie näete, et ma loen ja vajan rahu. Sanitar!" hüüab kuivetu härra Kask heledalt. „Palun, tulge saatke see lärmitseja rõdult minema!"

— Arstiteaduse ja mikroskoobi nimel vaadake lähemalt selle pulbriõgija rumalat nägu. Näete, sanitar — see kitsejälg ei ütle teile midagi. Ainult tähelepanu — ta suuveered on veel praegugi codeinijahust valged.

„See tuleb hooletusest, eh-hee," kostab märkus üldnaerust.

— Milles asi õieti seisab, sõbrad? astub Saha süüdistaja juurde.

„Tähendab, õde Asta tõi rohu just hommikul, et ma võtaksin seda kolm korda päevas... Lähen võtma — ei saand maitseda kordagi päevas. See on kindel — tema võttis!"

— Arvan küll, et mõni teisest toast... kinnitab härra Kask ise.

„Ütlen, need rändasid samasse panka, kuhu minu dicodidi-tabletidki."

— Kuhu siis veel!

Imestutakse, kuis võib härra Kask süüa rohte kõiksugu kanguses ja vänguses, päälegi neid oma veres leiva asemel kasutada, kuna lõunalauas sööb nagu beebi. Seda arvamist naerdakse, itsitatakse kuni köhimiseni.

„Tal on kõht komplikatsioonidega, nagu arvas härra professor."

— Enne arvas küll, et paeluss, aga...

„Võtan vastutusele!" teatab härra Kask ägestudes.

— Paelussi?

Kajab rõkkav üldnaer. Saha tagasihoidlik rahustus mõjub nõrgalt.

„Sõbrad," püüab ta veel kord leida lepitust. „Mispärast te õieti riidlete. Võite rebestada oma kavernid!"

— Teie kuulete, sanitar, siin vaieldakse pulbrite pärast! Üks tark mats libedal jääl! leiab härra Saar jälle põhjuse vahelehüüdeks.

„Ja ka teie teate kindlasti, nagu oleks härra Kask võtnud pulbrid?"

— Teie ei tea ju üldse midagi.

„Nagu näha, siin süüdistatakse umbkaudselt."

— Saalomon!

„Liiga palju au."

— Siis liikuge ära! Teie pole ju nurgaadvokaatki.

Saha lohutab kahjusaajat, seda tugevate põsenukkidega härrat. Temale antakse uued pulbrid. Kuid ta ei lepi sellega. Ta tõuseb järsku lamatilt ja kaks laksuvat lööki kinnitavad tema Saaremaa päritolu ja seda, et isiklikult süüalust karistada on ometi kõige rahustavam.

Ometi, see teguviis paneb lööja enda näost punetuma, köhima, mis sunnib sülitama.

Härra Kask tõuseb, et esineda nurjatu kaaslase üle kaebusega professori ees. Kuid hiljem selgub, ta hää süda ei luba temal kui kasvatatud mehel esineda päälekaebajana.

Säärased nad on, need Saluvere saksad, kui nende vahel puhkeb vaen. Riidlevad rõhutud rahvale rõõmuks, nagu üteldakse. Palavikust piitsutatud kaaslased on ju igasugusele vahenaljale aplad. Nad teavad, naer on terviseks. Ja kui kusagil räägitakse egoismist, siis vist Saluveres kõige rohkem.

On väiklust, närvlikkust ja rahutust. On kõike seda, mis sünnib salongtubade ja sanatooriumi müüride vahel. Oleksid nad lapselikumad ja usuksid inimlikult rohkem Jumalasse, usuksid neid mõtteteri, mida jüngrid on lausund rahvastele: Kas nad pole mitte karistatud oma vanemate pattude pärast, nende eneste vihkamise ja õeluse pärast, nende südamekurjuse ja kiusu pärast.

Aga kas ei seisa patt ka õigusemõistmises ja nõudmises? Kas pole patt seegi, et mõned panevad endile valged põlled ette ja nimetavad endid arstideks? Kas pole juba see nende patt, et nemad tahavad olla Jumala kui looduse looja vigade vastu ...

— — —

Vajatakse sanitari ning sanatooriumi esimene toaneiu Linda leiab iseenesestmõistetavalt, nagu peaks see olema just Saha. Juba kõigis koridores on ta teda hüüdnud heledalt ja kärsitult. Rõdult leiab ta otsitava.

„Arstid paluvad!" teeb toaneitsi niksu ja leiab selle sanitarile ülearuse ning punastub.

— Mida?

„Teid!"

— Siis tähendab, keda?

„Teid!"

Nad naeratavad teineteisele. Tavaliste poistega võrreldes Saha võib näida küll naljakana, kuid ka elutuna. Ei ole seda sahvtist käitumist, leiab Linda endamisi. Eks siin koheldakse inimesi ju nagu aparaate, kas see ei mõju tuimendavalt. Meeldivuse korral on nii mõnigi pistnud oma pöidlad ta puusade külge, ainult puusade... Ei, tema on haiglas üks neist korralikest. Saha on siiski temale eeskujuks.

Lindataoliste kaasteenijate ülesandeks on igapäevane haigetubade puhastamine, voodite korrashoid ja söögikandmine neile, kes arsti korraldusel lamavad voodis. Aga just need voodislamajad on kõige kapriislikumad...

„Täna on mul sünnipäev," räägib tüdruk. „Aga vaevalt saan aega seda pühitseda."

— Palju aastaid! soovib Saha.

„Parem vähem päevi, kuid mugavamat elu."

Siis lipsab Linda minema. Teda kutsuvad kohustused. Saha on neist mesilasdaamidest hääs arvamises siinses tarus. Nende elu on alatine raske kohustus, mis vaba igasugustest priipäevadest. Säärane olukord on aja jooksul pressind nende hinge saepurukuivaks. Mis teavad nad — pressturbad — õrnusist, igatsusist, hellitusist. Nende ainuke ideaal on hinge ja ihu puhtus, niipalju kui seda suudetakse säilitada. Õhtul ruttavad palvetundi. Jeesuse elulugu jääb neile lähimaks hingeaardeks.

Kedagi nägemata istub härra professor oma kabineti laua ääres. Saha tervitab, ta ei vasta. Juhataja tähelepanu näib köitvat tõhus kiht pabereid, mis osutuvad sanatooriumi sissesoovijate avaldusiks. Igal palvekirjal on kaasas arstitunnistus, mõni lisab ettevaatuse pärast kaks kuni kolm. Raskemate haigete palvetele eitavat vastust kirjutades mõtleb ta ise — meie ei vaja teid siia surema!

— Kabinett ümber korraldada, sanitar! käsib juhataja. Hetkeks tõstab ta oma suurt pääd, mis väga harva sallib liigutamist.

Velskri kaasabil ja juhatusel rändavad rasked kapid, täis iga seltsi arstiriistu, vastasseinast vastasseina.

„St, jumala pärast, ettevaatlikumalt!" käratab velsker sanitarile. „Need on härra professori katseklaasid." Selle toimingu juures algkooliharidusega mees nimetab Sahat mitmel korral lolluse kehastuseks. Saha on sunnitud kõigega leppima, sest see on ta saatus.

Trrr... heliseb telefon.

— Hallo! Mina, sanatooriumi juhataja, jah. Abikaasa tiisikuses? Vaadake, kui huvitav... Jah, oleksite oma armast naist vähegi armastand, oleksite pidand teda juba varem siia saatma. Nüüd on see hilja... Lõpetan.

Ja kuuldetoru käest pannes kõneleb professor endamisi:

— Meid peaks see rabama! Kas tiisikuse arstimine on käe amputeerimine, et muudkui ruttu ja otsekohe... Pangahärra ekslik ettekujutus raha võimust!

Professor jätkab paberite läbivaatamist. Vaevu saab ta ühele palvele põiki üle nurga kindlakäeliselt oma otsuse kirjutada, kui heliseb jälle telefon. Doktor Purre saab juhatajalt märguande kõnet vastu võtta.

— Siin Saluvere arsti kabinett. Kui vana on teie lugupeetud haige? Kakskümmend kaks? Üks silmapilk... Härra professor, kas lubate vastu võtta daami, kes põeb tuberkuloosi algkujul? Pisilasi leitud ainult üksikuid...

„Jaa!" on juhataja vastus. „Säärastele on meil südametunnistuse-kohustuseks Saluveres voodit lubada," kõneleb vanamees karedalt.

Sahal jätkub tahet päält kuulata neid kümneid tele-

fonikõnesid poole tunni jooksul. Ta otsaesine piserdub töökiirusest.

„Tehke rutem, rutem," kuuleb ta velskrilt, „arstid ei salli pikaldast kolistamist. Mõistate!"

Iga kapiase jätab maha halli nurgelise tolmuruudu. Ja iga niisuguse neetud ruudu kustutamise auks Saha peab laskuma lapiga põrandale. See osa tundub temale kuratlikult näävavana.

Ta tunneb enesel õde Asta ja velskri pilke, kuigi nad teevad näo, nagu poleks selles kõiges midagi iseäralikku. Sisseastuv Linda turtsatab korra naerma, nähes Sahat kraani all lappi loputamas. Naljakas, kuidas ta hoiab ligedat kaltsu koomilise kohmakusega enesest eemale.

Juba kuuldub õde Iida hääle kiilas kõla. Sahale pistetakse märgade näppude vahele retsept. Leheke tuleb viia apteeki ja tuleb anda härra proviisori kätte — mõistab? Aga ruttu — joostes!

Saha läheb küll ruttu, kuid läbides parki, mille lõpus asub apteek, ta istub nimelt põõsa varju jäässe tardund pingile. Paljudest ülesannetest väsitatud ori protesteerib.

Värske õhk ei suuda teda lohutada. Pahuralt heidab ta pilgu retseptile. Vaatab seda „hiina tähestikku", kui algkooliõpilase esimest käekirjaharjutust. Imestab proviisorite taipu, kes kümnendiku milligrammi võrra eksimata peavad valmistama rohu neist ladinakeelseist ussidest, rõngastest, konksudest ...

Kiusakas ja üleolev professor on Sahale talumatu. Pliriseva telefoni kellad peksaks ta puruks. Velskrile, sellele ennast täis isandale, ta tahaks virutada tema sadulnina ja „kummis otsmiku" vahemaale.

„Ja haiged arvavad, et siin on neil maapäälne paradiis. Too aga kopsuhaige sisse, pumpa õhku täis ja küll ta juba käib ... Tolad!"

Juhuslikult mööduv Karla märkab Sahat. Oma viltukiskuvat silma pilutades ta pärib:

— Eh-eh... är-ära väsitab see töö, mis? Puh-puh-kate?

„Ah, teie asi..."

Karla ei lase end eksitada. Istund Saha kõrvale, ta süütab pigise piibu ja naeratab laialt:

— Eks ta ol-ole jah! Lähed rohtu-rohtu tooma, jah. Küll oleks kena, kui tohtri pulber oleks vosvor või tsiili. Külvad põllule ja tervis — see taevavili — ta, näru, peab tul-tulema.

Saha räägib tülpinult:

„Ma vaatan neid haigeid, kuid ei mõista, mida nad kipuvad siia? Imelik! Neil on raha, nad võiksid lasta arstidel endid kolm korda päevas vaatamas käia, iga söögi alla. Nad ei märka sõita kusagile kaunisse maakohta, et tuulutada oma kopse. Ja siin pudrupajas on nüüd parem?"

— Või see val-vale on, itsitab Karla, — kellel raha on, pole seda va mõi-mõistuse mõõdupuud. Ma olen seda al-alati ütelnud.

Meeleolukal kritiseerimisel Saha saab tagasi oma rahuliku enesetunde. Tänuliku pilgu Karlale heitnud, ta jätkab teed apteegi suunas.

VI

Iga päev täpsalt kell neli toob Saha apteegist mahuka korvitäie arstimeid. Minnes tühjad pudelid kõlksuvad otsekui rõõmsalt mängides, kuid tulles näivad tõsiselt vaiksetena. Nende tõsidus on põhjendatud, sest mõni tund hiljem nende sisu enam pole. Ja jälle tuuakse apteegist uusi täidetud karpe ja pudeleid.

Kohustuste kiire iseloom ei luba Sahal peatuda jäisel pingil, et kätt puhates süveneda lumise pargi vaatlusse. Minnes heidab vaid kiirpilke vasakule ja paremale.

Õhus tundub varakevadet. Karge tuuleiil puudutab Saha juuksesalke mütsitul pääl ja kaob, teadmata kuhu. Lumi elupuupuhmaste vahel on otsekui suhkrustund. Sääl luusib muretult juhataja hundikoer. Suursugune ja rahulik loom! Harva põeb see loomatõug haigusi, pääle vigastuste, milliseid auarvete õiendusel või pulmapidudel mehises meeles tekitatakse.

— Aga inimeselapsel on mõndagi teisiti...

„Sanita-ar!" kajab vanema õe ebameeldiv hääl: „Tulge rutem — jalgadega!"

— Oh sa kuriloom oma kisaga! sõnab Saha tasa enesele, ja lisab valjult õele: — Kohe!

Üks äärepäälne pakend on kogemata pudenend teele. Saha märkab seda ja pöördub tagasi. Samas näeb ta Reksi pakikest asjatundlikult nuusutamas. Kohe tõuseb koera parempoolne tagumine jalg dicodidi-pakikese kohale... See oleks nagu tema isiklik hinnang arstimi väärtusele. Tore koer!

Vestibüülis õde Iida teeb Sahale korralduse, et ta arstimid haigete nimekirja järgi kohe välja jagaks. Muu seas, homme hommikul, kaunis vara, tuleb Sahal poonida palat „Naissalongi" suur põrand, sest toaneiu Leeni on kukkudes väänand käe õlast.

— Leeni?

„Nojah, kellest ma siis räägin?"

Saha nägu kibrastub. Poonimine pole kuigi meeldiv kohustus; selle täitmine viib vara hommikul nipsakate naiste tuppa.

— — —

Alates kella seitsmest asutakse „Naissalongis" juba

liikvele. Esimesena tõuseb preili Meeta paljas käsivars ja võtab öölauakeselt eelmisel päeval saadud kirja. See noor ja elav neiu olevat juba esimeses gümnaasiumi klassis ütelnud teda iseloomustava lause: „Ma võin seda, mida ma ise tahan!" Samas tõusevad teistegi daamide käsivarred, sirutavad sõrmed ridiküllı või pudelikaela kaisutamiseks. Viilitakse küüsi või neelatakse arstimit õpetuste kohaselt. Maigutatakse unest lõtvu huuli, tehakse haput nägu, pistetakse suhu kompvekke.

Preili Hildenist üteldakse — olevat geiša välimusega. Ta on meeste seltskonnas enam hinnatud kui mõistetav kaaslannadele, kellede juuresolekul ta harilikult vaikib salakavalalt. Härrad, eriti vanemad näevad temas keskpärast noort neidu, kelle lapselik naiivsus meeldib, kuid erutab vähem mehelikke tunge.

Preili Hildeni pikad elegantsed sõrmed, mis väga sarnanevad tema õe Meeta omadega, liiguvad rohuklaaside vahel, neid eemale tõugates, kuni haaravad oma kallima pildi. Tõuseb puutumiseks huulile fotomask, suudlejal näol õrnalt värisev naeratus:

— Tere hommikust!

Kolinal tõmbab Saha poonimiskasti enese järel üle ukse. Daamid kohenduvad. Kleitide selga supsamiseks palutakse teda kilavate hüüetega jääda veel hetkeks ukse taha ootama.

Viimaks ometi on nad korras. Saha võib tulla.

„Kuulge, sanitarihärra, laske, mina teen," sädistab preili Liis, haarates poonerdi käsipuid. „Triikige teie niikaua mu paksu villast kleiti — teil kõvemad käed. Mulle meeldib sport rohkem kui, äh... köh..."

— Siis tulge mulle toatüdrukuks.

„Kunas toapoisil on enne seda olnud?"

Preili Meeta lõpetab parajasti oma põlve uurimise ja tõmbab kleidi alla, lausudes:

— Tead, Liis, oleksid poisid nii nagu poonimiskast... Kui tõmbad, siis tuleb, ja kui lükkad... Küll oleks tore!

Saha läheb vaha järele, sest harjumatuse tõttu ei saa ta kaht asja korraga tuua. Preili Liis surub tugevasti poonerdi käsipuid ja peatub siis järsku:

„Ah nii! Siis tõmbaksid sa Hardo, minu Saarekese, enda järele? Tore, jah, et see nii pole."

Ta näitab oma palatikaaslannale keelt ja kihistab naerda, pisut parastavalt, aga õõnsalt.

— Päh! Härra Kumer on vähemasti luuletaja! Mina ei taha sinu seiklejat...

„Kes sulle ütles... mis seikleja ta on? Pea meeles, ta on armas ja lõbus. Ja lõbusus on see, mis maksab!"

— Kaabakas on ta! leiab preili Meeta sidet rullides.

„Et ta sulle silmi ei tee?"

— Teeb rohkemgi, kui minu auahnus seda vajab...

Preili Liis, unustades poonimiskasti, tormab preili Meeta voodile. Et ta teda lüüa ei saa, siis haarab välkkiirelt hammastega teise õlga:

„Kuidas sa tohid nii näävata mind ja minu sõpra. Härra Saar ei tee ilmaski sulle, va pisilaspauknale, silmi. Päh, sa valetad!"

— Jah, teeb, näe!

„Jalgu."

— Ei, silmi!

Nad mõlemad lõkendavad näost. Teised keelavad neid ähvardustega nagu halbu lapsi. Kuid tüli tulipunkt raugeb vaid siis, kui preili Liisi lokitud pää on täielikult sasitud... Väsinult langevad mõlemad preili Meeta voodile, kahvatud, hingeldavad, värisevad.

„Nüüd on teie palavik üle viiekümne," kõneleb proua Kaste parastavalt üle koridori, vastastoast.

— Olge vait ja käige oma lapse juurde!

„Mis teil, vanal naisel, meiega matti?"

— Lõhkuge siis...

Preili Meeta haarab kõhuka kaltsiumivee pudeli ja rüüpab kangelasena sügava lonksu lääget vett. Preili Liis läheb oma lauakese juurde, et otsida nõela ja niiti.

Proua Kaste, Saluvere „tädi", jõuab neid lepitada tänagi, nagu alati. Nad vaadaku enne, kuidas on tervisega — alles siis rääkigu meestest! Mehest rääkida — — tähendab sigimist. Ja on nemad, kolletajad, mõned viljakandjad. Kiitsakud! Oi, oh!

„Eks teie olnud see ilutütar isiklikult!" pilkab preili Liis.

— Jah, olin. Ja nüüd põen — oma sammu. Arstid keelasid küll, aga kas mina kuulsin.

„Paras!"

Proua Kaste läheb vaikides tagasi, noorte teravusest pahandumata. Näinud noori haaravat teineteise ümbert, proua raputab pääd. Need sääl, nad paluvad õrnalt andeks. Siis suudlevad lepituseks, need kaks Saluvere näitsikut, kaks kõhivat ja kiusakat tüdrukut.

— Tolad oleme riieldes, sõnab preili Hilden lühidalt.

„Ei tee härra Saar mulle silmi," ütleb preili Meeta avameelselt. „Aga ka sina ei tohi härra Kumerit... Sinu naeratused teda ei võlu — ah, ei..."

— Miis? Mina, ma ei mõtlegi!

Nende tähelepanu pöördub tagasi tulnud Sahale. Miks ei toonud ta enne vaha ja siis kasti? On üks pahupidi pööratud inimene! Nad narritavad teda sellega, et istuvad sõitmiseks poonimiskastile. See kõditab. Naerdakse mõttetult, tühjalt, kilavalt, ega lakka enne, kui saadavad Saha ühes poonerdamis-„koludega" uksest välja.

„Mis me pilkame töölisi, Liis?" sõnab preili Meeta tõsinedes. „Oleme haiged, aga tema võib olla uhke, et on terve."

— Mõni mees, niisugune! Hardo ütles, ta olevat läbikukkund üliõpilane. Kellegi Tartu pesunaise lollakas poeg. No-näh, sääl ta on sul! Hihii!

„Seda sa, Liis, ütled sellepärast, et ta sinust ei hooli! Hihii! Mis? Ole aus ja ütle, et nii on. Jah?" lausub preili Hilden vahele, helmeid kohendades.

— Mina olen samasugune kui mu isa. Tema ei salli läbikukkunuid, mina ka mitte. Olgu ma nii haige kuitahes!

Õe visiiti on oodata. Enne seda nad peavad võtma arstimeid, kes codeini-pulbreid, kes dicodidi-tablette, kes palderjani. Mõni arvab tundvat pisteid, mis puusadest tõusevad kõhu poole. Köhatavad, siunavad arste, saatust, elu...

Proua Kaste, kes enne oli lärmi pärast tulnud „Naissalongi", hiilib sisse, huvitatud olles nüüd tekkinud sügavast vaikusest.

„Esiteks," algab preili Liis apaatselt, „on mu isa süüdi, et olen haige."

— Kuidas nii?

„Isa teadis, et naine, kellega ta abiellus, oli pärit perekonnast, kus pesitses kriftine kopsuhaigus. Kas oli seda naist vaja minule emaks?"

— Rikkuse pärast! arvab proua Kaste.

„Jah, rikkus, rikkus! Just seepärast ma nüüd haige olengi. Meil oli raha ja oli seltskonda. Alatised tantsingud, külaskäigud — rikaste asi — vahet pidamata..."

Preili Puur naeratab. Proua Kaste sõnab:

— See on jõukate vanemate rumalus, et nad veavad trallinguist osa võtma ka alaealisi plikasid, nagu ma enesestki tean...

„Räägi, räägi!"

— Hää küll, ma lähen ära.

Sahast siiski triikimata jäänud villast kleiti sirvides preili Liis jutustab:

„Mul olid toredad poisid! Justkui väänlevad väädid. Alati meelitustega käte kallal, õlgade küljes, suu juures. Suviti viibisin kuurordis, õnneks alati üksi... Kes ütleb, et suudlejate hulgas polnud ka haigeid, kes mind nakatasid. Ah, ma lähen närvlikuks..."

— Ära räägi nii luuleliselt, Liis. Sa ei oska... sõnab „magus" Meeta nukralt.

Jälle naeratatakse kusagil. Preili Liis jätkab:

„Tihti olin kestvustantsimisest väsind nagu vintsutatud kassipoeg. Pärast jõin külma limonaadi, sõin jäätist. Lahtises autos sõitmine oli kõige halvem. Värinad jooksid üle keha ja — näete, nüüd ta on sääl — kopsu on tekkind pisilased, pisted, piiksuvad tunded," lõpetab ta üllatava ladususega, kui kirjanik, kes otsib oma draamale vormi.

— Ei aidand pabeross ega... sõnab preili Hilden varsti.

„Hullemaks tegi... Aga jaa — pisut konjakit oli teinekord tõesti hää."

— Oh, kui rikutud...

Preili Meeta läheneb kaaslannale. Sirutanud käed ta kaelale, küsib: „Ja sa ei kahetse?"

— Kui ma kedagi süüdistan, ütleb preili Liis, — siis ainult vanemaid!

Ja korraga preili Liisi ripsmed niiskuvad. Ta poleks tahtnudki olla laps vanemaile, kel on võimalus palju lubada. Vaadake maainimesi, neil on tervist ja matsakust, nad on enestega rohkem rahul. Nad on õnnelikud, kui näevad laadasaia. Nad ei vaja palju südamest naermiseks.

„Tsivilisatsiooni pahed on neile võõrad — just see ongi nende õnne alus," sõnatakse viiendalt voodilt.

See väide leiab kõigi ühise kinnituse.

Kuuenda voodi naine võtab padja nagu lapse ja astub pikaldaselt. Tal on aeg minna rõdule lamama. Noored viibivad omavahel salaasju vadistades, mida peab siis tema...

Järsku tärkab preili Meetal midagi meelde ja ta teatab sellest otse põledes:

— Liisike, kas tahad lokkida? Hildenile saadeti kodust tuliuued, ilusad, elevandiluust päädega tangid.

„Oo topeltnelson! Miks ei! Kui mulle tuleb kodust veel uus kleit, Meeta!"

— Siis on pidu — oleme üle sanatooriumi!

„Aga kui järsku palavik?"

— Kui see, jah... ehmub preili Meeta ja lõtvub.

Nende mõlema kahupääd langevad eelsoenguks taha. Piiritusleek kütab unelmajutus unustatud tangid liiga tuliseks... Ainult Jumalat paluvad nad, et ei tuleks enne palavikku, kui uute kleitidega on vähemalt kordki käidud saalis. Nad paluvad enam mõttes kui avalikult.

— Mõtle, lokitud juuksed ja huultele pisut puna... elavneb preili Meeta uuesti. — Mõtle ainult, ja sa võid surra!

„Minu huuled selleta ei ole mõeldavadki?"

Tangid klõbisevad närvlikult.

— Mis sina niipalju... Lase nüüd mind kah manu. Oled oma Kumerile juba hää küll, leiab preili Liis elavalt naeratades.

Põlevast piiritusest hajub midagi õhku, mis ärritab kurku. Juuste kärsane karm paneb nad köhima, ilma et kölnivesi suudaks aidata.

— Meeta!

— Jah?

„Parem on siiski, kui meie oma minevikust, haigusest ja tulevikust vähem arutame.

— Tõsi, need kohad, mis ei näita kuigi häid väljavaateid, tekitavad veidra meeleolu. Mitu ööd ei ole ma seepärast saanud magada.

Eemal vabadusest ja hüvedest, nad neavad sageli elu ja armastust. Kuid siiski igatsevad siin armastust ja janunevad kirglikult elu järele. Nii oli kunagi üteldud nende kohta.

„Vaene proua Ämmat! Ma leian, et ta mees petab teda kodus," arvab preili Liis, vaadates põlevasse piiritusleeki.

— Miks ei peaks see olema tõsi, sest mees ei tule teda üldse vaatama. Usun, et parem on siis juba lahutus! kinnitab preili Meeta kraadiklaasi imedes.

„Õnn, miks varjad end... See oli omal ajal väga kuulus šlaager!"

— Aga sina, Liis, oled sa härra Saarega rahul?

„Millegipärast ta meeldib mulle kestvamalt kui... Vahest siin see kinnine elu on selles süüdi. Ei, ma ei kiida teda sugugi — mehe kohta natuke edev ja hüplev."

— Aga kuni elad, armasta, sest armastada võid ainult, kuni sa elad!

„Kuule, meil läheb halvasti, kui meie nii palju täna filosofeerime."

Jälle tuleb proua Kaste, kes oli äsja kõnelnud härra Passiga. Naine ei muretse enese pärast. Ei! Tema paraneb, see on kindel! Kui ka kõik teised... aga tema paraneb! Seda on näidatud talle isegi unes. Ometi, lapse pärast ta on täna eriliselt rahutu, ei tea miks, aga on... Kogu haritud maailm läheb vastu haigustele. Tapvad tõved vallutavad keevaverelise nooruse. Jumalat narritakse. Au otsitakse sisutus elus. Ei, esivanemad olid tõesti kõigiti teissugusemad. Elasid küll karmi elu, aga terved olid.

— Ah, mis te sellest meile luuletate!

„Mina luuletan? Mis on luuletajad? Minu poeg ei pea selleks saama. Vildest ja Liivist mõeldes pean arvama, et nad põdesid pääajutiisikust. Oh, kui kurb!"

— Proua Kaste! pahandab preili Meeta, kes oma kavaleri eriharrastuste tõttu tunneb end puudutatuna. — Palun, minge minema, kui teie nii asjatundmatult räägite. Mina tunnen igatahes kirjandust rohkem kui teie.

Proua Kaste on täna väga närvlik. Ta tõuseb ja läheb. Ei, ta pole pahane, et teda aeti välja. Tal on tarvis võtta kaltsiumi. Küll ootab ta tänast visiiti, et saaks kõneluse arstiga. Pärast hirmu lapse tuleviku eest jäi teda vaevama teadmine, et ta täna hommikul esimest korda sülitas midagi kollakat. Kõik need asjaolud ajavadki teda rahutult käima ühest toast teise ... Kaenlaalused higistavad.

„Tema räägib Jumalast," klatšib preili Liis järele. „Jumal viib sul vist mõne pisilase vähemaks!"

— Vist sellepärast ei usu professorgi Jumalat. Miks ta ikka ütleb pilgates: Jumal oli omal ajal vägev, aga meie, praegused inimesed, oleme targad ja kavalad.

„Mõtle, kus hull, tõesti! Tema tahtvat, et usutakse temasse, aga mitte Jumalasse."

Saluveres leitakse, et õpetlased ei peaks nii ütlema, kuigi mõtlevad nii. Sellega nad solvavad usklikke, kes usust Jumalasse võib-olla tõesti paranevad. Iseasi on see, et professor Puustal ei luba kopsuhaigel sünnitada. Sellest võib tõesti tekkida paha naisele. Nii mõtleb vist preili Meeta, kes riputab kavalalt vaikides ninale puudrit.

— Tema ei luba! Äh-hää? Minu mees on see, kes ütleb kas „jaa" või „ei", tõrjub preili Liis, temperatuuri märkides. — Ja sellega olgu teadlastele prillid!

Ajaviiteks nad tõstavad oma laual asjakesi: nukkusid, pilte, rohupudeleid, nagu mängiksid malet. Seejuures nad võivad rääkida lõpmatuseni. Nende suukeste seisak oleks nende surm. Räägivad loogiliselt või üle

ning alla selle. Tihti kahtlevad endis, kas nad palaviku mõjul vahest ei jampsi pisut.

Preili Meeta märgib oma „tempoks" 37,5. Koputatakse. Saha teatab lahkelt, nagu temale omane daamidega käitumisel: preili Liisil — röntgen, preilid Meeta ja Hilden — vereproovid!

— Üks silmapilk, hüüab preili Liis Sahale. — Olge pai, viige see aadressita kiri üles härra Saarele. Kas jah?

„Miks mitte, palun!"

— — —

Sidrunkollaste seintega, lumivalge mööbliga tuba, kus elab härra Saar oma kaaslastega, kannab nimetust „Akadeemiline tuba". Selles mugavas ruumis olevat eland üks tähtsamaid vabadussõjaaegseid kindraleid, millist aega peetakse toa nimepäevaks. Tänaseni on „Akadeemilise toa" huvitavamad liikmed akadeemilised noorhärrad Saar ja Kask. Viimane sai kuulsaks paar päeva tagasi oma haiguse kummalise pöördega; teistest ei teata palju. Härra Kaske paneb alatiselt öökima mingi jälkusetunne, mis sugereerib teadmist, et tema kurgus on varjul väljasülitamiseks tõrkjat röga. Muidugi, vastik!

Isegi eelistatumad eined ta oksendab välja. Kaaslased muutuvad tema pärast päevadega rahutumaiks.

— Härra senior Kask!

„Kui teie oma luksumist ei lõpeta, siis ... Ma ei tea, mis siis küll juhtub? Varsti panete meid kõiki „kaasa laulma". Söögiisu kaob tundidega," kurjustab härra Saar õigustatud meelepahas.

— Öök-oo-öök, saab ta vaid vastuseks.

Toa põhikirja kohaselt ei võiks ükski öökija olla „Akadeemilise toa" liikmeks. Aga ometi kõik kaebused arstlikule juhatusele on jäänud veeks hane selga. Kuulmatu!

„Kui ta mao sisemus lõhnaks nartsisside järele, võiks

veel kuidagi leppida. Aga... pöördub härra Saar „üleskutsega" kaaslastele.

Habrast noormeest meenutava välimusega härra Kumer tõstab pääd ja haistab, lausudes rahulikult:

— Tunnen ainult priimulate vingu su laualt. Tõsi, need lillenärud lõhnavad tõesti halvasti!

Ja lihtsas üleminekuvormelis noormehe hõbevalge pää langeb paberipoogna kohale, sõrmede vahele kallistatud pliiats loob ridu. Preili Meeta meelehääks ta sõnastab oma haiglase elu mõtteid lakkamatu andumusega.

Härra Saar paneb tema raudset ükskõiksust pahaks:

„Proua Kastel oli täielik õigus luuletajaid nimetada pääaju-tuberkuloosi põdejaiks. Proua osutub algupäraselt vaimukaks!"

— Hm. Nad räägivad siis kui prohvetid. Kuid ära mind tõesti praegu sega. Tahan hoida rütmi pliiatsi all.

Kõhinal libiseb härra Kumeri käsi pliiatsiga toa sõnatus vaikuses üle paberi kui pilve vari üle valge liivavälja. Ta kirjutab, mõtleb, kratsib maha, kirjutab jälle.

„Jah, sa oled hullumeelne, Kumer," räägib härra Saar otsustavalt. Ja sõbralikumaks saades ta ütleb: „Kui oled meister, kirjuta härra Kase öökimisest üks kaunis kantus. Näita, et võid temast luua meeldiva tüübi. Ära unusta — tema pühast sisikonnast õhkab priimulate lõhna..."

— Punkt! kinnitab härra Kumer.

Protesteerija vaikib. Ta arvab rinnus tundvat rebestust. Kurku tekib tunne, nagu saaks ta praegu verejooksu.

„Kutsu õde... igaks juhtumiks — kutsu!"

— Ära vigurda!

Pisut seliti lamamist ja vaikset hingeldamist, härra Saare kabuhirm kustub. Möödas! Viimaks tõuseb ta naeratades voodilt kui võitja.

„Palun, lüürita ka preili Liisist midagi. Vähemalt loe ette, mis sul sääl paberil seisab?"

— Ma naeran... deklameerib härra Kumer,
Ma naeran, kuid keegi ei saa sellest aru,
et süda jookseb... ei... ta purskab verd...
Mu hinges mässamas on range maru...
Mu elulaeva süst kesk tormivahul merd —
ma naeran, naeran, naeran...

„Kuis võid sa naerda, kui sul on rinnus pisted? Ja miks sõidad sa keset ranget merd, kui mandrit on laialt?" arvustab härra Saar.

— Ma naeran pliiatsiga.

„Siis oled sa tõesti hull!"

Härra Saar lahkub toast. Tema kaaslased jäävad talumatuks. Noormees hiilib rõdule, kus kõik on vaikne ja tühi, et siin unistada maisest paremast... ei... suitsetab salaja ühe paberossi.

— — —

Härra Kask rahunes pritsi mõjul mõneks tunniks. Nüüd võib härra Saar viibida toas, kus ta peab silmas härra Kumerit, sest viimane sai täna postiga paki. Nagu selgus, saadetises leidub kaks pudelit kolme tärniga konjakit ja liiter marjaveini, mis seisavad püsti pakkimispõhus kui kaks nooblit kavaleri ühe plikaga.

„Ära sa lase hapuks minna — tõmba lahti, lase õhku ligi!" Nii teeb härra Saar oma seitsmenda sõbraliku ettepaneku.

— Ainult tingimusega.

„Rääägi, sõber!"

— Poe kaminasse ja hüüa kolm korda: Kiru Kumer, su pääajud on tiisikusest vabad. Või õpi mõni minu luuletis pähe!

Hardo Saar mõtleb. Naeratades ta lubab õppida luuletise pähe. Rumal on pugeda kaminasse...

Pudel avatud, õhetavad varsti noormeeste näod.

„Eile kukkusin toredasti sisse," räägib härra Saar. „Kujuta ette, kui sind näeb õde Asta ja... sa suudled kirglikult, suudled kui hull."

— Tõesti piinlik! Kellega?

„Noh, niikuinii tuleb välja — preili Meetaga. Oi, ta on kena..."

— Vabanda, ütleb härra Kumer ja ei vala sõbrale enam konjakit.

Ta lööb oma klaasi vastu kaaslase tühja klaasi ning hüüab väljakutsuvalt: „Joome teie terviseks!"

Saha ilmumine eksitab neid. Jagand haigetele kaltsiumiklaasid, ta ulatab härra Saarele kirja. Ümbrik rebitakse energiliselt lahti. Kõik vaatavad kirjasaaja näkku ja näppudele. Kaltsiumi marjavein — see on ju õhuke lõigend juustu!

„Kas tahate ravialuseid narrida, sanitar? Palun, siin on teile viis senti jootraha!" käratab kirjasaaja.

— Saadetise tõin teile preili Liisilt.

Nüüd rõkkab kogu tuba valjust naerust. Härra Kase hääletugevust võiks hinnata kolme ja miinusega, kuid härra Kumer suudab oma võimed viia hää pääle.

Saha väljub, kuid härra Saarel pole see võimalik, sest päevakord lukustab teda tuppa. Kiskja ilmel ta jälgib kaaslasi, kes leidsid ometi naermiseks põhjuse. Laskudes härra Kumeri lähedale, ta sõnab vaikselt ja alistuvalt:

„Nimedega ma ennist eksisin. Mitte preili Meetat, vaid Liisi suudlesin... Olgu inimesel alati õigus kõnelda, kui ta tõtt ütleb, mõistad?"

Härra Kumer pole laps, kes usaldaks igal järgmisel minutil esitatud seisukohta. Ta ei usalda kedagi, isegi mitte Meetat. Kas võib usaldada seda, kes on nii kaval ja... meeldib paljudele? Ta ei soovi minna saali teda

kõnetama. Suur jonn surub luuletajat kummarduma paberipoogna üle, tõesti kui ähvardav kõuepilv lageda kõrve kohal, taoti rinnust kõhatades, nagu müristaks kauguses.

— — —

Ajal, mil noormehed on jälle sõbralikumad ja vaidlevad oma noorte daamide maitsemeelte enamarengust, asjaosalised elavad üle järjekorralist vannipäeva. Juba kolmandat korda langeb preili Liisi vanniaeg kella kolmeteistkümnele. Ja ta kaaslasiks juhtuvad elutargad prouad Kauss ning Kaste.

Võib-olla nende prouade elutarkus seisab nende kõneosavuses, mis püüab ikka puudutada teiste puudusi. Vannitoa riiv klopsatab kinni. Preili, prouade ees, tõstab käed väljakutsuvalt puusadele, palub olla piinlikult tähelepanelik.

Õde Asta peab hoolikalt silmas ainult proua Kaussi. See pikk, peente jalgadega ja pilliroona kõikuv naine elab üle mahasaamise viimast veerandit. Aga... kas ta näeb ennast? Poleks temast saanud sünnitajat, kui see kahetsemisväärne seisukord oleks leitud õigel ajal.

Proua Kaste täidab oma lopsaka ihuga kergelt vanni. Aga... kas ta näeb ennast, ei! Ta ei näe, milline vahe on Liisi ja proua Kaste vahel. Esimest ähvardab vesi tõsta otse pilpana pinnale — teine vajub kui kivi...

Üle vanniääre astuva preili Liisi joonjas selg paindub kergelt. Vettevajuv ihu tunneb sooja vee kõditavat puudutust tundlikumalt just vöö kohalt. Imelik, ta ohkab pooliti kiljatavalt, nagu oleks vallatu armuke veele. Lõhnavad seebid on nende ühised pailapsed, mida nad vees sulistades mängitavad endi rõõmuks.

— Ma ei luba teile soojemat vett, proua Kauss. Aitab — tulge välja! teatab õde.

Proua viserdab nägu ja vaatab proua Kastele, kes mõnuleb vees.

„Jajah — väikesel hakkab palav ... Omad vitsad peksavad," naerab preili Liis parastavalt.

„Ah, mis teate teie ..."

— Oli mul, haigel inimesel, vaja tulevast emakohustust... nüüd ei või higistadagi, naeratab proua Kauss kibestunult. — Kes siis võis arvata, et see kopsudega seotud on!

„Eks see ole kõigi rumalate meeste naiste saatus!" osatab preili Liis, endiselt edev. „Ah muidugi — mis tean mina neist asjust!"

— Teiega võiks ju vaielda, kuid teie ei tea tõesti neist asjust midagi. Teie olete roheline, preili Liis, sõnab proua Kauss.

„Või veel..."

Nad naeratavad üllatudes. Frotee katab nende ihu, riidekoe narmassuukesed kustutavad piisku märjalt seljalt, rinnalt, jalgadelt. Aeglase killavoorina nad jõuavad tuppa, kuhu jäävad lamama valgete linade hõlma.

Õde tahab juba minna, kuid proua Kauss peatab teda äkilise hädaldamisega:

— Oh, süda... oh kui paha!...

Naine minestab silmapilguks. Nuuskpiiritus ergutab. Tema pärast võiks õde juba minna, kuid siis on häda proua Kastel, kes palub õde oma tuppa:

„Kuidas väike... Kuidas ta, tibuke, möödund ööl tudus ka?"

— Hästi! Kella kahe ajal oli ärgand teine korraks, tihkund vähe, väikesed rusikad uniseil silmil. Lasknud väikese jorukesegi nagu asjaks lahti. Põetaja pistnud luti supsti suhu — jäänud siis kohe magama, jutustab õde.

„Vaeneke, ah jäigi kohe magama... oh tsa tillike. Lutt jäi ehk kauaks suhu, imeb kurgu ära?"

— Ei, põetaja teab küll.

„Ei tea, kas teab?"

Muide, proua Kaste pisted on kõhupiirkonnast kadunud. Doktor Purde viimane rohi mõjus hästi. Ainult... kogu läinud unetu öö mõtted olid pühendatud lapsele. Päeval jutleb teistega, siis pole viga — aga öösi... Üsna kogemata võib kukkuda või mistahes. —

Õde noomib teda. Proua Kaste liigutab end kärsitult linades. Kaks alasti käsivart tõusevad nagu palves õde Asta poole. Naise silmist helgib hetkeks tugev puhang emaarmastust:

„Tooge ta siia! Ega professor tea... Palun, igatsen väga teda näha. Kallis õde..."

Õde lahkub tõrkjalt, kuid tuleb varsti rõõmsalt, valge inimmaimuke õrnalt soojas süles.

Ema on nõus suu ette siduma puhta rätiku, kuid last ei anta tema kätele. Pisikute edasiandmine oleks mõrv, mille eest kannavad arst ja õde vastutust.

Valutagu rinnad täis piima, ometi ema ei tohi lubada moonisuukesel haarata toitvast nipsust. Võib märgata emas suurt hingelist häiret, mida mõistavad ainult sünnitand naised, kes on haaratud tuhandeist emaarmastuse tundeist.

Õe süles väikese suu lutib aplalt tühjalt, nagu tunneks emarinna lähedalolekut. Sellest, keda nii petetakse, peab saama kord tugev mees, täis rammu ja elutahet.

Kaashaiged „Naissalongist" ilmuvad imetlema last. Nad jäävad seisma aupaklikku kaugusse. Nende näpuotsad otse sügelevad tahtest puudutada pisikest poissi, kes otsib väsimatult midagi suuga.

„Oh sina väike popu!" hüüab preili Hilden.

— Näe, näe! Vaata, Liis, kuidas otsib kätega! üllatub preili Meeta, kui poleks ta lapsi näinud.

„Küll vaeneke tahab kangesti tissi!"

— Aga ei tohi... ei lubata! kahetseb ema. Ta silmist särab õnnelikku naeratust kui pärlihelki, mis lastud peeglisse.

„Noh, natuke ikka!"

— Last ära tapma? saab õde kurjaks.

Õde Asta teeb märkuse neile vallatuile vallalisile, kes ajavad sõrmi lapse kaela alla. Kõhides suud eemale!

„Oh sa pisike poisinott, kes sulle ütles, et tiss on nii ligidal. Vaadake, kuidas pääga... sina, mis?"

— Mis sa sinatad last, Liis! teeb preili Meeta märkuse.

„Kas siis — ah-haa..."

— Ema ei tohi, ema on haige... Sina, mu kallis, väike ritsikas, õrnutseb proua.

„Maimuke... moksuke... noksuke..."

Preili Liisi arvates saab poisist elumees, sest tal on suured silmad.

— Kui Jumal ikka elu ja tervist annaks! Seda ütelnud, proua Kaste ohkab ja teeb otsekui kallistuseliigutuse.

„Poiss, sunnik — kuhu sa käe ajad, ah?" rõõmutsevad preilid.

— Poisul vaja ometi ka natuke vallatleda.

Õde sammub lapsega ukse suunas. Kõige kurvemalt vaatab ema ta minekut. Oma praeguses seisukorras tal pole nende takistuseks midagi ütelda. Usub end kord siiski paranevat!

Ajaviiteks tahaksid teisedki lapse säälolekut. Tahaksid väga sülelda tulevast meest, kes juba mõne minutiga oskas saada nende lemmikuks.

Ema kujutelm otsib üksi olles lapse tuleviku teedeks lahedamaid radu, kus oleks vähem okkaid, pettumust, takistusi. Õhtul, kui kõik uinund, tõusevad proua Kaste

käed ülespoole, suunas, kuhu näitavad ta öölaual rohuklaaside sõrmkaelad. Kuiv suu lausub tasa:

„Sa meie käed nüüd võta ja saada meid!..."

Siis uinub naine mõneks tunniks südamerahus, nagu oleks ta kõik teinud, mida võib.

— — —

Järgmisel hommikul õde Asta teatab „Akadeemilises toas" professori korraldustest härra Kase ümberpaigutamiseks teise tuppa. Asjaosaline jääb nukraks. Härra Kasel on kahju kaaslasist, ehkki nad pole temale sõbralikud.

Härra Saar püüab lahkujale veelkord selgeks teha öökimist kui ebaesteetilist nähtust, kuid ta saab õelt alandava märkuse osaliseks.

— Kas said? sosistab härra Kumer poisikeslikult pärast õe lahkumist.

„Natuke teravalt ütles..."

Koridori jõudnult õde Asta küsitleb ettevaatlikult härra Kaske.

— Miks teid sääl rõdul ikka... vahest tahab olla õigus, et sööte liiga palju pulbreid. Ja see ongi teie tervist kahjustand.

„Ilma rohtudeta olen kui haige. Tahtsingi paluda teid — codein sai otsa..."

— Ma pole codeini teile kunagi andnud!

Härra Kask seisatab, ta on hetkeks segaduses:

„Eh, naabrid andsid mulle ja... pärast ütlesid, nagu oleksin ise võtnud. See on vale!"

Õde Asta naeratab muigavalt. Temal on ju ükskõik, kuidas oli selle pisukese asjaga. Ta silitab hellitavalt õnnetu noormehe hõredaid juukseid, kes on oma uuel voodiserval kössi vajund. Korraga puhkeb mees lapsena nutma. Suured ja selged pisarad veerevad alla üle tõmblevate suunurkade.

— Härra Kask?

„Jah, ma olen alatu, noh . . ."

— See jääb meie saladuseks. Nii, naeratage nüüd . . .

Sanitarid koguvad süljeproovide klaase. See teostub Valges lossis iga kuu üldises ulatuses, sest haigete kopsueritusi kontrollitakse analüüsides.

Leeni astub aeglaselt oma jämedail sääril „Akadeemilisse tuppa" ja kogub kokku ülekolind haige asjad — pliiatsi, süljetopsi, raudteeametniku uue frentši. Pole jõukad keegi neist ametnikest, kes põevad pikaldast haigusprotsessi juba aastaid. Nad peavad leppima pilkenimetustega, mis tuletavad teravalt meelde nende „seisust".

Kohustused juhivad õde Asta „Akadeemilisse tuppa" tagasi. Õega rääkides härra Kumer tõuseb viisakalt, kuigi on „boheemlane".

„Vabandage, õde, ma higistan viimasel ajal. Kui vähegi jään mõtetesse, näen end istuvat lapsena isakodu aias . . ."

— Toon teile broom-palderjani, proovige seda. Või soovite, et hõõrun teid üle piiritusega?

„Tänan, õde. Olen karsklane," naeratab ta.

— Naljakas, et just teie . . . kuna teie kapist võib leida marjaveinipudelit. Ometi lubate, et konfiskeerin mõneks päevaks teie paberid ja kirjutusabinõud?

See ei meeldi luuletajale. Paber ja tint on tema ainukesed lohutajad, kuid tervise pärast peab alluma korraldusele.

Uksele ilmund preili Meeta palub sisseastumiseks luba. Ta on tulnud kasvuhoonest, käes veripunane alpikannike väikese potiga. Seljas tema parim kleit, volangidega. Pää hoolikalt lokitud.

„Kiru, oled sa, paike, haigemaks jäänd? Juba teist päeva ei näe ma sind saalis."

— Kirglikumaks olen läinud... vastab kavaler järsult, pääd kõrvale pöörates.

„Kuidas?... Tõin sulle lille..." ütleb preili Meeta segaduses. „Kuhu ma ta panen, mis?"

— Mis mulle toodud — see on kindlasti teistele mõeldud. Palun, istuta härra Saare lauale ja ma suudlen su kätt!

„Mis see tähendab, Kiru?"

—?

„Siin on härra Saare libe keel kisselli keetnud. Kus ta ise on?" räägib preili Meeta õhetades, väljakutsuv, trotsiv.

Õde Astal on kõik selge. Ta läheneb voodile ja ulatab härra Kumerile tagasi temalt äsja äravõetud esemed. Jätkaku oma tegevust ja lõpetagu higistamine. Lahkudes koridori õde tunnistab ka Kumeri habemes titaks. Ei soovi tema oma tulevast näha säärase naisehingega poisikesena. Laps jäägu lapseks, mees meheks!

Koridoris sööstab õde Asta juurde hiljuti tulnud Läti meeskodanik. See viiulipiinaja säält „Poissmeeste klubist" tegevat teda hulluks. Kräunutagu oma kraplil taoti ka midagi muud pääle uinutava serenaadi. Kas õde ei märka, kuidas abipaluja on ärritatud? Et härra räägib saksa keeles, siis vastab õde Asta samaselt:

— Küll ma ütlen talle, et teie lubate mängida temal ka midagi muud.

„Palun, ütelge seda temale, õde! Jaa, jaa — midagi muud küll. Aga senini ikka see pinisev, mingisugune meloodia. Näiteks, mulle ei meeldi ka Meiseli — Marie Louise. Ennem siis juba Sindingi sonaadid," jutustab härra pikalt.

Hiljem, teada saades, et naabertoa viiuldajaks osutub soomlane, läti härra keelab tal õe kaudu mängimise täielikult. Ka mitte Sindingi sonaate! Õde ei saa nõus-

tuda, sest teatud ajaviide on lubatud kõigile. Härra nimetab siinset sanatooriumi tsirkuseks ja lööb mitmel korral pahaselt käega. Ta sõidab ära! Ära sõidab! Rohudki, mis siin antakse, taevad laulgu, need ju veest lahjemad! Ela nädal aega siin ja ... tervist pole veel kusagil?

— Ruttu soovite, kallis härra, väga ruttu, naeratab õde Asta.

Läti härra pakub õele istet. Ulatab taldrikul šokolaadi. Õe naeratusist näiliselt lohutatud, härra sõnab meeleolurikkalt:

„Minu armas õde, istuksin alatiselt ainult teie seltsis. Kas teate ..."

— Aga kuulge, ma kuulsin — mind hüüti just praegu. Vabandage!

Härra jääb seda uskuma. Õde Asta peab omama oskust, et viisakalt tagasi tõrjuda igavust tundvate ravialuste väsimatud tunded. Nad ei märka, et õel on teha töö ja õhtu aina läheneb.

Korvsaali vaiksemas osas sügavasti toolile vajund härra Kalm peatab oma lemmikõe Asta.

Ta painab õde kui vaevav uni, istuda temaga mõni minut. Sellest päevast, kui õde Asta sai tema pärast riielda, ta armastab teda — kirjeldamatult! Haige põsed muutuvad punakalapilisiks.

„Teate, õde Asta, teie meeldite mulle!" kinnitab noormees korduvalt.

— Kellelegi meeldida pole sugugi halb. Näete, härra Kalm, rõõmustun sellest nii, et naeran.

Noormees haarab korraga õe pihast:

„Lubage suudelda ... lubage ..." kostab noormehe sosin läbi kahiseva hingamise.

Ta vajub tagasi. Grimass ta näol lubab oletada keeldumise näävet, uimastust, närvlikkust. Ta ainuke ooda-

tud juhus saabus just täna, praegu ... Kardab siis õde tõesti tema pisilasi?

„Vabandage, võin ma vähemalt kätt ..."

Õde lubab seda. Mees surub kirglikult oma mitte just kuumad huuled sooja käe seljale kauaks, nagu jooks tervist, õrnalt, rohkelt ...

Õde Astal on piinlik. Ta jookseb eemale, ringkoridori ... Kohtab aga põrandat poonivat Sahat. Instinktiivselt ta seisatab.

— Jõudu! Kuidas läheb? hüüab ta, teadmata, miks.

„Harjub ära — pole viga ..."

— Härra Saha, astuge vahel minu poole jutlema ... Tõesti igav on! Kakskümmend kaks kompressi — näete, kuidas mu nägu õhetab. Ah, ma lähen hulluks!

„Tõesti ... õde ..."

Saha leiab õe juures midagi kahtlast. On ta jälle riielda saanud? Kuid samas lahkub õde Asta, midagi vastamata. Saha teab — ülehomme on palju lõikusi, mis nõuavad ettevalmistusi. Juhatajale sõidab abiks keegi professor, akadeemiline tudipää, topeltsilmne ...

Järgmisel kohtumisel õde Asta peatub jälle viivuks, kui oleks ta rahutu.

— Igavust põeme siin kõik kui katku. Ei ole siin linnaelu ... Eriti raske on neil, kelledel pruudikesed kaugel ... sõnab ta Sahale.

„Sääl, kus kojad kõrged, on neitsid kerged, öeldakse."

— Võib-olla ... Raskeid mehi on alati kerged neiud huvitand ...

Kojamees Karla naerab kõlavalt. Temale on kõik naljakas, ka see, millest ta aru ei saa. Nad näevad teda teretavat haigetest uustulnukaid. See on Karlal kombeks. Ta tervitused on kange kaela liigutused, nagu jalgpalli vastulöögid pääga.

Ei, nüüd küll! Õde Asta ruttab minema valge kitli

kahisedes. Linoleumil naksuvad kingad kannavad teda kergelt nagu tuules. Käies ta väike, kuid vormikas keha on tulvil elevust ja nõtkust. Kas on kunagi ta pilgus vine, mis kõneleb eluraskusest, pessimismist, väsimusest? Ei midagi sellesarnast! Rõõm näib olevat ta vapiks.

Kuid millegipärast Sahale tundub, nagu oleks nende jutt vaid möödujate üle õla huiked. Nagu kaks tundmatut süstasõitjat naeratavad teineteisele. Kas Saha on siin kaotamas õma põhimõtet — selgust igas asjas.

VII

Lugemissaalis preili Meeta painduvad sõrmed hüplevad klaveriklahvel, tuues kuuldavale popurrii rahvusviisest. Teda kaunistab murueidetütrelik kleit. Unistav vaade näib viibivat kusagil kauguses, mis kindlasti on ülevam kui kogu selle asutise tasavägiselt rõõmsad haiged.

Kahe ampleva noormehe igatsevad silmad viibivad noore neiu meisterlikult värvitud huulil, kust libisevad otsekui kahjutundes alla väikeste kingadeni. Samas ronivad need ekslevad ajaviitepilgud üles... peatuvad põlvil.

— Ilus laps, mis?

„Eriti just põlved."

— Hingki, sõrmed, silmad...

„Ma ohkan!"

Veidrad poisid, need Saluvere noorisandad. Mõnelgi palavik ligi kolmkümmend kaheksa, kuid toaspüsi pole. Jalgel tuikudes tulevad saali, otsekui kutsutud klaverimängust. Aremad vaatavad tütarlapsi eemalt, arvustavad, imestavad. Lähevad jutlemagi, kes julgemad; harilikult „selle kõige halvemaga". Vanemadki härrad, elutõsised, istuvad diivaninurgast kinni hoides, sügislehina kollendavais nägudes nooruslikud pilgud.

— Aastat viis tagasi, räägib härra Pass. See on pikk, ühtlaselt kõhnund kehaehitusega, üksikuid halle juukse-kiude omav härra, kelle kohta ütlevad tundmatud: kind-lasti mõni kõrgemaid ametnikke.

— Pardon, millest ma pidin rääkima? Ah jaa... sai käidud õngitsemas. Ühe päevaga sada kaheksakümmend kaunist särge... seda rõõmu, mis oli!...

„Ah tõesti?" kostab hajameelne vastus.

Naabril kibelevad hingel puhtkaubanduslikud mõtted. Umbes kaheksa aastat tagasi tal oli suurepärane naha-tööstus. Aga siis, millal jäi tohtrite torkida, läks kõik vähikäiku.

— Ma palun, ons naine ärijuhina lõpuks seda, mis sa ise oled. Tõepoolest, oli seda haigust tarvis?

„Ju te ikka Kõrgema silmis selle ära teenisite!" naera-tab härra Pass kahinal.

— Härra prokurör, nahad tõmbas lojustel maha lihunik, mitte mina. Minu iseloom ei luba loomi veristada.

Ja kolmas. See palja lagipääga sakoülikonda kan-dev härra, kas langes temalegi haigusega mingi õnn sülle? Paraku! Pidas alevis poodi. Maal on talu. Ise teotses seltskonnas üliagaralt. Omas kuut saekaafrit... Ilus teenistus oli!

Härra Pass liigutab sõrmedega uuriketti. Ütle siis, et saatus ei oska niisugusele parajat paragrahvi hiivata. Kas ta, puutõuk, ei teadnud: laastatud metsa võrreldakse pommitatud linnaga. Haava lõi küll puusse, kuid ise jäi põdema vermeid.

„Kellel siis rahast puudu tuli, kui tervis käes. Logar-did elavad teisiti. Nüüd perekond pääta kodus, ise osta professorilt elupäevi. Osta kui nuusktubakat, maksa oopiumihinda..."

— Ja protsente?...

Kirju papagoi vilistab. Siis sabistab ta oma kohmakaid tiibu, kui teeskleks klauni.

— Oleksime linnud, arvab too vanahärra sääl naiivselt.

„Kas tõesti? Ah, aa . . ."

Nahatööstur tõukab kärsitult peoga üle lõua. Metsakaupmees kõhatab puhuti, millal ta jääb avatud peolt üksisilmi vaatama oma kuldtaskukella. Härra Pass haigutab taskurätti.

Härra Jatt, saamata preili Hildenilt ühtki naeratust, tõstab kraadiklaasi hetkeks suule, mis peab tähendama suitsetamist. Härra Saar nõustub vastava märguandega, ta on tüdind istumisest. Nad lähevad hiilides kui kaks seltsimeest, kes tõttavad lahti murdma oma kopsu, et varastada iseendid.

— — —

On juhtumeid, kus Saluvere daamid eralduvad härradest saali eri ossa.

— Vaene poiss, see härra Jatt, osatab preili Hilden. — Kuidas ta iga sammu juures tantsib . . .

„Mehele ei tähenda see midagi, vastab proua Kaste. „Sa oled küll ilus, aga vaevalt sind keegi veel seepärast, näiteks, võtab."

— Lubage, lubage!

„Mehele minna, päh! Kas tunnen ma rõõmu oma mehest?" pihib proua Ämmat. „Jumal, päris häbi kõnelda oma perekonna saladusi. Kirjutab: seda polegi, et ma tiisikushaigega peaksin elama . . . Minu seisukord on täiesti . . . ah!"

Klaver on vaikind. Raadio valjuhääldaja kuulutab Budapesti mustlaste muusikat. Moskva . . . üks miljon kakssada tuhat tonni . . . ristleb muusikasse segavaid hääli. Valjuhääldaja helirassoljesse kustub saalisviibijate jutlemine.

Proua Kaste nihutab oma tooli proua Ämmatile lähemale. Neil on ühiseid muresid, millest rääkida, arutada, ohata.

— Meie, haiged naised, oleme sattund tõsistesse raskustesse. Ma tulin kodust välja, ta suudles mind, kuid... ta silmavaade reetis teda. Mu süda aimab seda, mis sul on juba teada, räägib proua Kaste, kärsitult salli kohendades.

„Noh, tont — ma tahan seda veel näha! Aga tõesti, minu mees on alatu... ta elab, ma tean, meie teenijaga. Aga küll ma tean, mida teen!"

— Mis sa niisugusele ikka teed. Meie ainuke võit on tervenemine! lausub proua Kaste jälle lõikava leivanoa kindlusega.

Proua Ämmat sõrmitseb vööpannalt ja kordab üksikuid sõnu:

„Tervenemine?... Aitab see? Tervenemine..."

— Peab vihastuma, see annab energiat. Leige olek on nagu külm toit laual!

Nende minevikust leidub julgustandvaid inimesi. Proua Kaste tunneb prouat, kes oli puruhaige, kuid — paranes, sai mehele, tublimale mehele sai, kui oli esimene. Proua Ämmatiga teenib kontoris naine, keda mees tema kopsuhaiguse puhul hülgas täielikult. Ometi ühel päeval sündis ime — mees tuli ja palus andeks oma „eksimuse". Kuid naine, kes oli iseloomukindel, loobus „kõrvalejooksikust".

— Vahva naine! Ka mina olen niisugune. Tahab ta minna — mingu! Laps jääb minule ja see on mu usk, sõnab proua Kaste ja ta silmad niiskuvad.

Proua Kaste ei näita, et ta nutab. Nende südame tõsiseisukord, juba teiste pärast, ei tohi tõusta näopeeglisse. Ära ilmal valu kaeba...

Kusagil naerdakse südamest ja kõlavalt. Need on

noored sääl, mängulaudade ümber. Kell heliseb pehmelt, tahvlile ilmub punane tuli. Nad pistavad kraadiklaasid suhu. Et nad nüüd kümnel järgneval minutil midagi jutustada ei saa, noogutatakse päädega, antakse märku silmadega või vaadatakse vaikides aknast välja.

Saaliuks avaneb. Toaneiu Leeni tõukab enda ees ratastooli, milles istub härra Võhtma nukker kuju. On see siis kellegi ristiinimese jalutuskäik? Paratamatu!

„Teil on väga mugav, härra Võhtma," sõnab härra Aja, võttes kraadiklaasi suust.

See on mees, kes pakib viisteistkümmend lihakotletti oma suurde kerre ja naeratab vaid neile, kes teda jälestavad.

— Miks mul mugav ei peaks olema... köh... Rinnakoopa täitsid õhuga. Ligi kaks tuhat kuubikut... köh... sõnab härra Võhtma aeglaselt.

„Mis palju see on!"

— Aga pressib sees... Vea ennast kui tinakoormat... köh...

„Kas sa näe, või muudkui pressib sees?"

— Südamekohalt nagu kägistab... köh...

„Eks see südagi ole selle surve all nagu õhuke pannkook. Aga näe, potile saate ikka ise... Imestuma peab, naeratab härra Aja.

Härra Võhtma torkab kepiotsaga korraks tuhvlinina, tõstab aeglase pilgu ega vasta enne veerandtundi.

— Teie ei saa õhku, kuid... köh... puhute ka nagu vedur.

„Mul on see rasvadest. Olen need õllevabrikud maapõhja vandund. Siin on leht, palun! Aktsiisimaksu tugevasti tõstetud."

— Ega õllelaine... köh... tänavapori ole, et peale pritsib. Ah, mind õlu ega kotletid ei huvita.

„Aga naine? Ah-ah-ah..."

— Köh... köh...

Kõnelejaist natuke eemal väike Kull mängib sõrmedega lauaserval, nagu õpiks ta klaverit. Hommikul ta oli rääkind preilidega lindudest. Lindude eluviise poisu õppis tundma karjas. Ja kui ta nüüd jutustab „suurile haigeile" kukkede tiivasabistamisist kanade seltskonnas, naeravad nad teda pisarateni. Nimetavad teda: oh sa väga tore poisuke. Imelik, miks nad just seda „tiivaripsutamise-lugu" naeravad köhides ja turtsudes? Sel puhul poisu harilikult lahkub nende juurest, istub eemale, jäädes tõsiselt mõtlikuks.

— Ole pai poisu, tule, lükka onu Võhtma lahtise akna juurde!

„Aga miks just lahtise juurde tahad, härra Võhtma?" pärib väike Kull.

— Ega sa mu ülemus ole, et seda küsid...

Täitnud toanaabri soovi, poiss saab sellelt kakskümmend viis senti, mille ta laseb ettevaatlikult libiseda siniste pükste taskusse.

„Ah sellepärast tahtsid siia, et saad rohkem õhku? Või tahtsid pikksilmaga vaadata parunite kabeli ristidest endale proovi?"

— Mis sa ometi peaksid jabistama, poiss!

„Ma lähen siis ära."

— Köh... mis sa's jooksed?

Härradele on poiss ometi sallitud seltsiline. Tema juuresolek, mõnest lapsesuu ülearusest sõnast hoolimata, on neile siiski teretulnud. Juba hüüavad teda daamidki. Kuid daamid võivad jagada ainult šokolaadi, poisile meeldib aga raha rohkem ja ta jääb härra Võhtma juurde.

„Tead, onu Võhtma, kui läheks õige metsa?..."

— Soo? Kas jahile?

„Ei, sust pole minejat, minust ka mitte, aga ma ütlen, et kui läheks ..."

— Mis siis?

„Kedagi poleks. Istu aga kännule ja ... köhi, muud midagi."

— Köhi, jah — köh ... köh ... Kas pole ilus ajaviide, mis?

„Mis ta tühja on ..."

Poisu käis mineval aastal sääl suures metsas, kuid jahil mitte, aga niisama. Ta ei käind üksi, käis professoripreiliga ja doktor Purre oli ja ... Nemad keegi ei köhind — muudkui meelitasid kõik preili Kadit. Doktor Purre võttis isegi preili käest kinni, kuid preili tõmbas käe ära.

— Tõmbas ära? küsib härra Võhtma.

Poiss vaatab kahtlevalt ja sõnab ruttu:

„Aga mis on vabadussõda ja kraatia?"

— Kus sul see siis ... köh ...

„Uus härra number sada viiendast rääkis. Vabadussõda ja tekraatia olid teind teda haigeks. Oli külmetund!"

Härra Võhtma jutustab aeglaselt. Näitab poisule oma kaelaarmi ja ütleb selle olevat sakslase löödud. Oli suur, suur sõda. Üks keiser tapeti ära ja sellest see algas. Õnnistatud olgu selle keisri põrm — eestlased võitsid Vabadussõja! Kuid onu Võhtma aumärk ei löödud üksi kaelale, vaid puuriti ka rindu tiisikuse näol. Poisu kuulaku — kuis kahiseb, kui kuuleksid raadios kahekümne neljandal veebruaril juubeldavat rahvahulka päälinna Vabadusväljakult.

„Kahiseb küll, aga ... Mis see keiser on?" küsib poisu, kui ta on härra Võhtma hingamist kuulnud.

— See on muinasjutt, kallis laps! Muinasjutt, nagu

neid sulle ikka räägitakse ... köh ... Oota, ära nüüd enam tülita ... Las ma puhkan vähe ... köh ... köh ...

Väike Kull jätab härra Võhtma rahule. Ta võtab taskust saadud raha ja hakkab uurima selle kirju ja vappi.

„Kas teie ei sooviks minuga istuda kamina ees, härra Võhtma?" küsib proua Kaste hoolitsevalt, puudutades ratastooli.

— Tänan, proua! Köh ... Kull ajab vigurijuttu, naer paneb köhima ... Kuidas teie poisu elab?

Nüüd alles pääseb proua oma lemmikainele, millest tal armas arutada. Tema väike, väike Valter, oijah! Kui naerab, on emaga päris sarnane, ilus võru suu ümber ... Kasvab kui kala vees!

„Öeldakse, need olevat õnnelikud pojad, kes on emamoodi?" küsitleb naine elavalt.

— Köh ... nii räägitakse! Seda üteldes härra Võhtma vaatleb naist teatava hellusega, otsides selle naeratava suu ilusaid omadusi, mida pärind ta väike poeg. — Seda räägitakse, jah! kordab mees.

Haige ema jätkab:

Tõesti, valus on emale, kui tal puudub voli oma last puudutada, suudelda, õrnutseda. See on sootuks midagi tundlikumat, kui armsa mehe huulte puudutus. Millal ta ometi paraneks! Professor annab küll lootusi, kuid tervis tuleb vaevalt, vaevalt ...

— Hobustega tuleb, härgadega läheb!

„See on nii õigus!"

— Eks tiisikus võidab ... köh ... Ära mädandab, kuigi oled hariduse ja rahaga tugevasti soolatud ... Sellepärast — hoidku igaüks oma tervist, kellel see käes! tähendab härra Võhtma sapiselt.

Proua Kaste kaebab:

„Ah, ma ei tahaks kõike kohe rääkida, aga süda saab nagu kergemaks, kui usaldad kedagi. Kas see on tervise-

rikkumine, kui mees saadaks sulle haigevoodile mõnegi lahkema reakese? Ma ei nõua ju kes teab mida . . . Ei saada enam lapsele tervisi . . . ei looda nähtavasti kummastki hääd . . . Niisugused on need mehed."

Härra Võhtma vaatleb naist kuidagi tardunult ja sõnab kahetsevalt:

— Jah, mina ei mõista . . . köh . . . tõesti. Mehed peaksid olema tugevamad kui . . . köh.

„Naistel ikka rohkem inimese südant sees."

— Naiste süda on . . . köh . . .

Härra Võhtma on tekitand tujutu meeleolu. Ta tahaks lohutada proua Kastet, kuid näib koomilisena, kui vilets viletsale abi pakub. Ta pilk on kiindund kamina leekidesse . . . Tahaks usaldada oma hingegi sellele õilsale naisele . . . Kas härra Võhtma pole ihaldand last, ihaldand, nagu ihatakse omada varandusi, et elada inimesena. Ta tahaks pihtida, kuid ei söanda veel . . .

Leek õgib halge. Otsekui jutustav on tulekeelte pragin. See leek heidab saali vilkjat valgust, soojust, kuni söed kustuvad, jättes vaid kühvlitäie tuhka . . .

— Proua Kaste! Teie . . . köh . . . saatuses peegeldub minugi õnnetuse murdosi . . .

„Olen kuulnud . . . Sellepärast usaldasingi teid . . ."

— Tähendab, siingi teada juba? Külastab mind . . . köh . . . nii sageli, et olen unustand ta näojooned . . .

„Pole minu mees inimlikum . . . aiman seda. Teistega on ta — usun, usun, usun!"

Vastamisi pihtides nad usuvad, et nende abikaasad neid seljataga petavad. Kuigi mõni usaldab oma elujõudu, see teine teadmine teeb nende hinged hapraiks kui pudedad kalavõrgud, kuhu enam ükski püütavaist kinni ei jää. Nende kehad pehkivad armukadeduse linaleos ja pisilased näksivad kui parv vetikaid vette vajund rondi kallal. Selle eest, et nad neid armastavad ja olid and-

nud kirikliku tõotuse surmani ühte jääda — saavad nüüd põlgust. Ah, parem kui nad sellest ei mõtle, sest nad ei oska oma usku tõsta kõrgemaks tähiseks endile. On ju see kõik vaid haiguse süü.

„Mida teevad kopsud?" küsib proua Kaste kaastundlikult, nagu ta on.

— Tühja neist — pehkigu edasi. Ma arvan, mul on kasvaja, nad ei taha mulle öelda, kuid lõigata lubavad. Olen nõus kõigega ja mul on oma mõte ... Võib-olla ... köh ... võin kord tasuda oma vaenlastele!

Seda üteldes härra Võhtma liigutab end rahutult. Proua Kaste ei leia troostiks kohaseid sõnu:

„Küll saatus isegi — oh! Muide, olete veel noor mees alles ..."

— Oleks mul häält, võiksin edukalt ... köh ... esineda ooperis. Eh-eh ... Tõsiselt öeldes, teie näite üsna plikana — ainult et paksuke, püüab mees naerda ja naljatada.

„Ennem olgu petlik nali, kui valus tõde. Aga mis ma pidin ütlema: proua Ämmat vist lasebki end mehest lahutada."

— Kes see on?

„Te näete, ta istub sääl, härra Passi seltsis. See tumedajuukseline proua. Meie algul pidasime teda kadakaks, ta räägib huulte otstest ja kiidab kõike, mis on „väga peen"."

Härra Võhtma naeratab kõlatult. Teatab omase närvlikkusega, et tema küll ei lahutu oma naisest, maksku mis maksab. Tuhat korda, ta ei parane, aga lahutada ei lase!

„Teie paranete, härra Võhtma, see on kindel!"

— Kindel kui kalju õhus. Oskate toredalt naljatada, proua!

„No küll te näete."

Härra Võhtma naeratab jälle, niipalju kui seda lubab ta seisukord.

— Vaadake neid põlevaid halge: Mis jääb nendest järele? Meie elu kallal põleb pisilastuli samaselt...

„See on ebameeldiv võrdlus. Pigem vaatame seda loorberipuud, paremal pool klaverit. Läinud aastal arvasid kõik: loorber kuivab! Kuid taim sai uut mulda ja nüüd aina rohendab, võrsub...

See on meeldiv võrdlus, millega naine võlub härra Võhtma. See tähelepanek on mõlemaile lohutuseks.

Naaberdiivanil muheleb härra Aja. Ta kõnetab viimase poole tunni jooksul juba kolmandat daami. Näib, kui ei kinnituks tema sümpaatiaankur kellessegi tõsiselt, kuigi ta ise näib evivat omadust nakatada kopsuhaigeid daame südamehaigusega.

Hardo Saar asub klaveri ette. Kõigil, kes tema liigutusi arvustavad, tõuseb pilkav tunne: kuulake, tema ise mängib!

Parr-parr, pliu-pliu... kostavad rasked ja kerged akordid, mis moodustavad keksleva foksi sammurütmi. Need helid näivad pilkavat viimast unist ja kurba pooltundi. Parr-parr, pliu-pliu... ergutab pääajusid, hirmutab neist otse jõuga minema ülekuhjund segased mõtiskelud.

Härra Aja, kes ei taha päeva lõpetada igavalt, haarab muusikariistade kapist viiuli. Sõrmed ja poogen võistlevad tantsides keeltel. Sekka mürtsub klaver, kui naeraks madalahäälne neeger. Mõned ilmuvad isegi tantsuks põrandale.

Järsku vaikus. Professor! Juhataja läbib õhtuseks visiidiks saali, et minna lossi põhjapoolseisse tubadesse. Seda valget, kitlis „jumalat" nad häbenevad üksnes tema suure autoriteedi pärast. Ta on läind, kõik hingavad kergendatult.

Uus mängija loob uued viisid klaverikerre. Tema mängurütm on eelmisest elavam ja naervam, millest ollakse enam kaasa haaratud.

Siin pole tähtis tõsielu igavene mõte, ei huvita fakt ega selle tuum. Tunnustust leiab vaid hää vale, mis silmapilkselt lõbus ja lohutav. Tahetakse naerusse uputada minevik, olevik ja tulevik; eriti tulevikumõtted . . . ka siis, kui peaks pööratama linadega nende palavikus tukslevaid kehi. Ülilõbusus, nükked, kuigi alati mitte hääst kunstiliigist, need maksavad siin rohkem kui raha. Ärgu meenutatagu neile nende haigust, ja nad ei märka ise tõesti midagi...

Millest aga nende tänane rahutus? See selgub varsti, kui kaks tänast uustulnukat, noort daami ilmuvad naeratades saali. Nende liigutused osutuvad naiselikult nõtkeiks, rõivastuses elegantsed, soengult-näolt väga sümpaatsed. Nad olevat Tartust, jõukate vanemate tütred.

Daame nähes härra Saar võpatab. Temale on tuttavad need ovaalsed pupenäod. Kuid kas märkab praegu keegi, et ta neid tunneb? Ei! Teistegi noormeeste käed tõusevad nagu salajase käskluse pääle kaelasidemeid kohendama. Silmapilkselt parandatakse lohakat istumisasendit, summutatakse pingutustega köha, võetakse sügavam rinnahääl.

— Sa ei näegi — uued! tähendab preili Liis oma kaaslasele.

„Näen vaid kaht vahakuju kusagilt juudi aknalt..." vastab härra Saar raudse ükskõiksusega.

— Kes siis nii ütleb, kui preilid ei meeldi — Hardo! noomib neiu oma sõpra, salajasest meelehääst ise naeratades.

— — —

Saal — sama, mis see alati on kuni tüütuseni. Pole möödund rohkem kui päev, kuid uustulnukad on teistega

juba parimad sõbrannad. Ei ole klubi, kus areneksid sõprused nii kiiresti, kui sanatooriumi leekiva kamina ees istudes. Üksi oma voodis tukkudes ollakse isekas ja uhke nagu kadakasakste peol. Kuid ühiselt saalis unustatakse „seisuste" vaheseinad. Üksainus pitser — tiisikus — loob kõige ideaalsema klassi, kus nad oma tervekssaamise unistusis muutuvad ülimal määral üheväärseiks. Elatakse helidele, lobisemisele, pilkudele.

Ainult härra Võhtma tõsiseks kivistund meelt ei jõua „need siin" võluda. Oma armastust avaldavate naeratustega nad teevad temale haiget, meenutades tema abielu õnnelikke algaastaid. Nähes lõbusalt lähenevaid suid, ta muutub isegi vihaseks, olles valmis moraalitsemiseks.

Preili Liis ei suuda uskuda, et ta Hardot tõsiselt armastab. Kas pole võlts ta naergi, naer, mida siin tihti „kunstlikult" välja kutsutakse. Kuidas võib haige hingestatult naerda ja armastada tõsiselt? Niisama on tütarlapse ilusamad õitseaastad toodud tähtsusetu lossi müüride vahele. Kas tulevad need aastad ning kuud veel kunagi tagasi ja kas saab ta kord nii tugevaks, et ta võib neid tagasi loota? Väljaspool neid seinu ta kohtuks küll parimate härradega, kuid ei kannataks seda seltskondlikku elu, mis nendega on seotud.

Korraga valguvad preili Liisi põskedele märjad jooned. Silmi pühkimata ta lahkub saalist, kuid ilmub varsti püüdega naeratada.

— Mõtle, Hardo, mul läks puru silma.

„Puru? Ei, sa mõtlesid midagi?..."

— Mõtlen, et elu on pool kilo rosinaid ja teda tuleb süüa palju ja ruttu!

„Õige! Nüüd usun ma, et sul oli silmas puru," vastab härra Saar.

See ütlus paneb härra Saare kauaks mõtetesse. Ta on

sidund end Liisiga ja...kuidas läheneda Tartu daamidele? Tal on varuks salanõu näpata armastust palju ja ruttu.

Täna mängib klahvidel esimene „Tartu iludus", helesinises taftkleidis. Mängija plaatinablondid juuksesalgud langevad tülikalt silmile, mida nobe käsi surub aegajalt vilkalt kõrvale. Ta mängib vaikselt ja mõjuvalt, rütmis painduvust, võimsust, elu. Küll ta juba teab, kellele mängib.

— Hardo, ära vaata teda, sõnab preili Liis. Ja varsti: — Tead, mis ma sulle ütlen — saalis tundub täna küll väga pidulikuna, kuid hingata on raske.

„Mis sa siis sukeldud, hinga korralikult nagu ristiinimene!"

— Oi, milline sa oled? Eks ütle töötavale aurukatlale, miks ta vusiseb. Läheme siit ära.

„Nojah, muidugi... Mul endal ka palavik kõrge..." räägib härra Saar hajameelselt. Ta ei mõtlegi tõusta, milleks?

— Sa ütled — sul palavik kõrge — märgi vähem. Pliiats sul on?

„Kas vähemmärkimine temperatuuri alandab, Liis?"

— Siis ära ütle nii rumalasti, et mina hingates sukeldun! Küll ma aiman, mis sind kütab?...

„Noh?"

—„Uued söödamaad" on selles süüdi. Nägin lõunaajal kardinate varjust, millise ilmega sa neid vaatasid. Ära sa mõtle, poiss! Seda ütleb preili Liis nii valjult, et pole kahtlustki, et teised seda ei kuulnud.

„Naljakas... Mis see siis tähendab!"

— Vait!

Preili Liis tõuseb ja ruttab „Naissalongi". Näib, kui oleks lõunaajal sündind süü küps õhtuseks vihastumiseks. Naljakas!

— — —

Päevad näivad Saluveres pidulikena. Sageli on tunne, et äripäevi siin polegi.

Keegi naljatab tõsiasjadega. Professor on tuupind tema südame hävitamiseks tuhat viissada kuupsentimeetrit õhku. Ta ei saavat naerda, ehkki naerda oleks palju. Iga vähimgi püüd naeratada näpistab rinnus.

„Kui teie räägite, siis hoidke ikka käsi suu ees!" pahandab erilisi lokke omav noormees. „Ärge ajage neid teistele, kes oma kopsukoridorides osavad kõrgushüppajad!"

Teine vastab rahulikult teravale märkusele:

— Kellel „nad" ei hüppa kopsutorudes? On mõni neid sääretorudest leidnud? Nokaut! Loomulikult — kõigil kopsus! Tema seletama... Endal nagu sipelgad teised, karvaste hiiresabadega. Öösi, kui mees magab, suu lahti, käivad tal pudulojused padjal jalutamas. Tema omad teiste omadest kohe tunda. Neil on tugevasti fosforiläiget man, hiilgavad nagu jaaniussid pimedas!

Asi hakkab laudkondagi huvitama. Paljud tõstavad pää uudiste püüdmiseks, unustavad male ja kabe.

— Lokkis pääga härral, jah, niisugune eritõug... võtab keegi noorur eemalt rõhuga sõna. — Tema pisilased ei pidavat mikroskoobi all seisma. Olevat vähimoodi teised. Ja suuremad olevat vähemate pääle maiad, õgivad üksteist. Kole kärsitu tõug!

„Ära räägi!"

— Trahvilöök — tõesti?

„Küsime professorilt."

— Ega patoloogilisi väärnähtusi avaldata.

„Kumb võitis vaidlustes?"

— Ei ole selgust. Kes on vahekohtunik?

„Alake uuesti — out!"

Laia suuga, võib oletada — endine kukkkaalu maadleja naerab seda sõnelust viis minutit, paista lastes oma

seltskondlikku arenematust. Ei panda pahaks, võistlus on võistlus. Võistlus sõneluses, naermises, kõiges. Aga see kullake sääl — ei võistle — rinnus näpistab.

Ilmub preili Hilden, Tartu preilide poolt löödud iludus, ja võtab istet. Ta naerab millegi üle ühes proua Ämmatiga. Milles seisab nende võit — võib-olla nad on parimad kaotajad?

— Ilus preili, kuid sale, tähendab härra Pass preili Hildeni kohta.

„Saledus on ju eelistatud nähtus," lausub härra Saar.

— Tahan öelda — liiga sale!

„Siis on ta võitnud!"

Härra Aja muheleb ja pöördub härra Passi poole:

— Aga proua Ämmat... teie lemmik?

„Vähemalt ta ei köhi. Oh, palun, jätke mind rahule!"

— Tähendab, on eelistatud priske ja mitteköhija? Kuulutame ummikussejoosnud võistluse tulemusrikkad võitjad välja!

Kuulnud härrade võistluskavatsusist, preili Hilden annab uudise daamidele edasi. Ta teatab naeratades proua Kastele, teda olevat loota kohale küll paksuses, kuid mitteköhimises kaheldakse. Proua nimetab säärase võistlusi narruseks ja selle korraldajaid kraadepoisteks.

„Kui sa minu pääle sellepärast pahaseks saad, et ma sulle sellest räägin, siis, ma usun — sa ei parane iialgi." Seda ütelnud, preili Hilden lahkub.

— Milline mõte! Mina ei parane! Ma pean paranema, mul on ju laps!

„Kas paraneb meist keegi? Ei vist!" sõnab proua Ämmat apaatselt. „Kas meil kõigil pole seda, mille jaoks terveneda? Minul seisab ees parandada oma karile-

joosnud abielu. Ma pean tervenema — ma ei jäta oma meest teistele! Nad pole seda väärt, et nad teda saavad!"

Preili Puur võtab tagasihoidlikult sõna, nurgast, kus ta istub, sest ta on ainuke, kes kannab lapitud kleiti:

— Kellel meist poleks mõtet, poleks sihti, milleks paraneda? Kas peritoniiti põdev mees, üleval, vägagi ei lootnud? Lootis. Temal oli täitmiseks palju plaane — metsamüümised, viinakaupluste asutamised... Kõneldakse, tal olevat olnud tegemist isegi seadusevastaste asjadega...

„Nojah, kavad olid niivõrd hääd, et põrgusse teda aina oodati. Sääl teostatavat praegu suuri ümberkorraldusi ja remonte. Muu seas, kurat on nüüd Sarviste, ih-ih... Kas saatus laseb niisugusel tegelasel maa pääle jääda... Ei, temale on ikka tarvis südame, südame mõtteid. Väär on tahtmine, mis keerleb au ja raha ümber!" arvab proua Kaste.

— Näete siis, inimesed, kuidas maisus maa alla matab. Rooste vajab seda, mida roostetumiseks kogutakse. Aga ometi — inimene on kõrgeim olend ja tema suurim vaenlane on surm. Ärgu mindagu surma vastu rahaga, vaid usuga. Nii lausub keegi mõtleja, ütleb härra Pass, kui tõlgiks ta süüalustele mingit määrustikku.

„Oh, ärge rääkige nii targalt, härra Pass. Palun, mul hakkab pää valutama," ütleb preili Meeta nipsakalt, mille eest ta saab hiljem proua Ämmatilt märkuse.

— Ja teie, proua Kaste, usute, et teie armas laps on teie kindlus, mis teid aitab?

„Jah, ta on suure looduse tahe ja Jumal aitab mind! Kuid ma palun teid, härra Pass, ärge arvake, nagu oleks mul oma usus Jumalasse keskaegset vaimu."

Teda hüütakse ja ta läheb. Härrad vaatavad naisele järele.

— Tore inimene, täis enesekindlust ja suurt usku! Oleks seda minul!

Proua Ämmat vaatab naeratades härra Passi lokkidele. Ta räägib kuidagi huulte otsast, nagu temale omane:

„Kui mina Saluveres tõesti ei parane, sõidan Itaaliasse. Nimelt, minu mees on ajakirjanik ja mina saan tema kaastööliseks. Oi, Vahemere kliima on *fine*, nagu ütlevad inglased. Päälegi, see on peeneks kombeks, reisida Lõunamaale."

— Itaaliasse? Kui tore mõte! kilkab preili Hilden.

„Mina kirjutan sellest juba täna isale," tõotab preili Liis vaimustatult.

Härra Võhtma nihutab oma ratastooli laudkonnale lähemale. Ta naeratab üleolevalt, kui ütleb:

— Sääl võetakse küpresside otsast tervist ... köh ... nagu banaane. Sööte mõne, kohe parem ...

Preili Meeta lööb pahaselt käega, liigutab kulme, muigab.

— Kas ma sääl end terve aasta ... köh ... kärutada ei lasknud. Higistusel polnud enam aru ega otsa. Tulemus ... köh ... oli see, et oli vaja tulema tulla, kui elu veel vähegi lugupidamist väärib.

„Tulles olite olnud ju väga priske, härra Võhtma."

— Priske? Köh ... Sissepoole, aga mitte väljapoole.

„Ega teie või väga haige ollagi, alati näete nii rahulikuna ..." leiab proua Ämmat.

— Rahulik? Köh ... Nii rahulik, et on juhtumeid, kui õed kuivatavad mu põski ja nad ... köh ... on veel rahutumad kui mina.

Seda ütelnud, härra Võhtma pöörab kurva näo kõrvale. Midagi lausumata ta lükkab tooli vestibüüli suu-

nas. Tema lähedalolek pole neile kunagi meeldind. Suur hädaldaja!

Soomekeelsete raamatute kapi kõrval laudkonnas keegi manab sporti. See, tema kirglik harrastus oli teinud ülepingutuses ta kopsudele liiga. Ainult veel verivaenlastele ta soovitab kümne kilomeetri jooksu. Hõbekarika, mille ta võistlusil võitis, andnud kodus emale jahukühvliks.

Pilkav naer saadab ületöötand „kangelase" otsust sportlikest harrastusist. Tema kuritööks enese vastu peetakse eksimust, et oli pikka maad joosnud treeninguta. Seega on ta üks neist, kes oma laiskuses ihkavad palju ja odavalt. Loorberite asemel oli vaeneke saanud nüüd sanatooriumi kulund sohva.

— — —

Hardo Saar on laskund tooli pehmele seljatoele. Tema kõrval preili Liis sirvib ajaviiteks pildilehte, vaadates aeg-ajalt naeratades noormehele. Siis sosistavad teineteisele midagi kõrva, tõusevad ja istuvad saali loožitaolisse erinurka, mis pääsaalist lõigatud punaste eesriietega.

Läbi akna hiilgab täiskuu kui suur heledaks aetud pronksraha, mis visatud kummitud plekile. Kuuketta mahedast muigest kumendavad kuused ja künkad, pargialused maalapid ning teda vaatlejate näod.

Preili Liis ja härra Saar kallistavad teineteist ja suudlevad. Nad ei kallista tugevasti, sest ka sel puhul ei unusta nende kopsupisted meelde tuletamast, kes nad on ja kus nad on. Nad on ettevaatlikud, sest pruugib vaid ühe sõrmega liigutada eesriideid ja nende saladus pole enam saladus. Varastatud suudlusil neile jääb teadmine: nad ei või rohkem kui puudutada teineteist... Ja ütlete lastele — ärge puutuge teineteist — siis võib olla kindel vastupidises.

„Julged sa?..." küsib noormees.

— Ma ei tea...

Pehmed vaibad jalgade all meelitavad neid istuma põrandale... Ja ennäe, väike päänupp ilmub ligi põrandat eesriiete alt nähtavale. Kulla aeg — need on ju vaid väikese Kulli kaks uudishimulikku sinisilma.

„Kuule, härra Saar, kas kuuled või? See pole sugugi ilus, et te pillute vaasist kõik lillelehed põrandale. Eh, nüüd ise korjate hirmuga ära!"

— Poiss, sa oled hull!... Tule siia, ole pai. Siin on sulle kakskümmend viis senti. Preili Liisilt saad terve tahvli šokolaadi, koti kommi ja apelsini . . . Oled sa, paike, kuss, et me lilli loopisime, eks?

„Eh, mina ei ole kedagi näind. Mina räägin iseenesega," ütleb Kull raha ruttu vastu võttes.

Lapse silmad uurivad veel kord kahtlevalt, siis lipsab ta minema pehmete susside sahinal. Varsti seisab ta juba härra Kumeri juures, kes enesesse süvenenult arvustab peaaegu kiitvalt oma värsse. Lõpuks loeb ta tasasel häälel veel kord läbi tehtud töö. Väike Kull „teritab" kõrvu, kuulates otse avasui kui imet. Iseteadvalt murrab autor paberilehed kokku ja pistab nad oma tühja rahakoti vahele, kui pigistaks kaht hirmsat salajõudu rinnutsi kokku.

Preili Meeta vaatab eemalt neid kahte, seda suurt ja seda väikest poissi, ning tunneb salajast rõõmu nende rõõmudest. Tunnistab eneses, tal pole praegusel hetkel ütelda neile midagi, mis neid alandaks või ülendaks.

Kell heliseb pehmelt. Tahvlile süttib roheline valgus, mis on kutseks õhtusele teeveele. Lilledega kaunistatud laudadel ootavad klaasid kõrvuti valgete portselankannudega. Klaaside vahel seisavad rivis suhkrutoosid ja kuivikute sädelevad kausikesed.

Salong on tühi kui mahajäetud majake. Selle ase-

mel kihiseb elu söögisaalis nagu kohvikus. Ainult õde Asta peatub papagoide puuri ees, poetades neile tatrateri hommikuseks nokkimiseks.

— St! Õde Asta... palun...

„Teie, härra Kalm? Kuidas ma ehmusin... Miks teie pole läinud teelauda?"

— Teate, ainult paar sõna. Palun, istuge ainult viis minutit, kuni saalis pole kedagi!

Ta räägib küll võimalikult tasa, kuid ometi on hääl vägagi kuuldav.

„Kuulge, tõesti . . . Ma ei tea küll? . . ."

— Palun teid, istuge... teate, kaks sõna vaid!

Härra Kalm ütles küll kord, nagu oleks ta armastus õe Asta vastu aland vahejuhtumiga õhupaneku päeval. Ei, juba enne seda oli see. See oli seisnud varjatult nagu lade hõbedat sügavas maapõues. Nüüd ta kaevab ainsa lükkega oma suure varanduse õele nägemiseks. Noormees haarab kaunist õde järsku, kannatamatult. Ta otsib huuli, silmade virvendades, püüab, uskudes, nagu oleksid need teda ootamas.

Kuid õde Asta keeldub. Ta tõmbab enese järsku vabaks ja tõukab mehe eemale, nägu õhetav, huuled tukslemas, nagu mingit tigedat sõna ütlemas. Kuid ta jääb vait, ainult õhetava näo üle vajub kerge põlastuse vari.

Noormees vaatab süüdlaslikult, vaatab kui lüüasaanu oma õele näkku. Jälle virvendavad asjad silmade ees, kuid nüüd rahutumalt. Pää tundub tuim. Tõesti? Miks?!

Tükk aega möödub nii — õde Asta pöördub ja läheb akna poole. Siis sõnab härra Kalm:

— Asta, armastan teid. Minu mõte on — abielluda teiega, kas või täna õhtul veel! Teate, andestage — olen sunnitud seda teatama.

Õde seisab ikka tummana ega vasta midagi. Ja

mida peaks ta vastama? Lööma peaks ta seda häbematut ravialust!

„Teie unustate, haige mees, et olete tiisikuses ja mina teile ravijaks," sõnab õde kaastundlikult.

Hingeldav noormees langeb istmele. Haarab korraga pää käte vahele ja kordab:

— Tiisikuses... tiisikuses... tiisikuses...

„Mees mõtleb, mida ütleb!"

— Õnnetu mees, pressib härra Kalm läbi huulte. — Tean — teie armastate kedagi teist, teist, teist... ja... jaa...

„Kui ma kunagi abiellun, siis peab see terve mees olema — ainult terve!" ütleb õde Asta tasa ja kindlalt.

Noormees hüppab üles ja surub peod tugevasti kõrvadele. Ta pigistaks puruks selle pää.

— Saatus! kriiskab ta, — teate, saatus annab teile kõige viletsama! Saatus teeb vahest seda meelehääd neile, keda ta oma needusega on koormanud!

„Võib-olla, lausub õde üsna vaikselt ja lahkub.

VIII

Juhataja kabinetist kuuldub elav keskustelu. Professor Puustali meeleolu on alati elav, kui teda külastavad endataolised. Tänane külastaja on kolleeg Tartust, kirurgilise tuberkuloosi professor Raam. Tema saledat pihta salendab veel enam sabakuub. Armastab hoida oma pehmeid käsi selja taga koos, kust võtab neid vaid tarviduse korral.

— Jaa, jaa! on ta armsaim vastus Puustalile.

Professor Raam kuulab meeleldi Saluvere uudiseid, et neist hiljem jutustada üikooli kuluaares. Tõsi, ta hindab professor Puustalit, kui üht „elementide osa" armas-

tatavat arstiteadusest. Ta ootab ammu Saluverest suurt uudist, mis Puustali nime viiks kõikjale üle maailma, ja temast saaks üks neist vähestest meestest, kelle tegusid mainitakse aukartusega ning kellele lausutakse tänu kõikidel aegadel. Jaa, aga kui see uudis pole tulnud, siis vähemalt usub professor Raam, et temagi võib kord olla tunnistajaks ja sõbraks Kochi batsilli tulevasele võitjale.

Sanitar Saha aitab professor Raamile kitli selga. Auväärne teadlane tänab akadeemilise hellusega. Saadetud juhatajast, nad sammuvad ordinaatori kabinetti, ikka klassiliselt väärikad liigutusis. Õed on tähelepanelikud ja abivalmis külalise vähimatki soovi täitma.

Noor arst doktor Sui, pisut rippuvate kätega härra, tervitab nooruslikult. Saab vanemalt arstilt mõningaid korraldusi ja punastub, nagu oleks nüüd lahti kes teab mis.

„Õde Iida!" hüüab doktor Purre üsna koduselt, käskiv kui vana kapten. „Palun kaasa võtta paar pritsi, kamprit, kaltsiumi ja nõnda edasi."

— Ja tuba number kuuekümne üheksanda jaoks suur ampull claudeni! täiendab professor Puustal.

Õde Iida pilk, millega ta käskijat jälgib, on karistav. See polnudki õieti pilk, oli vaid mingi hingeliigutus — aga kuidas see mõjub!

— Jaa... steriilmaterjali... Ah, pagan, ma räägin — lubage minu kuuldetoru, õde.

„Õde Asta!"

— Jaa.

„Siiski, ei... vabandage!"

Professor Raam pühendab hetkelise tähelepanu äsjahüütule. Eriti ju see väike õde Asta meeldib külalistele. Miks? Raske mõista, mis temas peitub. Lihtsalt temas pole õdedele nii sageli omast ametlikku tõsitsemist, kui

vahest tekib eksitusi nende kui daamide vastu. Õde Asta talub naeratusega teiste eksimusi ja oma raskeid kohustusi.

Õde Iida oma vanaduses on vähem painduv. Nõuab alluvailt täpsustatud austust, haigeilt ranget korda. Üldse ta olekus on midagi paatunut ning kivinenut.

Õed ja velsker korraldavad arstimeid. Härrad professorid ühes arstidega valmistuvad visiidiks. Väljubki valgest ruumist valge kahisev rida. Eesotsas Saluvere sanatooriumi juhataja professor Puustal oma külalise professor Raamiga, nende järel ordinaator doktor Purre, nooremarst doktor Sui, velsker Krimm, vanemõde Iida ja valvekorral olev nooremõde Asta.

„Palun! Tänan! Vabandage!" need on härrade professorite sagedamad sõnad. „Ei! Jaa, härra professor!" lausuvad tihti nende saatjad, kui neilt midagi küsitakse.

Ametlik on nende käik haiglas, kõikjal õhkub õpetlaste iseteadvust, mis ju nii väga vajalik autoriteetlikuks mõjuks. Nad justkui ilmuksid oma ravialuseile kuulutama kiire ja korraliku tervenemise võimalust. Ei olekski nagu muud: võta ampullikesest, süsti verre ja tervis tuleb. Tuleb ainult süstijate käe läbi! Ja miks siis mitte — armas aeg? Nad tunnevad ju oma asja nii hästi, kui seda praegu üldse tuntakse.

— Tervist! hüüavad härrad professorid tuppa astudes.

„Tervist, jah," kordavad mõned lamajad vooditelt.

— Palun, kolleeg Raam, siin minu hää haige naissõber, kes põeb kahjuks ligi kaks aastat. Muidugi — *tuberculosis pulmonalis* ...

Šarmantse daami kitsas nägu reedab ülimat tüdimust. Rõivad tema ümber lõhnavad rohtudest ja kölni-

veest. Suur kannatus ja rahu näivad olevat talle ainsaiks sõbruks.

„Jaa, jaa. Küllalt pikk aeg!"

— Ja järgmine voodi... seisatab professor Puustal masinlikult, — erijuhtum. Ta põeb kopsutiisikust ühtaegu luutiisikusega. Reies peituva haigusepesa tõttu proua pidi olema aasta kipsis. Et edendada paranemist, peame veel kord opereerima. Jaa, jaa — halb!

Professor Puustal pöördub kolleegi poole ja kõneleb tasasemalt prantsuse keeles: Vastupanu-jõud alanevat. Ta olevat katsund, mis võimalik. Siin ta ei suutvat midagi. Seda räägib teadlane ilmel ja häälel, mis võib haiget troostida. See ilmend ja hääletooni kindlus võib kannatajat veenda: kriis on üle, nüüd läheb peagi paremaks...

— Arvan: *j'y suis, j'y reste!*

„Jaa, jaa — küll läheb hästi kõik!"

Mida professor Puustal ütlemata jätab, seda ei unusta professor Raam:

„Jaa, jaa. Väga hästi läheb! Teist on möödas need kurjad tuuled. Natuke kannatlikkust veel, proua, ja teie võite varsti... jaa, jaa..." Seejuures naeratab ta siiralt nagu vend. Ja keegi ei aima, et selle mõtlik-naeratava näo lõbususe taga on — lootusetus.

— Siin näeme jälle kahekordse tuberkuloosi juhtumit, armas kolleeg. Kopsule tuleb lisaks kõhukelme. Võib-olla suudan mõlemaid tõkestada, võib-olla ainult... hm!

„Huvitav — nimelt?"

— Valgustan ultrakiirtega. Nojaa, te teate ju neid häid ja paremaid... Ja lõppude lõpuks olen siiski vaid kopsuarst, teatab professor Puustal hooletult.

Naine tõstab kõhnad käed rinnale ja sõnab väsinult: „Kas saan veel kunagi... kunagi terveks, nagu olin enne?"

— Teie saate terveks, loomulikult. Ja miks te kahtlete — ei, ei! troostib külaline, pakkudes oma parimaid soove.

„Oh Jumal, küll oleks hää! Väikesed lapsed kodus..." ohkab õnnetu. Kestvast haigusest ta kuivetund keha on habras kui taimeoks vilust.

— Siin kolmekümneaastane naine, põeb kurgu- ja kopsutiisikust viiendat aastat. Tuberkuloosile on truult abiks süüfilis, nagu näitab vereanalüüs, teatab professor Puustal rahulikult. Lisab haigele: — Me saadame teid võib-olla üle Tartusse.

Haige hingab kahinal, ilma et ta pääle väsind ja valulise vaate midagi ütelda mõistaks.

Professor Raam kummardub üle haige naise kitsa rinna ja lähendab pisut hallest juukseist piiratud kõrva kuuldetorule:

„J'y suis, j'y reste!"

— Näis, näis, mis saatus teist arvab?... Nii sõnab professor Puustal väga rahulikult, isegi naeratades. Peaks ta nutma — muretsema — ei, ei!

„Jaa, jaa!" ollakse temaga nõus. Ja nad astuvad rahulikult edasi, nagu oleks siin kõik parimas korras.

— Liited — opereerin, teatab juhataja lühidalt järgmise toa viimase voodi juures.

Daam tõstab pää pilguga täis hirmu. Lõikus? Ei, seda ta ei tahaks. Siiski . . . kui see nii on parem.

„Aga ma usun — Jumal aitab mind!" langeb haige pää ohkel sügavamalt patja.

Professor Puustali lai nägu lööb õhetama, mis valgub tema kõrgelt laubalt põskedeni, otsekui löögist. Siis sõnab ta haigele kannatamatult ja järsku:

— Mina tahan teid aidata! Uskuge minusse! Naeratab sunnitult. Pöördund külalise poole, ta lausub lahkel toonil: — Vabandage, me külastame järgmist tuba.

Liigub edasi valgete „saadikute" nõukogu, mis külastab koha pääl tähtsamaid paiku. Nad räägivad vähem sõnade kui miimikaga, arutades saatuslikke küsimusi. Nad ei ole alati hääkuulutajad, kuid igal pool oodatakse nende tulekut. Igal pool vaadatakse neile hirmunult, jälgides nende sõnu kui ka liigutusi. Ja neil on võim seda hirmu üheainsa poole sõnaga kas suurendada või lõpetada. Nad on Valge lossi „jumalad".

— — —

— Õed, preilid Hilden ja Meeta, — jätkab juhataja „Naissalongis". — Mõlemad põevad lühemat aega kopsunäärmete tiisikust algaval kujul. Üks kaheksateistkümne-, teine kahekümneaastane. Kindlasti on nende tervisel oma jalad all ja haigusel suukorv pääs. Viimistlen nende ravi kõrgustikupäikesega.

„Jaa, jaa!"

— Kelle voodi on siin tühi? pärib professor Puustal järgmisel peatusel.

„Preili Liis, härra professor! Ta lamab rõdul," teatab vanemõde.

— Nii! See, kelle nime me kuulsime — kavernid. Ka üksikud lubjastuspesakesed mõlemal pool kopsusagaraid. Aasta tagasi panin kopsud õhu alla. Võin märkida paranemist, kuigi tütarlaps on kannatamatu. Te teate, armas kolleeg, mõni inimene ei sobi üldse korralikuks põdemiseks.

„Teete nalja, härra kolleeg," naeratab professor Raam.

Nad sammuvad elavas vestluses üle koridori. Tuba, kus nad peatuvad, ei erine teistest pääle ruumi põhivärvi millegagi. Oranž värving valitseb seinu, helepruun põrandat, valge lage, uksi, mööblit. Kahvatukollased võrkkardinate kangad ripuvad lae alt põrandani ja annavad avaratele akendele seega jõulised raamistud. Jah, aknad —

avarused, kuid mitte peegel ega pühapildid. Ennem jällegi nõel käsitööga — üksildus, kui rumalad lobisemised oma haigustest. Nii on professor Puustal kunagi kuulutand oma õpetusis, mis pidid puudutama tema paljude tubade hulki daame.

— Proua Kaste! Kopsukude... vasak tipp... kurk, Näib, nagu oleks meie tubli proua armastatud ka batsillidest. Eh-jaa. Ema... Palavik vahelduv — usun, ilmastiku järgi. Tugev iseloom — paranemine veel parem.

Professor Raam naeratab isaliku õrnusega:

„Huvitav, kuidas võisite haigestuda — olete ju väga tubli? Aga sünnitus — oi, oi!"

— Ah, naeratab proua kaunilt, — minul on see juba perekonna viga. Aga ma usun — olen selleks viimseks lüliks selles veas. Minu laps, jaa... Pean siiski tõeks pärivusseadusi, jajah — see paneb mind tihti kartma, sest olen nüüd ema. Härrad professorid, olen kord ema ja mis siin veel parata.

Selgub, juba proua vanaema kaebas rindu. Õde ja vend surid peaaegu ühel ajal... Nüüd on siis kord viimase tütre käes. Ei ole siiski — ei karda! Jah, nali naljaks, tütar ei küsi enesest — ainult lapsest pärib. Mida nad arvavad Valterist?

„Ainult teadlik hoolitsus võib tulla kasuks lapsele. Muidugi, te saadate poisikese maale kasvatamiseks."

— Ei, ei — ütelge juba otsekoheselt. Siiski, härra professor Puustal on kord juba ütelnud, et minu laps on terve. Ta on terve, ma tean kohe! Viimased sõnad lausub proua Kaste kindla rõhuga, kuid rinnal oleva käe sõrmed liiguvad ometi rahutult.

Professorid naeratavad julgustavalt. Tema usk aitab teda, pidagu seda alati meeles! Tumestused ta vasaku

kopsu tipus on kadumas. Röntgenoloogiline uuring näitab hääd, mida siis veel?

Naine rahuneb. Kõneleb tasa, südamega, usaldavalt:

— Küll on raske haige olla... päälegi... päälegi, kui sul on laps! Olen sageli noomind nooremaid ja mõtelnud: hoidku tervist need, kel seda rohkem alles. Olgu kõik au ja rikkus ehteks, terviseta ei ole inimesel midagi. Kas usute tõesti, et saan terveks? Seega — väga rikkaks?

„See on kindel! Teie usute õiges suunas. Jumal on ju vägev, kuigi inimesed on targad," sõnab juhataja. Viimaks märkavad, selle voodi ees nad on peatunud kauem kui tavaliselt.

Ikka uued toad täis lamajaid. Ikka need valged voodid puhaste linadega ja ümbruses männiokste vaigulõhnad. Vaevalt arstide ninad haistavad midagi. Vaevalt on neile ükski ruum küllalt puhas. Pääle oma teaduse nad ei pööra millelegi kõrvalisele suuremat tähelepanu. Tervise üle pärimised, ohked ja oiged on neile enesestmõistetavad — tülikad saatesõnad.

Tammepuutrepp krudiseb. Arstide rühm tõuseb astmeidpidi üles meeste osakonda. Nad läbivad avara, korvmööbliga sisustatud saali. Jäme araabia kaktus tervitab püstiste nuiataoliste lehtedega. Suurtesse vaasidesse kastetud männiladvad elustavad vahesaali õhku. Lauakesil tukkuvad oleandrid puudutavad üksteist lehtedega.

Visiteerivaid arste kohtav Saha avab aukandjaile esimese meestetoa ukse.

„Tervist!"

— Tervist jah, härrad...

Esimesel voodil lamab noormees, kes sai eile Saluveres kopsuplommi. Praegu ta hingab elavamalt ainult

ühe kopsupoolega, kuna teine on kastetud õlli. Professor Puustal ei rahune kaugeltki sellega. Käesoleval kuul selle voodi elanikul tuleb lisaks operatsioon. Teadus nimetab seda tehingut plastikaks. Lõikus iseenesest on rinnakorvi vähendamine ribide arvel, vastavalt kõdunend kopsule.

„Ja te arvate saavutavat, kolleeg?" küsib professor Raam. Et teadlane esitab selle lause enam „publiku" kui enese pärast, siis pöörab ta oma kammitud pää hoolikaks kuulatamiseks.

— Seega, nagu teate, tahan „pikkamööda" võtta eluavalduse ehk tegevuse haigelt kopsupoolelt ja selle töökoormatuse rakendada tervele kopsupoolele.

„Jaa, jaa, härra kolleeg!" sõnab teine nagu tänades.

— Loodan, et läheb hästi, lausub noormees.

Muidugi! Valge rong läheneb „järgmisele jaamale". Esimese klassi toas professor Raam arvab tundvat Vabadussõja-aegset kaaslast ja ohvitseri, teatavasti praegust prokuröri Mart Passi. Tuba hüütakse „Suurmeeste suitsetamistoaks", mis valmistab härrastele nalja. Veider, üks alatu tõug — pisielukas — näe, elab ühes suurmeestega selles mugavas toas ja tal jätkub küllalt julgust isegi pureda oma isandat.

„Jaa! Naljakas kohtumine, härra Pass. Mäletan teid väga hästi Paju mõisa luureretkilt..."

Nad ulatavad ometi elupäevil esmakordselt käe siin. See tähendab — Valge lossi „Suurmeeste suitsetamistoas".

— Istun liiga koduselt, härra professor, vastab haige prokurör väärikalt.

„Leian, olete tublisti vananend..."

— Jaa — aeg! Ega härra professorgi ole enam see, kes te olite liinil roomates — nobe olite, ah-aa...

„Kaugeltki mitte! Nooruse vallatu jõud käsutas siis

lihaseid. Hulljulgust oli. Purustatud palkide vahelt sai ronitud välja, naljasõnad suus. Härra Passki — kas kartis surma — oli häbi kedagi karta. Aga nüüd... Vabandagem vanadusega, härrad! Peab olema väga sõnakuulelik ja alandlik. Aga, noh, pole viga niigi."

— Ainult elada tahaks veel..."

„Jaa, muidugi... Elada võite — tervisel pole ju viga. Nii, nii. Hääd aega — hääd edu!"

— Hääd aega, jah...

Väljund koridori, professor Puustal näib kaaluvat mõttes mingit küsimust, mis ei võiks olla just uudne, kuid arvatavasti väga huvitav. Töömõtted seiravad teda kui painajalikud unenäod.

— Kopsuhaigus komplikatsioonidega... Hm, tuberkuloosihaavad maos. Oleme teinud kõik, mis võimalik — jääme äraootavale seisukohale.

Järgneb arstide lühike kõnelus inglise keeles, millesse seguneb suur protsent ladinakeelseid mõisteid. Haige noormees, kes oskab küll võõrkeeli pääle inglise keele, kuulatab tähelepanelikult.

„Palun, mainige emakeeles, mida arvate minust?" pärib ta rahulikult. Ja korraga välkuvail silmil haige kurjustab kuivil huulil: „Surra tahan, mõistate! Olgem avameelsed — mitte muud!" Viimaste sõnadega noormees tõuseb ähvardavalt istukile.

— Rahu, rahu — mispärast... Natuke meelerahu ja tujuhoidu, see aitab palju.

„Närvlik, kahju."

Noormees langeb tagasi padjule, nagu oleks saand laengu kehha. On kuulda hammaste kerget raginat. Ei mingit vastust enam ühelegi küsimusele, ei ainustki pilku kellelegi. Ta jääb vaikselt lamama, tasa veerev pisar tõmbleval põsel. Ja siiski ta avab huuled:

— Aga ei lähe... nagu kahju tal ihu üksi jätta.

Palun aidake, teil on see võimalik ... Muud ei oska ma soovida ...

„Ärge olge laps!" käratab professor Puustal ja sõnab õele rahulikumalt: „Katsuge pulssi."

— Pulss hää.

„Hm. Doktor Sui, süstige morfiumi, kui on valud. Nägemiseni!"

Koridoris professorid hingavad kergendatult ja vaatavad teineteisele. Nii ju on need inimlikud seadused. Mis tähtsuse evivad aastakümned päevade kõrval? Me veristame veise kui putuka kõrge inimese kasuks ja unustame, et ka tema kuulub täisõigusliku liikmena kosmose valdkonda maakeraükübemel. Ja ometi inimese hävitamisõigus lõpeb inimeseni — ülim ideaal, kui see siiski lõpeks inimeseni.

Härrad professorid seisatavad jälle. Professor Puustali hääl kostab tumedalt:

„On häbiasjaks surra ja tappa enese kasuks, on auasjaks langeda üldsuse hüvanguks. Selles viimases osas arstid on kasutand endi õigusi vist kõige laisemalt."

— Tähendab tuleks valida kas kutseeetika või individuaalvõitluse vahel. Õnneks pole meist seni ajani keegi laskund mõrvarite tasemele ja see nähe iseenesest on saanud ainult kahjuks arstiteadusele.

Vaikus. Professor Puustal mõtleb kaua, meenutades kolleegi sõnade kaugemat tähendust. Tõsi, kuni võimutseb tiisikus, pole inimene vaba. Kui palju kordi on temagi kogend inimese orjastaja — surma — paindumatut kangust. Ja ometi, just inimene ise oli see, kes läks appi verivaenlasele, keda vana Puustal tahtis murda katsetega. Teadlasele jäi ainult enese usk, et avanevad kord uued võimalused mõne uue tee poole.

„Siin härra Kalm! Protsess täiesti lahtine, seega

haige on ümbruskonnale kardetav. Kops õhu all. Vajab ravi jätkamist."

— Teie haavate mind, härra professor Puustal! sõnab haige läbi surutud huulte. Ta silmis on vihahelki ja rahutuse sugemeid.

„Mis? Mis te ütlete?"

Õde Asta langetab pilgu. Doktor Purre on üllatund ootamatust vahejuhtumist ja vaatab külalisele.

— Ah, mul pole tahtmist kordamiseks. Teate, mis sellest, mis see aitab...

„Teie haavavat härra Kalmu," kordab õde Iida.

— Mina? Oma ravialust — kuidas? Millega ma teid olen puudutand, millise saladuse avaldand. Kuidas? küsib professor Puustal rahulikult.

Haige noormehe arglikud pilgud otsivad õde Astat. See oli meeleolu! Ta poleks seda ütelnud, kui õde Asta poleks siin seisnud, tagasihoidlik, armastusväärne. Muidugi, naeruväärne oli see katse tõendada temale oma tervist; kuid sõnad said üteldud, ilma et selle vastu midagi oleks saanud parata.

Professor Puustal vaikib kurjalt. Inimesed — ravialused, kui nad nõuaksid õigusi, mida neil nõuda on, ei — nad nõuavad osa ka teiste õigustest. Kui nad valvaksid oma füüsilise mina puutumatuse eest, ei — juba ekslik sõnagi on palju, palju isegi eksimatu sõna. Alles äsja tema kui teadlane oli vaimustatud inimväärtuste kaugemaist tõdedest. Siinsamas segab end asjasse see raudteeametnik ja kõneleb lollusi.

Professor Raam märkab kolleegi piinlikkust. Vaikib. Kolleegi vererohke soon lagedal laubal, kus see tuletab elavalt meelde sakilist mullamuti vaokest, ometi vajub pikkamisi tasaseks.

Ametivenna mõned naljasõnad virgutavad professor Puustali teadvusele. Vastab naljaga ja naeratab. Kui

kõik inimesed oleksid ühesugused, siis vahest ei juhtuks vastuolusid, ja kuni nad seda pole, nähakse mõndagi.

Professor Puustal läheneb haigevoodile lepitavalt. Palub näha röntgenipilti, mis võetud härra Kalmu haigest kopsust. Noh, lootusetut pole midagi — meelerahu, kannatust! Kunagi ometi leiutatakse tiisikusevastased arstimid.

— Nii! Palun, olge rahulik. Kuulan teid, härra Kalm. Kõhatage. Veel kord...

Vaikus. Arst koputab. Hetkeliselt kostavad toa vaikuses vasardava sõrme tumedad mütsud roidel.

„Pakatand. Tugevasti liitund?"

— Jah...

Professorid otsustavad haige sagedasi palavikuhooge vähendada kompressidega. Jälle prantsuse keeli kõneldes vahetavad teadlased pilke, milledel pole teatada midagi kindlat. Lausuvad härra Kalmule paar lohutavat sõna ja lahkuvad kitlihõlmade kahisedes.

Härra Kalm sirutab end korra voodil üsna tugevasti. Ohkab. Mõtleb palavikuliselt: tropp tolasid! Irisejad. Surma ootavad — nagu ta nende keelt ei mõistaks. Samased ametnikukesed nemadki nagu kõik teised!

„Ma abiellun, sest ma paranen! Ja võidan selle, keda ma ihkan!" hüüab noormees järsku. Siis naeratab ta virilalt, murtult, nagu see, kes ei usu, ei suuda ligilähedaltki uskuda seda, mida ta enesele jonnakalt sugereerib.

Arstid jõuavad „Akadeemilisse tuppa", mis oma põhitoonilt taevassinine ja seega maitsekas kokkukõlas ruumi valgete esemetega. Elanikeks osutuvad elurõõmsad noormehed, provintsi ja päälinna silmapaistvamaist perekonnist.

Härra Kumer vaatleb parajasti nelkide valgeid õisi kui uurija. Lilled on kingitud „armsale poisile" armas-

tuse õhutuseks, rõhutades kustumatut sõprust; võib-olla ka, et need on toodud luuletajale ilutunde ergutuseks. Nüüd laseb ta oksakese käest lahti. Härra Saar korraliku haigena pistab kraadiklaasi boorvette, köhatab kurgu puhtaks, jääb ootele.

Arstid peatuvad härra Kase voodi ees. Noormees, kes segas kaaslasi alatise sülitamisega, mis oli tingitud oksendustundest, viidi kord juba üle, kuid toodi siia tagasi, sest et ta mujal paraneda ei võivat.

— Mida tunnete?

„Maos rebib ikka veel. Hingamisest ei maksa rääkidagi. Ei, ma ei kaeba, ma niisama . . ."

— Liiga tugev liitumine. Peab vaatama, kas mitte vett sees . . . Kas codeini olete võtnud? küsib professor Puustal.

„Härra on rohtude pääle eriti maias. Härra Kask usub rohtudesse," teatab vanemõde naeratades.

— Nojah, vaadake — maokatarr. Õde, härra Kasel kõik rohud ära jätta. Seda teatab juhataja karedalt ja vanemõde märgib selle korralduse kui ammuoodatu kärmesti tillukesse märkmikku.

Doktor Purre võtab sõna mõningaiks tagasihoidlikeks nõuandeiks. Need lükatakse tagasi. Siis ta tuletab professor Puustalile viisakalt meelde tema hiljutist otsust, mil nad pidid härra Kase kopsuliited lahti põletama. Ja ta kuuleb, et sellel „pidamisel" on sabaks üks suur „aga" — peab ootama, kuni vesi taanduks kopsust. Kas säärane ebaloogilisus on ühe korraliku arsti tunnus?

„On see liidete kõrvetamine väga valus?" pärib härra Kask lapsikult.

— Tröostige end, see pole palju kibedam codeini mõrususest.

Härra Saar. Näib, rivist tõugatud üliõpilane kuulaks auditooriumis meeleldi loenguid, kui kannaks „karistust"

sanatooriumiga. Poleks tarvis uskuda, et ta kunagi süveneks õppetöösse, vähemalt lõbutseks kaasa tudengite eraelus.

— Näärmete katarr — kroonilises astmes!

„Silentsium! Hulluks võib minna nende näärmete pärast," naljatab noormees voodilt.

Nad naeratavad lõbusalt. Professor Raam kordab oma tavalise — jaa, jaa.

— Julgust! Tänage näärmeid, teie paranete. Rohkem rahu, vähem vallatust daamikestega, vähem salajast suitsetamist! ütleb professor Puustal.

Jälle naeratatakse. Õde Asta muigab, sest ta võiks pidada loenguid härra Saare kelmikaist salaseiklusist Valges lossis. Härra Saar ei kaitse ennast milleski — oli raha, võis mässata. Rahutu iseloom ei taha praegugi nõustuda kannatusega, et oodata pikendust maisele elule. Pikenda elupäevi kui lõputut raudteed, mis suundub läbi vangielu rabade.

„Ei tohi võtta pessimistlikku nooti, noormees," sõnab professor Raam sõbralikult. „Olen kuulnud teie isast kui optimistlikust prohvetist. Teie isa on hiromant, jah? No vaadake, siis on teie tulevik parimas osas teada ja võite hoiduda vääratusist."

Doktor Sui pilkudest võib lugeda protesti, sest inimlikud ettekuulutused on kurjast. Härra doktor tubli kristlasena ei poolda ebajumaluse teenijaid, nagu ta eitab usku inimesse üldse.

— Härra Kumer! Eriti kõrge palavik.

„Armastab luuletada," osatab õde Iida.

— Jaa, meie härrastel on igal oma eri usk! sõnab professor Puustal, riivates pilguga doktor Suid. — Noh, küll paranete, sõnab ta haigele ja lisab: — Et oleme prosaistid, siis lubate meil lahkuda.

Järgmine uks suletakse vaikselt. Toa kolme seina

katab kullavärviline tapet, kuna väliskülg on peaaegu klaasist. Kahe elaniku jaoks määratud ühislaual seisab allikavee-karavin klaasidega. Samas kõrval virnades parimaid ajakirju, raamatuid ja mõned kirjad. Ainuke tuba, kus võib näha korraga viit liiki elavaid lilli pottides ja hinnalisemaid lõhnaõlisid kristallpudelitega.

Ühes voodis liigutab end härra Võhtma, teises tõstab pääd väike Kull. Ainult voodite vahekäik lahutab neid. Ühel on päälinnas kaubamaju, teine on saanud endale kuidagi vaid sinised püksid.

Ent mõndagi näib olevat neil ühist. Ühesugused palavikulehed, süljekruusid, voodipesu... Kui kustuvad õhtused tuled, tõusevad rinnale neli kätt, kaks suurt, kaks väikest. Nii vana kui noore suud sosistavad, nagu oleks isa-poega palvel: ...päästa meid kurjast...

Kostavad professor Puustali madalahäälsed sõnad:

— Härra Võhtma kopsud avaldavad kahanemismärke. Aga pole viga — küll me paneme selle seisma. Kui ei avita Jumala vägevus, aitab inimeste nõu ning tarkus. Ma opereerin, teatab professor Puustal.

„Nii, nii."

— Köh... lõikus? kordab härra Võhtma väsinult. — Kahtlen, kas suudate mind seega päästa, eh... Olen alati ütelnud... köh..., võtke maksu, mis tahate — päästke, kui võite. Aga et te tervist.. köh... seda ma ei usu!

Professor Puustali laubale paisub siksakiline mullamutijoon. Ta näole tõuseb äkilise mure vari. Võib märgata, kuidas ta suuri vaevu alal hoiab oma rahu, oma ilmendi ükskõiksuse, teatava üleoleku, mis haigeid on lohutand. Täna ta kaotab tasakaalu:

„Härra Võhtma, te võite osta kõike, kuid mitte tervist. Mina võin teile müüa küll elamisvõimalusi sanatooriumis, kuid mitte tervist."

— Ma ei taha midagi muidu — võtke hinda . . . köh . . . mis võtate! kordab haige kangekaelselt. Ta punakad ripsmed värisevad.

„Vana Puustal" tõstab pääd. Ei, ei ütle midagi. Ainult ta võimsale laubale tekib veel teine siksakiline joon. Laseb pää norgu ja astub edasi. Astub järsult ning kiirelt.

Siin ta ise elab, see väike Kull. Verelangus suur. Röntgen näitab tugevat üldtumestust. Peab uskuma ometi paranemist. Edasi on juhatajal teatada, et poisu maksuta ravi tähtaeg lõpeb kuu esimesel päeval. Kuidas sellega saab?

Poisu ei tea. Ta vaatab õdedele ja puhkeb nutma. Selle haiguse ravimine nõuab tohutu palju raha ja temal pole rohkem kui seitsekümmend viis senti. Kes oleks see, kes teda, vaeslast, aitaks?

Doktor Purre läheneb voodile ja silitab poisi valget pääd. Ärgu nutku. Tohoo — poisu! Ja professor Puustali poole pöördudes lisab ta:

„Mina maksan tema eest kuni kriisi möödumiseni, härra professor. Mul ei tule selles asjas raskusi.

Professor Raam puudutab oma prille. Juhataja näib midagi mõtlevat. Alles äsja härra Kase voodi juures ta ignoreeris doktorit. Nüüd on nad tasa.

Härra Võhtma tõuseb patjadelt. Köhatab. Lubatagu temale see õigus, et ta maksaks oma toanaabri eest. Lühikese läbirääkimise järel doktor Purre loobub härra Võhtma auks.

Professor Puustal sammub ukse poole, kuid pöördub tagasi. Ta ulatab härra Võhtmale käe tänuks. Ei ütle midagi, kuid seda südamlikum on käesurve.

Teised jälgivad neid vaikides. See hetk näib neid ühendavat. Härra Võhtma langeb tagasi patjadele, milles professor Puustal püüab teda abistada isiklikult. Sel-

lega lõpeb erakorraline kohtumine Saluvere professori ja tema ravialuse vahel.

— Järgmisel korral külastan teid juba kui tervet härrat. Nägemiseni! Kõike edu! sõnab professor Raam omakorda, härra Võhtmale kätt ulatades.

IX

Kell kuus hommikul Saha hakkab korrastama arstide kabinette. Valab kätepesuks piiritust emaileeritud vannikesisse. Vaatab üle lõikussaalid ja ruttab rõdule. Kloppind lamatite vaibad, siirdub alla desinfektsioonikeldrisse, kus hävitatakse haigete röga. See rõske ruum asub Valge lossi põranda all, on torustikuga ühendatud orus lookleva jõekesega, kuhu juhitakse „tapetud surm".

Jõekallastele on püstitatud hoiatavad tähised: Allpool tammi suplemine keelatud! Tabelid, mis märgivad, kuidas vesi hävitab batsilli ja mitme minuti vältel võivad temast jagu saada päikesekiired.

Säärane hoiatus ei võistle majaka helgiheitjaga mereseljandikul. Mõne kilomeetri kaugusel inimesed unustavad hoiatuse, kuid jõevool ei muuda oma suunda. Halb korraldus! arvatakse sageli. Suur vastutus on pandud Sahale, kes juhatab tegevust desinfektsioonikambris. Ta tunneb oma töö iseloomu tähtsust, kuid pole sellele uhke.

Mat, mat, mat! kõlavad Saha sammud vaikses ruumis. Klaasanumad reas. Mitut liiki mürkide lahused tekitavad ruumi alatiselt vängeid lõhnu, mida ei suuda kõrvaldada ventilaatorid. Igal hommikul esimesed söömud sellest põrgulikust õhust panevad Saha köhatama.

Valgusevari seinal sirutab käe. Vahariide krabin. Sanitar paneb pruuni põlle ette, mis näib liivapõrnika

kestana, ja tõmbab kätte mustad mudavähi sõrakad kummikindad. Vari seinal astub: mat, mat...

Säärases „soomusrüüs" algab Saha töö. Esmalt segab ta vanni loputusvette lüsooliekstrakti, millist nõu tähistab irvitav pääluu kahe säärekondiga. Salajane mürk! Lisaks sellele on nende purkide puutujaid veel piinlikult hoiatatud mingi hirmutava sõnaga, nagu: mürk, surm, ettevaatust!

Ruumi kaht avarat seina katab maast laeni tõusev riiul, laetud kastidega, mis täidetud süljekruusikestega. Pesuvanni kõrvalt algab langsillake, mille kaudu libistatakse pestud kruus läbi seina ja sulpsatab keeva katlasse.

„Jõu-jõudu, Raul!"

— Jõudu tarvis, Karla. Sa tuled tasa kui maa-alune vaim. Magasid kaua — lase aur kohe katlasse, korraldab Saha sõbralikult.

„Kaua, jah — õhtul sai väh-vähe võetud... Kuhu ma selle li-lisooliuminõu siit eest panen?"

— Tõsta piirituseplasku kõrvale.

„Tea, ka-kas ta on seda väärt, ah-ah. Kuule, anna väike trops peaparanduseks ke-keele alla. Siis räägin sulle midagi," kokutab Karla.

— Võta... vähe!

„Tead, see punase pä-pääga haige nimetas sind eile postkontoris süljevabriku dir-direktoriks," teatab Karla ettevaatlikult.

— Tuleta sellele saksale meelde — vabrik on nimelt ta ise. Tema ise on see, kes seda suust välja ajab.

„Eh, eh — õige jah!"

Šuu-vuu-vuu... susiseb keevaveekraani pidur. Ruum täitub tihedast aurust. Seinale koguneb rõskusepiisku, mis säravad elektritulevalgusel heledalt nagu pärlid. Kui need piisad muutuksid kalliskivideks! Saha koguks neid

ainult peotäie ja lahkuks Saluverest ning lõpetaks oma õpingud. Säärane on Saha vallatu ajaviitemõte.

„Kas sääl ül-üleval on keegi Passi-nimeline haige?" küsib Karla.

— On.

Kojamehe suunurgad algavad tõmblemist:

„Või siis ik-ikka tõesti? Vaata, vaata, missugune õige par-paraja paiuki peale saand. Noh, ega tal siis siin pikka pidu põle..."

— Kuidas? Mis?

„Või no-noorehärra veel küsib? Seesama proku-prokurör Pass tahtis mind, närukael, koh-kohtu ees inimesetapjaks tembeldada. Istusin mitu kuud eeluurimise all... Küll pressis peale, aga koh-kohus mõistis siiski õigeks. Eks see tem-temp tuli hüüdmata: Võtsime laadal liiku ja... korraga läk-läksid kiskuma... Ja üks löödi pool ui-uimaseks maha... Aga Pass pressis kohtus, et ikka min-mina ka lõin ja mina ka," jutustab Karla pikalt.

— Ja seda kõike selle tühise liigu pärast, mis?

„Jah-noh, kõik puh-puha purjus peaga... Või siis inimene teab, mis ta teeb... Aga Jumal hoia, kui ma seda prok-prokuröri-prohvust näen, küll sõimaks. Aga kui ta lõpeb, ei min-mina ta keret alla kandma tule... Jah, kohtu ees ol-oli tal hää lõuavärk küll. Muudkui teotas..."

— Ära pahandu, Karla. Prokuröri amet kohtus süüdistamises seisabki.

„Olgu peale... mis ta siis süü-süütut."

— Eks olnud sulgi oma süü... Targad mehed ütlevad: järgemööda anname meie andeks ja isegi palume andeks.

„Ah, mis," lööb kojamees pahaselt käega. „Targad mehed on pimedad ööd kar-kartulivao vahel. Minu veri ei luba seda!"

Karla tähendab uuesti piirituseplaskule ja pilgutab kavalalt silma. Saha avab vaskse vintkruvikese. Peen hõbehaljas nire langeb puhtasse klaasi. Karlale meeldib selle kibeda ainega end seestpoolt loputada, mida küll arst välja kirjutades ette pole näind.

Lonk, lonks, lonks... kummutab Karla.

— Ära siis korraga... Jääd purju — ei mäleta, mida teed?

Pole kartust! Viina võib Karla juua nagu härg vett. Mida rohkem ta joob, seda tervema ütleb end olevat. Ja näib, ta ei valeta.

„Vana Puustal sõidab õhtul linna. Eks per-personaalil ole siis nagu lahedam hingata," teab Karla seletada.

— Ei tea mis sinna? imestub Saha.

„Vana karu, jah. Eks ta läh-lähe tütrele rahasid järele viima. Kadi ju tore preili, aga või see tor-toredus ilma rahata midagi maksab. Minu vastu teine päris lahke... eks me ole kaugelt sug-sugulasedki... Aga vana vedur ei taha nagu tundagi... Nooremalt olla teine olnud tubli mees... Kuid pääle väl-välismaadel käimist läks teine ninakaks ja uhkeks. Teised pol-pole tema meelest enam kedagi."

— Eks see ole teadlaste üldine haigus! Uhked kõik, kes tunnevad oma võimeid, ütleb Saha kruuse pestes.

„Mis või-võimeid — tulgu pangu rinnad kokku, näis. Aga tütar ei ol-ole sellest puust," leiab Karla ämbrit loputades.

— Ei ole?

Karla on kaval, Karla oskab rääkida aineist, mis meelitavad, et viina saada. Kuid Saha ei ole võrgutatav plika.

„Oo, preili Kadi on ar-armas tüdruk. Kui ta suviti siin on, püüab nagu roh-rohkem üksi olla. Supleb päeva

läbi jões, mitte allpool tam-tammi, ei — ülevalpool. Tüdrukul ilus keha, seda mak-maksab ka päikesele näidata. Juba ta silmad — oi... Aga noh, küll-küllap õde Asta meeldib noorehärrale rohkem, ah-ah..."

Karla läheb õhetaval näol, sest ta peab pühkima lossiesist. Saha vaatab talle järele. Hetkeks katkestab ta töö, et süveneda äsjakuuldusse. Kadi? Jah, tore tüdruk on ta, rohkem väärt, et temast siin selles „auväärses" ruumis kõnelda ning mõelda. Asta? Võib-olla on ta enam auväärsem kui armas. Ei, ei — ta pole edvistaja. Härra Kalmu lakkamatud ründed temale on tingitud rumalusest. Aga pea see rumalus ei või hakata meeldima... Ja siis on hilja visata päästerõngast... Sa võid värskesse tsementkivisse joonistada mingi nime, mida tahad hiljem kustutada — on see siis veel võimalik?

— Ja miks peaksin mina hoiatama tervete sõprumisi haigetega? Mul on ju enesegagi tegemist. Jõuan ma siis kõigis küsimusis selgusele...

Saha käed hakkavad jälle masinlikult tööle. Šuu-vuu-vuu! suriseb kraan. Topsike pööratakse avausega allapoole ja ta saab lahti oma vastikust sisust. Loputus. Tund aega keetmist ja topsike on jällegi peaaegu uus. Ja puhas on ta selleks, et sinna võidakse uuesti sülitada. On ka inimene vaid topsike, või on ta tsementkivi, või on ta vaid tuulelipp, on kõik kokku ja pole mitte midagi?

Kaheteistkümne tunni järel jõuavad valged kruusid tagasi ringkäigult, tubadest pesukünani, ja need on nii näotud, et peab olema närve, et neid vaadelda...

Šuu-šuu-šuu... Kraani vee survest topsi Saha näeb kardetavaid piisku ülespoole pritsivat. Kui kergesti võib siin nakatuda? —

Šuu-vuu-vuu... jaatab avatud kraan.

Sahale meenuvad ema sõnad ja ta töötavad käed jäävad jälle seisma pesuküna servale. Ema õpetas: jääda

rahule ikka vaid omasugustega. Tõsi, kuulsa professori lugupeetud tütar võis teda hoida vägagi, kuni nad seisid üliõpilastena enamvähem ühel tasemel. Kuid Kadi isa teenijana kahtlemata Saha isik kaotab poole oma väärtusest, kui mitte rohkem. Taganevat sõprust võidakse teinekord ka laitmatult silmapetteks teeselda?

— Minu isa muretseb sulle koha, ütles kord Kadi. Muidugi, kui lõpetan... Šuu-vuu-vuu! sihiseb kraan.

Saha lõpetab töö ja heidab vahariidest põlle eest. Kuid mida ta näeb, põrandal sädeleb midagi. Mis? Üks neist rõskuspiiskadest on muutund unistuste pärliks. Ühe saab ta kindlasti tardund olekus ja tõstab selle nobedasti üles. Väike sädelev kuulike, pisike ja läikiv, jääb helkima Saha näppude vahele. Asjatult otsib ta teisi.

Rohkem astmeid ülespoole tõstavad astujat parema õhu keskkonda. Vestibüülis ta vaatab veel kord kuulikest, mis sädeleb elavalt. Siis pistab eseme vestitaskusse.

Nagu valvates kohtab teda põetaja Linda:

„Härra Saha, teine sanitar saadeti äsjast surnut pesema, teid paluti viia see retsept apteeki."

Või teine saadeti pesema... viimset pesemist. Veel eile Saha ajas härral habet, oli teine, vaeseke, närvlik, leppimatu, õel. Ei olnud vaht leige ega nuga küllalt terav. Sääl see asi on — nüüd on siis kõik hää!

Retseptil seisab juhatus: kolm tilka korraga, supilusika-täie vee kohta... Saha muigab. See kolm tilka doktor Purde dioniini ei aja küll surmale kananahka ihule. Jõuaks ta ise ometi kord niikaugele, kus võiks arstina kirjutada retsepte... kui ta neid üldse kirjutaks! Peaksid nägema, milliste abinõudega ta astub tiisikuse vastu. — Elagu edu! Ükski takistus ei tohi olla tõkkeks eesmärgini jõudmisel! Peab ainult ootama oma aega, enne teenida ja töötada — nii on see olnud ikka suurte võitlejatega.

Väljas Saha vaatab valgeid pilvi ja ta mõte piirdub nähtuga. Ka siin, looduses on ootamine. Alles külma talve valitsuse lõppedes maa võib tõusetada noort rohtu. Nii tõuseb ädal kui verisulgedekiht maakamara katteks. Taevas meelitab heina võrsuma oma valgete pilvedega. Noor taim usub, et saab varsti sooja vihma. Pääsuke teab, enne äikest on putukatega lõikus. Nii ta torgib saagilennul oma noolja kehaga õhu täis nähtamatuid auke. Akvarelline tooming ei ava veel oma õisikuid, vaid norutab laisas ootuses. Lendlevad kaks esimest kollast liblikat ja usuvad, et võivad varsti kõrvuti juua õiskarikast.

Jälgind pääsukeste lendu, meenub Sahale tema Kadi. Nähes liblikaid ta mõistab näpuga näitamata looduse igavest seadust... Saha mõtleb neile nähtusile ja ta kogeb õrnust, mida omavad ainult metsade-mägede sõbrad.

— Mõistan sind, Saluvere ümbrus. Oled kasvatand Kadi ja tahad kasvatada ka mind.

Kadi! Ümbrus. Kui oleksid need mõlemad praegu tema juures, siis — Saha oleks täielik. Ta tahaks teda võrrelda kõigi hõljuvate olenditega. Jumaldada ihkab Saha, see on tema kiusatus. Teisele pakkumisega rikastub tema ise. Aga... kui liblikas kaotab ühe, siis ta otsib teist. Nii see on — kui Saha teda juba lähemal ajal ei kohta, siis... See on igaveste seaduste norm. Ja inimene ajab alati ebaseadusliku moraali juuksed sassi.

Võib-olla harjub ta ka teisega, kes püüab kui väike liblikas ilmutada naiselikku õrnust sellele, kelle leiab oma teelt. Saha tunneb end üksi ja „sel teisel" on hõlpus astuda tema südame tühja koridori. Ja milline maiasmokk ei naerataks veinikeldris? Kas Saha jääb liblikana võimetuks kaitsema oma esimesele südamedaamile määratud kohta?

Õrn tuuleiil puudutab ta põski. Paitatav on unustand oma tõsielulised kohustused. Ruttab.

Mida karmim võitlus ja väsitavam töö, seda õrnuseküllasem peab olema säärase eraelu. Sa oled oma närve pingutand ning vajad puhkust, mida ei võimalda iga kord uni. Vajad hingelist puhkust, mida võib pakkuda ainult tark naine.

— — —

Kui palju kordi Saha jalutas oma Kadiga. Nad jutlesid ja naeratasid. Kuidas mõjusid Kadi parimad õrnused, troostid, naljatused. Tema tööl oli hiilgav edu otse takistuste kiuste.

Armastus sünnitab usu ja usk on lootuse isa. Aga sa tihti veel siiski oled visa uskuma. Inimene on poolik õun — sul peab olema veel teine pool, et olla tervik.

Pärast väsitavaid õpinguid, mil nad kohtusid, olid küll väsind ihuliselt, kuid selle kustutas üksainus sõna, pilk, naeratus. Kadi käed tõusid targa tüdruku mõjuga ja jäid seotult Saha kaelale teatava ülesande täitmiseni. Ta huuled avanesid, sulgusid silmad. Sel hetkel, kui Saha vaatas Kadi suud, kulmude piirjooni, neid kõiki ta kartis aukartuses. Kadi näis siis otsekui vaikseloomuline metsik loom, kes saaki hoides naudib oma võiduröömu suletud silmil.

— Ometi üks jõud vallutas meid mõlemaid. Seletamatu jõud, mingi kartuse ja röömu segu — kõik teha selleks, et kunagi ei kustuks see, mis on.

Ka tänapäev otsib elu samuti endale parimaid avaldusi nagu tuhandeid aastaid tagasi. Muidugi on Trooja sõdadest saadik suudlustehnika palju muutund, muutund on võib-olla ka mõtted, mis suudlusega seotud, kuid suudlus jäi ometi.

Midagi vuhiseb õhus. Samal ajal Saha märkab ühe kollase liblika kadumist männivõsu kohalt, kus nad lendlesid. Teine jääb rahulikult kohale, hõljudes ümber

männivõsu, kus nad mängisid. Kas pidigi see loomulikult olema nii...

— Ei, see pole õigus, Loodus!

Kuid samas peatub Saha mõte ja võtab teise suuna. Ta näeb heki poolt lendamas liblikat, kes näib kedagi otsivat. Ta on üksi. On ta seepärast halvem esimesest, et tema tiibu kaunistavad ühtlaselt kollase asemel pruunid täpid?

— Siiski... võib-olla nii pidi see olema?

Saha vaatab kella. Lõunavaheaeg pole veel lõpul, kuid ta ruttab siiski täitma oma kohustusi. Nad ei pea temas nägema laiska, ei unistajat, ei raudset püüdlejat. Inimene, ainult inimene, kes liigub töölisena sanatooriumi ülesannetes.

Ta puudutab sõrmedega retseptilehekest ja astub apteeki, tõsine, rahulik, enesesse süvenend.

X

Saha pühib jalad puhtaks ja astub apteeki. Teda võtab vastu naeratlev õde Asta, kes on apteegis valvekorral.

„Härra proviisor on täna haige," teatab õde lühidalt ja naeratab jälle. „Halastus, kui annan kellelegi kalarasva asemel soolhapet. Mis saab siis küll minust?"

— Teie eksimus oleks arusaadav. Aga härra proviisori haigestumine annab meile halva atestatsiooni tema kõrgest rohuteadusest.

„Tõepoolest..."

Retseptuuriruumis kraan tilgub ühtlaste pausidega, kui pilkaks seinal tiksuvat kella. Ruum on soe ja uimastav. Vitriinidelt vahivad patenteeritud pakikesed. Hästi hal-

jastatud vaskkaal kõigutab otsekui mõtlevalt vaekausse ega näi jõudvat otsusele, kumb pool on raskem.

Kuivatades lehtrit õde Asta liigutused reedavad rahutust, otsekui sooviks ta ütelda midagi tähtsat.

Saha otse kardab käskijate rahutuid liigutusi. Võibolla on ta jälle millegagi olnud saamatu, nagu see oli alguses naishaigete pakkimisega. Möödub sõnatu vaheaeg.

„Juhuslikult vajasin ühele haigele süljetopsi, käisin all desinfektsioonikeldris," räägib õde käsi kuivatades. „Küll on teil sääl korralagedust ja... seda rõskust, mis sääl on. Kuidas võite üldse säärast tööd teha?" pärib ta, Sahat sõbralikult silmitsedes.

— Pole parata!

„Kui teie süda sääl ei roostetu, siis olete küll... tugev."

Saha naeratab kui leplik alistuja. Sel hetkel avaldub õe silmist troosti ning kaastunnet, sellal kui kaunis suu veeretab nobedaid sõnu. Ta valge pääkatte voldid langevad üle vormitäiusliku piha.

„Mõtelge ometi, härra Saha — peaksite mind aitama. Palun, kaaluge sada grammi vett. Pudel on siin, vihid sääl, kas jah?"

— Meeleldi, õde!

Kaalukang nõksatab kindlalt; ta näib olevat jõudnud selgusele teise vaekausi raskuses. Nire vett ja mõlemad kaalupooled on jälle tasakaalus. Õde Asta imetleb Saha osavat toimingut. Ons ta varemini töötand apteegis?

„Teate, härra Saha, millise õnnetuse elasin üle läinud nädalal. Kaotasin kristallpärli prossilt, mille sain õdedekooli lõpuaktusel kingituseks. Olen seda otsind kui pime kana tera."

— Mina valmistan kah sääraseid sääl all... Oleksin õnnelik, kui see siin juhtuks sarnanema teie omaga.

Seda üteldes laseb Saha pärlikese veereda õe ettepoole sirutatud peole.

„Ma palun teid — see on seesama! Ah soo, teie leidsite selle säält alt... Kas teie ise leidsite?"

— Isiklikult!

„Kas ikka tõesti on see, seesama?"

— Peaksite tundma ise, nagu tunnete oma mõtteid ja...

Kaks väikest sõrme hoiavad kiirgavat kuulikest, kaks sinisilmset pilku uurivad selle kuju. Pärl sobib prossi tühja õõnde.

„Kuidas olen ma rõõmus... Tänan! Imelik, et just teie selle leidsite. Mis te arvate? Tänan väga..."

— Ainult tänu eest ei kingi ma kalliskive, naeratab Saha naljatades. — Palun leiutasu!

„Jumal... palju te nõuate?..."

— Mitte raha! Raha roostetub.

„Tähendab? Oi, oi..."

Saha haarab järsku, mehise kindlusega ja siiski õrnalt õe Asta peaaegu terveni oma sülle. Surudes tema ülikaunist rinda enese vastu, ta suudleb kaua ning januselt.

Vaikus, nagu siis, kui lapsed on seisukorras, milles raske otsustada äsjasündind juhtumi tõelisust või viirastuslikkust. Õde Asta astub puldi taha, nagu peaks sisse kandma retseptuuri, kuid see on vaid teesklus. Saha seisab kui sammas.

Neli kõrget ja vaikivat seina nende ümber on kaetud laetud pudelite ja purkidega. Ammoniaagisilt seisab pöördunult kloroformietiketi poole. Morfiumipurgike seisab tardunult kokaiinipudelikese kõrval. Elektrilamp valgustab pudelikesi ühtlaselt, nende mürgi tugevusele vaatamata.

— Andestage, õde Asta... katkestab Saha vaikne

hääl esimesena vaikuse. — Eks tasunõudja ole tihti süüdlane.

„Andestada... süüdlasele? On see üldse võimalik? Ainult üht tahan ütelda: kes kord suudelnud, need ei räägi endi vahel enam ametlikult," vastab õde Asta ja ta hääl kõlab kui kevadetuul lehtedes.

— Sina... andesta!... läheneb Saha.

„Sinule? Jaa — siiski. Andestasin sulle ette... juba siis, kohe, kui tulid... Juba telefonis — jaa!"

Õe viimased sõnad üllatavad Sahat. Siitpääle ta usub sugestiooni. Vaikus. On hubane vaadelda teineteise silmi puutuvas läheduses.

— Mul oli kunagi keegi, keda austasin. Tõsiselt pidasin temast lugu... sõnab Saha ettevaatusega.

„St! Mis kunagi on olnud, see oli paratamatu. Ärgem rääkigem mulluseist asjust. Tead, mul oli tõsiselt kahju sinust kord... See oli siis, kui sa märja lapiga esimest korda pidid põrandalt pühkima tolmuseid kapiasemeid. Mõistan, see polnud sinu töö ja sul oli piinlik. Sa olid tol korral veel nii rumal, et... häbenesid kehalist tööd.

— Mul on olnud Saluveres palju sääraseid hetki...

Siis jutlevad muust. Märkavad mõlemad, et unustusse on jäänud kohustused. Minutid kaovad sõprusringis.

„Aga nüüd tööle! Ole hää, kaalu mulle siit purgist kaks detsigrammi. Dioniini peab pärast vees lahustamist filtreerima. See võtab aega..." korraldab õde nii elavalt, nagu ta pole olnud kunagi varemini.

Jälgind Saha miimikat, õde võtab Saha käe. Vaadates talle silmi ta küsib: „Kuule, ütle, oled sa maalija? Oled?"

— Mina pole midagi ja ma ei soovi...

„...sellele küsimusele vastata. Hää küll — oskad sa filtreerida? Nii, näed — nii."

Varsti filtreeritav dioniin tilgub lehtrist pudelisse, kui loeks ise, mitmeks päevaks teda jätkub.

Nad vaatavad tilkuvat vedelikku, teine teisel pool lauda, ja jutlèvad lõbusalt. Saha vestleb neist muljetest, mida ta võis oletada õde Astast telefonikõnest kuni vestibüüli tahvlini. Palju sellest selgus alles täna. Ka õde Astal on palju südamel. Nägi ta ju temast unenäogi. Oli meri, tuul, murdlainetus. Nad purjetasid paadis, mitte just paadis, siiski peaaegu paadis. Olid kajakad, kas just kajakad olid need linnud, kes lendlesid nende kohal... Kuid kindlasti mäletab, et nemad olid need, kes sõudsid teineteise kõrval murdlaineil.

— Siis abiellud sa varsti ja ... Mina olen sellejuures kas tunnistajaks või peol õllepudelite lahtikorkijaks, arvab Saha.

„Oo..."

Nad tunnevad rõõmu teineteise ütlusist.

Apteegi telefon heliseb pikalt. Kus on sanitar Saha? Niisugust asja pole veel olnud, et teda kusagilt ei leita. Mis ta apteegis — on ta mõni proviisor, kas näe?

Õhtupoolikuks asutisse jõudnud post toob Sahale kirja. See parim ümbrik kannab preili Puustali halvasti muudetud käekirja. Kui ta on kirja lugend, on otsus lõplik: Kadi! Kadi!

Ometi säälsamas, mil möödub temast see teine, ta kahtleb. Kuidas ta sädeleb teravmeelseist komplimendest ja õnnest, see valge pääkattega... Saha, jätkub sul häbematust visata käest kingitud roosi? Kes ütleb Sahale praegu, tema elu esimesel veerandil, sel võhikluse õitseajal, poisikesepäevil, mis peab ta tegema, et olla hää enesele ja teistele? Muidugi, ta ise peab olema mees! On siis poisike mõni mees, kes pole veel vaba noore unistaja puudustest.

Teda käsutatakse härra Võhtma tuppa. Haige härra ei vaja midagi, ainult vahest niipalju, et oleks kuulaja, kellele rääkida oma muredest. Palju on tal neid.

Palju on ka uskujaid, parema uskujaid; kuid jääb teadmata, keda õnnistatakse nende lootustes. Õhtune vaikus valitseb tuba. Ainult avatud akna kaudu kostab kusagilt kelmikat naeru, lõbusat, muretut.

TEINE JAGU

LOOTUS

I.

Aeg kaob Saluveres tõesti kiirelt, kuigi see põdejaile tundub teisiti. Mööduvad nädalad ja kustuvad kuud, kuid paljudki pikutavad ikka veel vooditel, kui hingaksid kalad akvaariumis. Aga nad loodavad...

Muuseas härra Saar oli vaheajal haiglast lahkund, oli mütsi õhku pildund, sest ta tundis end täiesti tervena. Sai vaevalt päevade palakesi hammustada terve inimese elupirukast, kui palavik paiskas ta uuesti pikali. Ei sõitnud jonni pärast kohe tagasi, vaid jäi esialgu ootama. Eks näe, kumb võidab, kas härra Saar või tema isemeelne Saatus.

Saha avab ukse, millest ta läbib. Ta ütleb enda käe käivat hästi! Kuidas seda mõista, sest ta maadleb nende paljude raskekaalu alateadustega, mis kuuluvad lugupeetavasse arstiteadusse.

Samuti kui sanitar töötab ka tema juhataja endise järjekindlusega. Kuna professor Puustali laubale on tekkind uusi siksakilisi sooni, pole sinna ometi parata! Teadlane põeb ikka endise nõrkusena tahet näidata maailmale, et tema kord oma seerumiga paneb batsillid aevastama. Härra professor loodab enam kui varemini. Poole ööni töötab ta laboratooriumis, kus teda abistab sanitar Saha, kes pole unine vaid sellepärast, et ta oma ruma-

luses loodab midagi õppida või saada suurele avastusele tunnistajaks.

Palju merisigu sureb nende ühisel tööl, sureb katsetuste ohvritena. Väikesed korjused heidetakse keskkütte lõõmavasse ahju, otsekui pahaselt, et nemad polnud need...

Õde Asta olevat hakanud väikesi ohvreid üles märkima, mis aga vihastavat õde Iidat nii, et talle tekkivat punased laigud rinnale. Vanemõde tunneb tõesti hirmu professor Puustali pärast. See tark ning tubli mees võib kunagi hulluks minna. Jah, hulluks ta läheb, mõtleb õde Iida kahjuga. Üksi olles unistab lesest mehest kui koolitüdruk, ega lausu sellest kellelegi sõnagi.

Doktor Purre vaid naeratab. Ta on saanud parimaks sõbraks Sahale. Keegi ei tea selle põhjust. Võib-olla pani nende sõprusele aluse asjaolu, et Saha avaldas temale, kes ta on, kust tuleb ja kuhu läheb. Muidugi, ka Sahal pidi olema keegi, kellele avaldada oma mõtteid, et neid täiendada. Juba esimesel teeõhtul doktor Purre palus Sahat vaikida nende kõnelusist.

— Doktor Saha, hüüab doktor Purre asutise sanitari ta teeklaaside juures: — Meie oleme ikkagi teaduseinimesed, kes ei lase endi kõrget ülesannet segada ajutistest kõrvalnähtustest. Mis tähendab — sanitar — kui mõtlete nagu doktor!

„Olen meelitatud, härra professor Purre," naeratab Saha.

— Keda Jumal rikkaks ja kuulsaks tahab luua, selle loob ta algul vaeseks. Eks ole tõsi! Ma loodan, teie annate mulle lugeda oma kirjatöid, et võiksin teid lähemalt tunda.

„Palun, palun, härra doktor!"

Nagu vastutasuks Saha lahkusele doktor Purre usaldab sanitarile mõnegi intiimuudise. Tal on mõte kait-

seda doktoriväitekirja... Võita üht kaunist preilit parimast perekonnast ja... Kui abielu võib kunagi olla õnnelik, siis just temaga, kes peab jääma esialgu saladusse. Ja ka teaduslikul alal midagi uut leiutada pole raske, kui on värskeid mõtteid... Umbes säärases ulatuses avaldas härra doktor end viimasel korral.

Saha vaikib ja mõtleb sellest.

Olles laboratooriumis täitmas oma tavalisi ülesandeid ta virgub professor Puustali isemoodi kõhatusest. Niimoodi pole ta varemini teda kuulnud. Nüüd paneb teadlane destilleeritud vee kolvi kõrvale ja sõnab:

— Mida härra Purre räägib? Nägin teid jalutamas. Tõrvab ta, ah? Räägib ta, et: ah, need professori katsed...?

Saha käsi peatub tsentrifuugi õlikannul.

„Kuidas — ei! Härra doktoril on hää meel, et väike Kull leidis tubli aitaja. Siiski, ta ei räägi sanatooriumi tegevusest palju."

— Hm!

Professor märgib midagi paberile. Segab mingit pulbrit vette, kaalub, mõtleb. Siis võtab pliiatsi, kirjutab mõningate ainete keemilised vormelid ja jääb kauaks mõtteisse.

Juba hommikul vara Saha uuris lauale unustatud pabereid. Ta arvab olevat leidnud neis keemilistes vormelites mõningaid vigu, millele juhib vana tarkpea tähelepanu.

„Jaa, härra professor. Jaa, jaa!" kinnitab Saha korduvalt küsimusile.

— Kuulge, kes teie mul õieti olete? Kellega on mul lõpuks tegemist?

„Ma ei tahaks isiklikuks... Muuseas, tunnen end juba peaaegu teie õpilasena," vastab Saha rahulikult.

— Hm! Hm! Selle ütelnud, professor lahkub labo-

ratooriumist. Iga kord, kui ta keset tööaega astub lühikeste sammudega koju, teatakse, et ta läheb oma erakorterisse mõtlema.

Saha loodab peatselt kuulda, et ta on rääkind rumalusi. Järgmisel hommikul Saha ei kuule härra professorilt midagi halba, ainult nii palju, et teda esimesena teretatakse.

Tunaeile õhtul, millal doktor Purre ennast teaduslikult väljendas, taipas Saha esmakordselt — tema poolt avaldatud mõtteid võetakse tõsiselt. Teda kasutatakse kui huvitavat toormaterjali leiutajat. Sellest õhtust alates Saha sõprus doktor Purdega ei ole küll jahtund, kuid see on kapseldund kinnisemaks. Asjatult loodab ordinaator noormehest endist teaduslikku lobisejat.

„Sah-Saha, oled siin?" hüüab Karla saladuslikult üle laboratooriumiukse.

— Mis on, Karla?

Karla viipab käega. Ta lähendab oma näo üsna Saha kõrva juurde ja sõnab ärevalt:

„Taluga on juba kaunis kindel. Ma käisin ühte vaavaatamas. Natike pal-palju tahab... Aga päris hale hakkas vaadata, külamehed kün-künnavad — ise kanna siin luuda! Ptüi!..."

— Nii et loodad hinnas kokkulepet? Nii! Ära jäta, isamaa poegi tuntakse künnivagudest, õhutab Saha.

„Meh-mehe sõna, tead!" kiidab kojamees.

Mehed saavad korralduse viia proua Kaste voodi „Naissalongi". Uue voodikoha saaja tänab mehi ja annab kummalegi apelsini. Kasutades võimalust proua Kaste räägib neile pika ning igava loo oma „väikesest". Maitsegu ta tervena elu! Võtku kahekordselt — ema eest ka! Ometi lipsab pisar ta silma:

— Aga mine tea suure Jumala mõtteid!

„Ta on ik-ikka väikesi armastand. Kui ta veel maa pääl käi-käis, laskis lapsukesed en-enda juurde tulla," sõnab Karla apelsini peos veeretades.

— Mis nüüd ... küll ta juba kasvab. Aga on noobel küll siin teatavas majas elada, päälegi kui mees on kodus ... Proua Ämmat ütleb seda huulte otsast, noppides taldrikult rosinaid õrnalt kahe näpuga.

Mehed väljuvad tagurpidi palatist. Neil on viljand naiste virisemisest. Oleks ise kes teab mis asjad. Karla esitab Sahale küsimuse: kas hobune veab esimeste või tagumiste jalgadega? Teine ei tea, ta peab mõtlema.

„Naissalong" aga juubeldab uuele toanaabrile.

— Kui lapski oleks ... komistab proua Ämmat korraga pooliti endamisi mõttele: — Elul pole mõtet lapseta, kes on igale vanemale vanaduse varjuks. See on tõesti peen: kustud ise kui külmund kartul, aga laps läheb säält edasi, kus ema lõpetab ...

Sel teemal proua Ämmat kavatseb pidada referaadi. Oma uudismõttest vaimustatud, ta sammub voodi juurest voodi juurde ja räägib sellest. Kõik peavad teda kuulama!

„Ära siin tee mässu," ütleb preili Liis tõrjuvalt. „Ah mine — lõhu moraal, jah, viimseni maha. Meie, vallalised, ei ole nii arenend, et sind mõista," hüüab ta.

Keegi pistab pää ukse vahele ja hüüab nagu kähisev kasarmu signaalpasun: „Tähele panna, valmis olla ..."

Valge lossi elanikud kogunevad majesteetlikule kivitrepile. Täna saadetakse preili Meetat ja härra Kumerit. On märgata erakorralist ärevust. Kas tõesti sõidavad, täna? Kaks prouat, mõlemail rinnus pisted, sirutavad jalad tuhvlitesse. Neid ei lubata välja, kuid mingu maailm hukka — nad lähevad!

Kaks rahutut kõrbi, rakendatud kalessi ette ja juhitud kivitreppi, trambivad edevalt jalgadel. Sõiduki ümber

koguneb lilledega ootajaid, pildistajaid, lugupeetud köhivaid daame ja härrasid.

— Tähele panna! Valvel — nad tulevad!

Kõik vaatavad ukse suunas. Keegi, kes ihkab esirinda jõuda, komistab ja kukub, kukub kaunis mõnusasti. Sensatsioon! Siin sai tolle pruutpaari tutvus oma õnnerohke alguse.

„On nende tervis nüüd päris kindel?" kahtleb keegi.

— Ärge pilduge sõnu, mis teile auks ei ole!

Noorpaar ilmub käe alt hoides, kuninglikult. Ja grammofon mängib neile marssi, mida on võib-olla mängitud kunagi Napoleonile tema elupäevil.

Väike Kull ulatab preili Meetale raske kimbu punaseid nelke ja kirja koomilise sisuga, millele on alla kirjutand Ants ja Punapää, — need ristlipsidega noormehed. See kiri paneb kindlasti lilledesaaja väikese suu tuksuvalt naeratama, kui ta saab aega seda lugeda.

Väike Kull astub ette, sest temale tehti ülesandeks pidada „Muidumeeste aleviku" poolt väärikas lahkumiskõne:

„Kõrgesti austatud „taganejad", kes teie olete olnud meie maja turteltuikesed. Ma pean konstateerima me orgasatsiooni nimel — teie libisemine Valge lossi aluselt on ... on meile suureks rõõmuks ... Ei — kahjuks! Võtke see lillebukett, mis mina annan ja ... Võtke see lillebukett ja ... ärge tulge iial ... iial siia maja sisse ... enam tagasi," lõpetab poisu.

Lapse suu naeratab, kui ta oma kõnega jõuab õnnelikule lõpule. Käteplagin. Elaguhüüded lahkujaile. Mõni kuivatab lauge lihtsalt kahjust, et inimestele võib saada osaks nii lõpmata suur õnn!

— Hääd tervist, proua Kaste! pigistab härra Kumer naise kätt.

„Teile kah kõige, kõige paremat ..."

Tore poiss see härra Kumer, alati teine luuletas. Alati nii rahulik... Kui palju albumiski tema ilusaid laule. Nüüd siis läheb ära...

Oma kõrget auväärsust unustades härra Pass, sellal kui preili Meeta ulatab käe, suudleb teda põsele. Žest on meeldiv ja keegi ei kahtle härra Passi leidlikkuses.

— Elage hästi! soovib härra Kumer veel kord kõigile ja astub oma väljavalitu kõrvale kalessi. Eile pärast lõunat professor kutsus härra Kumeri kabinetti ja ulatas talle kätte tervisetunnistuse. Seega ei põe härra Kumer enam tiisikust, samuti ka mitte preili Meeta. Teade hoiti asjaosaliste poolt tänaseni saladuses, kuni neil oli kavatsus lahkuda ilma saatjaita. Kuid provintsilinn ja Saluvere on ühteviisi truud lobisemises.

Hobused traavivad minema kerges galopis. Mahajääjad lehvitavad lahkujaile taskurätte ja valguvad kahjurõõmsalt laiali. Paranevad nemadki kord, eks anna selleks lootusi ärasõitjad.

„Ants, vaata, kui ilus on täna väljas," ütleb preili Liis kivitrepil oma tuttavale noormehele, kellele teab end „pööraselt" meeldivat. „Kas jalutame Musumäele..."

— Jah, vastab see ruttu. — Palun, läheme istume minu sõbra Kumeri auks pisut lehtlas. Oi, sääl on tore!

Räägitud, tehtud. Nad jõuavad märkamatult pargi kõrvalisemasse siilu, kus asub lehtla, mis kaetud väätkasvudega. Siin vaikuses nad jutlevad kaua, kuni preili Liis haigutab kõvasti.

Preili Liis ei taha, et võetakse kunagi ta ümbert kaisutavad käed. Kui ilus, kui kaunis on siin...

„Kui terveneme, abiellume kohe."

— Kelle õnnistust siis veel...

„Ei kellegi, ei kellegi..."

Nad suudlevad. Suudlevad veel ja ikka unustavad

endid, sest mõtlevad nagu tahtmatult ärasõitnuile. Suudlevad jälle, ja ometi pole nad rahul enestega.

— — —

Lossi ümbritsev rohuviirg on üle külvatud hommiku kastepiisust. Õde Iida suleb pahaselt „Naissalongi" aknad. Ta kardab preili Liisile tuuletõmmet, kes öösi tublisti sonis. Õde peab jõudma selgusele, miks on haigel üleöö säärane järsk palavik.

— Käisite ehk eile kerges rõivastises väljas, preili Liis?

„Ainult ärasaatmise ajal... oh... mitte rohkem, õde."

— Imelik!...

Õe lahkudes preili Liis otsustab võtta veel teise palavikuvastase pulbri. Ta arvab, et kaks annust on topelt ja topelt ei kärise. Aga ... kui saaks kusagilt viina?

Teda naerdakse. Ta ise ei või kaasa rõõmustuda, sest on selleks liiga nõrk.

„Sellele ebasümpaatsele Antsule sa ennast ohvriks jätad, tüdruk! sõitleb proua Ämmat. — Ütle, millise südamega sa võid unustada härra Saare? See pole isegi mitte sandarmite aegne prostoi!"

— Olen ma kedagi appi kahetsema kutsund? küsib preili Liis kaunis teravalt.

Vanemõde ähvardab kulutada „Naissalongi" uksed. Ta on jõudnud üle kuulata kaunikese kogu personaali. Koridoris on kuulda ta kilavat häälekõla:

„Õde Asta! Ma ei nimeta teid õeks! Kas teate ka, mida teie jaoskonna haiged teevad? Muidugi ei! Nii raske haige, nagu preili Liis, lastakse minna lehtlasse. Mis ta sinna läheb — teed keetma või?"

Ei tea! Seda eksimust ei tea õde Asta tõesti mitte. Kellega siis — oh?... Ons nad lapsed, et ei tea, mida nad teevad?

„Muidugi teavad... Kus oli proua Kaste eile kell kaheksa õhtul? Ei tea! Lohakus, õde... millest see küll tuleb. Proua Kastet oli nähtud hiilivat tuppa, kus elab laps. Ja lausa lahtise suuga lapse kallale!..."

— Või Jumal!

„Sõge olete, mitte „või Jumal"!"

Äge vihane õde Iida surub käsi kramplikult rusikaisse ja teeb palju liigutusi. Võtab riiulilt pritside steriliseerimise vannikese, surub stepslid kontakti, tuulutab anuma kaanekesega, kuni märkab, et vannikeses pole vett. Tõmbab stepslid tagasi...

„Ah, meie õdede elu pole ka midagi väärt. Lõpuks sa ei tea, kes sa oled." Riielnud maha riismed vaibuvast vihast, õde Iida saab taltsamaks ja tähendab tahedamalt: „Mis meie teeme... Kellega sa pahandad või oled. Suured inimesed, aga nii hoolimatud — oh hoidku küll!"

Kõrvalkabinetist ilmub doktor Sui. Teretab oma harjund kombel kummardudes ja räägib vaikselt:

— Mind paluti õdedele edasi anda, et juhataja võtab otsekohe ette kolm lõikust. Need on luutiisikust põdev naishaige, proua Kaste ja härra Võhtma. Palun, teatage sellest asjaosalistele, räägib ta vaikselt.

„Oh neid tujusid! Kust ma, vaene hing, võtan otsekohe steriilmaterjali?" Selle ütelnud, vanemõde viskab käesoleva käteräti põrandale.

Velsker Krimm rahustab teda. Kõike saab kohe, steriilmaterjali, tampoone, skalpelle, klemme... Kuidas ütelda, osa asju juba keeb, sest velsker oli märgand juba hommikul härra professori teretamisest, et lõikus tuleb. Säärasel päeval ta unustab hajameelsuses tervitusele vastamast.

„Hää!" sõnab õde. „Teie olete mul veel ainuke tõsine nõuandja. Õde Asta! Kus on sanitar Saha, õde Asta?" hüüab ta siis nagu jonnides.

Õde Asta klõbistab nagu nimme pritsikeetmise kastruli kaanega. Siis käriseb tükk marlit.

— Mäletate, õde Iida, kui ükskord härra professoril ei läinud kindad kätte? Kui tõmbas trauh! — sõrmed läbi... Viskas tükid maha, mis vingerdasid kui ussid põrandal. Küll mul tükkis naer pääle, jutustab õde Asta vanemõde kavalalt silmitsedes.

Õde Iida seisatab järsku. Vaatab kahtlevalt üles ja sõnab üsna lahkelt: „Mis sääl naerda... Eks ta jää ka päev-päevalt närvlikumaks. Teinekord on temast tõesti kahju."

— Ega kindad süüdi olnud!

„Olgu päälegi..."

Nii juteldes õed lähevad külastama lõikuseletulevaid haigeid. Vanema õe tuju on millegipärast parem.

— Kardan... See pole nii kerge.. köh... nagu te arvate! Sõnab härra Võhtma.

„Kuulge, mees — tempo enam kui hää! Teile ei juhtu mingit õnnetust. Professor teeb kõik, mis võimalik, ja saate varsti koju," lohutab õde Asta.

— Köh... koju jah... Mu naine... köh... on sääl perenaiseks, eks ole?

„Härra Võhtma, peletage ärritus! Püüdke kõik pahad mõtted viia eemale oma abikaasast ja enesest. Nii, andke oma sõna!"

— Oma abikaasast, kordab haige pikalt ja köhatab: — Poisikestega klimberdaja! ütlen ma... köh... Nimelt lähen lõikusele, pean elama, et talle tasuda!... Jumal andku mulle andeks!

„Jumal aitab teid kõiges hääs. Lootke!"

Mees pöörab tõmbleva näo patjadesse. Õde leiab kohaseks lahkuda.

Luutiisikust põdevale naisele õde süstib kamprit

südamenõrkuse vastu. Mitte hädaldada! Uskugu, arstid kõrvaldavad pehkind luukoha lõikuse teel ja ta paraneb.

Naine avab tõntsid silmad. Ta ei karda surma. Surm olevat tema sõber. Kes kannatab, saab taevasse, ja sinna ta aina loodab saada. Võib-olla on sääl parem. Maa pääl kõik kustub, kaob, kõduneb... Tuul puhub üle kõigest nagu pilgates... Selles lõpmatus ringkäigus tõusevad uued olendid ja nende teed pole tasasemad...

Õde võtab ta käed:

„Mitte nii kurvalt! Lootke, ja kõik läheb hästi. Ütelge — teie olete kalju ja — mis teeb tuul müürile!" sosistab õde Asta naisele troostiks.

Õed kohtuvad proua Kaste voodi ees. Proua on magand halvasti. Eile, millal väike Kull pidas selle kõne... ema kujutas kogu öö oma poega kõnelejana seismas rahva ees... Saagu tema lapsest julge, terve ning võimas mees!

— Kõik läheb hästi, hästi läheb! Lõikus? Oo, see on nagu kirbuhammustus!

Naine loodab hääd, sest ta usaldab professor Puustalit. Rahunenult jääb ta lamama voodile ja ootab oma korda.

— — —

Arstid joonestavad lõikusaluste kopsuskeeme, et jõuda ühisele otsusele professori tõekspidamistega. Doktor Purre uurib härra Võhtma haiguslehelt vereanalüüsi tulemusi, rõga seisu, röntgeniülesvõtet kopsust.

„Mõtlen," ütleb doktor Sui kaalutelles, „kas professor siiski ei kiirusta proua Kaste kopsuliidete läbilõikamisega?"

— Arvan, ei! Õhusurvest ei aita, seega ei jää teist teed. Nagu pildilt võib konstateerida, haige kopsu paranemine on vöötidest täiesti takistatud. Jaa, vee tekkimist on karta, arvab ordinaator.

„Veel üks küsimus — kas oli proua Kastel kauasest õhusurvest mingit kasu? Ei vist!"

— Miks mitte! Osa kopsumädaniku pesi on hästi kokku vajund. Jaa, viimasel ajal liitumine vasakus tipus võttis siiski võimust ja õhk ei pääsend enam mõjule...

„Ja ometi, vesi võib rikkuda uljad lootused," kahtleb doktor Sui pääd väristades.

— Ka taevas võib täna-homme kaela variseda, mis saame meie parata, kallis kolleeg!

Doktor Suile ei meeldi, et mõne õnnestund lõikuse pärast professor Puustal peab pidama end jumaluseks. Maailma looja on siiski ka teaduste valdaja. Doktor Sui arusaama järgi ususalgajad ei leia kunagi tõde, mida nad otsivad. Ja otsitava tõe leidsid kergemini usukindlad teadlased, kes astusid nii mõnigi kord kirikusse.

— Sina ikka oma filosoofiaga...

Doktor Purde arvates ei võiks ka kirik aidata, kui professor Puustalil midagi ebaõnnestub. Et kirik ei tegele keemiaga, siis on temal mõtet jätta paljastamata pää juuda rahva vaimse juhi auks... Professori vankumatuks arvamuseks jääb: põhjalikku töötulemust saavutatakse andumusega ainult ühele erialale. Kes oli Kristus Naatsaretist? Juudamaa tiisikushaige õpetaja! Sest seisab kirjutatud: „Ja kui sõdurid torkasid odaga tema külje sisse, tuli säält veri ja vesi välja..." Professori arvates Kristus põdes pleuriiti, laskis end tappa, sest teadis oma lõpu ligi olevat. Seega teevad arstiteadus koos hingeteadusega Kristusest ainult tavalise inimese.

„See on rumal arvamine! Päälegi, usklik olla ei tähenda kirikuuste kulutamist. Samuti ei saa ka teadusi teenida ebajumalatena, mis oleks üks ja seesama. Ei saa salata, et inimkond on tõusnud usuliselt, samuti kui on teadusega. Ja professor Puustal kui üks miljoni-

test peaks tõusma usuliselt, või ta ei jõua kaugemale, kui ta on!" lõpetab doktor Sui järsult.

— Need on kõik hääd ja vagad soovid... Aga ütle mulle, kolleeg, sa kavatsed arvatavasti hüljata oma eriala? küsib doktor Purre prille kohendades.

Samal silmapilgul astub kabinetti professor Puustal. Abiarstid jäävad vaikides ootama tema sõõve.

„Doktor Purre, mida ütlevad andmed proua Kaste haiguslehel?"

— Mitte just kõige paremat, härra professor. Kehakaal on küll viimase kahe kuu jooksul tõusnud, kuid vereseis — sadestus on langend neljakümnelt kuuekümneni.

„Menstruatsioonist?"

— Ei mitte, see oleks tavalises olukorras.

„Pisikuid?"

— Viimati oli pisikuid kümme kuni viisteistkümmend vaateväljal.

„Hm? Palju..."

Professor vaatab vastu valgust haige kopsufilmi. Tühikud on olemas, kuid liidete piirjooned ei ole küllalt selged. Paistab, et vöödid, mis tuleksid läbi lõigata, on tõesti laiad, võib-olla veresoonised — seega kardetavad? —

Raske mõista, arvab doktor Purre. Professor astub mõtlevalt tagasi oma kabinetti. Vaikus. Doktor Purre jääb üksi oma laua juurde, kuni teda segab Saha, kes toob sisse õhuaparaadi, mille asetab ettevaatlikult alusele.

— Noormees, teie kui... Doktor Purre jätab saladusliku lause pooleli. — Siin on kopsufilm, mida „arvate" teie sellest. Õppige! ütleb doktor kerge muigega, pilti ulatades.

Saha paneb hetkeks käes olevad esemed lauale, võtab filmi, mida vaatleb kaua. See austav silmapilk rõõmustab teda.

„Liited, härra doktor! Selle pildi omaniku kopsuvöödid näivad küll tugevaina, kuid ma arvan, see on ülesvõtte eksitus. Need köitmed pole läbilõikamiseks kardetavad. Palun, härra doktor, see serv siin ei määra liiga jämedana näiva vöödi tugevust, sest see on kindlasti roide varjust muutund kuidagi ebamääraseks... Arvan siiski, halba ei võiks juhtuda. Muidugi, thorokoskopeerimisel paistab otsekohe, kas vöödid on liiga laiapinnalised ja vererohked. Jaa, muidugi, kopsukelme on tundlik kõrvetusärritusele... võib tekkida vesine pleuriit. Kuid mulle näib — liitumine pole nii tugev... pleuriiti ei peaks tekkima."

— Arvate? lausub doktor Purre hooletult ja üleoleva naeratusega.

Varsti pärast Saha väljumist nähakse doktor Purret professori kabinetis.

„Härra professor," algab ordinaator, proua Kaste röntgeniülesvõttele tähendades, „usun, see, jämedamana näiv vööt on roide varjust ekslik tugevus. Palun, siit piirjoonelt näib, et vöödid ei lama liiga laialt... Seega minu arvates kõrvetamisel ei peaks juhtuma halbu üllatusi," lõpetab doktor iseteadvalt.

— Doktor Purre, see kuuldus rõõmustab mind. Leian teilt täna uuriva arsti orienteerimisvõimeid. Vähemalt esinete esmakordselt asjast huvitatuna. Tänan!

Professor ulatab doktor Purdele paberossi. Nad jutlevad elavalt, kuni ilmub õde ja teatab rahulikult: „Palun, haige on lõikusvalmis!"

Liikumisele vaatamata on lõikussaal vaikne.

Ometi ei vaiki inimeste mõtted. Ainulaadne juhtum Saluveres, kus uinutatakse kopsuhaige unerohuga. Härra Võhtma on säärane inimene, kes ei hooli millestki, kui ta midagi tahab.

Haige lamab lõikuslaual ja hingab lääge lõhnalist

kloroformi, mis niriseb läbi peene torukese lapile ja valgub õhkuahmivaisse sõõrmeisse. Valged kahisevad kujud lamava keha ümber ootavad kannatusega narkoosi mõju. Iga jõuetult langev haige lõtv liige rahuldab neid.

Professor kõnnib edasi-tagasi. Ta mõtete tulipunkt on koondatud haige lihasse. Doktor Purre voolib kätte kummikindaid. Temagi prillitatud nägu näib olevat tardund mõtetesse.

„Uinus . . ." teatab õde.

— Siis võiksime alata, teatab operaator järsku, sammumist lõpetades, nagu oleks ta unustand, et viibib lõikustoas. — Plastika selja tagant!

Saal on väga vaikne. Lõikuslaua kõrval oleval suurel tahvlil lebab palju nikeldatud esemeid. Õde Iida vaatab neid kiindund pilguga, et teaks soovi korral otsekohe ulatada nõutavat steriilsele ja ootavale käele.

Härra Võhtma kitsas selg on kastetud kaelast kuni ristluudeni joodtinktuuriga. Linadega kaetud keha sarnaneb päikeses kõrbend ihunahaga.

— Pulss?

„Hää, härra professor!"

Kindla tõmbega vajub nuga professor Puustali juhtimisel uimastatud mehe kehha. Lihas on paks ja lõige peab saama pikk ning sügav. Esimesed verepiisad tulevad kähku haavaseinast nähtavale. Kiirelt täitub lõige sooja verega, mida isegi nähakse auravat. Nuga aina rapib sügavamale, nagu oleks terasel see omapärane tung, ulatuda igal juhtumil otse luuni.

Doktor Purre kuivatab marlitopiga järjest. Kuid vaevu käe tõstnud, verise topi kõrvale heitnud, kanal valgub täis uut mahla. Kahju on verevaesest haigest.

Professori laubasooned on nähtavalt paisund. Tahtmatult ilmutavad arstid kärsitust, kuigi püüavad liigutusis näidata rahulikkust. Pääle inimeste saalis valitse-

vad kolm isesugust kõrvalmõju: hele valgus, punane värv, arstimite lõhn.

— Tupfer, assistent! Siit! Veelkord. Ülevaltpoolt tera — tugevamini . . . Õde, suuremad tupferid . . . Klemm! Veel . . . Kiiremalt . . .

Nuga aina tungib allapoole. Korraga purskub otse tera alt peen ja kaugele looklev juga helepunast verd. Seda pritsub varrukaile, isegi operaatori põsele . . .

— Klemm sügavamale ja kindlamalt, doktor! Haarata arteeri . . . Õde, energilisemalt! . . .

Väikesed, pihtide-taolised nikkelkäärid haaravad rahutult purskuvat punkti. Kuuldub pidemete praksatus ja arteer vaikib. Haava klammerdavad üle kahekümne viie soonehoidja assistendi hoolitsusel. Neist lamab osa omapääd haava tursund äärel . . .

— Pulss?

„Nõrk . . ."

— Kamper!

Haige hingab sügavalt, lakand on korin. Näib, kui magaks ta esimest korda säärast rahulikku und. Ei ühtki tuksatavat liigutust, ei ühtki valukaevet, pääle mõne hädise süüdistuse, väga segase — naise aadressil.

Haav üha süveneb. Nähtub juba roideid, millede all asub tiisikusest täppeisse tikitud kärsitult õõtsuv vigane kops, kui suur limane seen, mis kasvand kaldakurru. Haigusprotsess on teinud hirmsa töö. Rinnaõõs on liiga lai mädanend kopsule. Teda tuleb vastavalt vähendada. See teostubki praegu plastikaoperatsioonina, mis rahvusvahelises ulatuses on andnud häid tagajärgi.

Õde ulatab rasplitaolise lõikraua, millega professor nülib lihast lahti küljeluid kuklast kuni neerudeni.

„Mida kavatsete, härra professor?" küsib doktor Purre higist nägu tõstes.

— Täielist plastikat.

„Kannatab ta seda?..."

— Ja mis mina võin sinna parata? Roidetangid, õde!

Ta surub pikad nokataolised tangid teise roide vahele. Tursund otsaesise värisedes pigistab koomale oma karvased käsivarred. Tangid naksuvad. Midagi prõksub ägedalt... haige rappub laual... Nii rappub ta mitmendat korda.

„Ma mõtlen, viiest ribist aitab... Terveks plastikaks ta on ikkagi nõrk, härra professor," ütleb assistent vabandaval pilgul.

— Ah, ma palun, kallis inimene, ärge häirige mind! Palun, tõstke haakidega pekiservad kõrgemale, et võiksin kätte saada luid pikemas ulatuses. Valgust, sanitar!

Doktor Purre tõstab haige laia seljalihase otse kummi üles.

— Kui mina ütlen teile, lausub operaator, järsku pääd tõstes, — uskuge seda. Suurema arvu ribide kaotusega haige ainult võidab, siis ta ka võidab! Kops langeb laiemalt kokku ja see on ometi meie püüe. Kas meie härra Võhtma täna või homme sureb, see on tema Jumala teha, keda ta palub.

„Ai... ai..." oigab haige esimest korda.

— Narkoosi! käsutab professor ja heidab verised tangid haige jalgu katvale steriilsele linale.

Nagu maasse kaevatud auk mustab tõmmu-verine koobas härra Võhtma kehas. Professor pistab käe koopasse ja kobab ettevaatlikult sõrmedega. Ta tõmbab käe tagasi, kaevik on väike. Roideilt vägisi kistud lihanarmad liiguvad pleura vetruval turjal, mis hingates õõtsub.

Doktor Purre haistab haava ja sõnab: „Lehkab!"

Professor surub tangid järgmisile roideile. Lõikraud naksub. Mehe ribid on tugevad ja pigistus nõuab jõu-

list survet. Naks! Libe ja lahtine ribi põikleb sõrmede vahel. Luulooga, mis justkui ei taha lahkuda inimesest, rebib kirurg otse pahaselt ja heidab käest.

Doktor Purre tõstab osa luid, mis tema korraldada jäänud, ämbri kohale ja laseb neid langeda kui pühi putukaid.

— Soo, ribid on kõrvaldatud! lausub professor ja tõmbab sügavasti hinge. Ta kobab sõrmedega haava uurdeid, et kontrollida opereeritud luu otsi, mis ei tohi jääda lõikavaiks. Siis surub sirutatud sõrmed vöötidele ja rebib nad lahti üksteise järel. See teeb õnnetule valu, ta ümiseb rahutult, end linades liigutades.

„Nii," lausub doktor, „võime konstateerida lõikuse õnnestumist!"

— Mida meie oleme võinud — seda näeme hiljem, vastab professor rahul olles.

Järgneb haava õmblemine. — Ühendatakse alumised lihaskimbud tangide vahele pitsitatud nõela pisteil. Seejuures professor kummardab oma suure keha laiad õlad üle lõikusaluse. Iga õnnestund lõikuse järel ta näib olevat eriti võimas ja tugev. Tema laialt lage päälagi kiirgab otse pühas hiilguses lae helgiheitja heledast valgusest.

Doktor Purre leiab aja arvustada professor Voronovi uurimusi, mida peab pimeda kobamiseks siia-sinna. Tema ei salli massi, kes peab sääraseid „otsijaid" geeniusteks ja austab neid ette tänades. Väärtuslik on isiku looming — teisel kohal alles isik.

Ütlus puudutab küll professor Puustalit, kuid ta kuulab vaikides, tugevasti läbi nina hingates. On juhtumeid, kus ta laseb enda üle rääkida, endaga vaielda pahanemata. Ometi, teine kord pole põhjust olemaski, kuid ta ees ei tohi suud avada ka tõe lausumiseks.

— Millal käisite viimati teatris? küsib professor oota-

matult doktorilt. — Ise olen unustand teatri samuti kui kiriku.

„Jaa, arstid, kes pole kuivad statistikud, muidugi ka mitte tantsijad, peaksid tõesti rohkem külastama teatrit. Näiteks, hiljuti etendati „Arstide paviljonis". Kas polnuks huvitav seda näha?" arvab doktor Purre, käsi sublimaadivannil pestes.

— Ei tee paha end näha peeglis, kui see on tõde... Ometi meelsamini vaadatakse teisi... Nii. Valmis! Siduda. Kolm kuubikut kamprit. Voodi! Taevas temaga...

Härra Võhtma ärkab pikkamisi. Taas puhkeb ta nutma. Ta ei tea, mis tal on, miks on teda pekstud. Ja ometi... kas ei viibi ta kodus? Kus on siis tema naine, kellega ta... Naine oli ju ometi praegu siin? Köh... köh... ai, ai...

„Ta tuleb, ta tuleb tagasi," troostib õde Asta. Õde määrab haige juurde valvekorda teise sanitari ja enne, kui ruttab tagasi lõikustuppa, kinnitab veel kord: „Pole viga, küll ta tuleb... tagasi. Härra Võhtma!"

— — —

Luutiisikust põdeva naishaige lõikuseks ettevalmistus teeb arstidele tõsist muret. Et ta kopsud ei luba tarvitada unerohtu ja et lõikus on raske, on professor nõutu.

— Hüpnotiseerida, sõnab doktor Purre. — Kui prooviksime!

„Mina ei ole selleks võimeline, teie teate, härra doktor," lausub professor Puustal suukaitse sidumisel.

— Palun, vaadake mulle silmi! käsutab doktor, haiget kiindunult silmitsedes: — Olete väsinud, väsinud, väga väsinud... Uinute, uinute magama...

Naise liigutused vaibuvad võimetuiks. Silmad omandavad klaasise ilme, viimaks langevad laud kokku aegla-

selt, kuid kindlalt. Ta hingab suu kaudu sügavalt, sest ta magab raskelt.

„Kas on uni hää?" küsib professor uinunult.

— Eee... on... oh! Ta lubas, miks ta lubas seda, aga ... Riiulilt ülevalt — on, on! sonib naine.

Hüpnoos pole professor Puustalile midagi üllatuslikku, milles ta siiski peab nägema doktori erioskuste ülekasvu. Doktor Purre evib suurt tahtejõudu, mida ta ometi ei rakenda uurimisteks.

Hüpnotiseeritud naine liigutab end linades. Ta hingab kergelt ja korralikult sügava une võimuses.

Algul näeb ta kõik, mis toimub tema ümber lõikussaalis. Siis tunneb, et ta on tõepoolest väga väsind. Uinub. Teadvus kaob märkamatult. Ta kuuleb kaselehtede kutsuvat kahinat, näeb lendamas sumisevaid mesilasi ja ta saab rõõmsaks. Tema, raske haige, kes kaua kipskattes pidi lamama, on terve nagu varemini, millal ta lõbusa müüjannana armastas väljasõite rohelisse. Ja korraga valdab teda võimas tahtmine joosta, hüpata, mida ta enam kaua ei võinud. Ta jookseb kui tuul keset haljendavat nurme.... Sääl sirutab ta käe lille järele, kuid sõrmed puudutavad professor Puustali pääd...

— Hei! Minge ära... minge ära! hüüab haige, kui tema haigestund luu avaneb reielihast.

Professor laseb avada haige laud, et näha silmateri. Pole viga, ta ei ärka veel.

Kuid arstid ei tagane temast. Nuga teeb oma töö. Ja kui nuga jääb abituks, aitavad peitel, puur. Mütsuvad vasarahoobid, mis kõlavad lõikussaali avaruses tihedalt ja tumedalt.

Samal ajal haige näeb unes kivist lagendikku, kusagil oleks nagu kaevandus... Põlevkivi mäeosakond — ei... Tal pole nendega tegemist, ta jookseb teedel, mis ripuksid nagu õhus, hüppab üle kivide, kui polekski need

kivid... Külm on, tahab end katta rõivastega. Jookseb lähemasse põõsasse, et katta end lehtedegagi, sest tunneb end olevat alasti. Hüüab! Ema... Ta on õnnelik, õnnelik nagu laps vees.

— Suudelge, suudelge mind! hüüab haige linades naerma puhkedes.

Velsker vajutab sõrmega kolm korda lõikusaluse õhukesile huulile. Hingaja rahuneb. Naeratab.

„Naine on ikka naine," ütleb professor. Ja näib, veel kunagi ta pole vist magand sellist rahulikku und. See uni näib olevat joovastavaim hetk tema elus.

Ta ärkab oma toas. Maise hädaoru käed kaisutavad tema haava raudsete klambritena. Karjatab ja tema hääl on lõikav. Karjatab teist korda, sest tema unistuste nurm ja lõbusad hüpped on vahetatud sanatooriumi valgete linadega. Kes suudaks mõista tema hingelist valu, mis pole võrreldav haava kipitusega.

— — —

„Kuidas tunnete ennast, proua Kaste?" küsitleb professor järgmist patsienti, kes alastub lõikuslaua jaoks.

— Jumala pärast, pange mind magama! sõnab proua kohkudes, kui näeb sädelevaid nikkelriistu.

„Ei, ei!" raputab professor oma suurt pääd. „Ei mingil tingimusel!"

— Aga... kuidas siis härra Võhtma?...

„Tema juures oli see paratamatu. Teie kops ei luba tarvitada uimastusvahendeid Pole viga, lamage nüüd üsna rahulikult. Nii!"

Selle ütelnud, professor Puustal võtab õelt trokaari, et pista seda haige rinda troostiva naeratusega.

Enne kui nad suruvad trokaari ihusse, doktor Purre kavatseb sooritada hüpnotiseerimiskatse, ilma haige märkamata.

— Mis teie minust vaatate, härra Purre? küsib proua rahutult.

„Teil on lõpmata ilusad silmad!"

Naine naeratab läbi hirmu. Selgub, proua Kaste tahtejõud on tugevam doktor Purde mõjustusvõimust. Ta ei uinu ja arsti eksperiment nurjub.

Trokaar vajub läbi ribide, milliseid köitev liha on tuimastatud novokaiiniga.

— Õde! Kus on õde Asta? vaatab proua Kaste otsivalt ringi, kuni ta teda leiab: — Palun teid, kui minuga midagi juhtub... aa... valus on... Ärge saatke Valterit mehe juurde, saatke ta kindlasti venna juurde...

„Rahu! Midagi ei juhtu teiega!"

Ese, millega professor töötab, meenutab pliiatsijämedust metalltorukest, mis on vajalik rinnakoopa valgustuseks ja vaatamiseks. Valgustuseks on torukese otsa seatud päevalilleseemnega sarnanev elektripirnike. Selle kõrval avaus suurendavate klaasidega. Säärase aparaadiga vaadatakse rinnakoopasse. Kuid see, mida sääl nähakse, jääb üksnes professori teada.

Esimesest trokaarist umbes kümme sentimeetrit eemal, teisest avausest allalastud elektrisondi ots juhitakse vöödi „kaelale".

„Kaustika. Käsi juures hoida! Valmis olla!"

Elektrivoolust hõõguv traatsilmus sondi otsas „saeb" kõrvetades läbi vöödi kaelalihased. Õhku hajub kerget põletuslõhna. Vöödid lõikuvad üksteise järel läbi elektritulest, otsekui purustataks heleda mõõgaga purjenööre. Vöödi otsad langevad kahele poole ja köidikuist vabaneb kops, mis nagu vägivaldselt oli kistud laiali kelmete omavahelises kodutülis.

Thoraco-kaustika-operatsioon Saluveres vältab neli tundi. Selle ajaga professor Puustal jõuab vabaks võidelda proua Kaste kopsu, kui tema kallima. Ennustades

õnnestumist ta pühib laupa. Sisemisi verejookse ei teki, järelikult vaikivad punased ja valged mahlad. Nii aristokraatsena näiv professor Puustal rahuneb täiesti.

„Kõik oletused proua Kaste röntgenifilmist on osutund õigeiks!" ütleb professor doktor Purdele vennalikku pilku heites.

Haige lahkub tänuga, veel kord tänuga!

Saha, kes vaatab eemalt, üle õdede pihtade, naeratab endamisi rahulikult. Doktor Purde eksiv pilk langeb alla. Tegeldes oma kinnastega ta jätab härra professorile vastamata.

Professor Puustal ja doktor Purre sammuvad sõbralikult idaverandale, kus võtavad mugavasti istet korvtoolides. Suitsetamispausiks on kaetud kitsas lauake kohviga. Professor tõstab jalad ristamisi. Rasked suitsuviirud tõusevad ta pää kohale üles, looklevad ümber loorberite, mis kasvavad rohelistes püttides.

— Haigete mälestusalbum, tähendab doktor Purre kõrvaltoolil lebavale köitele: — Soovite vaadata, see on väga huvitav.

Professor Puustal võtab tänades nahkse köite, mille esiküljel ilutseb sulejoonis tantsijannast kui tervise ja ilu sümbolist. Ta loeb sissejuhatust: „Nimetu raamat! Sina, Saluvere dokument, sind on kirjutatud vere, lüsooli ja tuhandete tinktuuridega. Päätegelasiks on, andestagu taevad meie pattu, valud, kaebed, õrnused... Sinu püha sisu on sorinud köhivad köögitüdrukud, lõbusad tantsijatarid, kurdnäolised kindralid; matemaatikud, kausikaupmehed, kohtunikud, kooliõpetajad ja teised... Isegi tegelik talunik tavaliselt mullamaalt, kaunite küngaste keskelt, on lehitsend sind, nimetu raamat; sa Vana-Roomas kirjutamatute seaduste kogu ja... Meie, sinu autorid, usume, et ka haiges kehas valitseb terve vaim, sest vaim ei oma liha ja ainult lihas põeb. Meie usk on professor

Puustal, lootus oleme meie ise ja meie õige armastus on meie tervis."

— Jätan selle päevaks enese kätte, ütleb professor, kohvi rüübates. — Näen seda raamatut alles esimest korda. Usun, need lehed on väärt, et ohverdan neile ühe hommikuse jalutuskäigu. Hm! Preili Meeta teeb siin nalja, ta lootvat, et ma leiutan tiisikusevastase seerumi, jatkab juhataja pääd tõstes.

„Seda usuvad nad kõik. Eriti teie tütar preili Kadi kinnitas möödund suvel — ta loodab teid näha võitjana!"

— Minu tütar, oma lapseeale vaatamata, loodab minust tõesti palju. Ometi see lapselik kindlus toob mu lapse mulle lähemale. Oleme nagu parimad sõbrad, kes teineteist põhjalikult mõistavad. Ja meie oleme kokku leppind, et me teineteise vastu ei toimi. Temal peab jätkuma raha õppimiseks. Ta peab õppima oma rahvast armastama! Jaa... kui ta kunagi õpib tundma ka mehe armastust, ei taha ma teha oma tütrele mingisuguseid omaarvamise tõkkeid. Kõiges selles leppisime meie kokku. Olgu võimalusi igaühele ise oma südameasju korraldada.

„Ma kuulen huvitavaid asju ja pean neid õigeiks," kinnitab doktor Purre ruttu.

Seda ütelnud, doktor Purre vaatab alla oma põlevale paberossile. Tema prillid ei suuda katta neid varje, mis näivad õrnadest kulmudest allpool. Professor leiab oma arsti häälest seda mehe iseäralikku tooni, mis lubab elukogend isal oletada tundmusi tema tütre vastu.

— Ma ei tunne ju oma tütre südameasju, lausub professor nagu kogemata ja jätkab: — On ju Kadigi üks taimedest meie moodse ühiskonna naisperes. Hilbud, süütu flirt, moekombekesed — need valitsevad meeli... Kuni aasta kolmekümne ümber saavad nad küpseks kauni

kodu loomiseks. Oh, mina mäletan oma Peterburi-põlve — siis oli kõik teisiti. Inimesed valmisid nagu varem.

„Lapseiga on kunstlikult pikendatud, sest see on saamas moeasjaks. See pole õigus, et naine veel üksnes oma õitseaja viimasel lõpul ihkab sünnitada," rõhutab doktor.

Professor heidab kiire pilgu:

— Teie armastate lapsi, ma tean, härra doktor. Aga teie ei mõtle, et need peaksid teie omad olema. Sest siis oleksite juba kärmas valima abijõude... Andestage, eh-eh.

Selles lühikeses vestluses on härrad saanud kuidagi lähemaiks teineteisele.

II

Luutiisikushaige ja proua Kaste hingavad raskesti. Nende juures viibib erivalvekorral õde Asta, kes sammub vaikselt ühe voodi juurest teise juurde. On öö. Lõpmatult selge ja rahulik öö. Kõik daamid magavad magusasti, pääle äsjaopereeritute.

„Astake," hüüab kella ühe ajal proua Kaste nõrgalt. „Palun, minge vaadake, mis Valter teeb. Palun väga..."

Õde läheb. Peagi ilmub ta tagasi. Kõik on parimas korras. Valter magab kui pisuke põpu põhus.

Proua rahustub rõõmustavast teatest, unustades oma valutava rinna, mõtted, iseenese. Lausub mõned üsna häätahtlikud kaebed oma mehest, kes temale viimasel ajal üldse enam pole kirjutand. Naine suleb silmad. Mees, jah, mees — kõik on ju nii mõistetav...

— Vett... oh... palav...

Need on haige kolm ainukest sõna. Väikeste vaheaegade järel ta liigutab jälle suud, avab silmad; see on märgiks, et ta midagi soovib. Ja mida ta kõige enam

soovib, on vesi. Pääle mõne vähese veelonksu ja raskete õhusõõmude ei näi teda miski asi huvitavat.

Õde Asta kummardub haige kohale. Magab? Ei! Asjatundlik silm võib seda kohe märgata. —

— Õde, sosistab ta, — ütelge, mitu korda ... olen ... oma elus ... olnud õnnelik ...

„Soovite vett? Mis? Ma ei saanud aru?"

Haige ei korda oma ütlust, vaid vastab: kaks korda! Esimene kord oli ta õnnelik plikakesena, kes mängis Kopli linnaosa lastega. Ja viimati — see oli lõikusunes — oli ta jälle õnnelik.

Pihtimus, kuidas seda esitatakse, mõjub õesse masendavalt. Korraga on unine loidumus põetaja silmist kustund nagu nägemus. Lenin'i vaim olgu õnnistatud kaheksatunnilise tööpäeva soovis. Taevas anna jõudu, et Saluveres ei nõrkeks inimene kahekümne töötunni kestes. Ja korraga ... su väsimus kustub mõnest sõnast, mis sind ergutab. Sa nimetad seda masendavat sõnajõudu „teise hingeks" ja ometi ei tunne selle jõu koosseisu.

„Teie olite siis üsna laps ... Ja nüüd see lõikusuni, jah, jah ... Vett? Ma annan kohe!" kuuldub õde Asta emalikke sõnu.

Luu- ja kopsutiisikusest väevatu suleb uuesti silmad, kuid ta ei maga. Kui ta kannataks valu, mis teda kahtlemata piinab, siis ta oigaks. Aga ta ei oiga ja ometi oli lõikus alles eile. Õde Asta ei mõista: kui suur kujutlusvõime peab peituma inimeses, kes kustutab oma valude näljaaastaid unistusrõõmudega.

Õde Asta silub ta juukseid. Samal ajal leiab proua Kaste, et tema voodinaabri eest hoolitsetakse rohkem. Ta avab korraga silmad ja pärib nagu mingi uudse, naiseliku tagamõttega:

— Õde, andestage — kas minul viimati leiti pisikuid?

„Leiti, kuid tublisti vähem."

— Siis on hää. Tänan teid südamest!

„Olge kannatlik, küll kaovad kord hoopis!"

— Jah. Palun vett...

Luutiisikusega lõikusel olnu püüab omakorda tõsta pääd, nagu kardaks temagi õe kauast viibimist naabervoodi juures. Ta ei vaja siiski kellegi troostisõnu ega seltsi. Vajab vaid kätt, mis ulataks vett, mille maitsemine hoiab ta mõtted ärkvel. Tema unistuste vaibumine on tema valude võimutsemine.

Väike nikkelkell õde Asta randmel näitab kolme. Öö laotab end kergemalt üle Saluvere ja tema pimedus on juba läbipaistev. Avatud aknaist hoovab puhangutena puhast õhku. Palju tarvitatakse seda.

Õde Mall astub vaikselt tuppa. Seega on õde Asta vaba. Ta väljub ja peatub all üldverandal. Heidab kiire pilgu hommikuvaikuses tukkuvale pargile, nagu ootaks ta kedagi.

Saladuslik käsi avab verandaukse. Saha läheneb tasa. Kaks valget kogu Valge lossi vaikuses seisatavad naeratades vastamisi... Hommik on ilus.

„Kuula, öökull," sõnab õde Asta sosinal, tähendades kaugele männimetsale.

— Kogu öö kisendab.

„Vihmale..."

— Härra Võhtma laskis mul kõik aknad avada, et kuulata öökulli, kuni käo ärkamiseni. See olevat tema õnnelind. Ta jäi rahulikuks ja ma tukkusin, räägib Saha õe käsi võttes.

„Mina ka..."

Mingi üsna salapärane krõpsatus. Nad virguvad. Kojamehe kass Frits tõstab öös hiilivad silmad täis saakiahnitsevat läiget. Paneb aga pehmed käpad uuesti tööle ja jätkab luurekäiku.

„Usun," tähendab õde Asta üles kelba poole, „päästukeste pesad..."

— Suudleb neid, sõnab Saha, — surnuks...

„Prr! Ma ei salli kasse!"

— Miks?

„Sellepärast, et ma ise olen..."

— Meeldid mulle, nagu sa oled.

„Ja sina — ka nagu oled."

Öö viimasest jupist saab suur hommik. Esimene, kes asub tallama Saluvere sillutisi, on Karla. Karla kaine ilmumine tähendab unistuste ööle lõppu. Teda nähes nad lahkuvad ruttu.

Õde Asta on nii õnnelik, kui poleks ta olnudki valvekorral. Õde Iida paneb seda imeks, kuidas võib õde naeratada valvekorralt tulles. Aga õde Asta ei ihka praegu ometi muud kui puhata. Oma voodis on hää uinuda. Ja ta võib seda.

— Õde Asta! hüüab vanemõde teda tagasi. — Nii et kutsuge need haiged selle nimekirja järgi. Teie lähete pritsituppa.

„Õde Iida, ma tulen ometi valvekorralt!" tuletab meelde nooremõde.

— Kes ei tule valvekorralt. Mina suretasin kaht inimest korraga, kas see oli kerge?

Sanitar Saha saab vanemalt õelt käsu jätkata valvekorda härra Võhtma juures.

„Köh..." tähendab härra Võhtma naabri voodile. „Vaadake, mis see poiss... köh... nii kaua ja nii raskesti sääl... köh... magab. Hommikul ma kägu... köh... ei kuulnud?"

Etendus algab uuesti otsast, võimaldamata tegelasil puhata. Ja seejuures nõutakse aina hääd mängu. Nii on Valges lossis.

— — —

Meesteosakonna kell heliseb pikalt. „Taeva all" peab olema nüüd küll midagi erilist juhtunud. Teenija tuleb ja teatab lühidalt nagu ikka: Õde Asta!

— Kes helistas? küsib õde õrnalt.

„Mia kõlisti," vastab uustulnuk, see peene, pika kaela ja punase pääga poiss. Ta palju ütelda tõotav rõugearmiline nägu lõkendab lopsakate juuksesalkude all, mis algavad kasvamist otse kulmude kohalt.

— Mis teil oli?

„Kae, kui iluste küsib! Ole iks hää laits ja aja miu man veidikse juttu. Siin ommava kõik naku makase..."

— Kas ma teile naljatamiseks olen? küsib liigselt väsind õde.

„Mis sa's, tilluke, pahandat. Ma tei ju nalje. Mul oll iks nu asja kah, aga mia ole seantse ara verega miis, es julgu mitte naistõrahvile kõnelda," räägib poiss.

Tähendab, härra Rumm soovib arsti. Sellele olevat tal kõnelda tuhat tahtmist. Muuseas on ta tihti lasknud kutsuda arsti selleks, et see käsiks anda temale suuremad portsjonid lõunaeineks. Nad õppisid tosina tema tahtmisi tundma juba esimesil tunnel, kuid paljusid ei tunta veel.

Varsti pärast õe lahkumist ilmub doktor Sui:

— Räägi, su sõber kuuleb.

„Kas tohtriherr es kulle, kui ma kõlisti? Survse küll õkva kõvva nõpsile. Kas tu vanep herra es tule? Kas tiat — kõtt palas siis! Öö, tulõ abi taivast, päästa vaivast sandikutsik. Ole nu viks nuurherr, kae peoga, mis korask sääl om?... Kui esi mitte es levva, kutsu to vanimp, soonitse otsaga..."

Härra Rummu kaaslased naeravad salakavalalt. Et Jüri on söögiisu poolest rahuldamatu olend, nad olid andnud temale ka oma järelejäänud portsjonid. Küllap nad teavad, milles seisab kaaslase kõhuhaigus.

— See tuleb liigsest söömisest, härra Rumm, ütleb

doktor Sui noormeest vaadates. — Kas pole teid küllalt hoiatatud. Nüüd peate paar päeva saama toiduks ainult piima. Lõpuks, inimene ei ela mitte üksnes leivast!

„Oi jessoke. Siis om mul lõpp kähen kah. Kuis miu suur kere ... või? Lase, tulep too vanemp, too ..."

Rahu! Härra professor pole poisike. Ja doktor Sui käsib tuua härra Rummule söepulbrit, mis vähendaks gaasisurvet kõhus.

Hää ja vägev söök on härra Rummu kirg. Seda on ta oma eluaja kestes vähe maitsenud ja eks ta nüüd sellepärast haige olegi, et juhtus teisiti.

— Kuule, sa valge neeger Setust, määri end sinepiga ... Küll näed, see aitab, annab keegi toakaaslastest nõu.

„Tead, sa puljonikont Petserist, neela tugev kamalutäis soola alla. Selge on, et liha on läind käärima ja see teeb sees koledat india valu," õpetab teine.

— Ega's ma siu näku ole, et toda tii ... vastab härra Rumm, kes iial kedagi ei teieta.

Kaaslaste pilkesõnad ei meeldi Jürile alati. Sageli ta naeratab nende üle, kuid väga tihti pahaneb kuni hullumeelse vihkamiseni. Siis võib Jüri virutada kas saapaga või täidetud soojaveenõuga pilkajaile. Aga kui lähenete temale vaikses ja meeliköitvas sõpruses, siis hakkab ta nutma nagu karjaaeda eksind linnalaps. Säärane „härra" on Jüri Rumm.

Ta usub, et sai haiguse savitööstusest, kus ta teenis. Jüri arvates pisilane pesitseb värskes savis, mis mõninga sordi juures näib nende mõjul sinisena. Aga ta on kindel kui kalju, loodab paranevat vaid uue teenistusala leidmisel, mitte Saluveres. Saluveres võib vaid hästi süüa, see on ka kõik.

„Palun, võtke see pulber tingimata," ütleb õde Asta

kummalist noormeest jälgides. „Küll toanaabrid ütlevad mulle, kas teie võtsite või viskasite jälle ära."

Vaevalt jõudnud koridori, õde Asta kuuleb valvekella, näeb „Akadeemilise toa" numbrit valgustatuna elektritulest.

— Härra Kask!

Üks hää jälle! Jälle inimene, keda tahetakse kasvatada haigla kombeis, kuid oma haridusest hoolimata jääb teiseks Jüriks. Juba hommikul naerdi teda ühissöögisaalis. Nüüd viskleb härra Kask valudes voodil. Pöörab end aeg-ajalt kõhuli asendist seljale, seljalt küljele ja tagasi. Tema nägu on muutund.

Keegi leiab oma söögiisutilkadest tublisti puuduvat.

„Mürgistus!" konstateerib doktor Purre.

Õed ruttavad. Kohe on kohal kummivoolik, keedetud piim, sooda.

„Maitsete teiste rohte ... Näete nüüd, kuidas saatus nuhtleb, härra Kask?" pahandab arst.

— Aidake, palun ... ök ...

„Aidake — jah!"

Haige surub mõlemad rusikad tugevasti rinna alla, nagu oleks sellest abi. Külmavärinaist võbisevad huuled kahvatus näos. Silmad kibeduspisarais, suust niriseb sülge ... Kummivoolikuots juhitakse nagu vastu tahtmist avatud suhu.

„Valage piim soodaga, õde!" käsib doktor Purre.

Õde valab. Pisut ootust. Oksendus.

Korratakse. Sama käik. Vaikus.

— Ök — ök ... Kas ma suren, härra doktor?

„Vale kõik. Kes teid siin arstide pesas surra laseb."

Kõik on möödas. Härra Kask jäetakse edaspidiseks õde Asta valve alla. Tuleb välja, et Saluvere arstidel on tegemist inimesega, kes ei vastuta millegi ees. Härra Kask on puudutatud. Ta tahaks säärase juhtumi pääle magada,

kuid seda ei lubata. Midagi ei lubata temale, ei elada ega surra.

— See pole sanatoorium, siin ela kui rotipesas. Igaüks võib sind närida! Selle ütelnud, härra Kask otsustab mitte kellegagi sõna rääkida. Las nad siis näevad!

— — —

Märkmikust meeldetuletusi lugend, kella vaadates, meenub õde Astale: samal ajal proua Kauss peab saama männiekstrakti-vanni. Andestatagu temale hilinemist, milles on süüdi see sanatooriumi kuulsus härra Kask. Õde ruttab ja leiab proua juba vannist.

„Juba? Kes? Kuidas?" pärib ta, ega tea, kes oli nii lahke.

— Härra Saha! Oh, ta on nii kena. Ta on hää, räägib proua Kauss, seepi hõõrudes: — Oleksin nõus vahetama teda oma mehega. Ta on nii tagasihoidlik ja isalik...

„No!?"

Proua tahab veel midagi ütelda, kuid õde Asta tõsine pilk pidurdab tema vabadust. Milline naine! Ei tea mida ta, lapse ema juba, enesest õige mõtleb?

— Õde! hüüab preili Liis teisest vannist. — Palun, katsuge, kas mu vannivesi pole mitte kuum?

Õde Asta ei kuula teda. Ise juba pool tundi vannis — nüüd sõrmitse veel tema vett! Ja õde on ühtlasi pahane ka preilile. Temagi alati — Sahal juures... Kas säärane käitumine on kasvatatud preili tunnus?

Kuid preili Liis ei rahune. Ta hüppab vannist välja ja läheneb õele — häbematu, nagu ta on... Ta sosistab:

— Vaatasite öösi kuud, ih-ii... Ka mina vaatasin kuud oma Hardoga... Ta tuli ju mul tagasi — palitud lamasid meil voodites... Peab ütlema: meie, kes peame elupirukat hammustama ruttu ja palju — ei meie ole nii luulelised...

Õde Asta taganeb nagu kogemata. Ta ei vasta sõnagi, mitte ainustki sõna. Ei ole pahanegi, ei — isegi naeratab.

Õde läinud, preili Liis kuivatab end ruttu ja haarab öömantli. Ta värisevail pilkudel on iseäralik sära, piiludes klaasukse eesriiete varjust meesteosakonda. Tasa avab ta ukse ja tipib pehmeis toakingis, roosilises mantlis kui liikuv moonipuhmas. Toetub oma tuttava noormehe kušeti äärele ja kohendab mantlihõlmu põlvedele.

— Oled üksi, Hardo?

„Kuidas — sa, tüdruk... Kas keegi ei näinud?"

— Ainult proua Kauss, aga mis temast... Nad teavad ju, et tahan sinuga rääkida, sest olen sind nii vähe näinud. Aga ütle, et sa see aasta, mis sa ära olid, kellegagi — ei?

Härra Saar tõsineb: „Kes see Ants sul endal siin on? Ära salga, ma tean kõik."

— Äh, mis sääl teada. Usu, see Ants on pisut tobe. On, on! Mõtle, ta ütles, et armastab mind igavesti. Ütles seda, jah! kinnitab preili Liis naeratades.

„Mis sa siis enam siia tuled. Sul nüüd tähtsad asjad ees..."

— Ega mul temast midagi ole! Ainult tulin sind noomima. Sa oled ikka preili Hildeni vist niikaugele meelitand, et sul näib põhjust olevat minule üle õla vaatamiseks. Oi Jumal, kuidas oled sa muutund, oh! Oli sul kirjavahetust preili Hildeniga, mis? küsib ta järsku mantli hõlmu lehvitades.

„Ära arva, et ma olen sinuks. Ära karda kollisid, Liis!"

— Kas pead mind nendest paremaks?

„Alati!"

— Jah, sa oled Ruudi Valentino, sa oled džentlmen! Seda rääkides preili Liisi põsed tõmbuvad õhetavaiks.

Ta on meelitatud, on võitnud tagasi Hardo usalduse. Ta pole halb tüdruk, hää on ta. Lubab ennast praegu kas või ... suudelda.

— Homme läheme rõdule — unistama! teatab Liis oma Hardole, kes ei mõista, mis sellega tahetakse ütelda. Siiski, ta taipab. —

Nad naeratavad ja suudlevad jälle kui lapsed. Preili Liis tõstab sõrme ja kutsub oma sõpra korrale, kui oleks ta ise väga eeskujulik.

„Küll oled lühikesega ... Sa pole end kuivatanudki? Võid külmetuda!" hoolitseb noormees.

— Ära vaata ...

Preili Liis on väga lõbus. Siis ometi tõsineb: tal on jutustada palju huvitavat. Ta on leidnud ajalehest hävitava kihlakuulutuse. Mis Hardo selle kohta ütleb?

„Narre leidub ikka!"

— Häbemata! Oi, sa oled tuima hingeeluga, kui nii ütled. Kuula, kuis see kuulutus kõlab: Meeta Astrid ja Kiru Kumer — kihlatud! Mis sa, Hardo, ütled nüüd? ootab preili Liis vastust, sära silmis.

„Lollid!"

— Aga mina ütlen selle ära preili Hildenile!

„Olgu kuidas on, kuid preili Meeta pärast maksis peaaegu end veidraks teha. Ta on siiski preili! Nii, ta saab siis endale meheks selle veidra Kumeri, kes raha asemel ihkab vaid tervist ja valget paberit ..."

Preili Liis ei lase oma sõpra lõpetada:

— Meeta on preili? Mis preili ta nii on? Kas mina pole seda?

„Ei, ei — sa pole vähem! Tõsi! Ma tean, nemad usuvad hinge surematusse, kuid siiski pole nad targa mõistusega ja nende abielu ... hm, see saab olema kui tuul ..."

— Sa oled suur egoist ja teiste tõrvaja, leiab preili Liis.

„Niipalju on mulle õpingutest säilind: haige inimene ei või millalgi tagada õnnelikku abielu. Ei või pakkuda isegi tagatist oma normaalsusele. Ja see teeb mind kurvaks, et me pole normaalsed. Sest kui ma oleksin normaalne, ei tohiks ma sind lubada tulla siia meestejaoskonda, nii nagu sa tulnud oled," ütleb härra Saar ja ta ei naerata.

— Seda oled sa vist kodus olles kelleltki pätilt õppind. Vabanda!

Preili Liis arvab härra Saare iseloomu paremini tundvat. Peab teda kavalaks. Ta on üks selle põhimõtte pooldajaist — kus mina, sääl kodumaa — kauaks elu! Raha päale on ta maias. Selle joone ta on kindlasti pärinud vai emailt.

— Peaksime seisma kõrgemal ja peaksime olema paremad teistest, ütleb preili Liis otsustavalt.

„Miks just meie? Ära karda, ma polegi halb. Võitsin kunagi kaardimängus suurema summa ja kinkisin kaotajale tagasi, sest tal puudus raha väljamaksmiseks."

Preili Meeta ja härra Kumeri kihlused ei anna preili Liisile rahu. Ikka peab ta otsima sellest kõneainet. Millal jõuavad nemad Hardoga niikaugele? Kui nad ka kolm päeva võiksid elada — ikka oleks see õnnelik abielu.

— Hardo, kihlame endid — küll siis imestutakse!

„Luba, ma mõtlen veel põhjalikult järele. Kuid usun, et ma nõustun..."

— Nõustud? Anna käsi! Usun, et mina ka nõustun.

Nad istuvad vaikides kõrvuti. Korraga valguvad preili Liisi ripsmeile pisarad. Ta on lõpmata õnnelik.

Kolmandat korda astub sanitar Saha ukselt tagasi, et mitte tuletada neile meelde nende lubamatut kohtumisaega. Kodukord! Kuid ta ei raatsi õnnelikele lausa ütelda... sest tal on käes kiri Kadilt. Kiri, üle hulga aja jälle Kadilt.

Selles armsas kirjas teatatakse Kadi peatsest sõidust Saluverre. Kirja saatja viibis läinud suvel Rootsis, kus oli lõpmatult lõbus. Uskuda võib! Tervitatakse suudlustega.

Nii vähe sisu ja nii palju tagamõtteid. Saha, kes on tööst väsind, muutub pikkamisi elavamaks. Ta läbeb oodata oma Kadit, ta pole kannatamatu.

Ja ometi Saha elab üle vaikset hingelist võitlust. Võiks ütelda: võitlus tunnete ja mõistuse vahel. Leiab end ebaõiglase salasepitsejana, kes teotseb enese ja teiste vastu. Mingi sisemine rahutus, tasase võitleja rahutus on pigistamas loperguseks tema endist lapselikku avameelsust. Midagi on muutumas, mis, seda ta ei tea?

Vana, koolipoisi harjumuse kohaselt ta lehitseb teaduslikke köiteid, et leida küsimusile vastuseid. Ta usaldab oma haridust ja loodab kord leida selguse.

III

Pärast kohvi kogunevad ooteruumi haiged, kelledele on määratud süstimisi. See on mugav saal, nagu kirikus, mis jagatud daamide ja härrade vahel. Ooteruumist viib üks kitsas valge uks „pritsiruumi", teine professori kabinetti. Puhuti juteldakse vaikselt, milline sumin muutub mõnest piitsutavast naljasõnast rõkkavaks üldnaeruks. Siis tuleb neid ikka keegi keelama ja nad näevad kurvastusega, millised vangid nad on.

Ilmuvad preilid Liis ja Hilden, lehvikutena käes temperatuurilehed. Nad võtavad väärikalt istet ja naeratavad ainult, kui neid teretatakse.

Hajub parfüüm. Kuuldub tasast naeru. Jutlemine.

„Tere, kuidas elad?" sõnab preili Liis proua Ämmatile.

— Ma ei räägi sinuga!

Preili Hilden peab imestama proua Ämmati teravat vastust nende parimale sõbrannale. Võib-olla on õige kuuldus, nagu oleks keegi naljataja saatnud tema mehele nimeta kirja naise truudusetust käitumisest. Räägitakse, mees olevat läkitand sellele kirjale väga pika „vastuse", mine tea.

„Kas härra Pass peaks proua Ämmatile tõesti rohkem meeldima kui oma?..." sosistab preili Hilden sõbrannale.

— Flirdib. Moodne naine, vastab preili Liis kavalalt. Preilide salasosin häirib proua Ämmatit. Ta kohendab rahutult oma lokke ja sõnab:

„Sos-sos, jah! Kunas sa, preili Liis, siis abiellud härra Saarega?"

— Päh, kes seda räägib?

„See, kes pulmakutse asemel saadab laiali salakirju. Häbematus!" sõnab proua teravalt.

Oi, milline raske ülesanne närvlikule kaaslannale selgeks teha, et preili Liis pole kellelegi mingit salakirja saatnud. Kops hakkab valutama sõnelemisest, kaua sa sedaviisi jõuad end kaitseda.

Mida enam preili Liis püüab end „pesta", seda vihasemaks muutub proua Ämmat. Lendab isegi sõnu, mis ähvardavad tekitada skandaali.

Naeratavaile härradele kiire pilgu heitnud, annab preili Liis Hildenile märku. Nad tõusevad ja mõni minut hiljem võtavad vannitoa kušetil mugavalt istet.

— Mul on palav, teatab preili Liis.

„Siis... siis oled sa — jah!"

Preili Liis ei vaata sõbrannale. Ta kergitab korduvalt sidet, mis ei taha püsida rindadel.

„Must rohi justkui vankrimääre. On ta aidanud?" küsib preili Hilden ükskõikselt.

— Aidanud? Mida? Sel rohul on vähemalt see

hää omadus, et ta midagi halba ei tee. Nii on kõik need rohud ja asjad!

Preili Hilden vaikib rahutult ja küsib järsku:

„Andesta, kui küsin: on see õige, et sa härra Saarega... Mõistad! Ma ei taha rohkem ütelda..."

Preili Liis vaatab talle otsa ja ütleb naeratuseta:

— Mis piinlik sõbrataril sõbratari ees?... Ma pole enam laps. Ma — ei häbene isegi „seda" sulle ütelda, Hilden — sa võrgutad mu poissi kirjadega. Noh, ära sa arva! Tartu preilidele andsin nina pääle. Sina saad ka!

Preili Hilden ei näi teda kuulvatki.

„Tõesti, oled sa siis?... Oled? Oi taeva vägi! Ja olid ka Antsuga... sinasõber?"

— Kas nüüd näed ka, milline sa ise oled. Sa luurad meid õhtuti, Hilden! Ütle nüüd, miks huvitab sind Hardo, kui sa teda ei ihka?

„Jah, nüüd on see poiss mulle tõesti ainult sinep. Ma sind tean, aga teda pidasin ma paremaks teistest." Selle ütelnud, preili Hilden võõristab oma sõbrannat. Ta silmist kiirgab midagi valulist, hõõguvat, teravat.

Preili Liis ei pea end halvaks. Ta räägib ometi süüdlase ilmel trotsivalt: Kas tema, haige inimene, ei tohi anda järele oma nõrkustele. On üteldud: kõige kergem kiusatust võita on kiusatusele järele anda. On siis suudlemine patt?

„Oi taevas, kuidas sa mõtled ja teed, Liis?"

— Mina? Sina sööd ja salgad. Sa oled loll! Sa teed sedasama, mida teevad paljud meietaolised tütarlapsed, kui nad on maha jäetud... Vaata, su nõrkus on su tervisele palju kahjulikum, sest see pole loomulik... see jenovevalik unistamine. Vaata ette!

„Ära räägi — oh!" Preili Hilden tõstab käed kõrvade katteks.

— Muide, meie, haigete tütarlaste, tujusid peab mõis-

tetama. Meie kavalerid on vaesed rahutud poisid ja neile peab andestama nii mõndagi.

„Sa räägid kui väljaõppinud tädi lasteaiast. Kui seda ka terved usuksid ..." ütleb preili Hilden väga tõsiselt.

— Mis meil tervetest! Nemad ei mõista niikuinii meid. Nad ei tunne kopsuhaigust — mis võib sind teha hulluks ...

Öelnud preili Hildenile veel kord „loll", preili Liis läheneb temale sõbralikult. Tal on varuks tore plaan. Preili Hilden peab õppima, peab saama loomulikuks!

— Tead, doktor Sui — oi, ta on lõpmata kena, Teda nähes ma arvan alati, et ma olen targem kui tema. Tänasest pääle sa pead hakkama talle meeldima. Oi, see oleks trump! — Nii räägib preili Liis elavalt, mil ta kuuleb end ooteruumis hüütavat.

„Tõesti ... sa ... oled sa hull?" kogeleb preili Hilden ja muutub veripunaseks.

Avatud meeste-ooteruumi vaheukse kaudu kuuldub härrade naervaid hääli, mida peetakse daamide poolel väärtuslikumaks kui verre süstitavat kullapreparaati.

Härrad piirduvad päevasündmustega.

— Taevaaluste Jüri olevat söönud kaminast elusaid süsi, olete kuulnud?" pärib keegi.

„Arvata võib."

Tugevad naeruhood punkteeruvad kõhatamistega.

— Härra Kalm, kas võite ütelda, milleks on loodud naine? küsib härra Saar, kes võidab seltskonna tähelepanu, niipea kui avab suu.

„Tähendab, toalillede ülevaatajaks," vastab küsitav.

— Eksitus! Kas nad pole loodud korviandjaiks?

Härra Kalm tunneb end puudutatuna. Ta vaatab ringi, ilmselt rahutu, vaikiv.

— Naise olemasolu võib alati mõista, arvab keegi. Kuid ta ei tea, miks on loodud kirbud ja nõnda edasi.

Kui need loomakesed on ette nähtud puhtuse ja tervishoiu mõttes... Pesemine on tõesti ilus samm tervisele, kuid karistatav väga tobeda putukaga.

„Lubage küsida — aga batsill?" Valge lossi parlament tunnistab üksmeelselt pisieluka ebavajalikuks — kui suurima eksimuse looduses. Näib, loodus on pisielukaga end ise pilgand, sest ei leita tema elule mõtet, nagu see selgus seltsimees kirbu juures. Et suur looja on saatnud maailma ülemaedniku kallale kohutavalt armetu olendi — see on lihtsalt sigadus!"

Lugupeetud daamid naeratavad. Nende kõrged või madalad toonid olenevad nalja sisust, millele nad reageerivad otsekui kraadiklaas temperatuurile.

— See, mida mõista ei mõisteta, jäägu vaidlemata. Looduseseadus, mille üle inimene vaieldes võib rääkida vaid rumalusi, see jäägu ta tegija mõista. Seda lausub endine ministriabi tähtsalt ja tõsiselt.

„Palun, ütelge mulle, teie, tark härra — miks on loodud teid maailma põdema, kuid mitte valitsema?" küsib härra Saar ülekuulajana.

— Kellele näitab Taevane Kõrgus, et ta on suur? Millest saaks suur valitseja vahenalja, kui ta inimest ei armastaks koerana valitseda? vastab härra Jatt.

Endine ministriabi ei pea meeldivaks teiste vastamist temale esitatud küsimusis. Juba Riigikogus ta oli sääraste lobisejate ägedam vastane. Ta nimetab härra Jatti märatsejaks ja kinnitab siirameelselt, veendumusega:
— Usuga võideti Vabadussõda, ainult ristiusuga.

— Õieti lootustega paremasse tulevikku!

Härra muutub väga pahaseks. Tõuseb järsku istmelt ja tõstab ähvardavalt kätt. Hingeldab, üteldes:

„Jõud on täiesti otsas... Aga muide — ma karistaksin seda alpivat noormeest veel..."

— Korra ikka virutab ära veel küll, arvab keegi vanemaist härradest.

„No korra nüüd küll, ja kaunis mõnusasti!"

— Es ole iks sii ega tõine. Tsilluse tulõva maa sihest, muud es olle kedakina, arvab härra Jüri Rumm.

Tema märkust naerdakse

„Nali naljaks, kuid meie kaitsevõitlus ei piirdund üksnes ohvritega kuulirahe all. Veel kaua pääle sõdagi peame vabaduse eest maksma lunastushinda tiisikuse ja närvide näol." Selle ütelnud, ruttab endine Vabadussõja ohvitser tuppa ja toob näha mõningaid ülesvõtteid sõjapäevilt.

Pilt kujutab elujõulist lipnikku, musta sametkraega frentšis, iseteadvalt toetumas tsaariaegsele ratsaväe mõõgale. Ta pilgus on ürgjõulise inimese varjund, mida tal praegu pole hoopiski. Kohutava muutuse on teind need ligi kakskümmend aastat, parimast meheeast tema haiguse raskemate päevadeni.

— Sõja vastu! kuuldub hääli.

„Õige! Väga õige!"

Kui õige, siis on härra Passil varuks ettepanek: — Tuleb koguda haigete allkirju ja saata need Rahvasteliidule sõjavastase avaldusena. See küsimus on õieti härra professori algatus, mille härra Pass praegu esitab. Genf peab saama helgiheitjaks kogu maailma ühishuvide nägemiseks. Genfi fookusse olgu juhitud iga rahunõudja kultuurrahva üldsoovid erikiirekesena. Genf — rahu!

„Teie räägite kui prohvet, kes taipab teise mõtteid. Minu mõte!" hüüab härra Saar härra Passile.

Parajasti kui nad elavad üle suurimat vaimustust, kutsutakse neist mõned professor Puustali läbivaatusele.

— — —

Esimene ese, mis ravialuse juures professorit huvitab, on haige palavikuleht.

Tähelepanelikult uurib kõrgem arstiteadlane kuupäe-

vade lahtreisse märgitut ja sageli liiga rahutult hüpleva palavikujoone tungi. Silmitseb möödund nädalal antud rohtude liike...

Õde Iida valitseb ettenähtud korda, jätkab haigete sissekutsumisi. Järjekorras võivad alastuda härra Kalm ja väike Kull. Üldse mehed näivad vähem häbenevat oma karvaseid rinnalohke kui daamid oma väsind rindu.

Kabinett on vaikne. Härra professor kuulab. Ta kõrvaaukudest ripnevad peened kummivoolikud, mis lõpevad membraaniga hingava haige seljal.

— Tähendab, kas ma köhatan?

„No miks teie peaksite köhatama, härra Kalm. Kes teilt seda palus? Hingake sügavalt!"

Veel mõni hetk vaikust, ja härra professor astub kinnisel ilmel jälle tagasi paberite juurde.

„Pean teatama teie ülemusele, et jääte mõneks ajaks oma kohustusis töövõimetuks."

Härra Kalmu pilk tardub tühjusse:

— Seda mitte, härra... härra professor... Jumala pärast, ma palun, seda mitte! Teate, tähendab, kui teie seda teeksite, siis oleks mu elu õnnetu! Pisut vaikind, haige jätkab: — Hiljuti, teate, mõni päev tagasi sain pruudilt kirja, kes katkestas minuga... haiguse pärast... Nüüd siis järgneks ka kohakaotus!...

„Ometi lahtise protsessi juures väike märkus teie ülemusele on minu otsekohene kohustus, härra Kalm. Just teie kaaslaste pärast oleks see mõeldud... Ma ei usu, et kaotaksite midagi..."

— Teate, mul ei jää muud kui — hääd aega soovida teile, härra professor!

Haige tõuseb ja lahkub ärritatult. Õde Iida märkab esimest korda oma pika teenistusaja vältel, et tema ülemus muserdab silmi. On see lihtne kaastunne haigele riigiametnikule või... siiski mingi mälestus mõnest hai-

gest daamist? Liigub professor Puustali hinges tõesti midagi suurt või...

„Järgmine — Kull!" kostab õe hüüe ükskõikselt.

— Kas ma ka paranen juba? küsib poisu oma ülemarstilt.

„Ootame, ootame, poiss!" vastab professor taskurätiga oma silmi kastes.

Kull jälgib usaldusega professori liigutusi, näos rahuliku lapse ilme. Pärast kuulamist ja süstimist ta tänab, astub professor Puustali juurde, ulatab lahkumiseks käe. Tema valgele ja kõhnale käele vastab käsi karvane ja suur, mille pigistus õrnutseb isalikult.

„Mis teeb proua Kaste?" küsib professor.

— Täna ütleb enesel hää olevat! teatab õde Iida.

„Härra Võhtma?"

— Palavik langes... Köha ka vähem!

„Nii! Järgmine."

— Härra Rumm.

Mida rohkem professor Puustal seda haiget uurib, seda rahutumaks ta täna muutub. Saadab kerge pilgu õde Iidale, ainukesele kabinetikaaslasele, ja jääb oma katseklaasidele vaadates mõttesse. Õde Iida on see ainus, keda tarkpea võib usaldada. Ka tema, see valge pääkattega, orjalikult kohusetruu vanatüdruk, näib mõistvat professorit. Nad, kaks vananend vedurit, usaldavad teineteise jõudu.

Professor Puustali sõrmed värisevad kergelt, täites süstlat mingisuguse kollaka vedelikuga, mille koosseisu teab ainult ta ise. Veel kord pilguga õde riivates vajutab teadlane süstla sisu nõela kaudu härra Rummu veeni.

„Om seo too kuulus kadium?"

— Toosama, härra Rumm!

„Seo rohi om jo kallis. Tännan väega!"

Professor ei vasta. Ta annab õele mõned õpetused,

kuidas haige peab lamama ja mida sööma. Härra Rumm lahkub õnneliku muhelusega.

Arst ja õde seisavad hetkeks kahekesi kabineti vaikuses. Nad ei räägi midagi, ei vaata teineteise poole. Viimaks professor läheneb õele ning viimane imestub.

— Õde, ütleb professor Puustal ja puudutab ta pihta: — Õde... õhtul teatage mulle härra Rummu seisukorrast. Meie joome teed, et vestelda ühiselt mõni minut.

Siis astub ta jälle ruttu tagasi oma laua taha, pilk haiguslehtedel. Õde Iidasse näib olevat hoovand vapustav puhang värsket õhku.

Järjekorras ilmuvad preilid Puur, sinisilmne blond tüdruk; Liis, sale kui kõikuv rukkikõrs; Hilden, kelle kaunis rind liigub pingutatud ootuserutusest.

Kerge riiete sahin. Kellegi valgest särgist paiskub nartsisside imepehmet lõhna. Nende kirevad kleidid eemalduvad pooliti nagu kompvekipaberid, mis avatud ainult ühest otsast. Pleekimatud ja painduvad käed poevad kombinee õlapaelust välja otsekui tantsides.

Ainult mõned daamikesed muutuvad alasti olles justkui lapselikult alandlikeks. Ent niipea kui neid katavad jälle kleidid, saavad väljakutsuvamaiks.

— Preili Puur, palun — siia!

Professor kuulab kaua tema kopsu. Samal ajal palub vist iga tütarlaps mõttes oma Jumalat: peaks kord ometi!

Hingamisel on normaalne kõla. Raginad üleval kui ka all on vaikind. Analüüside tabelid näitavad hääd. Veri? Kah hää! Välimus? Ülihää!

Professor langeb sügavalt leentooli. Tõstab käed risti ja sõnab kui kohtunik, kes kuulutab surmaotsust teatava mugavusega:

— Kas teate, preili Puur, mida ma praegu tahan teile ütelda? Kaks aastat tervise paranduseks on andnud tulemusi. Olete terve!

„Oh," kohkub tüdruk. Jääb erutuses nagu kangenuks, kui sõnab abitult: „Kas päris terve?"

— Päris terve! Võite rõivastuda. Homme kirjutan vastava tunnistuse. Järgmine!

Kirjeldamatu rõõm otsib tervenenus teed. Preili Puur on nii ärev, et unustab rõivastumise ja tahab lahkuda särgiväel. Tema üksi pole teatest rõõmus, teisedki muutuvad nähtavalt.

— Preili Hilden... Röntgenipilt, hm... Näib, et näärmed on ikka veel paistetund...

„Kas mina ei saagi siis koju?"

— Kahjuks ei, kallis inimene. Peame teile veel jätkama kaltsiumisüstimisi kolm kuud, võib-olla enamgi. Rõivastuge. Järgmine!

„Oh Issand — jälle seda koledat kaltsiumi. Puruks on torgitud mu mõlemad käsivarred. Kellele julged neid enam näidata! Ja on sellest kõigest üldse kasu?!"

Säärane virisemine vihastab professorit:

— Kui arvate, preili, et teeme teile ainult häda, võite lahkuda siit juba täna.

„Oh Issand küll!" Ta eemaldub.

Mida võivad aidata tütarlapse pisarad. Mis peab ta siis tegema, kellele lootma? Siiski, lootma peab, kuigi loota pole midagi. Ta tahab veel uskuda Jumalasse ja loota abi professorilt.

— Preili Liis! Tänane temperatuur?

„Kolmkümmend seitse, koma, viis!"

— Jätkame helpiini pritsimist... Võib-olla teeme teile väikese lõikuse, üsna väikese. Rõivastuge!

„Elav saadan inimeste kallal!" mõtleb preili Liis valuga. Ja korraga arvab ta tundvat, et keegi on tema vastu. Keegi ei taha, et ta elab. Kes on see keegi?

Riietaja käsivarred lõtvuvad. Ta ilus seljavagu look-

leb kui siidpaberisse pakitult, mis kumerais kaaris kurdub kaheks ümmaraks ning nukraks puusaks, millele on vajund pluus alaspidi rippuvate käistega kui jalgupidi poodu. Tema vabaduse vastu on keegi salalik jõud. Kes? Ja ometi — kui ilus ta on! Kõige armsama mehe võiks ta võita... Ent siin — vaevalt läheb täide seegi soov: abiellumissoov härra Saarega. Ja selle teise — väljastpoolt Valget lossi — selle armsa poisi saab küll keegi teine...

„Kuid seda ma palun, hää härra professor, jätke lõikus! Olen näind neid tütarlapsi küll ja küll, kellele tehti plastika... Ega nad ole olnud õnnelikud, sest nad jäid kõveraiks."

— Ärge ajage mind naerma, preili. Meie ei püüa ilu ja seeläbi saavutatava tühise õnne poole. Meie püüame siin leida õnne ema — see tähendab — tervist, sõnab professor aukartustäratava tõsidusega.

Kuid preili Liis ei lahku veel kabinetist. Professor Puustal astub isaliku lahkusega nutva haige tütarlapse juurde. Ta puudutab oma ravialust pihast, mis muudab õde Iida kärsituks. Sest selline polnud professor varem...

— Tehke minule lõikus, kui ma seda vajan, ja ma nõustun kohe. Ärge olge laps! Preili?

Preili Liis on väga nukker:

„Olen tundnud end peaaegu tervena, pärast viimast palavikku... Olen oma tervisega kiidelnud kogu saalitäie rahva ees ja nüüd... Teie teete nalja lõikuselubadusega, et hoiaksin end."

— Mul ei ole teiega mingit naljatamist. Tahan teid vaid kõigest oskusest abistada! — Seda ütleb professor järsult, kuid ometi usaldavalt.

Preili Liis puhkeb erakordse valjusega nutma. Ta langeb hüsteerikasse, kordab üksikuid sõnu ja nuuksub otse kisendavalt.

„Preili, preili!" manitseb õde, „olete nagu titake. Peate juba kannatama. Kuhu teie nii jõuate oma haigusega?!"

— Põrgu! Aga seda ma ütlen — ei mingisugust lõikust! Ma ei lase oma ihu kaevata... Ei, ei, ei...

Professor on keerand pahuralt selja. Närvlik preili viriseb ikka veel nagu flööt:

— Jumal, Jumal, Jumal... Kui kole, kui kole... Minu armas Hardo... ma suren, suren...

Professor astub uuesti preili Liisi juurde. Kuid õde mõistab, sõnad, mida ta ütleb, osutuvad pisikeseks petmiseks. Lõpuks otsustab professor Puustal, lõikus võib ka ära jääda.

— Ma olen teie tütre kooliõde ja teie ei hooli minust. Härra professor, oh-oo-oo...

„Usun, pritsid aitavad teid. Lähete varsti koju... Eks pisarad ole hõlpsad tulema... Minagi nutsin, muidugi, esialgu vaid unes. Mõtelge, meie mängisime seltsis ja teie viskasite tennispalli mulle otse suhu. Kas ma ei pidand nutma?"

— Kas viskasin? luksab preili Liis läbi pisarate naerma. — Kuidas see juhtus?

„Väga lihtsalt, magan lahtise suuga."

Jälle puudutab professor tütarlapse pihta. Ta ei tea põhjusi, mis viivad preili Liisi kehakaalu enam ja enam alla. On preili rahutu? Armastab ta, või tunneb selle puudust? Või saab ta halvasti toidetud, mida ei võiks küll uskuda?

— Ma kurameerin küll härra Saarega... aga ei, ei — ärge arvake midagi halba. Tihti närveerin ja... kardan, et teda kaotan.

See tunnistus mõjub vanemõesse löögina ja ta jääb preili Liisi tigedalt vaatlema. Niipalju siis tunneb ta inimesi, keda ta valvab kui õde!

Pistvalt meenub professor Puustalile öösine, und peletand mõte näärmete probleemist. Võib-olla saab see täna tõeks? Avaneb hää võimalus...

„Ma kõnelen härra Saarega. Ta ei tohi eksida teie vastu..." ütleb härra professor ja pöördub õe poole: „Preili Liisile on tema tütarlapse tujud andestatavad."

Kuulmatu! Õde Iida järeldab säärasest jutust professori vanamehelikku ja ebaametlikku edevust. Ta väljub trotslikult.

Kuid professor läheneb katseklaasile, mis sisaldab roosakat mahla, ja täidab sellest süstla. Troostisõnade saatel süstib ta pritsi sisu preili Liisile... ja saadab ta ise ooteruumi.

— Aga ega mul tule lõikust, on lahkuja viimane soov.

„Olge kindel, teil ei tule..."

Uks sulgub ja avaneb uute sisseastujatega. Palju kleite kistakse ikka üle pää, kuid professor ei kuule ega näe midagi. Ta on tumm igale välisnähtele, maadeldes oma mõtetega. Ja need teised, nad jäävad värisedes ootama otsust oma tervise üle. Kuid kahjuks need otsused ei rõõmusta haigeid tütarlapsi ega professorit ennast.

Pääle preili Puuri ei tunnistata kedagi terveks. Nad saavad tavalisi korraldusi: kompresse, mangaani, kaltsiumi, õhku ja sadu teisi kibedaid arstimeid.

Olles pool päeva lamand vaikselt voodis, nagu kästud, preili Liis arvab tundvat kopsus hingamise kergendust. Midagi hääd on tõesti saavutatud! Ta ei saa enne rahu, läheb professori kabinetti ja palub teada süstitud rohu nime.

— Mis rohi see oli, mida teie mulle andsite, härra professor?

„Kas tunnete hingates kergendust?" küsib professor elavalt.

— Jah, tunnen, uskuge, härra professor! — Üldse on hää olla!

„Saite mangaani . . ."

Preili Liis ruttab palatisse tagasi, et kuulutada seda kõigile. Ja päev hiljem ootab ooteruumis üle poolesaja naise, kes paluvad härra professori jutule, et ta süstiks neile mangaani.

Teadlane hõõrub käsi. Kummardub korduvalt katsekolvi kohale, mis sädeleb imeselges ja roosakas läikes. Tõesti, ta pettis ka ennast, nimetades seda siin mangaaniks, millel pole midagi ühist mangaaniga. Ta liigutab end rahutult, et tõmmata suitsule tikust tuld. Siis jääb kauaks oma mõtetega, suus kustund pabeross . . .

Professor vajab kehalist liikumist. Jahile?

Pole lasta midagi pääle vareste, kes haisevad juba elusalt. Ta tahaks suusatada — kuid suvi ei võimalda seda. Siis tõuseb järsku, midagi peab ta ometi tegema. Lõpuks otsustab mängida doktor Purdega tennist.

Kõik, kes teda näevad, imetlevad professor Puustali painduvust mängus. Nad kuulevad ta südamlikku naeru, mille varjul peab peituma midagi lootustäratavat, suurt, erakordset.

Ainult õde Iida vaatleb oma juhatajat tõntsilt. Nimetab preili Liisi „hellitatud pupeks" ning avaldab tema suhtes ilmset pahameelt. Nii on see kõigi nende vanatüdrukutega, kes ei oma meest. Ja ometi õde Iida sarnased ei taipa oma rumalust, mis tingib nende alusetu kadetsemise, tugevama kui on nende mõistus.

IV

— Härra professor, teatab Saha kummardusega kabinetiukselt, — proua Raam palub teie jutule.

„Ahaa, see mu sõbra, professor Raami abikaasa. Paluge teda tulla!"

Saha tahab lahkuda, kuid professor peatab teda ja avab temale isegi portsigarri. Nii! Saha ei suitseta! Ilus komme! Suitsetamine on ainult rumal harjumus — muud midagi...

„Minu tütar Kadi kirjutab, et olete tuttavad... Ons see nii?"

— Jah, härra professor, meie... kogeleb Saha.

„Minu tütar saadab teile tervitusi..." ütleb teadlane, oma sanitari teravalt silmitsedes.

— Tänan...

„Nii jah... Paluge siis pealegi proua Raami."

Saha väljub kabinetist erutatult. Milline ootamatus! Nüüd arvab ta mõistvat, miks professor viimasel ajal laboratooriumis töötades on vähem ametlik. Nad tõotasid ometi Kadiga hoida oma sõprust saladuses. Ja nüüd? Sääl on see tüdruk seltskonnast!

Proua Raam on endine halastajaõde, kuid see ei puuduta teda tema praeguses olukorras — tiisikushaigena. Oma iseloomult ta pole naisi, kes kardab avalikkuse ees, oma haigusele alla jäädes, kompromiteerida oma lugupeetud meest. Kuid temast üteldakse, ta on poliitilisi naisi „läbi ja läbi". Ja nüüd siis tahab saatus anda temale kõigist vastastest kõige mõjuvama hoobi...

Proua Raami kurb saatus selgus naise „õnnistatud seisukorra" esimesel veerandil. Keegi ei pea teadma, et proua Raam viibib Saluveres kopsude pärast, ei, ei! Seda „teist" teadku kõik, jah, jah!

Lugupeetud prouale on lubatud elamiseks arstide paviljonis erakorter. Siin maaõhus ta tahab viibida kui arukas ema „rahu ajal". Siin sünnitab oma varandustele väärika pärija, kuna tema aastaid arvestades selleks oleks viimane aeg. Aga pärijani jõudmiseks peab kaup-

lema oma tulevase arstiga, kui kaupleks end toatüdrukuks professor Puustali juurde.

Proua Raam astub nõtkel sammul kabinetti. Oma aastaile vaatamata ta on jõudnud säilitada saleduse ja näo värskuse. Pääle sissejuhatavate sõnade ta sõlmib siin oma esimese diplomaatilise sideme:

— Kallis härra Puustal, teie ütlete, nagu ei korduks midagi siin taeva all. Palun, kas pole minu perekonda taband samane saatuslik oht, kui oli kord teil? . . . Minu mees leiab — ma võin sünnitada ja teie... Teie üliarmas tütar, kes sageli on minu külaliseks, on ometi tervis ise.

„Selle eest maksis tema ema oma kustumise. Ja kui teie mees peab teid küllalt tugevaks, siis ma palun... milleks vajate mind?" ütleb professor Puustal tõrjuva liigutusega.

— Kallis härra Puustal, teie kui eriarst peate otsustama... Kuid see otsus ei tohiks olla harjumuste mustri järgi, sest ma rääkisin teile, miks.

„Ka mina ütlesin teile — miski ei kordu täielise täpsusega siin taeva all. Teie pole võrreldavgi minu kadund naisega. Teie pole sünnitaja! Ja mina, tegemata kellelegi halba, tahan kaitseda sanatooriumi au, — vähendades suremust!

Proua Raam naeratab elavalt, kui pilkaks:

— Minu kõige kallim inimene, jätame selle jutu valusama koha puutumata. Ma tean, minu meest seovad perekondlikud tunded, teie räägite oma kogemuste põhjal. Kuid kahju, et teie ei luba mind ravida isegi erakorraliselt, väljaspool avalike haigete nimekirja. Teie ei taha, et nimetaksin teie lugupeetud tütre enese asemele naisteorganisatsiooni sekretäriks, kellena temal avaneksid kõik võimalused. Teie soovite, et hülgaksin kõik,

jätaksin hääd inimesed omapead, sõlmib proua Raam ruttu teise niidi.

Professor Puustal vaatab lugupeetud prouat uurivalt.

„Pagan võtaks teid, seltskonnatütred: tervetena teete poliitikat, kulutate tantsupõrandaid ja ajate teisi ajaviiteasju. Lootusetus haiguses ihkate peaaegu eranditult lapsi, kusjuures olete „valmis surema".

Proua Raam naeratab kangelasena:

— Ma pole sugugi nii haige. Pean saama lapse, sest minu haigus röövib minult kaks pikka aastat. Millega peaksin seda ajaraiskamist vabandama? Haigena? Ma tänan, kuigi eksisin, lootes teilt mõjuvamat nõuannet, sest teid peetakse ometi geeniuseks, mu kallis härra.

„Võib-olla aasta pärast, kui olen veendund teie tervises ... ma ei ütle teie soovide vastu ..."

Proua Raam tõuseb kärsitult ja, toetudes kabineti lauale, sõnab kurjalt, nagu ta on harjund hüüdma võitmatuile vastaseile kõnepuldilt:

— Mina soovin seda ja ma pean selle saama — saagu minuga mistahes!

„Siis tooge see kasvatusmajast!" lausub segadusse viidud professor peaaegu kogemata, nagu haaraks uppuja õlekõrrest. Teab väga hästi — proua Raamiga vastuollu jäämine tooks temale halbusi ülikooli ringkonnas, samuti Tartu seltskonnas.

Proua Raam mõtleb pisut. Tõstab siidist taskuräti ridiküllist, kastab selle suule, naeratab. Mõeldes kasulapsele ta naeratab jälle otsekui tänades. Kaunis mõte on alati teretulnud! Ta enda sugulaste seas leidub vaeseid ... Aga ei — ei! Ta ei usalda kehvi, need on väga armund oma lastesse ja vähimalgi kahtlusel suured lobisejad. On otsustatud: kasvatusmaja väike kodanik, teadmata, kes on ta armetud vanemad, viiakse troonipärijana professor Raami lugupeetud perekonda.

Ei, inimesed pole iialgi halvad, inimesed on vaid võitlejad.

Professor Puustal peab minema röntgenikabinetti, kuhu teda oodatakse asjatult üle tunni. Ja proua Raam lahkub lootussädemega südames. Jah, professor Puustal on proua arvates hoopis midagi muud kui oma mees, ta on tõsine geenius.

Doktorid Purre ja Sui istuvad röntgenikabineti pimeduses, kohandades silmi ning vesteldes ajaviiteks. Nende viimane kõnelus piirdub härra Rummu äkilise haigestumisega. Arstid räägivad ettevaatusega.

— Ma küsisin härra Rummult, ta ütleb: Pääle tolle, kui prohvessoriherr an'd mulle pritsi, lei vere sandiss ja ihu palama, sosistab doktor Purre.

„Mis pritsi ta siis sai?" küsib doktor Sui pärast arutlust.

— Rumm tõendab, et pritsi sisu olnud kollane.

„Kollane? Kaadmium ei ole just kollane. Mangaan kaugeltki mitte. Ja kuld — seda ta ei saa."

— Ei maksa uskuda kolle! kostab doktor Purde pilkav naer kabineti pimeduses: — Usume, et meie juhataja andis oma ravialusele maailma parima rohu. Ma loodan — haige paraneb pea...

Sügav vaikus tundub õudsena ses pimedas ruumis, mis lõhnab elektrist ja õlidest. Doktor Sui katkestab vaikuse ja tema surutud hääl kostab kui hauapõhjast:

„Kui mu mõte mind ei peta, siis ... Ma kavatsen lahkuda Saluverest või pöördun... Lihtsalt, ärme teeme seda teisele, mida me ei taha, et seda meile tehakse."

Doktor Purre naeratab vaikselt ja tema hääles tundub rohkem leplikkust:

— Petame endid optimismiga ja ütleme: teaduslike eksimuste suhtes tehakse erandeid; erandeid, kuna usufilosoofia liigitatakse tunnetuslike mõtete valdkonda.

„Kristus õpetas: pahandus ja väävel ei tule osaks sellele, kes kannatab asjatult ja keda kiusatakse süütult, vaid kes kurja on kutsund ligimese kohale. Jumala vägi ise karistab inimest ta pattude eest."

— Lõpuks meie pole ka kohtumõistjad, leiab doktor Purre.

„Ma ei ütle seda!"

Uks avaneb ja professor sammub velskri saatel röntgenikabinetti. Velsker, unustamata oma kohustusi, aitab nobedalt kannatamatule professorile ette siduda rasket, tinaga kaetud põlle. Samal ajal kutsutakse ooteruumist sisse naishaiged, kes pimedusekatte all otsekui mängides lahti rõivastuvad.

— Dünamo käima! käsutab professor kiirustavalt.

„Sada kolmkümmend ... neli ... kümme ..," pobiseb velsker temale usaldatud elektrilülitajaid keerates.

Velsker teab, ta ei tohi unimütsina viibida nende eboniitpöörade kohal, mis on asetatud tuliste traatide ühendamiseks marmortahvlisse. Väike väärpööre võib panna kõrgpinge juhtmed pilduma elukardetavaid tulejugasid. Seepärast on velsker, tavalisti laisk, siin õieti hoolas, hoolas iseenese pärast.

Šan-šan-šan ... sahiseb aparaat. Haiged juhitakse otsekui esietenduse puhul piletiostjatena kassa juurde. Elekter valgustab suurt piimklaasist plaati, millele ilmub tumedais varjudes pilt inimese sisemusest. Kujutus, mis antakse kaunis tugevaist objektiivest, ei paku võhikule fotograafilist selgust. Peab oskama näha.

— Äh, äh! Kavernid ... liited ... lubjastuspesad — ah, ma ütlen! pahandab professor: — Liited! Lahti rebida ... Kavernid suurenend ... Mis teha — järgmine! Ja nõnda edasi masindab professor, prillides, tinapõlles ja vaseläikelisis kindais. Tema abiarstidel ei jää muud

kui kinnitada jaa-sõnaga, et kõik on paha, paratamatu, ometi tõsi.

Neljakümne daami hulgas on ainult üks, kes neid rahuldab. See on preili Hilden, kes astub alusele nagu kauneim skulptuurteos, mis vaatamiseks asetatud klaaskappi.

Plaat ilmutab pildi enamvähem korralikust kopsust. Pohlamarjasuurused lubjastuspesad moodustavad korratu helmesterea õhukanalite ümbruses. Ainult lõngpeen liide kopsupinnal näib kergelt sikutavat pleurakilet ja näib ootavat oma otsa. See kõik pole midagi muud kui nähtusist parim.

Professor, rahunend haige kopsu seisust, valgustab hetkeks oma eralõbuks kõrvalorganeid. Paistab S-tähe sarnane selgroog, kui tahaks ta ütelda: mina olen selgrooliste sammaste sammas! Organ vaatab rahulikult oma kahtteistkümmend paari käsi, neid hingamisel kergelt liikuvaid roideid, mis saavad toetuspunkti temalt. Nende süles töötab väsimatu lõõts — kops. Kopsu hõlmas turtsub verepump süda, mille väsimatust imetellakse. Ta töötab sekundi ja puhkab sekundi — nii toimib oma pika eluea otsani. On ju südame vastutus määratu suur, seepärast on tema ülesannete täitmine rutuline ja palavikuline. Südame kaudu varustatakse punase ja valge elumahladega inimese sisekanaleid, lihaseid, luid ja teisi osiseid. Vere läbides kopsuradiaatorist paisatakse mahlale näkku puhang hapnikku. Süda tuksatab ja õhuga varustatud veri ruttab rõõmsalt soonte koridoride kaudu ihuküla pisimaisse majakesisse, külla väikestele rakukestele. Ja kes põlgab toitvat ema?

„Kuid," mõtleb doktor Sui vaikides, „kus peitub see nähtamatu käsi, kes südant sundimast ei väsi? Ja kui ta seisatab, ei suuda teda keegi elustada. Kes? Kus?"

— Preili Hilden läbi kuulata! ütleb professor abilistele: — Ja tehke tulemused mulle teatavaks.

— — —

Õde Johanna juhib preili Hildeni doktor Suile kuulamiseks. Õde Johanna on väikest kasvu, ta pole iludus, kuid ravialuste poolt hinnatud oma hoolsuse pärast. Tema vaikse iseloomu tõttu peetakse teda usklikuks, sest ta on inimeste ees alandlik. See õde kannab ketikesega põues ristikest, mida olevat näinud Rooma paavst. Räägitakse, ta olevat suuresti mõjustand doktor Suid, keda peetakse õde Johanna iseloomu parimaks mõistjaks.

„Tere jälle, härra doktor!" hüüab preili Hilden.

— Imelik, hm! Preili tuleb arsti juurde lilledega kohe... Kui tohiks küsida, kellelt? pärib doktor Sui, preili Hildeni käes olevaile õitele tähendades: — olete kaval, lisandab ta kuuldetoru võttes.

„Kaval, aga sant. Mingi asi ei rõõmusta enam... Ah jaa — need lilled sain ma küll ühelt härralt, kuid tahan neid kinkida teile. Kas tohin? Tänuks minu kuulamise eest... Palun! naeratab preili, lilli ulatades.

Doktor Sui üllatub, teadmata, mis teha. Ta kogeleb punastudes:

„Kingitud lilli ei kingita edasi."

— Oleneb, kes kingib ja kellele kingitakse. On siis teie arvates see paks härra Aja ka mõni õige kinkija? Äh — viha teeb!... Lill on aga ikkagi lill.

Doktor Sui võtab lilled ja asetab need kitlivöö vahele. Tõstab siis kuuldetoru preili Hildeni alasti rinnale:

„Palun, hingake!"

— Kogu aeg, härra doktor.

„See on, pidurdage korraks hingamist, kuulan südant.

— Kas arvate, et nooleauke... ütleb haige õrnalt ja ta põsed õhetavad.

„Jätke nali!"

Preili Hilden vaikib hetke ja räägib ettevaatliku tõsidusega:

— Kas on õige, et vestibüüli pronkskuju tähendavat: terves kehas terve vaim? Jah, eh... Palun, ütelge, härra doktor — kuidas võidi luutiisikushaiget prouat panna silmadega magama? Mis on õieti hüpnoos? Eh, palun — pange mind ka nalja pärast magama, doktor Sui. Kas, jah?

„Jätke . . . Pöörake! Rääkige sellest doktor Purdele."

— Ah sa taevas, ärge siis nii kole ametlik... Taevas hoidku teid, teie ei sobi sugugi arstiks. Tõesti!

„Palun, ärge segage kuulamist, preili!"

— Teie olete kohe nii kuri, et... ütleb preili Hilden ja tõstab harjund kombel ikka käed rindadele, kuid langetab need jälle: — Olete kuulnud uudist, doktor. Ah ei... Kas teate, et minu õde on päriselt kihlatud härra Kumeriga. Muidugi, see on minu poolt lapsik uudis, aga ometi on see ju huvitav?

Seda ütleb preili Hilden vaikselt, peaaegu paluvalt. Ta põsed hõõguvad veel enam.

„Seda uudist ma tean. Mind austati isegi pulmakutsega," vastab doktor Sui rahutult.

— Siis tantsige ainult minuga...

„Meeleldi, kuid ma ei tantsi."

— Oi häbi...

Ettevaatlikul juhtimisel puudutab doktor Sui kuuldetoruga preili Hildeni iga ribi vahekohta. See õrn puudutus kõditab korraga nahast ja hingest. Järgmisel hetkel hingab noor patsient erutatult. On rahutu ja tõsine. Kuid doktor Sui jääb otsekui varna riputatud kitarrina ükskõikseks.

„Rahulikumalt... segate kuulamist!..."

Kuuldetoru, mis tahab tõusta rangluu kohale kopsu-

tipu kuulamiseks, lükatakse alasti käsivarrest tõukavalt kõrvale:

— Ma ei taha... ma ei või...

„No mis see tähendab, preili?"

Kohkunult seisab doktor Sui. Nähes ebatavalist seisukorda, haarab ta käte vahele toolilt iga minut kukkuda ähvardava neiu alasti piha. Abistaja on lihtsalt halvatud ootamatust juhtumist.

— Mis teil ometi on?

„Tõesti... ma ei tea. Ah, ma ei tea..." Selle ütelnud, preili Hilden pigistab silmad kinni. Ta avanend huuled värisevad kui kaks punast õielehte tuules.

Vaikus. Ootus. Küsimus.

„On teil siis... vaja huuli... Põski! Ah, piinlik..., mul pole pisikuid... Ah!..."

Preili Hilden tõuseb järsku. Tõmbab öömantli paljaile õlgadele ja väljub tuulepuhanguna. Üksnes ukse järsk põrutus kajab...

— Vaat, kus on inimene! Või mina... teda? ümiseb doktor Sui alles nüüd, nägu kuni kõrvuni punane.

Ta kõnnib erutatult linoleumpõrandal. Tõstab käed kitlitaskutesse, võtab need jälle tagasi... Puudutab lilli vöö vahel, kuulatab. Koridorist kuuldub preili Hildeni teravat naeru; ta jutustab midagi proua Kastele, proua Ämmatile või preili Liisile — kellele, ei ole arusaadav...

— Tõesti, olin juhm poisike! süüdistab doktor ennast ja rahuneb pikkamisi. — Mis sellest siis oleks olnud? Hm! Millised soovid?...

V

Saal uneleks mõnusas keskpäevases rahus, kui haiged daamid seda vaikust omavahelise jutlemisega ei eksitaks. Preili Hilden ei jõua küllalt naerda üht halenalja-

kat juhtumit oma viimase aja elamusist. Kas tõesti preili Puur peab täna sõitma, teadmata, milliseid uudiseid preili Hildenil on? Preili Liis ei või elada, ilma et ta neid uudiseid ei teaks. Ja kui naiskaaslased preili Hildenit küsimustega lakkamatult tulistavad, ta poetab vähehaaval andmeid, mis usutlejaid veel enam erutavad.

„Mõtelda, doktor Sui... Ahvike! Kas niisugune naiselik mees võib kunagi eluraskustest läbi saata mõnda tütarlast. Ei vist!"

— Mis sääl siis oli — räägi!

„Küll see mees juba oskab, aga muidugi sääl, kus tarvis!" arvab proua Ämmat ja ootab teistelt iga sõna.

— Kus niisugust peaks õige tarvis olema? Turukorvi kandmiseks. Küll ajab naerma!

„Noh, räägi siis, mis sa itsitad!" vihastub proua Ämmat ja ütleb proua Kastele: „Ah, läheme laste seast ära!"

Preili Liis mõtleb ja usutab. Ta ei mõista, kuidas härra doktor Sui tema parima sõbranna suhtes nii naljakalt käitus, et see üha imelikult naerma peab. Teda ei huvita sisu, mida aimab, vorm, aeg, koht erutab teda selles loos.

— Röntgenis kord, jätkab preili Hilden käega lokke tõstes ja rahutult naeratades, küll teeb silmi... oi halastus!

„Mis ta siis ajaviiteks peaks tegema? Visiidil doktor Purre muigab mulle ka, kuid kas võib sellest kes teab mida järeldada?" arvab proua Ämmat tigedalt.

— Laps ikka laps, leiab proua Kaste, seltskonnainimene naeratab alati lahkelt — temal juba... Oh, mis sa õige arvad?

Preili Hilden tõstab võidukalt tooni. Kui arst häbeneb kuulamisel ühe haige tütarlapse alasti rinda ja punastub seejuures päälaeni... Mis siin veel ütelda!

„Poisike, või mis ta on?" imestub nüüd proua Ämmatki.

— Seda ma ju räägin, ütleb preili Hilden võidukalt.

„Võib-olla oled sa nii uimastavalt kaunis?..." arvab preili Liis pilgates.

Veel veerand tundi laimujuttude heietamist, luuletiste leelutamist ja lugupeetud doktor Sui ongi kehkatsiks alandatud.

Preili Puur tõuseb rahunenult. Nüüd ta siis teab mõndagi, mida elu õpetab. Ta muigab, kuid tõsineb kohe, sest on aeg hakata ärasõiduks valmistuma.

Naeratatakse veel kord. Lõpetatakse kraadimine. Daamid peavad lahkuja ärasaatmiseks rõivastuma oma parimasse. „Naissalonglased" sööstavad lõbusas tujus oma kappide juurde, mõtteis kuuldused doktor Suist.

Preili Puur peatub oma voodi ees viimast korda. Seitsmest palatist ta käis läbi, enne kui jõudis „Naissalongini", kust saadetakse ellu. Tema tervenemise õnn on praegu suursündmuseks. Äsjaasutatud „Sanatooriumi Teatajas" kirjutatakse temast, kui saja kuuekümne seitsme sanatooriumi kogu raamatu tarvitajast. Kaunid noored poisid, kes senini teda tema lapitud kleidi pärast häbenesid, algasid juba üleeile lillede toomisega, mis pole veel kaugeltki lõpul. See rõõmustab preili Puuri, kuid ühtlasi paneb kaaslannad kadestama.

— Alati sa lugesid romaane, nüüd kirjutab sinust „Teataja": sa olevat kirjandusekuninganna! hüüab proua Ämmat heledalt.

„Noh, Puuri-tütar, hakkadki juba pakkima. Või mis sul pakkida on," pilkab preili Liis.

— Jah, pakkima, jah, vastab ta elavalt ja topsutab omavoliliselt proua Ämmati karbist näole puudrit. Olles preili Liisi taldrikult suhu pistnud apelsinilõigu ta jät-

kab: — Üks hästi vana kleit ja veel paremad kingad, mis neist, jah, pakkida saab?

„Pista ikka kaltsiumipudel ka paberisse," õpetab ettevaatlik proua Kaste. „Võta või mälestuseks kaasa."

— Läbi akna välja, muud midagi! Ja nende sõnade saatel preili Puur viskabki pudeli välja, mis lendab lähemasse elupuupuhmasse. Tüdruk pusib asjatult sukatripi kallal, ta ei saa seda kinni, sest tripid omatehtuina ei täida hästi ülesannet.

— Preili Liis, tule aita mind, mitte ei saa... julgeb „vaese rahva laps" käsutada rikast kaaslast.

„Kuidas sul see käib? Oh halastus, oled ikka ütlemata kehv oma olemisega."

Preili Liis mudib saamatult, käed teise sitskleidi all. Oma hoolitsetud küüned võib ta siin murda! Sukad lühikesed kui jupid . . . Ja pandlad? . . . Mis pagana pandlad need on?...

Kleidivööd köites preili Liis leiab: „Oled priskeks läinud. Mõtelda, kui tore!"

— Ja kuidas veel...

Kulub ära — elu ootab. Elu ootab, jah! Nii kordavad pea kõik kooris. Ja nende mõtted tegelevad lahkuja saatusega väljaspool sanatooriumi. Mis tähendab, et tal on vaid üks kleit ja ainukesed kingad jalas... Ometi — ta võib minna, kuhu ise tahab!!

„Miks su silmis on pisar, Liis," imestub preili Puur, kaaslannale vaadates. „Pannal tuli uuesti lahti, kas sellepärast siis... Küll ma ise..."

Preili Liis nutab õieti sellepärast... ei tea, mispärast... Tal on kahju lahkujast. Mäletab, kord küsis preili Puur temalt kolmkümmend senti, mida ta ei saanud ja millepärast küsija jäi sanatooriumi kinno minemata. Ah, see oli — otsekoheselt üteldes — jämedus. Aga nüüd preili

Puuri asemel võiks tema sõita supellinna... kuid preili Puuril pole õiget kodugi!

— Proua Ämmat, teile tuli abikaasa külla. Ta ootab vestibüülis, teatab põetaja Tooni ukselt.

„Kust see ime tuleb! Vaadake, milline džentlmen on minu mees," räägib proua ehmunult, kapist ruttu uut kleiti haarates, mis pole ometi uuem seljas olevast. „Või minu mees . . . mulle külla . . ."

Preili Liis kuulatab ja vaatab proua Ämmatile. Proua Kastel hakkab paha, sest üks kaaslastest sõidab ära ja teisele tuli külaline, kuid tema... Mõelda, või mees ikka tuli? Ja proua Kaste saab ainult kirju, mis ei ütle mitte midagi, mis on nii mõttelagedad... Ta võtab pisut palderjani ja vabandab mõttes oma meest ajapuudusega ning lohutub sellest. Aga kui tulevad meelde hetked, kus ta nagu varas peab hiilima koridori, kus asub uks, mis viib lapse tuppa... Nüüd ei suuda enam olla tugev...

— On sul raha? küsib preili Liis ärasõitjalt järsku.
— Ei ole? Oota... Ridiküll klõpsatab lukku ja preili Liis ulatab preili Puurile viiekroonise paberraha.

Rahasaaja on pisut aega sõnatu. Preili Liis sädistab:

— See on sulle sõidurahaks. Sa sõidad minu kodusse, sinna käib omnibus. Ja sügisel, kui sa kusagilt palitut ei saa, saad selle minu emalt. Olen neid vähe kandnud. Üks on plüüšist ja teine oravanahast — vali kumba tahad.

„Nojah! See on küll natuke imelik, aga... Sa näed isegi, ma ei saa midagi põlata, mis antakse. Aga oota... ma ei sõida seda raha maha. Ma võin ju ka jala minna. Ja mis ma sellest sügisest veel ootan. Selle raha eest ostan endale kleidi," ütleb preili Puur meelisklevalt.

— Kleidi? Säh siis sõiduraha ja... tervita minu vanemaid.

„Kui lubad, ma lähen siiski jala. Nüüd võin osta endale ühe korraliku särgi. Tänan väga! Oo!"

Preili Puuri ärasaatmiseni on veel aega. Viimased minutid on teinud temast preili Liisile peaaegu lihase õe. Nad vaatlevad kingitud lilli, tõstavad need suule, vestlevad. Korraga leiavad ühe väikese ämbliku tiirlemas sihitult õiekarikas nagu sügavas augus.

„Oh sa pisike piisake," õrnutseb preili Puur putukale.

— Ämblik õies tähendab õnne, arvab preili Liis.

„Aga mis siis, kui see leitakse punasest õiest?"

— Suurt armastust! Nii öeldakse ...

Ei, preili Puur otsustab jätta ostmata särgi. Selle raha eest ta paneb kohaotsimise kuulutuse ajalehte. Võib-olla on õnne! Nii arutleb ta ja nende ees laual lamab värske ajaleht, esiküljel kinoreklaam, kallistav mees imeilusa naise kõrval.

„Liis, kas sa oleksid nõus andma oma sõpra, härra Saart, minule, kui oleksid kindel, et selle eest saaksid tagasi tervise?" See küsimus kerkib esile liiga ootamatult.

Küsitav mõtleb kaua ja vastab avameelselt:

— Tervise, see on vabaduse eest annaksin ta ära ükskõik kellele. Annaksin! Kahjutundeta! kinnitab preili Liis.

„Ma mõtlen ka! Sa ütlesid kord proua Kastele, Liis, et isa raha on sind haigeks teinud. Usu, seesama raha teeb su ka terveks. Oi, rahal on võim!" lohutab lahkuja, tundes häämeelt oma sentidest.

Mõlemad leiavad: nad on saanud ootamatult jäädavaiks sõbrannadeks.

— Niisiis, kirjuta vahel. Ära unusta!

„Seda võib!" tõotab preili Puur.

Ta mäletab kõiki Saluvere pisiväikesi sündmusi. Ka seda, kuidas Liis kord vedas poonimiskasti ja kuidas küll kukkus ... Ei ole unustand preili Meeta ja härra Kumeri esimest tüli härra Saare libeda keele pärast. Saha lipsi-

kohendamine ja... palju, palju muud. Doktor Sui, ta on tõesti — ih, ih...

Veel kord ulatatakse teineteisele käsi. Nüüd peab minema see, kes tervenes ja keda seesugusena siin ei sallita. Preili Puur mälestab tänutundega häid kaaslasi. Austab alati seda hoonet siin kui asutist, kus võimutseb teadus ja mitte ainult paljas arsti kutsekohustus. Olgu tänatud andekas ja energiline professor Puustal kui uurija, väsimatu otsija. Kui ta ka midagi ei saavuta, ta on ometi töötaja... Selle mehe sõnad olgu pühad, sest need on terad sügavama tõetuumaga. Elagu kogu personaal! Eks ole nende kõikide ühise tegevuse tulemus preili Puuri tervis!

Veel kord... Sõbrannad kallistavad teineteist. Ja rahuldatult sammub lahkuja alleele... Ühes käes raske kimp lilli, teises käes kerge pakk lagunend kingade ja tublisti nõelutud sitskleidiga. Jääb ainult leida teenistuskoht, mille otsimine on lõbus seiklus selle kõrval, mis siin...

Hüvasti, hüvasti!...

— — —

Kivitrepi ette veereb sinine auto, päikeses säravate laternatega. Preili Liis tunneb auto värvusest oma vanaisa sõiduki ja sõitjaks osutubki tõesti vanaisa. Oma seitsmekümnest eluaastast hoolimata näib vana merimeest meenutav habemik üsna nooruslikuna. Eluaegne mure kaubalaevade ja villavabrikuga on teinud temast kirgliku suitsetaja, kuid on jätnud alale poisikesele omase kerguse. Ta on suursugune, toetudes jalutuskepile. Tema kirev kaelaside heledate suvirõivaste juures näitab teda pisut edevana.

— Vanaisa! Oh sa armas aeg! hüüab preili Liis tulijale kaela sööstes.

„Kuidas on tervisega, mis, mis — tütreke? küsib vana-

härra hambutu suu kõrvalsisinaga, mis lisandub metallkaredale toonile.

— Tervis? Pole viga! Pärast professori süstimist tundsin, et olin parem, kuid ... nüüd higistan jälle öösiti. Ometi ma pole end külmetand ... ära sa usu, vanaisa. Ära minu juures suitseta, vanaisa.

„Eh, jah, jah! Mis see suits sulle, mis, mis — ega sa kärbes ole. Jah, jah — professor Puustal on talent, talent... Aga et ta haiged kardavad surma, surma — jah, ainult suitsuõhust... see ei käi minu vaadetega kokku. Lugesin ühest arstiteaduslikust ajakirjast tema artiklit kopsukudede tervendamise võimaluste kohta... Jah, see maksab, see maksab midagi, sellel on kaalu ..."

— Aga kui see mind ei aita, siis ei maksa see midagi, vanaisa, sõnab preili Liis ettevaatlikult ja ohkab. — Eks näe ime nimel, kas ma paranen?

„Eh, eh — jah! Kui sa ei parane, siis, siis — jah... Ei maksa see professor teil siin midagi — jah, jah. Ja tema kirjutamised on nagu villavabriku ketrusnaiste loba, eh-ee . . ."

— Ära ütle, vanaisa — näe, preili Puur sai terveks. Päris terveks, usu! ütleb preili Liis rõõmsalt, autole toetudes.

„Eh-ee, jah, jah! Siis on iseasi. Kas see preili on tõsine preili, või on ta mõni madruste, madruste seltsiline, nagu ma neid ja nende elukombeid küllalt tunnen, jah, jah! Sa arvad, ta on töötand vabrikus, see ei ütle veel midagi, jah! See tüdruk, kui ta korralik on, jah, jah — võib saada meie „Kaupole" kokaabiliseks ja ta võib, võib külastada iga aasta Londonit, Hamburgi ja Hiina linnasid, eh-ee."

Vanaisa on hää, preili Liis teab seda. Tema vanaisa on väga kaval ja oma kavaluses pööraselt naljakas. Hää, et ta tuli, tujugi läheb paremaks!

Järgneb pika rea uudiste esitamine, mida preili Liis võtab vastu kas lõbusa naeratusega või koguni pettunult. Pakid, mida ta saab vanaisalt, ei sisalda pettumusi. Siin on emalt kleidid, mantel, uued kingad. Sääl isalt raske kast apelsine, õunu, tomateid. Vanaisa annab omalt poolt üle suure paki marmelaadi, kõige paremat. Siis veel mõned potiroosid, muidugi tädilt. Tervitusi kõigilt, kõigilt kuhjaga!

Preili Liis kilkab rõõmust ja vaatab tähtsalt neile kaaslasile, kes teda imetlevad.

— Hallo! Proua Ämmat! Tulge meiega jalutama. See on üteldud sisemisest rahutusest, sest preili Liis teab väga hästi, et ka proual on külaline. Kuid mida nad räägivad, seda ei tea ta. Kuid see oleks huvitav? —

Kuni preili Liis näitab oma vanaisale parki, istub proua Ämmat all verandal oma mehega. Tulles naine leidis oma abikaasa lõbusasti jutlemas õde Mallega. Naise lähenedes mees muutis kohe oma ilmet. Õde lahkus üllatusega. Naine aimas mehe kinnisest pilgust halba. Proua emal on nähtavasti õigus, et Ats saab Saluverest salakirju. Need kirjad olevat ässitava sisuga, nagu jätaks tütre käitumine truuduse suhtes nii mõndagi soovida.

„Siis veel," lausub külaline oma abikaasale, „oma kirjades kaebad halemeelselt — palavik, voodi, palavik. Nüüd käid üleval nagu midagi?"

— Sa ära targuta, kui sa ei tunne meie elu. Kord on päevi, kus pead tõesti võitlema enesega. Säälsamas alaneb palavik ja sa võid saada loa jalutamiseks. Aga sa oleks lilli võinud ikkagi tuua. Kuna sina ... oled sa kasvatatud mees? tõreleb proua Ämmat.

„Tõesti, mul ei tulnud seda meelde. Ma ütlesin ju, mul oli kuni ärasõiduni toimetuses tegemist!"

Möödub kaunis pikk vaheaeg, enne kui nad leiavad

sõnu rääkimiseks. Ja seegi, mida nad teineteisele ütlevad või teineteiselt küsivad, on vaevaga veetavad laused.

„Kuidas paraned?" küsib viimaks mees.

— Nii, nagu näed. Pole viga. Ootad muidugi mu surma — asjata ootad... Aga lilli oleksid võinud ikkagi tuua, nagu teevad viisakad härrad...

Jälle hetk rahutut vaikust. Jah, ka teistele abielunaistele langeb osaks õnn olla külastatud oma meestest. Kui õrnad ja kenad nad on! Kui palju ilusaid kinke... See pole veel midagi selle kõrval, kuidas neid üle antakse. Ega see väike viisakus, mida sa näed suudluse näol, ei pruugi iga kord südamest tullagi, kuid ometi nähtuks sellest haritud mehe käitumist. Poleks ju tarvis suule — Jumal hoidku — kes seda julgeks nõuda, aga...

Härra Ämmat kuulatab ja ütleb solvatult:

„Niisiis noomitakse mind päälegi, kaudselt ja teravalt. Sa pole seda väärt, et ma sind üldse külastaksin!"

— Murdnud kas või kadakapõõsalt väikese oksa pihku, aga ära tule paljaste kätega nagu lontrus! Kui sina oled mulle hää, ma ei räägiks ka teistega. Aga sa näed ise, et sa oled see viimane lontrus!

„Ole vait!"

— Sa teed mulle lihtsalt häbi! Inimesed vaatavad kui narre! ütleb proua hingeldades.

Naine vaatab meest põlastavalt. Et Ats pole tõsiselt kuri, sellest järeldab naine tema ükskõiksust. Ja et ta ükskõikne on, tuleb armastuse puudumisest.

— Keera, jah, mulle selg, see on hästi viisakas. Ajan sulle pisikud külge... Mine istu parem sinna keset verandat, et teised hästi näeksid...

Olgu ometi vait, nõuab härra Ämmat pahaselt. Ta tahab teada: kas ta on saatnud oma armsa naise siia ravimisele või edvistama võõraste meestega? Ärgu arvaku, mõni teine mees oleks nõudnud juba ammu lahutust.

— Mine, mine — nõua, nõua! Usun küll, et sada armukest sind ootavad. Võib-olla saad printsessi, võib-olla köögitüdruku advokaat Vinkli juurest!

Proua Ämmat on nutma puhkemas. Ometi ta jõuab end rahustada, ja häälekõla alaneb peaaegu vabandavaks. Kirjad, kui tema Ats neid on saanud, pole muud kui lävastus koomiliseks abieludraamaks. Siin leiutatakse tervenemise rõõmuks vahenalju ettearvamata võtetest. Kuid nendel kirjadel puudub tõealus. Muidugi, kui võtta millimeetriga... on loomulik, et inimestel, kes elavad siin „vanglas", tekib vajadus...

„...lusti-rõõmu järele, ah-aa!"

— Sina ütled nii — sina, kes sa mind tunned?... Lontrus!

„Mis mul viga ütelda, kui must valgel!..."

— Nojah, siis tulid sa kirjadele lisaks tunnistajaid hankima. Sellepärast see magus jutt läks kõigepäält lahti õde Mallega. Eks tema tea muidugi kõige rohkem. Need inimesed siin on ju sinusugusele suurepärasele mehele valmis valetamagi. Oi aeg, miks mitte! Kuula siis kõik korralikult üle... Saad lahti vanast! Siis võid abielluda teenijaga kodus, keda kratsid, keda kratsid — kas kuuled!

Härra Ämmat istub alandlikult vaiksena. Naine, kes teda vaatab, murdub korraga oma ägeduse kõrgemas tipus ja kahetseb otsekui mahalangend kõrge puu latv, mis senini ei tahtnud oma kõrkuses näha mulda, millest oli pärit.

Ats, Atsike! Tema truu naine ütles teravusi, ütles. Aga nüüd peavad nad leppima, teisiti oleks see vaid labane rumalus. Kas mees andestab oma haigele närvilikule naisekesele, kellele ta järgmine kord ei unusta tuua isegi lilli? Valekirju ei pea keegi intelligentne mees uskuma! Tema naine on ju ainult jutlemise mõttel istund saalis igapidi haritud härra Passiga. Ei, härra Pass

on endine prokurör ja ta on väga, väga viisakas! Noh, mõelda — saalis?...

„Saalis muidugi..." sõnab härra Ämmat üle hulga aja.

— Ta on väga viisakas...

„Ei oska haarata..."

— Jäta, Atsike, see toon. Näe, kui ligidale ma sulle tulen.

Proua Ämmatit vihastab härra Passi ilmumine. On teda just nüüd siia vaja? Olgu andestatud neile vaestele haigetele meestele, kes kannatavad igavust.

Proua Ämmat tutvustab härra Passi oma mehele.

„Aa, härra Pass!" üllatub härra Ämmat tõusva elevusega. „Olen kuulnud teist oma naise kaudu... Väga rõõmustav!"

— Ka mind rõõmustab tutvuda meie lugupeetud „Vaba Mõtte" toimetajaga. Olen lugend teie juhtkirju. Teil on haruldast närvi tabada otsekui pikselöögina tõde, lausub härra Pass viisakalt.

„Ta kirjutab vahest päris kasulikke mõtteid," lisab ka proua Ämmat, nii et mees tunneb end meelitatuna.

Härra Pass on psühholoog. Temas leidub kavalust endisest prokuröripraksisest, mida oskab kasutada praktilise inimese osavusega.

— Mul on kavatsus kritiseerida kahekümnendal sajandil katsetava arstiteaduse allaandmist tehnika võidukäigule. Ma leian esimeses osas palju mugavat suikumist, teatab ajakirjanik tähtsalt.

„Täiesti õige, härra Ämmat. Selles osas tuleks anda valu... Aga teie ei või arvata, kui igav on meie elu siin. Jah, pean teie abikaasale olema tänulik, sest tema oskab kaaslasi otse sundida lõbusaks. Jah, igav, igav!"

See kuuldus rõõmustab väga härra Ämmatit. Ta olevat uhke oma naisele, kes ei laskuvat nukrusse, ei nuta

ega ulu. Vabandust, tohib ta pakkuda? Ah nii, siin on suitsetamine keelatud. Vabandust!

„Ka sellest harjumusest võõrdumise pärast võlgnen tänu teie lugupeetud abikaasale. See oli juba hirmus — ikka karp päevas. See mind haigeks tegigi," vastab härra Pass ja ta on näiliselt erinev tavalisest.

Ka härra Ämmat olevat kodus oma armsa naise valve all vähem suitsetand. Aga nüüd need mured... Võid sa teada, kuidas abikaasa elab, kuidas paraneb, kuidas hoolitsetakse? Ka kirjutamine sööb närve. Muidugi sel mitte, kes kritseldab tühja! Ent kui hoida kogu riigi mure oma sule all, see on ikkagi närvesöövtöö.

„Täiesti arusaadav!"

— Kui palju oled sa, Ats, kirjutand lillede ja raamatute kinkimise esteetikast. Jaa, viimased kirjutised kodukaunistamisest, neid tunned sa südamega. Esimese lause ütleb proua Ämmat kuidagi järsult, ohjendamatul häälel.

„Vabandage minu otsekohesust, kuid viimases on härra Ämmat ülileidlik. See on õige: miks värvida üks taluhoone siniseks, teine punaseks. Stiil! Ja tõesti — mitte kõik talud ühte värvi," tõendab härra Pass vaimustusega.

— Kas nad teevad seda? küsib ajakirjanik ja langetab käe laksudes lauale. — Ei! Ma ei mõista, kus on inimeste ilutunne? Metslaste maitsega on nad, kes loevad veel „Garibaldit"!

Härrade edaspidisest vestlusest selgub: härra Ämmat on ideaalsemaid abielumehi. Paratamatu haigus ei tohi olla suuremeelsele mehele põhjuseks, et põlata oma armast naist! Mees, nagu härra Ämmat, kes nakkushaigusest eksitamatult hoiab oma kallist naist, kannab tõsise armastaja tunnuseid. Ta teab, et tema abikaasa väga palju kannatab.

Härra Pass vaikib. Proua Ämmatil tekib mehe sõnu

kuuldes meeleliigutus. Veiderdaja! Kuidas oskab ta laulda? Jääd kuulatama ja hakkad kas või nutma!

Härra Pass tõmbub jutus tagasihoidlikumaks. Tunneb oma andestamatut eksimust kuldaväärt mehe vastu ja samas kerget põlastust naise ees, kes näib vähe hoolimatuna.

„Ma leian, olete õnnelikud," lausub härra Pass südamlikult.

— Jaa, mis segaks meid õnnelikud olemast? Kas naise haigus, ei! raputab härra Ämmat tõsiselt pääd.

„Tõesti, ega ma oma mehe üle nuriseda või... Teistel naistel on neid palju halvemaidki," naljatab proua Ämmat. Kuid, kes vähegi oskab inimese hinge lugeda naise näolt, see teaks ta piina... Ta lahkub vabandudes. Ainult pooleks tunniks — peab puhkama voodil. Istumine väsitab, paneb higistama.

Härrad jäävad süvenevasse vestlusse, muutudes märkamatult lähedasiks. Nad jutlevad mitmesuguseist küsimusist, kuni härra Ämmat väljendab oma varjatud ja häbematu ettepaneku: Kaks haiget elutee rännakul, kaks inimest kui sügisest rändlindu — kas pole see õige kesktee?

See omapäraseist omapäraseim mõte üllatab tugeva maa-aluse vapustusena härra Passi. Kas ta alles äsja nende abielus ei ennustand vankumatut ustavust? Ta ei usalda enam ennastki.

— Olete suur naljataja, härra Ämmat...

„Minu vaade on ikka: stiil. Vagad lambad sikkudest lahku! Ühtlus, see on ilu teenimine!"

Ja härra Ämmat arendab vestluse tipuni. Kuni ta küsib juba peaaegu pääletungivalt, nagu ollakse harjund kuulma juudipoodides: kui palju härra Pass nõuaks haige naise ülevõtmise eest?

„Lubage käsi!" julgustab kauba pakkuja.

— Huvitav nali! oskab härra Pass vaid kohmetult korrata. Ta naeratab ja kuivatab värisevi käsi laubalt higi. Tunneb kergemat ja vabamat hõngu alles siis, kui rõõmus preili Liis tuleb jutustama oma vanaisa külaskäigust.

Külalised lahkund, härra Pass asub seedima oma rohkeid muljeid. Härra Ämmati käitumine ei tee Passi arvates au tema kaaslasile.

Hiljem, kui härra Pass end kraadib, on ta palavik kolmkümmend üheksa pügalat... Otsustab jääda voodisse ega taha ka niipea kõnetada proua Ämmatit.

— — —

Sellal kui preili Liisi vanaisa vaatas parki ja härra Ämmat kõnetas oma abikaasat, puhkes sanatooriumi aias üks romantiline armastuspungake. Härra Jatt tundis end rahutuna, tundis tõukavat tarvet olla kellegi vastu õrn, südamlik, hää. Aga see pidi olema keegi, keda ta arvas võivat usaldada.

„Haa, teie, väike armas preili Hilden," usaldas ta peatada „Naissalongi" ilusat tütarlast. „Teie üksi, mina üksi — aina muret peab sellest järeldama."

— Jaa, mina üksi ja isiklikult!

Tütarlaps naeratab ja istub aiapingile, kuhu temale järgneb lonkav noormees. Preili Hilden teab, ta meeldib härra Jatile. Eemalt, jah, eemalt armastab temagi teda, seda poissi; kuid ta ei tea veel, kuidas tundub see lähemalt... Nad vestlevad lilledest, pilvedest, preili Liisi toredast vanaisast, preili Puurist ja armastusestki räägivad nad.

„Muuseas, teie olete usklik, sest käite kirikus, preili Hilden?" küsib härra Jatt usaldavalt.

— Ainult doktor Sui jutlustel. Mulle meeldivad pööraselt tema kirikujutlused!

„Kas ta neid peale kiriku teisal ka peab?"

Preili Hilden vaatab kahtlevalt härra Jati tõsisesse näkku.

— Ei! ütleb ta ja raputab oma raskeid lokke. Vaikib ja jätkab: — Imelik, härra Jatt, kirikust ja armastusest rääkides jääte alati justkui kurvaks. Minu isa armastab jutlusi ainult teatud õpetajailt ja mina ka.

„Ja mida mõtlete armumisest?"

— Arvan, see on haiget-tegev... Mina ei räägi oma kogemusist, ei! Võib-olla mind segab haigus... Üldse, minu ideaal pole Saluveres.

Preili Hilden naeratab, kui tahaks ütelda: kas usute ka, mida räägin? Siis tõsineb, tõstab pää ja vaatab eemale, sõrmitsedes ristikheinalehte. Sel hetkel on ta lapselikud silmad nii lõpmata selged, kavalad, ootavad.

„Tohin teid paluda jalutama, preili?"

— Millal?

„Tohin teid paluda kohe, sest teil on igav..."

Nad sammuvad vaikides ja midagi kõneleb neis ometi. Nad ei näe kõrgeid pärni, mis võimsa aiana lahutavad neid muust maailmast, nad ei näe midagi, sest neil on tegemist oma tuksuvate südametega. Ja siis sünnib see, mis ei oleks paha igale teisele noormehele, kuid on seda alati härra Jatile. Ta söandab haarata tütarlapse käest.

— Härra Jatt?!

„Andestust... armas... kallis..."

Iga kord, kui noormees astudes müksab oma puusaga, tunneb tütarlaps eneses tunnete surma. Tunneb, kuidas ta ka kogu oma mõistuse jõuga selle vastu ei seisaks. Tajub imelikult päälesuruvat halemeelsust...

Nad on jõudnud üksikule muruplatsile, mis tihedalt tikitud kultiveeritud kadakapõõsastega... Härra Jati silmad sädelevad. Ta teab, suudlus, mida ta loodab oma õnneks, on tuli, keev vein... See oleks tema unistuste parim osa, millest nad äsja rääkisid kui veini valmista-

mise teoreetilisest osast. Härra Jatil on käes veiniklaas ja ta ihkab sellesse kasta oma huuli. Suudlus sünnib järsku...

— Oi — pätt!

„Ma palun teid!...

— Ma ei või, noh... Olete ebameeldiv!

Poolik suudlus oli kõik. Jatt oli toimind liiga järsku ja kannatamatult. Nüüd on ta saanud sõnadega hoobi näkku. On see kõikide noormeeste saatus? Aga ei! Härra Jatt näeb preili Hildenit vaatavat ainult oma jalale. Ainult jalale vaatab ta ... Ja nii kohutava põlgusega, kui vaadatakse inetult vigast silma. Tundlik noormees Jatt oleks valmis raiuma oma jala, et heita seda enesest eemale. Ta tahaks end teha uueks! Võiks olla seitsmekordne kopsuhaige, kuid jala teeks uueks. Ja ometi ei või ta rohkem kui alandlikult vastata:

„Minu jalg teeb mind pätiks, teil on tuline õigus. Ma pole pahane, ei. Tänan teid südamest, ma olen väga rõõmus!"

Nad kuulevad kella kutset õhtupoolseks lamamiseks.

VI

Tervelt pool päeva ei kuulda härra Jatilt ainustki sõna. Rõdukaaslased astuvad temast mööda, otsekui näeksid nad temas pühakut. Kuid noormees tunneb, mida sõnatum ta on, seda mässavamaks muutub tema sees, kuni lamamise lõpul ta tunneb end olevat ainult kimp valu.

Öösi ta ei maga. Ja kui uinubki, kuulevad kaaslased teda rääkimas enesega. Ta väljub ikka suitsetamiseks, ja kui ilmub tagasi, on näost kahvatu kui krohv.

Järgmisel hommikul ei siirdu härra Jatt ühes teistega rõdule. Temas võtavad võimust veidrad vihahood. Ta

peab leidma milleski troosti; selleks peab tegema midagi. Täna nad peavad nägema härra Jati lõbusust. Ja nad peavad naerma ... Aga kui ta ei suuda kedagi naerma panna, siis peab see minema vihast marru. Ükskõik, ta on rahul kõigega. Muidu ta oleks tõesti pätt, pättide pätt!

— Kes tont see siis on? imetellakse, kui härra Jatt ilmub rõdule.

„Eh-ee," naerab keegi valjult.

— Välja rõdult! Välja!

Härra Jatt pole veel midagi rääkind, kuid ainult tema nägemine on tekitand sõda. Rõkkav naerulagin võtab ta vastu, kuid kärkivad sõimusõnad püüavad tõugata tagasi. Noormehe nägu on terastõsine; ta läheneb kaaslasile rahulikult, longates. Teda katab tagurpidi selgaaetud pikk must mantel. Härra Jati lõuaalust ilustab valgest paberist lõigatud vaimuliku talaari juurde kuuluv võltslips. Ta kaelas ripub seinakella kett, mille külge on kinnitatud puust rist, kuhu naelutatud kaalikast voolitud mingisugune kuju. Nii näib veiderdaja karikatuuris umbes sellisena, millisena esineb lugupeetud doktor Sui oma jutlusil Saluvere kirikus.

„Täna hommikul on ühe noore õpetaja, ühe kirikliku tohtri laupäevaõhtune teenistus," teatab „õpetaja" vana kalendrit hoides.

— Välja! Jumalapilkaja!

„Ei, miks — nali on nali. Tule lähemale!"

— Ma olen *doctor honoris causa tüliõunus.* Tunnen aadrilaskmist ja olen ilusate neiudega sinasõber. Ja kui ma kedagi segan, siis ainult vana Augsburgi südametunnistust. Viisaastak!

Härra Jatt asub akende tõstepuki taha ja hakkab ehtima seda punase rätiga, millele on õmmeldud kuldpaberist viisnurgad. „Õpetaja" pääd katab must kiiver

päästearmeelaste lintidega, millel leiduvad sõnad: „Kõigi maade usud, ühinege!"

Sanatoorium Saluveres on ühtlasi ka varjupaik hoolealuseile ja seega koguneb siia hulk inimesi pahemast klassitiivast. Muide, oma südames töölised on alati olnud usklikud, kuid lihtsa propaganda mõttes väliselt alati mitte. Ja seda keskkonda kasutab härra Jatt endale poolehoidjatena kombeliste uskujate vastasrinnas. Ta ei taha muud, kui näidata, milline on preili Hildeni „unistuste doktor" karikatuuris. Küll tahab ta rõhutada, kui väeti on Maailma Looja oma pilkaja nigela kuju ees, kes teda raskete haigustega inetult nuhtleb. Kirjade järgi lubas Tema inimese luua oma ilusa näo ja sihvaka keha järgi, kuid pettis. Ütleme, et härra Jati isik oli juhus, siis olgu tema tänane teguviis andestatud. Ja kuigi teda selle pilkamise tasuna ootab praksuvalt põlev põrgu — siis kartmata; nii nagu Tema eksis, kes seda ei tohtinud!

„Õpetaja" tõstab haledad silmad üles:

— Armas kolhoos, võtkem tähele panna. Meie usk on ainuke õige usk ja trummide põrin peab seda kinnitama. Lenin on sinu jumal ja Tema on minu oma, aga meie ei tea, kelle omad oleme. Viisaastak!

Saha seisatab imestunult, samuti õde Asta. Kas peavad nad pahanduma või naerma veidrale naljale? Nad otsustavad lahkuda rõdult, jättes haigeile nende ajaviited ning „naljad".

Härra Kalm põrutab kepiga vihmaveetorule, mis oma küljega puudutab rõdu lahtise akna välisäärt. Ta olevat köster ja kellamees ühes isikus, nagu esinevat professor-juhataja-uurija kolmainus.

„Õpetaja" laulab: „Oh neitsi, sinu valu, su raske elamus..."

„Köster" kinnitab: „Au olgu tiisikushaigeile kõrge-es..."

Jõuline naer. Teravaid proteste. Rõdult lahkumisi. Kuid „õpetaja" jätkab, paludes kõiki armastatud õdesid ja vigaseid vendi kaelu alaspidi kõverdada:

— Lenini... mitte! Moosese raamatus 23. päätükis 14.—17. salmini on kirjutatud needsinatsed sõnad, mida mul on au häälega ette lugeda ja mis oma sisult on nii veidrad, et ma neid mitte ei peaks lugema...

— Ja vaata, kui noor Sebedeus, kes oli ilusam doktor Suist, kõndis kauni juuda Rebekaga üle Sahara lõpmatu lagendiku, siis ep jõudnud neitsi mitte käia ja tema heitis maha... Aga vaata, isa Sebedeus võttis oma õitseva kepi ning lõi vastu seda imelist kaljut, mis andis vett... sest neil oli janu. Aga Aaron, kes oli viis tuhat seitsesada kuuskümmend kolm ja pool aastat vana, õnnistas neid tulemast iisraeli telki. Ja kui nemad hakkasid endi põlvnemist arutama, leidsid ehmudes: Aaron oli kogemata sünnitand Aminadabi ja Saalomon oli sünnitand Poase ühes Rahabiga. Eeva ei võinud teps mitte olla Aadama õde, sest õde ei maga oma vennaga. Templineitsid naersid seda ning vana Aaron sõitles neid. Aga üks templineitsi, kes oli väga lustakas teiste seas, võttis julgelt isa Aaronil templimütsi pääst ning pani naljatades endale... naeris veel enam ja ei kartnud kedagi. Aga Moosest nad kartsid, sest Mooses oskas kirjutada ja nemad ei tahtnud, et neist kirjutatakse... Ja ühel ööl, kui Mooses tegi Iisraeli mägedel poliitikat ehk imetegusid, läks öö pimedaks nagu Niiluse muda, tuul kõigutas koda ja templi vahetekk värises. Aga mida rohkem Siinai tuuled puhusid, et nemad pidid olema koos oma telkides, seda rohkem neid sai. Ja kui kirjanik Mooses nägi, mihukesed nad olid, virutas ta oma käsulauad templipõrandale puruks, sest tema tõsidus ei luband, et nemad irskasid pühas kojas. Ja siis kirjutas Mooses need salmid, mis ma kõigi uskude ühinemise nimel ette lugesin

ja mida ta neile kuulutas. Ja iisraeli tütred ehmusid üliväga ja nad tegid mossis nägusid, sest tark Mooses pahandas neid alati oma kirjadega ega olnud ise ilus mees. Aga kui jälle koitma hakkas, tuuled kõrves vaikisid, leidsid nemad Potivari naise purjus olekus... Palugem:

Viis tuhat miljardit tonni terast viisaastaku jooksul. Andke armastus madruste kätte, küll nemad juba oskavad. Meie oleme loonud terasest jumalaid ja tanke. Meie inglid lendavad langevarjudega ja nad pole kurjad nagu keerub, kes tuli paradiisiväravasse. Nemad lasevad maha, aga ei piina. Viisaastak! Õilsaks jää, meie unustamatu Saluvere sanatoorium. Kes sinu nime mõnitab, olgu igavesti neetud leppimatu lossivaimu vihast. Teda ärgu suutku päästa isegi professor Puustali raudne taht-mine terasnõelte ja kompresside abiga. Aga meie usume arstide ja õdede kõrge autoriteedi juures, et surmast pääsemine saab kord võimalikuks meie eksimatu professori noatera läbi. Just nii!

„Õpetaja" lahkub, saadetud naeru ja pahanduse orelihelidest.

Nende vaikides üks teine hääl tahaks nagu hüüda: „Ja mina ütlen teile, tõbi ning häda ei kao neist mitte, sest et kurjus ja vihkamine ei anna neid vabaks..."

Väliselt ei või keegi mõista, kes kuuleb seda teist häält, kes tõeliselt mitte.

Öö tuleb salaja kui vaikne kate, mis langeb uinuvale lapsele. Öö on nii õrn ja pehme, aga nemad ise rahutud selle all. Nad teavad ainult üht: elada tööta, magada ja süüa, süüa ja magada, mõelda vaid endast — kallutab sind kuristiku suunas. Laiskleja lubab harva hääd, pahad mõtted suruvad endid talle pääle ja summutavad südamehääduse.

— — —

Õhtul, pärast teed, Saha täditütar, noor ning kaunis abielunaine, sai klaverimängus suure tähelepanu osaliseks. Muuseas, ta deklameerib hästi, tal on aimu luule rütmist ja omab naiselikult kõlavat häält.

„Ma ei suuda teda ikka veel unustada," oli härra Saar ütelnud pikakaelalisele noormehele, kes ütluse sisu ei mõistnud.

Vempude poolest härra Saar peab end härra Jati poolt lööduks, kuigi nad ei tohi teda ületada! „Selle jutluse" pärast tunneb ta tuska! Järgneval päeval kogub härra Saar daamidelt huulevärvi, kulmupulki, puudrit. Salaja lõikab kellegi mantlikraest tüki karusnahka. Peab läbirääkimisi pikakaelalise noormehega, vannutab selle vaikijaks, õpetab peenelt ja naiselikult rääkima, mis temal oma kareda hääle tõttu ei taha õnnestuda.

„Võta kork suhu, kuid ära ümise," õpetab härra Saar.

— Kas kork aitab?

„Peab aitama!"

Õhtul valmib rõdu üksilduses „uus arst", kel on mustad vurrud ja kes kannab suuri sarvraamidega prille kongninal. „Arsti" käsutusse „tehakse" sõnakuulelik „õde", pikakaelne ja kohmakas.

„Et sa oma häälega ei väärata!" hoiatab „arst" „õde". „Et sa ei seleta rohkem kui hädavajalik!"

— Ma ainult noogutan pääd.

„Mitte väga palju — sinu kael pole selleks küllalt ilus, sest kuulume soliidsesse ametkonda. Pea meeles!"

Meeles, meeles! Nii, nüüd nad lähevad, kell pool kümme! Jõuavad õnnelikult „Valgeroosi" ukse taha, kus viibib hiljuti siia asund Saha ilus täditütar. Ta elab üksi toas ega tunne veel kõiki Saluvere arste, mispärast härra Saar ei karda siit uksest sisse astuda. Koputus. Vaikus. Ooteärevus paneb südamed põksuma. Toast kuuldub riiete sahinat, mis on tavaline enne voodisseheitmist.

— Palun...

„Tere õhtust, armuline proua. Vabandage, et nii hilja... Kuid meil oli täna kuulmatult raske tööpäev." Nii ütleb „arst" voodi ees seistes tõsiselt ja lahkelt. „Õde" jaatab pääliigutusega.

— Palun, palun... vastab hääl täis usaldust. Proua erkjas pilk on tasane kui samet. Ta keha ülemist osa ilustab roosa pitsjoonistis, mille taha peituvad kaunilt kummuvad rinnad. Väike käsi maitseka sõrmusega puhkab lõdvalt rinnal, teine tema kõrval.

„Lubage vabastada oma selg. Nii. Tahan kuulata teie kopsu," ütleb „arst" palgiparvetaja karedal kõlal.

Proua alastub ruttu ja häbenemata. Sel hetkel ta silmad vaatavad kõrvale ja need on paluvad. Ta ütleb pehmelt ja kahtlevalt:

— Raginaid ei peaks olema... Väga võimalik, et on, kuid mulle pole sellest räägitud...

„Arst" kuulab ja kuulab. Kerge naha lõhn tungib ta ninna. See tundub kui sirelite kaste — uimastav, verd vangistav. Kui kaunis on ta.. Jah, tõsi, härra Saar pidi kord südamekriimustusega loovutama selle nartsissi teisele mehele murdmiseks. Ah, see oli alles piste südamesse!

— Olen ma tõesti väga haige, härra doktor?

„Ei, ei... Teil on palju lootusi paranemiseks... Raginaid ma ei kuule!"

„Doktor" puudutab prouat altpoolt vööd ja jääb mõtlema, nagu kaalutlevad enne otsustamist parimad naistearstid. Jah, kahtlane — kuidas sellega on?

— Seda ei võiks olla, kahtleb proua kinniselt, kuid otsustab olla avameelne. Tervis on tähtsam kui rumal häbenemine, mis ei kuulu haritud maailma. — Viimati olin mehega... see on... täpsalt kolm nädalat ja täna

viis päeva tagasi... Enne seda pidi olema kõik korras, ütleb ta tasa.

„Jaa, jaa," ütleb „arst" lahke ja targa kaalutlusega. „Kui leiame midagi sellesarnast, tuleb otsekohe ette võtta see, mis tervetele pole lubatud."

— Ma siiski ei tahaks, härra doktor. Armastan oma meest väga... teatab proua õrnalt.

„Jah-noh... Kõigepäält peab meil kindlus olema asja seisus. Olge hääd, ma vaatan järele... Üsna julgelt... rahulikult... Mina kui arst... Ega see mul esimest korda..."

— Noh, muidugi — ikka... julgustab „õde".

Haige pilgud pöörduvad julgustust otsides õele, kes lamajale noogutab pääd. Voodi valgel linal lamab ta... kui roos puuvillas. Kerge häbipunaga annab arstitav end selle sarvprillidega ja vurrulise õpetlase kätte puutumiseks...

„Aa..."

— Kõik, et nii, et jah... On korras! Võite olla üsna rahulik.

„Rahulik olla, jah, mis muud..."

— Tänan!

„Ja „arst" „õega" pöörduvad minekuks. See oli härra Saare vempude haripunkt, mille ta sooritas Saluvere igavuses ja üldse elus.

„Kui saab teatavaks?" ütleb pikakaelaline koridoris.

— Olgu sul teada, volask, vannutab härra Saar, — niisugusel korral on raudne vaikimine esimese järgu tähtsusega!

„Ma siiski kardan..."

— Ah-aa... Nägid? Nägid, poiss, alles ilu! Õigupärast ta pidanukski olema minu naine, sest et teda armastasin. Aga saatus ja... see kurjavaimu Saha vis-

kasid selle asja mu käest vette. Sahaga ma veel — oodaku!

Pikakaelaline ei oska muud, kui hõõrub käsi ja kordab kui palavikus: „Oi, see oli alles number!"

Aga sellal kui härra Saar leotab oma huultelt lahti karusnahatükke, preili Liis palvetab oma voodis. Öö on langend kui loor tema suletud silmile. Ta hoiab oma käed vanaema usukombe kohaselt rinnal ja kõneleb mõttes Kõigevägevamaga:

— Tänan sind, armas taevane isa, kes sa mind ja kõik oled loonud... Kui põhjatu kenasti vilgub see suveöö täht sääl aknasimsi kohal... Hilden, vaeseke, magab, las magab. — Armas Jumal, anna poistele andeks sinu püha nime pilkamine rõdul. Ka mina olen halb olnud sinule, Jeesus... Kas tõesti on suveööd võinud laotada tähti taevasse? Milleks, kui nüüd lilled isegi maa pääl õitsevad?... Noh, oleksin mina proua Ämmatiks, mina seda meest koolitaksin! Ja proua Kaste mees pole parem, olgugi — enesel nii ilus laps. — Armas Kristus, võta minu käed ja aita mind. Tee mind terveks, nagu tegid preili Puuri... Miks ei teinud sa tema asemel mind terveks?...

Kusagil köhatatakse. Siis kuuldub samme. Vaikus. Jälle samme... Need on valveõe vaiksed asted.

— Armas neitsi Maarja, aita minu hääd Hardot... Oi, vist üks hiir krabistab paberikorvis? Ei... see oli midagi muud. See oli vaibakahin Hildeni voodis... Naljakas, miks Hardo vaatas õhtusöögil ilusale prouale nii kentsakalt otsa ja see omakorda tõsines nii imelikult? — Tee meid terveks, Jehoova, mu Jumal, kuule ükskord ometi ka mind! Ehkki olen sinu vastu eksind — ära tõuka mind ära... mind, haiget kanapoega... Aamen!

Kõrva juures piriseb sääsk ja langeb paljale õlale. Ta vaeseke on näljane. Preili Liis laseb tal ennast

imeda... Läbi avatud akna paistab: vilguvad endiselt kaks tähte kui kaks silma taevas... Sääsk imeb valusasti... Ja palvetav tütarlaps usub hääd tegevat, loodab seda taevas nähtavat.

VII

Talitand härra Võhtma, toetub Saha haigetoa laua äärde. Leiab laualt kirjapaberi, ta katab selle lausetega:

„Armas Kadi,

tõesti, töörohkuse ja väsimuse pärast ma pole saand Sulle kirjutada. Saluvere ähvardab mind neelata. Ma ei pane seda pahaks. See asutis on mulle peaaegu koduks ja teiseks ülikooliks.

Palun Sind, kallis, isale minust mitte teatada. Ma ei täna Sind tervituste eest, milliseid saadad isa kaudu. Muidugi, härra professor on minu vastu lahkem, kuigi ta oma närvesöövas töös pole mesimagus kellegi vastu. Tema hindab inimesi ainult abilistena.

Kirjutasin Sulle ühest siinsest väljapaistvamast õest, õde Astast. Härra professor hindab teda ja ta on tõesti väga huvitav inimene... Andesta, et Sulle sellest kirjutan! Kaasvõitlejana on ta häädus ise. Kõik haiged usaldavad teda, ainult teda...

Eraviisiliselt, ma usun — haigena, viibib siin ka lugupeetud professor Raami abikaasa. Ma ei tea õieti, miks see proua siin viibib, kuid arvan, tema mees on üks neist, kes ei looda sinu kallist isast palju. Paraku, üks tartlane, teine saluverelane.

Ka minu täditütar... jah, kurb küll — näärmetega. Ma kardan tema pärast, sest härra Saar on

suur kättemaksja... Tänaseni nende vahekord näib olevat üsna korras.

Lõpetan seekord. Jään ootama Sind maale. Lilled Valge lossi ümber õitsevad juba. Kõik näib ootavat siin Sinu saabumist!

Raul."

„Sanitar, sanitar!"

— Mis on, poisu? küsitleb õde Mall erksalt.

„Sanitari tahan!"

Saha surub kirja vargsi ümbrikku. Ruttab voodi juurde. Väike Kull ei usalda õde Malle, poisul on midagi ütelda õde Astale. Palub Sahat, kutsugu õde Asta.

— Ära pirise, poiss, ütleb õde Mall pisut solvunult. Vaatab välkkiirelt Sahale, tahab vajutada sõrme helistamiseks õde Asta numbrile, tõmbab sõrme tagasi ja lahkub ise.

Poisule tuleb andestada tema taktitus, sest ta on raskes palavikus. Varsti pärast härra Võhtma operatsioonikriisi möödumist tekkis poisil pleuriit. Põletik immutas vee kopsu, mis ähvardab kõrge palaviku kaasabil anda õiguse professor Puustali salapärasele lausele: *j'y suis, j'y reste.* Pärast lõunat võtab doktor Purre haige kopsust vee, mida imetakse pritsiga.

Juba kolmat päeva kisklevad hakid torni ümber. Hommikul varase valgega nähakse neid parves lennutiire tegemas. Nende kärisevat ja vastikut häält kuulatatakse hirmuga.

„Rongareod... köh... ega ei jää... Ei nüüd poiss enam jää," sõnab härra Võhtma õde Astale, kes paneb ta lauale mõned pulbrid.

— Ah, minge, see nüüd midagi...

„Ei, ei. Mingit eksitust! Poiss läheb..." Ja veel

rohkemat kardab härra Võhtma. Kolmepäevane hakkide karjumine toob vähemalt kolm õnnetust. Iga juhtum saab olema erinev, sest igal päeval on olnud ka sulglojuste hääled erinevad...

Väike Kull seletab õde Astale: ta nägi just praegu unes oma ema, ema, keda polegi. Ta olnud niisama ilusasti rõivastatud kui Reinu talu perenaine, kelle juures Kull olnud karjaseks. Ja ema olevat teda järjest ainult kutsund: tule, tule säält võõra rahva hulgast ära!

Haige palavikust haaratud nägu lõõmab, suu ümber kestendab nahk. Härra Võhtma tõstab pää ja vaatab kaaslase voodi poole, nagu oodates peatseid üllatusi.

— Ära karda midagi, poisu, lohutab Saha, tõstes käe õde Asta käe kõrvale, mis püsib haige kuumaval laubal. — Uni on niisama — ega see tähenda midagi.

„Aga ütle, sanitar, kas professori preili ka tuleb?"

— Kuhu? küsib õde.

„Marjule... et kui läheme, nagu üks aasta... Nüüd on juba suvi, aga... preilit pole veel tulnud..." ohkab poiss.

Õde Asta arvates peaks preili Puustal varsti tulema. Ka tema ootab teda. Muidugi! Ah soo, poisu küsib, kas õde Asta ise ka tuleb marjule? Aga muidugi, muidugi! Nad kõik lähevad seltsis. Jaa! Saha kah...

Härra Võhtma liigutab end rahutult. Miks läheb tuba nii pimedaks.

— Äikesepilv tõuseb üles, teatab Saha.

Tähelepanu pöördub aknale. Nad näevad idast tõusmas rasket tintmusta pilveserva, mis paisub kesktaevasse otse nähtava kiirusega. Õhk on raske, elektriline, hingemattev.

— Seda need hakid nägid, tähendab Saha. Ta vaatab kinnitust otsivalt õde Astale, kes langetab naeratava pilgu härra Võhtmale.

„Oh teid küll," ütleb haige pahaselt: „Kas usute ka ise seda, mida räägite?"

Härra Võhtma jääb mõttesse. Võib ju olla, et ta hakkide kisas kui paha-ennustuses eksib. Kuid oma sugulastes ta ei eksi, kes teda viimasel ajal imekombel on hakand külastama. Mitte mingit inimlikkust, ei! Ootavad surma! Ihkavad pärandust. Küll on nad väga lahked, õrnad ja osavõtlikud... Neist aga ustavamaks jääb haigele ta kuuekümneaastane ema, selles pole kahtlust. Haige on näind küllalt selgelt seda tuttavat välgatust nende omakasu otsivaist silmist... Pärast käeandmist pühitakse need salaja taskutes rätesse, mis otsustatakse kodus anda kohe pessu.

„Saha!" hüüab härra Võhtma teravalt, „kui keegi nimetab end minu sugulaseks ja tikub mind külastama, palun, ärge laske... köh... neid närukaelu üldse sisse. Aga... köh... kui naine või ema — siis küll... Naisest ma siiski... köh... seda ei looda..."

Saha ulatab härra Võhtmale püksid, mida käeviipega palutakse, sest nende omanik otsustab pisut jalutada koridoris. On kohe säärane soov. Enne väljumist sosistab ta Sahale:

„Eile te, vemblad, kandsite luutiisikust põdeva naise ära... Aa — ärge te arvake, nagu ma ei teaks teie vempstükke? Aga ise seletate, et hakkide kisa ei tähenda... köh... midagi."

Must äikesepilv võidab ikka enam ja enam taevasina. Koridoris on vaikne ja hämar nagu salapärases ootuses.

Järsult heliseb kell ja katkeb nagu löögist. Kes peaks sääl kusagil nii isemoodi helistama. Kus vedelevad siis teenijad?

Numbrilaud näitab kolmanda klassi vannituba. Poisipääga naisteenija jookseb aeglaselt, näidates oma tava-

list roidumust. Tema järel sammuvad Linda ja see kahupääne tüdruk.

„Vaadake vannituba nr. 3! Mis te... köh... minust vahite. Mis... köh... mina tean," pahandab härra Võhtma kärsitult.

Tüdrukud mõtlevad, vaatavad ringi ja ruttavad nimetatud ukse taha. Kas siin helistati? Vaikus. Saha jõuab kohale võtmega. Riiv on tõkkes.

— Hei! Kas lamate? Lubage sanitar sisse!

Püsib salalik vaikus... Ja ometi kõlistati siit. Vannitoast õhkub veeauru, mida võib tunda läbi võtmeaugu, kuid kuulda pole vähimatki. Vaikus...

— Paluge valvekorra-arst! Midagi on juhtund... Kohe! Vannisolija ei vasta...

„Kindlasti minestus?"

Ilmub doktor Purre. Tema jääb koguni nõutuks ega tea, mis teha. Ta nõuab võtit, millega pusib asjatult lukuaugus. Saha virutab jalaga võimsa hoobi uksetahvlile. See ei liigatagi. Ainult löögi kaja summutab pikse vali raksatus...

— Montöör kutsuda. Kohe! käsutab Saha.

Vähese ootuse järel ilmub montöör muukraudade kõlisedes ja suurte saabastega linoleumil komistades. Tugevad sõrmed sunnivad korduvalt naksuma mingit võtit. Iga kord, kui ta luku juurde kummardub, et pista võtmeauku uut muuki, on tal tegemist oma pika habemega, mis näib samuti huvi tundvat lukuavause vastu. Ei aita muugid. Kangutab teraspeitliga lukuplaati... Väljas raksatab pikne teist korda... Rasket vihma langeb akendele, mis ähvardab puruks muljuda avaraid ruute... Ilmub professor, kohkund, kannatamatu, tige. Teda nähes haiged valguvad laiali, kõik sündmusest erutatud.

„Kus on vanemõde? Miks ta ei tea, kuidas haigeid vannitada?" kärgib härra professor. „Miks pole vanni-

tamisel abiks saadetud sanitaarvalvet? Tinavedajad olete mul!..."

Seni pole keegi erutusest taiband küsida vannivõtja isikut. Niipea kui meheliku näoga naispõetaja avastab oma hoolealuse nime, keda peab leitama lukustatud ukse tagant, hüüavad mõned kõrvuti Jumalaga härra Rummu nime.

— Mitu päeva oli teine kangesti kahvatu, haletseb keegi põetajaist.

„Eks nad ole tihti..." sõnab teine.

Härra Rummu nime mainimist kuulnud, professor Puustali sooned laubal punduvad. Sügavad vaod tekivad kõrgete kulmude vahele, pilk muutub kindlusetuks. Miski teeb teda otsusevõimetuks. Siis meenub teadlasele vajadus rutata tagasi lõikussaali, kus pidi aitama väljastpoolt sõitnud talunaist sünnitamisel.

— Taevas halasta... hädaldavad põetajad. Näib, neid ei piina hirm õnnetu pärast, küll loodavad näha põnevat draamat, sest Saluveres puudub teater.

„Küllap on siingi jälle mõne saladusliku katsesüstimise ohver," mõtleb Saha. Ja vahest mõni teinegi...

Viimane naksatus kostab montööri vihaselt töötavate sõrmede alt ja avab vannitoa ukse. Auravast veest pooliti täidetud vanni serval, üht jalga pidi vees, poolküliti kümblusrestil, lebab liikumatu mehe keha. Ta parem käsi, mis nähtavasti oli ametis signaalkella nupuga, lamab nüüd sirutatult ja lõdvalt, kui püüaks veel kord nööbile suruda...

„Soo, sulle teaduse templilt pudenend kivi!"

— Nii pole kunagi... Kuidas võis see ometi juhtuda? imestutakse personaali hulgas. Oletatakse üht kui teist. Sõrmitsetakse vett vannis — see pole kuum!?

„Mis te räägite — võtke kraad," ütleb doktor Purre. Vesi pole tõesti kuum. Meheliku näoga tüdruk usub

ometi, et vesi vannis on kuum, ja kahvatub. Tema teab — vesi oli ainult kakskümmend kaheksa. See on nii õigus kohe, et... Põetaja kinnitusist rahunedes arst järeldab: haige on ise endale teinud halba... keeva vee juurdelisamisega. See on, kui tahetakse higistada, mis pole aga lubatud saunaleili kuumuses.

Oma sõnu väljendav doktor Purre jääb nii rahulikuks, kui pidigi Rummuga nii juhtuma. Põetajad vaatavad oma arsti tänulikkude pilkudega.

Sellel... sääl maas — kerge rõõmujume rahulikus näos, nagu muigaks ta, end alasti näidates. Eks vaadake ometi ta huuli, need naeratavad ju praegugi härra Rummul alati iseloomustava lõbususega. Lahtised silmad — need elavad, need tõesti näevad, kuigi doktor Purre konstateerib igavest und?

— Rikutud veri! ütleb Saha hääl südames. Samal hetkel ta kuuleb härra doktorilt:

„Ära kanda! Eks ta ise ole seda teind, mis parata..." Doktor Purre lahkub ja tema järel teised üleliigsed.

— Oh sa vaene setu poiss! Meie Jürike... haletseb meheliku näoga põetaja, on rahulik kui inimene, kes tõesti süütu ja kes nägi draamat.

„Kas ma... köh... ei ütelnud," kõneleb härra Võhtma Sahale, oma toa uksel seistes. „Kaks on ära... köh... ka see siin," tähendab ta tuppa.

— Mis te räägite. Ei või olla...

Härra Võhtma vaatab Sahale võidukalt, nagu mees, kes tunneb oma ettenägelikkuse salajõudu:

„Minuga nad selles asjas... köh... ei võistle! Kolmandaks pidasin ennast... köh... aga, mööda läks... Kuid... köh... ega tea, mis hakid homme..." Ta kordab neidsamu sõnu ikka ja jälle ning velpleb kätega.

Saha astub vaikselt tuppa. Õde Asta on ta juures,

poisi käsi tema peos, rätiga kaetud pää kummargil üle selle.

Hetkel, mil lajatas valjem pikseraksatus, ehmus väike Kull voodis peaaegu jalule ja haaras kramplikult õe kaelast, lapsesilmad kirjeldamatus hirmus... Aga kui ta õe süles nagu ema käte vahel rahunes ja voodile tagasi laskus — sündis see, mis pidi tulema... Ta jäi koguni vaikseks ja õde Asta ei teadnud, mis temal oli. Õde hüüdis temale... hüüdis tema emast mõndagi... siis nägi ja mõistis... Võis vaid kahju tundes kohendada väikese pääalust, võis vaid põsega puudutada ta linnusilmi... Võis väriseda, hüüda ja nutta, see kõik näis magajale ükskõik...

Kaugel, läbi hoolikalt küüritud akna, on näha halli taganevat pilve, mis äsja oli tõmmu kui vihast sinine nägu ja kärkiv kui pikne. Kuuldub veel kauget müristamist, kui oleks taganetud rinde tuleliinilt. Varsti laseb pilveriba päikese vabaks, mis naeratab helgelt. Aga must pilvepää uriseb veel kord tigedalt, kui vihane koer, kes pikkamisi rahuneb.

— Sest sinu päralt on riik ja vägi... Õde Asta lahkub toast, sest mujal oodatakse ja siin pole teda enam vaja.

— — —

„Teate, õde, kas tohin paluda teid... Avage aknad rohkem avali ja visake ära need haisevad kampripulbrid!" palub härra Kalm.

— Ma viin need kohe ära, lubab õde Asta.

„Teate, ei, ei... Ärge ise minge. Istuge, palun... Tahaksin teiega vestelda... Teate, muidugi, olete ikka veel pahane ettepaneku pärast, milliseid teevad peigmehed oma pruutidele? Tähendab, ei .. Tänan! Palun juua," räägib härra Kalm jõuetult.

— Võtke morssi läbi õlekõrre. See mõjub hästi...

Avatud akendest hoovab puhast õhku. Võiks eraldada männivaigu lõhna pärnaõite omast.

Härra Kalm neelatab aeglaselt ja osutab parki. Kas õde Asta mäletab üksikut põlist pärna tennisplatsi ääres? Seda pole enam? Põline puu, aga üks ainus pikselöök ja — maha murdis! Tähendab, kui kergesti oleks võinud sellest löögist hukkuda inimene... Näiteks tema, Kalm... Küll oleks tahtnud istuda sel ilusal hetkel pärna all...

Härra Kalm ise nähtavasti ei taipa, miks teda nii hoolsalt valvatakse... Tema haigusekäiku on tekkind kiirelt allamäge veerev nähtus. Härra Kalm oli küllalt ettevaatamatu, et läks salaja lahtisel autol saatma oma külalisi, kes teda kutsusid. Haige ja higistav ihu ei kannatand tuuletõmmet, mida saadakse kihutaval sõidul...

„Teate, õde Asta..."

— Jaa!

„Ma kahetsen „köstriks" olekut härra Jati rõdujutlusel," pihib ta. „Tean, see oli halb teguviis..."

— Ah, härra Kalm, mis me nüüd sääraseist asjust... Kas meie ei räägiks midagi elavamat.

„Oleksin ma näitleja, teate, teeksin ajaviiteks näovigureid, kuid olen vaid kuiv ametnik, purukuiv... Väike Kull, jah — ta naeris rõdujutlusel väga südamest... Noh, ta on ju laps, aga targem minust — ei löönd „kella". Keegi ütles, ta olevat haigemaks...?" pärib härra Kalm.

— Nüüd on tal parem...

„Teate — ah, tõesti! Ka mina loodan... Aga... professor Puustalit kui juhatajat ma ei hinda. Oli tal vaja minu ametkonda teatada mu haiguse iseloomust? Sellest saadud ärritus panigi mind pikali. Teate, õde, autosõit oli selle kõrval vaid süütu nali."

— Mis me nüüd... Eksida võib igaüks — suured riigimehedki eksivad. Kõige targemad teevad rumalaid vigu, mis veel meie, troostib õde.

„Teate, eksida teise inimese arvel... korduvalt... Kas pole seda siiski palju?"

Õde Asta võpatab. Mis sellega on üteldud? Võib-olla on temagi härra Kalmu vastu eksija ja süüdlane? Ja kui ta seda tõesti on, tahab paluda südamest andeksandmist... Igaüks püüab rajada enesele tasast teed. Praegune sajand on kitsi esitama sääraseid, kes ohverdaksid endid mõtlematult, kuigi vahest vajatakse sääraseid rohkem kui millalgi varem. Kui tunded jäävad võltsimatuiks, on surm naiselegi kergem mehe või isamaa eest...

Haige mõtleb kaua. Tema vaimne tase pole esitatud mõtete jaoks. Iga sügavaim mõttepinge on nõrgale kehale nagu rinda rõhuvaks raskuseks.

„Teiegi, teate, olete... mu vastu... keeldumistega... Oleksite võinud mu soove täita... kauaks enam... Näete isegi..."

Ja pärast pikka vaikust ta jätkab:

„Teate, kallis õde Asta, millal teisse esimest korda kiindusin... See oli siis, kui saite professor Puustalilt minu pärast riielda... Ja sellest ajast, mil hakkasin teid armastama, vihkan professorit. Ma ei usu, et võin tema käe all paraneda."

— Ma tean... ma arvan...

Kisendada tahaks õde oma hoolealuse pihtimuste pärast. On ikka õige: haiges kehas habras mõte. Leegike tuld toores puus. Lossis elab üle saja meeshaige... Kui palju võib alati kuulda soove ja ettepanekuid. Ah, nad omavad meeste välimust, kuid laste meeli. Õde paitab härra Kalmu juukseid ja ütleb õrnalt:

— Palun, vaikige nüüd... Meie jutt on küll huvitav, kuid teie ei või rääkida...

„Mis mul enam rääkida ongi!"

Õde Asta jääb kurvaks. Ja on hetki, kui ta kahtleb, kas ta on seisnud oma raske kutse kõrgusel. Teda

äratab mõtetest härra Kalmu järsk oie. Haige kopsus on tekkind mingi järsk muutus. Oiged suurenevad ... Õhku ahmiv mees avaldab lämbumismärke. Üks hetk on muutnud mehe ilme otse võimatuks.

Pikalt heliseb kell valvearstile. Õde tajub põletavat hirmu oma hoolealuse tervise eest. Niipalju suremisi peaaegu ühe päeva jooksul — see võib hulluks teha ...

„Ai! Litsuge käsi mu rinnale ... Litsuge, ma ei suuda muidu ... Nii ... ai, ai ... nii on parem ..."

Õde surub kogu jõuga ... Haiges rinnas on midagi rebenend — kui kelme, siis nõuab see vastusurvet ... Siiski, kuidas, mis? Kuid õde ei suuda rõhuda nõutaval määral. Aitajat nõrgestab mehe suur piin. Haige on ka ise nõrkemas — mõlemad ...

— Paike, paike, paike ... sosistab õde segaduses. Tõesti, ta on mõistust kaotamas. Kus on teised, kuhu jääb valvearst? Tahaks võtta kogu oma hingega metsiku piina ... Siis ... surub isegi oma huuled mehe omadele, teades neid ihatavat ...

„Tead, sa oled hää ... õde ... sa oled ... Ai, ai ..."

— Paikene ...

Õde surub jälle käega noormehe rinnale, nagu oleks sellest abi. Puudutab huultega veel kord õnnetut, kes suudleb teda vastu nõrkeva jõuga. Õe teguviis on tingitud meeltesegadusest ja peaaegu vihast, et ei suuda teda aidata.

Kostavad jooksusammud. Õde hoiab veel jõuetut kätt mehe rinnal. Kuuleb Sahat ja doktor Purret midagi küsivat. Vaarub tagasi ... Siis keegi aitab teda ... Pingutustest ja väsimusest ta langeb minestusse ...

„Õde tegi ... mis ta võis ... ai, ai ... Hoidke mind, litsuge. Tugevasti!"

— Aparaat — õhk välja!

„Morfiumi, õde Iida!"

Ei, kuidas ta võib seda ütelda. Saha tõmbub vabandudes tagasi. Kuid vanemõde võtab silmapilkselt omaks selle käsu, mida peab kõige õigemaks.

Härra Kalm jääb vaikseks ja ta valuline ilme muutub rõõmsaks, otsekui oli sel teisel sääl, vannitoas... Õde Iida seisab nõutult, käes täidetud prits... Temast jõudis ette keegi, kes osavaim valude vaigistaja.

— Viige!

„Just nii, härra doktor!" sõnab teine sanitar abivalmilt.

Ei tunta kahju härra Kalmu nime kustutamisest haigete nimekirjast. Kadunu vend, uus härra Kalm, on arvatud neli päeva tagasi Valge lossi koosseisu. Ta on vennast täpsalt viis aastat noorem, punapõseliselt õitsev, priske ja erksa vaimuga noormees. Noorhärra Kalm olevat tulnud siia vaid oma tervise kontrollimiseks. Näib olevat väga haritud, ei alga lauset tüütava üleliigse sõnaga „teate".

Saha seisab kui postament keset tuba. Ta on ikka veel üllatund oma käsust, mida õde võttis kui kutselise arsti soovi. Ja see teadmine pehmendab ta protesteerivat meelt nimetada fanaatikuiks neid, kes tulevad Saluverest raha eest ostma kopse. Nad võivad küll osta päris häid vasikakopse lihunikult, kui need oleksid vahetatavad inimese rinnalõõtsaga. Rumalaiks jäävad, kes panevad õunad kana alla haudumiseks, lootes neist noori hanesid. Saha pole nii kibestund kui esimesil töönädalail, kuid see, mis on juhtund, mõjub rusuvalt. Siin saab talle mõistetavaks doktor Sui taganemispüüe arstikutsest kui asjatu võitluse areenilt.

„Tudi-ludi — tõsta, mis sa tohtrit mängid! Meil pole muud kui pinguta!" Nii hüüab teine sanitar Sahale pahaselt ja ta käitumine on nii tänase kui ka eilsete lahkunute juures talumatu. Ta talitab järsult, kiirustavalt ja ebasüdamlikult.

— Ettevaatlikumalt, sõber — taeva pärast!

„Taeva päralt on nad niikuinii. Tudi-ludi, mis meie neist siin maa pääl hellitame. Kes selle eest meile maksab? Kas pole öeldud, tudi-ludi, kes Saluveres kannatand, saab taevas esimese järgu hotelli elanikuks! Oot, palju „neid" juba oleme saand?"

Loendab oma jämedail sõrmil — neli! Aitab — kaks paari ja neljakesi! Surnukambris ta peab laipadele koguni hoogsa kõne, mis sisult labane...

— Jäta juba! noomib Saha.

„Nägemiseni! Taevas teie alandlik teener!"

Saha astub vaikides kivitrepist üles. Läbides koridore näeb igal pool valitsevat leina ja rõhutud meeleolu. Suurem jagu eineist, mis kantakse tubadesse, kantakse puutumatult kööki tagasi. Rohkem kui kolmsada pääd näivad lahendavat mingisugust probleemi, mis näib olevat raskem kui keerukaim ristsõnamõistatus.

— Tohin ma teada, keda teie leinate? kõnetab professor Puustal Sahat ja peatub. Vanale arstile ei meeldi tervete tundelisus leinata lahkunuid, kes sellega sugereerivad endid kurblikeks ja annavad ravialuseile halba eeskuju.

Saha ei mõista, on ta tõesti alatu? On ta õrn lõunamaa lilleke jäätükkide vahel? Peab tunnistama: surm, teine sanitar, professor — nad on tugevamad. Tema ei saa nii!

„Härra professor! Viimaste päevade sündmused, tõsi, mõjuvad minusse liiga masendavalt. Ja kui see teile ei meeldi... palun mind vabastada sanatooriumi teenistusest. Mul on varuks sulasekoht kusagil Võrumaa talus," ütleb ta ja kohkub isegi oma sõnust.

Juhataja naeratab:

— Ärge olge plikake! Teie panete mind seisukorda, kus pean mõtlema — ei tea veel mida hakkate kartma!

Saluvere pole ometi sünnituskliinik, kus ehmutakse suremisest. Kõlude kohus on eralduda viljateradest. Palun, mõtelge küpsemalt oma kavasid, et hiljem poleks kahetsemist. Nii! Rumalus on lahkuda teenistusest, kui see pole siiski nali.

Professor annab Saha kätte kantseleisse viimiseks mõned paberid. Saha loeb ühelt lehelt ja leiab andmeid luutiisikust põdeja kohta: „Kaal — nelikümmend kilo. Agoonias sai — morfiumi, kamprit, lobeliini. Pääle lobeliinisüstimise süda ei suutnud lüüa üle viiekümne. Suri rahulikult — 15. juulil s. a. kell 21.15."

Järgneb elukäigu kokkuvõte doktor Purde sule kaudu haige pihtimuste kohaselt:

„Sündisin kalevivabriku tööliste tütrena Narvas. Minu sündimisel ema oli neljakümne nelja aastane. Hiljemini asusid vanemad Kopli-Sitsi. Isa oli terve, ema köhis tihti ja vabriku arst arvas selle tulevat tolmust. Olen oma vanemate kolmeteistkümnes laps. Kasvasin Narva-Ülejõel tänavatolmus mängides. Kuuriided ilmusid kaheteistkümnendal eluaastal. Sellest ajast umbes tekkis iha... suudlemiseks, mis toimuski tänavatel mängivate, tihti väga kõhnukeste poisikestega. Esimest korda suguliselt... et see juhtus liiga noorelt, keeldun aega nimetamast — kellegi välismaalasega. Talvel külmetasin kergetes rõivastes. Esimese armastuse pettumus kauni mehega, kes jättis mind teadmata põhjusil järsku maha, valmistas mulle kirjeldamatut südamepiina. Esimestel kuudel pärast seda ma ei võtnud peaaegu mitte midagi söödavat. Õppisin koolis väga halvasti. Õppimistahte hävitas mingi kättemaksutung (eelmise pettumuse järel) — otsida meeleolulisi vahekordi vabrikupoistega. Oma kasvamisajal elasin rõskes korteris, kivimaja esimesel korral, kus kahes toakeses hingasid üheksa inimest. Kannatasin alatoitluse all...

„Üheksateistkümneaastaselt, olles Tallinnas äriteenijaks, kukkusin ühel päeval ülevalt pukilt, vigastasin puusa ja põrutasin selgroo. Vigastus paranes visalt. Pärast teist last ja neljandat aborti haigestusid kopsud ning puus hakkas tegema tõsist häda. Pärast esimest lõikust otsustasin jääda professor Puustali ravialuseks. Loodan oma paranemist!"

Tähendab, lugupeetud professori arvates oli lahkunu „riismeid" meie seltskonnast. Enesele teadmata ja oma surmaga õnnetu sai ühiskonna häätegijaks. Saha ilmest võib märgata nõustumist. Ta paneb paberid kerge liigutusega kantselei lauale, kust haarab need masinapreili, kes ei lugevat kunagi romaane.

Koridori tagasi jõudnud, Saha kohtub Karlaga. Viimane teeb tõsise näoliigutuse ja kutsub Sahat sõrmeviipel, millest peab oletama, et kojamehel on ütelda midagi tähtsat:

„Üt-ütle mulle, Saha, sa ka nagu harit-haritlase moodu mees — miks su-surevad Saluveres enamasti ikka vaesed? Toh-hoo kurat, ka-kas nende kehad on tehtud kõi-kõikse pudevamast lihast? Mes?"

Ja Karla ei tea ometi seda, mida tunneb ja mõistab Saha. Kuid viimasele tingib tema haridus — kuulda kahe kõrvaga ja rääkida ühe suuga.

— Eks sa siis mõista, Karla: üks, kes sööb kartulisuppi, ja teine, kes toitub munapudrust. Kas ei pea olema vahe?

„Häs-hästi kõneldud, ah-aa..."

Saha lahkub naeratades ja tõsineb varsti. Kehvale pistad katsepritsi naha alla ja — sellega on tarkusevastasel vaidlusel lõpp. Ebasünnis on võhikul vaielda arstiteaduse professoritega. Milline viimane vilets emake-isake tuleks poja-tütre pärast teadlasega kohtusse. Seltskond, kes hoi-

dub paremasse tiiba, on juba kardetavam. Sest raha on vihane nuuskima õrnu kohti... Ja haridusehammas oskab ka omasugust näksata.

Keegi puudutab Saha kätt. See on õde Asta, kes annab märku istumiseks. Õe vaates on midagi... Ta huuled värisevad, näivad niisketena, õhetavad.

— Said riielda? küsib Saha.

„Mine ikka — ei! Miks sa seda arvad?"

— Sinu huuled...

„Mis sa räägid... Kas ikka v... Kas tõesti?" ehmub õde ja tõstab käe nagu katteks suule: „Ma vist kastsin piiritusega suud..."

See ütlus reedab tema. Kui keegi Saluveres vinni pärast oma huuli ei kasta, mida lubab see siis oletada? Saha arvab komistavat tõelisele põhjusele — ta on suudelnud kedagi haiget härrat... Prr! Kui kallis on õde Asta Sahale ja ometi... millist alatust põevad kaunid inimesed!

— Mul oli täna jutuajamine professor Puustaliga, lausub Saha ja ta hääl väriseb. — Ma ikka lahkun Saluverest...

Käsi, mis tõstetud huulte katteks, tahaks nagu summutada instinktiivset ehmatushüüdu. Ja kui Saha tõuseb, et lahkuda istmelt, haarab õde Asta teda käsivarrest, otse krampliku jõuga, silmis niiskus, huultel värin.

„Ei, ei — mitte! Sa ei tea, see on võimatu. Ma ei või sinuta. Armastan sind väga!"

Õde laskub tagasi pingile ja katab näo pääkatte laida. Saha puudutus elustab teda. Esimene tõotab rääkida kõigest sellest, mis oli juhtunud ja mis oli ometi nii süütu. Õde jutustab usutavalt. Saha lepib nagu paratamatult oma ümbrusega. Saluverel on varjukülgedest hoolimata küllaltki veetlevust... kuigi... Uisapäi tormamine ei ole võitleja pärisosa.

VIII

Õde Asta ja sanitar Saha viibivad ühtaegu üldvalvekorral. Kell on üks. Valvekorra-põetaja käib vaikselt toast tuppa, kuhu teda vajatakse. Õde Asta ei söanda suikuda, kuigi Saha lubab teda tarviduse korral äratada.

„Naissalongi" uks avaneb. Ilus Tartu preili ilmub saali ja läheneb valvekorra-lauale. Ta paljaid jalgu katavad punased nahktuhvlid ja õlgu öömantli laiad, mustriks sõitvad purjekad.

— Õhtust, õde. Vabandage, kuid ma ei tea, mis mul on — ma ei saa magada. Palun, lubage mulle unepulbrit — hästi kanget! ütleb ta, istudes.

Neiu pihib oma pisimuresid. Õhtul voodis tulnud temale külla väga hirmutavad mõtted, mis peletanud une kui piitsaga. Suured surmakuulutused, mida Kalmu ametikaaslased ajalehtedes avaldavad, on Saluvere nime lihtsalt teotanud. Kui siin on „surmaasutis", siis ei taha neiu olla Saluveres. Milline seltskond veel hindaks teda tiisikusmärgiga. Temast on saanud otsekui pidalitõbine, kelle eest põgenetakse . . .

„Jah, noh — mis teha," kehitab õde õlgu.

— Teie märkus on asutisele väga kasulik. Edaspidi tuleks lahkunute omakseid hoiatada Saluvere nime tarvitamisel, ütleb Saha ja lisab lohutuseks: — Muide, terved inimesed seltskonnast ei ole kuigi palju huvitatud Saluverest. Olge ise oma kirjadega ettevaatlik, Saluvere ei anna kuhugi isikulisi andmeid.

„Kas tõesti ei anna? . . . Mina pole teistele kirjutand kui emale. Küll oleks tore, kui keegi teada ei saaks, et ma siin olen — mitte ükski hing! ohkab kaunis neiu ja sirutab painduva käe pulbrit vastu võtma.

Ta läheb, vaatab veel kord tänulikult Sahale ja on rõõmus hääst nõuandest. Nüüd usub ta, et saab isegi kor-

ralikult magada... Rahus. Vaevalt veereb viimane veerandtund ja neiu ilmub uuesti valvelaua juurde. Ta ei saa nüüd ühe teise mure pärast magada. Kas ei saaks nii, et teda ei sunnitaks einestama pisilastega haigete söögisaalis. Keegi tuttav noormees, kel pisilased puuduvad, ei taha sellepärast enam juteldagi temaga. Piinlik on!

Saha näib olevat löödud. Vaata aga, milline mure, millest enam üle ei saa. On preili jõukas? Jah! Mis siis viga, raha paneb rattad käima. Kui ta on nõus maksma pisut „jootraha" sellele mammonamaiale poisipääga põetajale, tuuakse toit tuppa ja mäng võib ilutseda.

Tütarlaps näib olevat paremini lohutatud kui enne. Ta ruttab otse kilgates minema. Noh, nüüd, nüüd tuleb uni süle ja seljaga!

Õde naeratab sanitarile. Nad loodavad, et neid ei tülita enam see purjepaatidega öömantel. Seda küll, kuid teised ei mõtle nii.

Kell... Härra Võhtma toa number valgustatakse. Saha ruttab.

— Palun, kohendage... köh... mu istme all kummipatja! käsutab härra Võhtma tigedalt ja lisab nagu vabanduseks:

— Viimaste päevade sündmused... köh... kui nad on üldse mingid sündmused... köh... on minusse tugevasti mõjund. Ihu on nõrk... köh... ei saa laua juures istuda... ei kirjagi kirjutada.

Tema ülespingutatud enesetunne näib olevat otsas. See avaldub punetavaist silmist, ihu värisemisest, higiseist kätest.

„Soo, nii, sedaviisi — kas on nüüd parem, härra Võhtma?"

— Köh... hm! kinnitab mattund hääl ja lisab tumedalt kui raadiokapist: — näib, kes meist on järgmine?!

„Muidugi preili Puur," naljatab Saha.

Härra Võhtma naeratab üleolevalt, nagu naerdakse neid, kes osutuvad mõistuselt tublisti puudulikeks.

— Istuge!

„Ei, tänan, mind ootab töö," teatab Saha lahkelt.

Olgu härra Võhtma või paberist, kuid voodisse üle kolme päeva ta ei jää. Keegi ei saa sundida! Seda fakiirikunsti ta enesele enam ei luba, sest lamamine on otsekui mürk liikmete nõrgestamiseks.

— Millega saan teid veel aidata, härra Võhtma? Tahaksin minna... kaks ööd pole ma magand.

„Seda ma... köh... näen. Olete näost tapetum... köh... kui mina," ütleb haige närvliku pahameelega.

— Olete ärritatud...

„Köh... see on teile küll uudiseks, jah? Tola või kes teie olete!"

— On see kõik, härra Võhtma? küsib Saha rahulikult.

„Laiskadele küll... köh! Noh, nüüd saite minule pahaseks? Arvasin... köh... et teil on tugevamad närvid... köh... kui minul, Eksisin!"

Endises Kulli voodis härra Kalm pöörab teist külge. Ta haigutab väljakutsuva häälega, mis tahaks ütelda: „Mis te laote õhku sülda!" End vabandamata härra Võhtma juhib jutu teisale:

„Ma ise ei mäleta... köh... küll selgesti, kuid ma vist palusin teid, et muretseksite mulle... köh.. piibli lugemiseks? Teile muidugi kui... köh... kes teab, mis meelsusega härral... köh... see soov tundus vahest võõristavana?!"

— Tõesti, kuulen esimest korda seda soovi, ütleb Saha mahedalt, kui räägiks isandate isandaga. — Muu kirjandus on nüüdsel ajal asendand küll selle tähtsa raamatu, aga... Raske saada, kuid ma teen homme kõik, mida võin!

„Kui see teil... köh... pääst jällegi ära ei aura?"

— Oh ei!

Haige kohendub paremasse asendisse. Ohkab inimesena, kes näeb end piiratuna aina valetajaist. Tema arvates pole sanitarid ja põetajad kaugemal riigi armuleivasööjaist. Palud midagi — ikka leitakse oma laiskuse kaitseks tuhat ettekäänet sinu soovi hülgamiseks. Läheb keegi vanni — põletagu end või surnuks — ei see ole nende asi!

— Mida võin teie hääks veel teha, härra Võhtma?

„Põrgu sõitke — minu hääks! Vaadake, kas ... köh ... sääl kõik korras on, kuhu teie mind niikuinii saadate ... köh ..."

— Ma toon teile rahustuspulbri? ...

„Toppige endale ... köh ... ja minge. Minge juba! Niikuinii tukute ..."

Ja Saha läheb. Ta tunneb äärmist väsimust.

— — —

Saha on enese teada vaevalt uinund, kui teda äratatakse. Keegi hüüab ta nime kurjalt, nagu inimest, kes magab kella üheksani ega täida oma kohustusi. Professor!

Sellest sõnast jätkub, et kiirustada vaevalt rõivastund Sahat pesematult laboratooriumi. Selgub, professor soovib Rummu laipa lahata ja sanitar Saha on kohustatud teda selle juures abistama. Erakordselt austav käsk.

— Härra professor, meie korraldasime eile hommikul surnu ja asetasime kabelisse ... küünalde vahele, kogeleb Saha uniselt.

Professor teeb kannatamatu liigutuse. Ei mingit vasturääkimist, ka siis mitte, kui surnu oleks saadetud taevasse! Saha läheb tagasi vaatamata. Kus on ometi teine sanitar? Alati ikka Saha, Saha.

Keegi minestas. Pritsituppa vajatakse sanitari. Doktor Purdelt käsk saadud, asuvad põetajad otsima teist

sanitari. Harilikult ta ilmub ikka hiljem, kui töö juba tehtud. Teeb nukra näo. Vabanduseks leidub tal alati midagi olulist. Ta tulnud sellelt ja sellelt töölt — kaelasooned veel praegugi valusad...

Enne antud ülesandele asumist Saha külastab viieks minutiks härra Võhtmat. Rahuldab proua Kaste soovi kinnitatud kirja asjus ja ruttab tagasi laboratooriumi, et võtta kaasa tahk skalpellide teritamiseks.

Teist sanitari pole tulnud. Saha leiab professori kummardumas katsekolvi kohal, kust helgib sidrunkollane mahl lambivalgusel. Ta kuuleb teadlast rääkimas enesega: „Kuidas oli see võimalik — mürgine? Kuidas... need ühendid. Hm?" ümiseb professor katkendlikult. Näinud Sahat, ta küsib: „Ütlesin ma midagi?"

— Ei, härra professor!

„On kambris valmis?"

— Jah, kohe, härra professor!

Salapäraselt kostavad sammud surnukambris. Kambrinaine korraldab lahkamislauda, ise sääljuures tige kui podisev siil: „Seda pole veel kunagi juhtund, et kirikust... tuuakse ära... Oi Issanda halastust!"

Sääl aga lamavad nemad valgete linade varjus, salapärased, ootavad.

Ruum, mis neile varju annab, on väliselt väike ning madal, seesmiselt aga küllaldaselt avar. Vasksangsed valged uksed ühendavad hoone kolme osa tervikuks. Välisuksest arvates esimene ruum on määratud neile pesemiskohaks. Selles „viimse hotelli" teises kambris võivad nad lasta endid lahata ja järgmises toas muidugi rõivastada, vastavalt nende jõukusele. Siin selles hoones ei pea puuduma midagi, mis abistaks ihu, keda jättis hing...

Vastavalt arstide otsusele tohib aukülalisena rõivastatud ihu rännata kabelkirikusse, kus üteldakse südamlikke

järelehüüdeid tema majesteet Hingele. Vähe räägitakse sel puhul ihust, lahutatult hinge sugemeist...

Enamasti võtavad omaksed tiisikusest murtu välja sanatooriumi kabelist ja viivad ta koju. Nad võtavad tema kui murdund oksa ja kristlaste helluses pistavad kalmistu mulda.

See on nende pruuk. Kuid Saluveres tuntakse ka teisi matmiskombeid. Surnutehoone taga hoovi sõitmiseks tukub nikkelkäru rööbastel. Mehhanism on alati valmis sõidutama teatavaid puusärke põletusahju suudmeni. Pidulikus saalikeses lastakse sark elekterseadise abil saatjate silmade all alla hauda... Samuti annab elekter muusikat, milleks on valida kolm nuppu: „Võtkem nüüd Issandat...", „Ligemal', Jumal, sull'..." ja „Sõbrad, kes me lahkume..."

Sark kaob. Automaatselt süttivad elektrimähised. Ei ole konti, ei musklit, mis ei põleks vaikselt ning ruttu, tuhastades tehnika looja enda mõne minutiga. Siin kustub ühes ihuga hinge viimne mälestus maisist esemeist. Tuli on teind kõik puhtaks, uueks, ilusaks.

Saha avab ukse, mis lubab tal astuda kabelisse. Sääl nad lamavad, täiesti mõistetavad oma rahus.

— Sinu tahtmine on sündind...

Siin seisavad kolm templivaret minevikust, kuna üks neist veeti veel hetkeks tagasi oleviku kurjusse. Jõuline elektrilamp, mis ripub Kristuse pildi kohal, valgustab heledalt selle pühaliku näo kujutust ja neid kolme sääl all... Üks habras naine, teine jändrik mees, kolmas alles laps.

— Ja anna meile andeks meie võlad...

Naine, siin on sinu õnn, rahu, mälestused. Kas oled unustand selle välismaalase ja oma nooruse, mis sind sidus temaga? Kui palju rääkisid ilusast unenäost, mida

elasid läbi lõikuslaual. Kui ilus oli sulle see vähenegi, mida sul rohkem polnud!

Väike poiss sääl suure mehe kõrval, ära pahandu, et onu Saha viis sinu metallrahad ühes rõivastega pööningule. Sa andestad, sest sa ei vaja enam viielisi ega kahekümnelisi. Samuti ei vaja sa enam midagi, ei sedagi teadmist, mis olid saanud lindudest karjas käies.

„Mis kur- kurjavaimu tegu see siis on?" kostab vaikusest järsk küsimus. Karla pahandab: „Juba õpetaja õnnistus ära ja... No kurat, kas see on kel-kellegi tegu!"

Ka Karla abikaasa, kes seisab aralt mehe selja taga, avaldab põlastust. Mis selle professori arus on? Ei, niisugust teotamist pole nende elupäevil veel olnud!

— Ega minagi tea.

Karla abikaasa pahandab õieti kurjalt:

„Sa ei tea? Pead ennast haritlaseks, eks võinud siis ometi rääkida — see ei lähe ometi! No mis nad tast siis lahuvad, kas sõi mõne nõela sisse või?"

Saha kehitab õlgu.

„Ega see Puustal inimene küll ole. Seda ütlevad mõnedki. Tehku mistahes — aga pühakirja ärgu ilmaaegu... Sa halastus, et inimesed teda ka ei keela!" ründab naine uuesti.

— Mis nad tast-tast siis nõsivad? toriseb Karla omaette.

„Õhku panevad!" hüüab teine sanitar, kes hiilib ukse vahelt sisse. Teda vajati kusagile mujale, nüüd on ta siin.

— Ah, mine oma jut-jutuga, kes surnule enam õhku... arvab Karla umbusklikult.

„Proovitakse vasikakopsuga... Ehk hakkab liikuma. Näe, metallinimene liigub... Aga kes siis täna lahkab?"

— Mina vist... ütleb Saha.

Tema vist! See pahandab teist sanitari. Alati on

teinud seda velsker, tihti doktor Sui. Või mõtleb Saha kah tohtriks saada? Tudi-ludi! Noh, muidugi, kes juba õdedega kurameerib, eks see pea tohter olema, jah. Tohter nagu... ah-aa...

Saha tahab sõnatult ja lõplikult eemalduda, kuid Karla peatab teda pesemisruumis, kus seisab ta naine, ikka veel täis püha viha. Kojamees leiab võimaluse sosistada:

„Noorhärra, sõber — ära sa pii-piiritust... Vahest pär-päris rumal vaadata — kõik kohad aina ujuvad pii-piiritusest."

— Tss! hoiatab Karla abikaasa ja lisab näävunult: — Vana-mõhk tuleb... Päris sarviku nägu teisel pääs! Minu vanamees on küll joodik, aga ta ei joo oma raha... Aga need haritud mehed on teistmoodi vastikud. Olgugi et endale justkui vähe sugulane, aga pagan, pagan...

Professor vaatab kurjalt ringi:

„Kas tõite kirikust ära ja viisite lahkamiskambrisse?"

— Mul käed värisesid, kui kambrinaisega seda tegime! Aga kui on käsk, ega siis meie pääle needus lange, ütleb kojamehe abikaasa ähvardavalt. Ta silmad valguvad vett täis; lahkub ruttu, sibavalt, isekalt.

„Ja mida teie siin logelete?" küsib härra professor meestelt. Karla ja teine sanitar sammuvad sõnakuulelikult välja.

Professor võtab kitlitaskust eboniitpiibu, süütab ja ütleb rahulikult Sahale:

„Kes on näind koduloomade nülgimist, sel on täielik ettekujutus lahkamisest. Hm! Jaa!"

Õudselt kõlavad sammud tsementpõrandal, läbi valgete ustega käigust, lahkamislauani, kuhu nad siirduvad. Rumm lamab selili, ihul kangestuslaigud. Laiba kõrval

laual lebavad teravad skalpellid, saed, peitlid. Kaks paari kindaid nagu ootaksid huviga teotsemise algust.

Kinnastutakse. Professor viipab sõrmega ja teatab:

„Kurgu alt kuni sugutini! Siseelundite pärast ettevaatust. Olete kuulnud neist reegleist... eriti sigade juures..."

Saha teeb esimese lõike ja professor peab teda kiitma. Noormehe kätes on kindlust! Tugev lõikraud naksatab nagu mõnuga iga ribi läbides. Inimese kops kaevatakse nähtavale. Köhimisest ja palavikust vaevatud sinakaspunane elund väriseb, nagu kardaks ennast näidata. Kurja juur!

Saha ulatab Rummu kopsu professorile, kes lõikab selle lahti, otsides hoolega läbi iga õhukanali ja veresoonekese. Märkab kopsu alveooles neid kohutavaid muutusi, mis „kollane prits" on tekitand! Ta ulatab rögasema kopsuosa Sahale vaatamiseks:

„See on see, millega meie maadleme ja mille vastu meie ei saa."

— Jah, härra professor!

„Haiseb, haiseb!" kurjustab professor Puustal ja viskab kopsu latsatades lauale. „Sõnnik!"

Saha kohkub ootamatusest. Kuid professori võimas nägu õhetab ning sooned laubal punduvad. Märkab muidugi kopsu juures midagi erilist ja see teeb teadlase närvilikuks. Veri! Veri ei ole hüübind? Ka abiline märkab seda... Iga punane tilgake näib ähvardajana vahtivat lahkajaile.

Professor võtab verd katsekolvisse, uurib seda kaua ja sõnab üsna põhjamaise rahuga: „Veri on normaalne..."

— Siiski... härra professor... minu arvates... veri ei ole... normaalselt hüübind! julgeb tähendada Saha.

„Mis? Kuidas? Kuidas nii?" pärib professor väga

erutatult. Kuid võitnud tasakaalu, ta lisab lahkelt: „Arvate, eh... Jaa, jaa — väike kõrvalekaldumine, mis näib... Ma arvan... see tuleb, ee, on tingitud kõrge palaviku mõjust," ütleb ta.

Saha vaikib. Ta teab väga hästi palaviku ja vere vahekordi. On „sellel siin", mis tal on — palavikust see pole! Kuid veri on ometi ebanormaalne.

Professor vaatab Sahat üle prillide teravalt:

„Kuidas tunnete teie neid asju? Ma olen arvamisel, olete targem kui mina."

— Olen sellel teemal vähekese lugend, vastab Saha, pilku varjates.

„Hm? Hm!"

Professor käsib laiali venitada Rummu tühjendatud rinnakorvi. Siis nad vaatavad väga tähelepanelikult selle voodrit.

„Kelme... Just nagu rebenend? Rebenend! See pole ime raske mehe kukkumisel. Ma leian — see ongi põhjus," mõtleb professor sõnades.

Saha protesteerib mõttes. Kelme ei rebene naljalt väikesel kukkumisel; päälegi Rumm ei saanud õhkravi, ei kukkund kusagilt katuselt. Näib, kui oleks kopsukelmed pudedaiks põletatud? Kuid seda ei peaks avaldama Saha. Kas tahetakse minna vaidlema professoritega? Siis on koolijütsid varsti teadlaste osades ja ümberpöördult.

Ükskõik millise elundi Saha annab, professor ütleb vaid ühe sõna: „Normaalne!" Kuid mis ta selle all mõtleb, see jääb varjatuks ja varjatud mõtet ei saa uskuda.

„Lubage süda!"

Inimesel see elund tuletab meelde punast ja rasket lihaspalli. Rummu süda, tema elundite pääminister, kas pole see oma kolmekümne seitsme eluaasta jooksul väsimatult valitsend? Suur töömees elavate organite kabine-

tist langes riigi langemisega, unustades oma usinuses hädaohu, mis tema valitsust võis tabada väljastpoolt piire.

„Penise kõrvalosad!"

— Kas need ka, härra professor?

„Teises järjekorras huvitavad mind just need," rõhutab professor ja lisab selgitavalt: „Kunagi tegin ma huvitava katse vastavate näärmetega. Ma usun, teil on raske mõista. Laboratooriumis ma selgitan teile tulemusi..."

Siis vajuvad ta huuled jälle tihedalt teineteise vastu. Tarvitab riistu, vaatleb väikest elundit... Siis viskab munandi hooletult laiba jalgadele, kirjutab mõned märkmed, ning mõeldes ta pää langeb sügavalt paberi kohale.

Ta vaatab järjekorras veel läbi soolikad, põrna, maksa. Vastikuim neist on magu. See „sotsiaalne" organ, mille pärast õpitakse kokakunsti, peetakse majanduslikku võitlust, antakse pärandusseadusi, ei peaks olema väärt kiskjate lojuste kihvu.

„Aju!" nõuab professor Puustal. „Palun ajud!"

Skalpell koorib päänahka. See pööratakse kukla tagant rulli silmile ja saag algab pääluu poolitamist. Tõsi, see toiming on ilule löök näkku. Ka iga arst ei... harilikult nad vaatavad suitsetades kõrvale.

Pääaju on Rummul vähe arenend, nagu tema mõistustki ei imetletud. Seda aju uuriv professor poetab nagu meelega valget mõistusekudet põrandale. Isegi andekate ajusid, kui need tema kätte juhtusid, ei pidand ta miskiks.

„Äkiline," tähendab teadlane Rummu kohta. „Evis mõrvari kalduvusi. Jumala tarkus, millesse ta uskus, kutsus teda õigel ajal... Pange aju tagasi, sanitar, meile on see igatahes püha!" sõnab ta tõsiselt.

Professor Puustal jääb Sahale sel hetkel mõistmatuks. Kuidas meile — kellele, mil viisil? Ah nii — ta loodab ajude läbi saada geeniuseks! Räägib seda tähendamissõnadega...

Saha puudutab kinnastatud sõrmega väikest õunakreemitaolist tükikest. Seegi ajuosake inimeses mõtles kord... Õieti ei või teada, mis ülesanne temal täita oli. Oli see tunnetajaks, enesekaitsejaks, juhiks?... Ja nüüd — sa tark üdi — oled kaotand igasuguse väärtuse!

„Lõpetan! Õmmelda."

Professor heidab lauale kogunend elundid avatud kerre, nagu karnipoiss viskab liha vankrisse. Magu satub kopsu kohale ja kops sunnitakse lamama mao asemel. Elutuse mõistes on see ju ükskõik!

Jala kogemata puudutusel ümberkukkuv ämber nagu tahaks hüüda oma plekkhäälega: „Arstiteadus, mis teed sa puutumatu inimesega, kes on seatud looduse valitsejaks? Kas pole riigi seadus teda kaitsend kolmkümmend seitse aastat ja kas pole teda mitmel korral pühitsetud?"

Professor Puustal võtab isiklikult nõela ja asub õmblema, nagu tahaks teha pahandust hääks. Õrna sahinaga jookseb niit nõela järele. Iga piste toob koomale anatoomilise mantli hõlmad. Nii parandatakse veel kord tempel, mis loodud kolmekümne seitsme aasta ja üheksa kuuga.

Uudishimust aetuna doktor Purre tuleb saama teateid lahkamise tagajärgedest. Näinud õmblust, ka tema peab kiitma meistri tööd.

— Väga huvitav... sõnab doktor, — teie arvate surma põhjuseks kukkumist kopsukelme rebenemisega. See näib olevat tõenäoline!

Professor, peitnud verega katsekolvi portfelli, sõnab nagu julgemalt:

„Ma ei arva — ma leidsin seda!" Ja tähendades laibale ta sõnab: „Ära viia! Veel kord õnnistamiseks..."

Siis peseb professor kaua käsi ega tõsta pääd. Ei vaata doktor Purdele näkku, vaatab ainult oma randmeid, mida kuivatab kauem, kui ta neid pesi.

Saha asub ülesande täitmisele. Doktor Purre ootab tema lahkumist.

— Härra professor, pole saladus, algab ta, — kui teil seerumitega ebaõnnestub, mida ma ei usu... kas suudaksite vahest kultiveerida pisilastõu, pisilastõu, mis elatuks tbc. mürgist ja seejuures neutraliseeriks batsilli?

Professor Puustal kõhatab:

„Armas kolleeg, juba mõnda aega tegelen selle küsimusega Kochi aparaadil... Aga *video mediora probaque deteriora sequor!*"

— Muidugi, nimetatud soov on otse üle jõu käiv püüd. Kuid teil on hää käsi — kindlasti jõuate kuhugi! Tõsi, palju vaeva näete küll, näete! härra professor.

„Mind rõõmustab, et leidub arusaajaid. Kuid on kahju — et mul pole neid, kes mind aitaksid... Ja nii tunnen end tihti pettununa ja mahajäetuna," ütleb professor nagu kahetsedes.

— Ma mõistan, mõistan — teie mõtlete mind... Võib-olla pean end uurijaks ümber kasvatama?

Doktor Purre ei looda endast palju. Usub ometi oma juhataja õnnelikku võitu tiisikuse üle. Tavaliselt hoidutakse võitlejaist eemale nende võitluspäevil. Selle eest tasutakse võidu puhul mitmekordselt.

„Võidu puhul? Iga kord ka mitte," leiab professor. „Olen pannud tähele tervenenuid — nad ei tänaks, kui see poleks üldiseks kombeks." Professor on iseenda sõnadest puudutatud. Suitsetab vaikides; viimaks lausub ta alandlikult:

„Kustume meiegi kasutuina nagu sajad eelkäijad, kes võitlesid arstiteaduse alal..."

— Ja ometi nad panid luesile väärika tõkke, täiendab doktor rõõmsalt.

„See pandi ülihästi!" elavneb professor Puustal. „Ka tiisikusele pannakse kord põõn! Uurin pikemat aega

näärmete kaudu kehajõu mõjustamise probleemi, kui nii ütelda. Härra doktor, ah — vara sellest lähemalt rääkida."

— Väga huvitav kuuldus. See oleks?... sõnab doktor Purre, paberossi tuhka raputades. Ta ei unusta, et räägib oma ülemusega, keda ei kõlba usutleda, ja ütleb: — See küsimus on kahtlemata väga huvitav . . . Muidugi, huvitav ainult sellele, kes antud huvialast midagi viitsiks õppida.

„Nii või naa — homme hommikul suitsutunnil meie puudutame seda küsimust kui arstid. Vestlemine teritab vaimu!" lõpetab juhataja kitlit nööpides.

Nad jõuavad „allilma" uksest pargi kõrvalisele teerajale, mis suundub lossi õue.

IX

Viimase aja sündmusist karistatud Saluvere palvetab alandlikult kohalikus kirikus. Jutlustab doktor Sui. Ta valge kittel on asendatud talaariga. Halb kõnemees oli ta algul, rõhutas valesti, hingas palju, kokutas. Pikkade harjutustega ta võitis need vead. Vabalt ja kõlavalt kostavad nüüd noore õpetajakandidaadi sõnad altari eest:

— Jehoova ütleb nõnda: Ühed tulevad minu juurde südamete õeluses, teised südamete hääduses. Kes kurjuses ja laiskuses tulevad mu kotta — nende tulekust ep ole kasu. Aga ma ütlen teile: inimene ühes oma hingega on pandud käima õiguse ja kurjuse, inetuse ning ilu vaheteele. Ja nii võin ma proovida, keda teist on sünnis vastu võtta igavesse elusse, minu surematute hulka. Nii ütleb meie Jumal. Aamen!

Doktor Sui palvetab siiralt, usu ja veendumusega. See pole võlts! Ja teda kuulatakse tähelepanelikult. Loomupärase troostija võimast jõudu hoovab temast.

Sääl on proua Kaste, kes palvetab hardasti. Võib juba arvata — ta ei räägi sel hetkel ainult enesest oma Jumalaga. Tema kõrval istub proua Ämmat, kes tunnistab end süüdlaseks mõtetes taganemises oma halvast mehest. Jehoova, tema Jumal näeb ja teab, kuidas võitleb naine enesega armastuse summutamiseks, mida tunneb härra Passi vastu. Üks on taganemas ja ta ise on lähenemas teisele. Võib-olla niisugusena sa oledki loonud naise, armas Isa taevas?

„Anna võitlejale andeks tema patud," mõtleb õde Iida. Vanemõe kõrval istuvad õed Asta ja Johanna, käed vaikselt koos: „Õpeta meid lootma, meie Jumal!"

Rõdult võib näha preilisid Hildenit ja Liisi. Nii üleval kui all nähtub palju haigeid — mitmekordseid haigeid. Viimaste nädalate sündmused on õpetand neile alandlikku meelt. Küll nad juba taipavad, miks tulevad kiriku hämarate võlvide alla ja millised südamekohustused on neil Jeesuse Kristuse, oma Jumala vastu.

— Meie Isa... palvetab preili Hilden, — hoia ja kaitse mind! Õnnista ka Meetat, kes on nüüd terve ja mehel. Kaitse ka Liisi ja tema Hardot ning kinnita Võhtmat, keda tema naine petvat, mis siiski pole õige. Anna mulle, kes ma sind südamest palun, tervist, tervist! Lase mind saada tuttavaks armsa poisiga, kes peab, sinu tahtmisel, saama minu meheks ning keda ma veel ei tunne. Ja ära pahanda minuga selle pärast, keda ma mitte armastada ei või . . . Kuula mu palvet!

Kõlab vahelaul, vägev, kandev. Need, kes istuvad Saha lähedal, kuulavad imestusega tema ilusat baritoni. Laulu lõpul, kui õpetaja ilmub jutluseks kantslisse, avaldab õde Iida oma Jumalale viimased soovid ja lahkub. Töö ootab. Jutlustab doktor Sui — noh, doktor Sui...

Doktor Sui õpetajana meeldib noortele. Niivõrd kui ta püha altari ees on kiindund piibli õpetusisse, räägib

ta kantslis kokkuhoidlikult Jumala poja nimega seotud mõtteist. Ta ütleb muu seas:

„Meie rahva kuulus minevik on andnud palju õpetlikke väärtusi, on kandnud suuri lootusi elavate tegudeni, on võimaldand luua suure eepose. Kalevipoeg, olles kõrk oma ürgses jõus, tapab kuulsa Soome sepa poja ülekohtuselt. Ja et ta seda tegi, selle eest karistab teda üks saladuslik jõud, mida meie nimetame saatuseks, kuid on siiski Jumalast. Moodse ajastu õpetusist kuuleme meie, et inimene on kõrgeim olend maa pääl. Tema õilsad püüded ei anna aga temale õigusi panna kätt teise külge... Maailma looja on pannud iga võitleja käima headuse ja kurjuse vaherajale. Kes on teenind Tema armu, seda õnnistatakse. Ja nii leidub meie seas palju neid, keda Tema on pidand karistama haiguste, halva mõistuse ja pettumustega. Seda seadust ei saa muuta ka kõige parema teadusega. Ainult ise peab olema tugev, et mitte langeda tõugatute hulka. Ja nii näeme, et Kalevipojale tasutakse kätte tema mõttetu tapmine. Ta oma mõõk lõikab ta jalad..."

Saha mõistab jutlustaja tagamõtet. Saha ei poolda säärast mõistukõnet, kuigi kõnelejal näib olevat edu kuulajaskonnas. Mis võib üks doktor Sui teha oma õpetusega kasu või kahju professor Puustalile?! Hiljem Saha tõuseb istmelt, et lahkuda kirikust. Ta kuuleb minnes altarilt sõnu:

„Õnnista lahkunute hingi sinu juurde tulemast... Anna tervist raskeile haigeile tõvevoodis... Kaitse vilets aid, vaeseid ja lesknaisi... Toeta edasipüüdjaid noori, kes otsivad tõde ja ilu..."

Viimast lauset kuuldes Saha seisatab. Eks temagi ole üks neist... tõe- ja iluotsijaist. Ta seisab ikka veel ja silmist tundub... nagu võiks ta kaotada mehist meelt...

— — —

Jõudnud laboratooriumi, kuuleb Saha professor Puustalit üksi rääkimas. Tugevate sõrmede vahel olevast väikesest katseklaasist tõuseb keetmisel mingit vänget auru. Professor on üks neist, kes ei alandu ühegi jumala ees.

Ta nagu kardaks end kompromiteerida erareaalset austades, tema, kes peab end kõigest kõrgemaks.

Saha avab ukse, mis viib laboratooriumi talli, kus nosivad oma einet kodujänesed, merisead, valged rotid. Ta puhastab nende kuudid ja varustab loomakesi päevase toidunormiga.

„Kes? Kes sääl kolistab nagu kodukäija?" küsib professor, oma mõteteunest ärgates.

— Mina, härra professor.

„Või tema isiklikult . . . Kus teie siis suvitasite kogu aja, kuna mina, vaenekene, ootan asjatult abilist? Kas sa kuuled, või kirikus! Vanade eitedega?"

— Olen usklik, härra professor.

„Kellesse teie usute? Noormees, kui teie usute inimese vereringvoolu tõelisusse, millest ütlete olevat lugend ja mis annab elu, miks ei usu teie siis kasemahlasse, mis teenib samuti elu, puu elu ja hinge, mis?"

Närvihaige, kurivaim! mõtleb Saha. On enese segaseks mõtelnud!

— Mina ei saa alati professorite mõtteist aru . . .

Teadlane naeratab. Noh, muidugi, ei võigi saada. Professoreid ja sanitare lahutab ikka teatav vahemaa. Professor Puustal ei imestu neist, kes jäävad tema küsimusile tihti võlgu. Nii jäävad nad võlglasiks igal pool ja et leida toetuspunkti, paluvad mingisugust kahtlast kuju. Aga need „sanitarid", kui nad ise midagi ei taju, võiksid pigem arvestada enestest „targemaid".

— Mida käsite teha, härra professor? küsib Saha, juhataja jutust möödudes.

„Tahtsin, et pesete katseklaase... kuid tulete alles nüüd!"

— Vabandage, täna on siiski pühapäev!

„Laiskusepäev on täna, noorhärra! Kirikus on hää, hooletu istuda, preilisid vaadata. Kuid ainult mina pean tegema tööd! Äh! Seni kui teie sääl hingetemplis „palvetate", pean mina siin lihakarnis leiutama... Kui teataks, kuidas mina siin oma närve pingutan, mõistetaks mindki vahest paremini..."

See puhtsüdamlik pihtimus ärritab rääkijat ennastki. Ta tõuseb tugitoolist, sammub mõne korra üle põranda ja jääb Saha ette peatuma.

„Ma palun, mis see doktor Sui minust täna kirikus jobutas? Rääkige julgelt, kuidas see kõlas?" nõuab professor karedalt.

— Doktor Sui jutlustas väga ilusasti! Põimis jutlusesse isegi Kalevipoja loo Soome sepaga...

„Mulle räägiti kõik! Kui see vastab tõele, siis see jobu enam minu arst ei ole! Niipalju olen ma ikkagi väärt, et iga poisike minu nime mõistukõnede varjus ei arva," sõnab teadlane karedalt.

— Härra professor, kui keegi on teile sellest rääkind, siis ta on jutlustajat võõriti mõistnud.

Professor jätkab sammumist, ta näib kahtlevat:

„Tähendab, eksitus..."

— Täieline eksitus! kinnitab Saha ja tunneb palavat juga seljal. — Inimesed ei mõista sageli teistest muud mõtelda kui halba.

Saha toimetab rahutult reaktiivide kapi ees. Professor istub uuesti katseklaaside juurde, süüdates kärsitult paberossi. Sooned ta punetaval laubal vähenevad. Toon pehmeneb:

„See võib tõeti vihastada, kui sa tänuks saad mõnitusi. Jah, inimesed on kord niisugused. Mulle tundub,

minu tütar sarnaneb õde Iidaga, kes igas olukorras jääb teatavasse tasakaalu. Jah, nojah — lubage mulle eetripudel säält . . ."

Pikkamisi süveneb uurija jälle töösse. Ta märgib paberile ladinakeelseid sõnu, nende järel märke ja murdarve. Kannatamatu ootusega asetab professor haige röga vaateklaasile ja tõstab selle objektiivi alla. Piklikud kehakesed nagu laialivisatud miniatuursed tuletikud, — paistab talle tüütuseni tuttav pilt.

Need on kopsu batsillid, kellede eluavalduste tundmaõppimiseks teadlane on kulutand palju aega. Ta langetab neile tilga füsioloogilist mahla ja soojendab olendeid tarvilikul määral.

„Siginevad, siginevad!" hüüab uurija.

— Vabandust, kes? küsib Saha, olles arvamisel, et teda kõnetatakse.

„Mikroskoobist sigineb teine mikroskoop... Teie hajameelsus paljuneb! Kui mina mõtlen, siis olge teie vait!"

Saha vaikib. Professori nõudel ta tõstab kuudist kõrvupidi hõbehalli kodujänese. Paremas käes habemenuga, asub Saha puhastama tiisikusse poogitud loomakese rinda. Võib-olla nähes nuga jänes rabeleb kui plikake, kes kardab vurrulist suud.

Professor võtab pipetiga katsekolvist vedelikku, tilgutab seda batsillidele ja korraga ümiseb:

„Surevad, surevad! Ma arvasin kohe — ahaa!"

Teadlane täidab ruttu süstla. Võtab jänese sülle, kuid ei jõua teda hoida. Jänes kasutab juhust, teeb enese päästmiseks mõned tugevad tõuked tagujalgadega ja hüppab põrandale. Saha lähenedes loomake laskub kõhuli, lubades seega end hõlpsasti püüda.

„Teie kirikuskäimine nähtavasti on aidand... Jäneski nagu mõistaks seda," ühmab professor.

— Doktor Sui ütleb: ise peab uskuma, mitte et ühed teiste eest...

„Oleks veel mõni teine ütleja ... aga et doktor Sui ..." Nende sõnadega professor võtab loomakese, kes hakkab uuesti kratsima tagujalgadega.

Hingeldava jänese pügatud naha all tuksuvad pindsoonekesed südame kui taskukella löökidest. Professor juhib süstimisnõela looma naha alla. Põial tõukab ja pritsist kaob tundmatu vedelik... On see hää või halb, nii näivad küsivat isegi katseklaasid väriseva klirinaga alusel, mida professor puudutab küünarnukiga ärevuses.

„Näib nüüd?... Laske jänes kuuri lahti," sõnab teadlane nagu tavaliselt ja süütab piibu. Suitsetab rahutult. Istub ja ootab. Jälgib ise lakkamatult loomakese tegevust.

Jänes hüppab kuuris rahutult siia-sinna. Seisatab. Viskab tagujalgu uuesti õhku, põrutab nendega nagu ähvardades vastu laudpõrandat. Lodutab umbusklikult kõrvu. Siis laskub kõhuli pooliku peedi kõrvale, kuid ei rahune.

Saha lükkab uurijale pehme leentooli istumiseks kuurile lähemale, kus hõlpsam jälgida looma pisimatki liigutust.

Üheksandat korda viie minuti vältel kargab katseloom lamamiskohalt, nagu läheks ta kõhualune väljakannatamatult tuliseks pärast mõnesekundilist lössutamist.

„Mõjub!" tähendab professor Puustal lühidalt ega lase jänest hetkekski silmist: „Mõjub, mõjub." Silitusile jääb loom ükskõikseks. Hingeldab.

Samal ajal segab vaikust lahtitõugatud laboratooriumiuks. Õde Asta teatab: härra Võhtma vajavat tungivalt sanitar Sahat. Professor pahaneb eksitamisest:

„Mis häda tal on, laske ootab! Siin on tähtsamatki teha, kui sääl... Hm! Mõjub... näis?"

Õde Asta vaatab paljutähendavalt Sahale ja naeratab

salaja vallatult. Siis lahkub. Laboratoorium jääb endiselt vaikseks.

Loomake muutub väga rahutuks. Ta ninasõõrmed laienevad masinlikuks hingamiseks. Hüppab juba tihti pääga vastu kuuriseina, mis näitab võitlust valudega. Viskleb rahutult, pillub käppi, langeb korra isegi külili. Ajuti jänese keha väriseb, nagu oleks kuuripõrandasse juhitud elektrivool.

Professori näkku tõuseb kannatamatuseilme. On siis tema seerum tõesti nii mürgine?

— Halvatus ja krambid tekivad teatavasti ikka mürgistusest, lausub Sahagi nagu kogemata sügava pettumuse kinnituseks.

Loom sureb kergelt ja valuta.

„Hm? Äh!"

Professor Puustal haarab järsku lõpnud loomakese jalgadest. Tõmbab piitsnõrga jänesekeha kuurist välja ja hetkeks teadmata, mis sellega teha, ta viskab korjuse sihti valimata reaktiivide riiuli suunas.

„Näru!"

Korjus langeb alumisele riiulile ja kukub säält ühes soolhappepudeliga põrandale. Uuesti haarab professor looma jalgadest ja see lendab seekord otse pudelikestele. Klaasid purunevad põrandal. Samal ajal Saha tunneb mingit kibekuuma piiska põsel. Ruttab veekraani alla, sest on saanud väävelhappe pritsme näkku.

Teisest ja mõjuvamast korjuseheitest professor Puustali raevuhoog möödub. Ta jalad on lonkavalt ebakindlad, kui sammub enese rahustuseks üle laboratooriumi põranda. Tõstab käed kauaks meelekohtadele, nagu ähvardaks sääl midagi lõhkeda.

Vatitoppi põsel hoides Saha tõstab purunend purgikildude seast jänese laiba, et viia seda keskkütte ahju. Kuid ühtki sõna lausumata võtab professor temalt jänese

hellalt nagu lapse kätele. Kartmata end määrida, jääb ta vaatama lõtva keha...

„Ja ometi armastan loomi..." ütleb ta tasa ainult niipalju ja annab korjuse tagasi.

— Ma mäletan väga hästi, härra professor, ütleb Saha, — see on seesama hõbehall, kellega teie ikka alati naljajuttu ajasite...

Ei, teadlane pole enam mälestuste juures. Juba ta tajub mingit selgumust, mida võimaldab kainenend mõistus. Kas annus polnud suurem keha talumisvõimest? Ja see eksitav võimalus lohutab teda suuresti. Päälegi teatab Saha, et jänes oli kakskümmend päeva tiine, mida näitab tabel. Kuna jänes kolmekümnendate päevade sees sünnitab, oli ta keha vastupanujõud eriti nõrk.

„Oh mind küll..." ümiseb professor. Lehitsend oma märkmikku ta leiab: on süstind väikesele jänesele inimesele mõeldud annuse. Mis on tema arus?

— Võin ma nüüd minna, härra professor? küsib Saha.

„Kuhu?"

— Härra Võhtma tuppa.

„Jaa, jaa. Unustasin sellegi..."

X

Saha leiab härra Võhtma kiirtetoa kušetilt. Haige võtab ta vastu pahandusega. Ikka pole temale veel muretsetud piiblit, mida lahkesti lubati.

— On, on! Leidsin siiski ühe kaunis vana trüki. Hiired on pisut... sest ta seisis pööningul telefonitraadikera all tolmununa, jutustab Saha.

„Kus see siis on?" küsib härra Võhtma ruttu. „Ah, millised ... köh ... on inimesed!"

Viie minuti pärast Saha tuleb tagasi, kaenlas puukaantega raamatute raamat.

Härra Võhtma tänab. Üllas liigutus tekib ta koltund näole, kui ta piiblit sõrmedega puudutab. Siis kummardab pää ja suudleb püha raamatu kaant. Tõstab piibli lauale, nagu ei julgeks ta teda kohe avada lugemiseks. Sel kummalisel hetkel tundub ta Sahale veidrana.

Ultravioletsed kiired heidavad valgesse ruumi sinakat valgust. Saha märkab, et härra Võhtma vaatab kardetavale valgusele vastu lahtisi silmi.

— Nii ei tohi — rikute silmad. Kus on teie prillid?

Härra Võhtma lööb hoolimatult käega. Ei tea, mis neist terveist silmist, kui keha... Kas hauas on tarvilik hää nägemine? Näe, sõbradki on unustand, naine ka ei tule...

— Ilusad ilmad viimasel ajal, sõnab Saha, nagu poleks kuulnud öeldut. Käisin pühapäeval kirikus — rahvast puupüsti täis ... Doktor Sui pidas algupärase jutluse. Pange tähele — ta palvetas ka teie eest!

„Minu eest?" tõstab haige imestudes pääd. „Köh... mis teie jampsite!"

— Õige, õige! Kõik kuulsid, kui ta ütles: ...anna tervist ja jõudu raskele haigele tõvevoodis. Kõik teadsid kohe, keda selle all mõeldi... räägib Saha.

Härra Võhtma saab sellest teatest näiliselt liigutatud, kuigi püüab avaldada ükskõiksust:

„Siis on ta tõsiselt... köh... väärt inimene... Ja mina olen teda visiitidel tihti... köh... otse jämedalt pilgand?!"

Troostija paneb kogu oskuse kaalule. Saha teatel doktor Sui jutustas: haiguseaastaid nimetatakse sümboolselt sügispäeviks, mis on tõsiduse ja viljarikkuse aastaaeg. See on Jumala katsumise aastaaeg. Ei olnud kuningas Belsatsari usukindluse proovimiseks paremat vahen-

dit kui viin, mille läbi ta langes. Üteldud on: kes veel kaheteistkümnendal tunnil astub Tema ligi, sellele saadetakse kevadet, tervisekevadet, mis on täis õisi, rõõmu, uuestisündi. Tugev Kalevipoeg ei uskund teistesse jõududesse, pääle oma üliküllase tervise, — ta hukkus enda mõõga läbi.

„Jutlustas doktor Sui tõesti ... kõh ... just niimoodi?" pärib härra Võhtma korduvalt, ise hingeldav. „Kui ta niiviisi rääkis, siis ... kõh ... ta on tõsine õpetaja!"

— Olin ju ise sääl! Ma pole ka millalgi kirikus tukkund, kinnitab Saha.

Härra Võhtma ja Saha räägivad veel kaua. Haige ei hooli hingematvaist köhahoogudest. Ta jutt oma naisest on halvustav nagu alati. Tähele panna: ta sai oma abikaasalt kirja! Viisakust unustamata pärib naine ka mehe tervise järele. Ainult viisakuse pärast; see ilmneb ridadest, kus naine lubab pääle mehe surma tema'e püstitada maitseka mälestusmärgi. Milline lugupidamine! Ja ainult muu seas — tungivail põhjusil ta olevat palgand uue ärijuhi — keegi noormees — väga vilund oma alal ... Lõpuks paremad soovid paranemiseks.

„Kui ma seda kirja loen," sõnab härra Võhtma kurvalt, „jääb mul tunne, et „armsa naise" ... kõh ... käsi on kirjutand küll mehele kirja ... kõh ... kuid mõtted viibivad pagan teab kus!"

— Ta ju soovib paranemist!

„Köh ... kui ta tõesti seda mõtleks. Ei, eespool ... köh ... lubab püstitada mälestussammast!"

Saha teeb tõrjuva liigutuse:

— Ei, ei — teie peaksite paremini mõistma oma naist! Hauamärkidega on nii olnud, et lubadused jäävad lubadusteks. Number seitsmekümne kolmandas oli jõuka mehe proua, kellele mees luband samuti midagi säärast,

kuid pärast hakkas kadunu vend nõudma lubaduse täitmist ja asi läks koguni kohtusse.

Härra Võhtma sülitab.

„Minu naise pärast ... köh ... see on kindel, läheb ka minu ema kohtusse. Päälegi see vilund ... köh ... väga vilund oma alal ... ärijuht ..."

Saha ei allu. Ta usub proua Võhtma korralikkusse. Ja oletades, et ta seda poleks, — kas ei võiks härra Võhtma teda unustada, kuni enese paranemiseni? Pääle tervenemist, kui ta sõidab ühel ilusal päeval koju, tehku oma abikaasale „vali päev". Naine on naine! Ta kahetseb oma tegu, nutab ja temale tuleb andestada. Nii kõlab Saha otsus.

„Koju sõites!" haarab härra Võhtma mõttest. Ta naeratab: „Mustal vankril ... köh ... muidugi ..."

— Ärge olge pupe! Kas teie ei suuda ometi uskuda enesesse? Kas teie ei või loobuda naisele mõtlemast vähemalt mõneks nädalaks? Olge ikka mees! ütleb Saha kurjalt.

„Õige! Tõsine mees ei sülga ka sinna, kus ta ... köh ... seisab. Jah, olge minuga väga kuri ... köh ... kui ma veel peaksin temast haletsema ..."

Härra Võhtma paneb kraadiklaasi boorveeklaasi. Võtab selle tagasi ja tõstab suule, kuid ei, ta paneb selle jälle boorveeklaasi. Seejuures ta pilk püsib Saha näol kui tõotus.

Saha peab leidma uusi troostisõnu, mida ta ka leiab. Teab rääkida kojamehe andmete põhjal, et professor olevat varemini saatnud „paranematuid" haigeid koju ... Hiljemini olevat teisel küll häbi olnud, kui mõne aja järel kohand sama inimest tervena ning elujõulisena.

„Häbi, jah! Muidugi ... köh ... häbi!" leiab härra Võhtma, tugevast köhahoost haaratuna.

— Kuid teie paranemisse usub professor, tähendab

Saha. — All, laboratooriumis ta on minule sellest mitmel korral... Kuid ta kardab seda ütelda haigele, kes sel korral ei hoolivat enam enesest. Läinud aastal ronis seesuguses rõõmutuhinas preili Liis torni ja sai külmetusest kopsupõletiku.

„See on tõsi — preili Liis oli... köh... väga hoolimatu enese vastu. Ta on mulle meelde jäänud oma erilise iseloomu tõttu. Paha iseloom! Täpsalt... köh... nagu mu oma naine — võta või jäta... köh... säärane uih-aih olekuga! Aga mina... köh... mis ta mõtleb," räägib härra Võhtma elavalt naeratades, mis paneb imestuma.

Saha lõpetab „oma abi" sõnalises osas. Ulatab haigele tableti dicodidi ja veeklaasi. Läheb. Kuid ei, teda peatatakse. Härra Võhtma palub teda veel pisut istuda. Puhaku jalgu. Mis sääl mujalgi...

„Ja läksid hauamärgi pärast kohtusse," osatab haige varsti. „Vaadake... köh... nii tehakse ja sa ei või uskuda... köh... omakseid!" ütleb ta tõsiselt.

— Minul oleks ükskõik, mis mulle siis... Pääasi, kui inimene elades ei kaotaks oma hingelist tasakaalu tühiste mõtete kärestikus. Aristoteles ütleb: südamerahu on au! sõnab Saha kindlalt.

„Ei, pojuke, minule pole see siiski mitte ükskõik... Mina... köh... oma iseloomult olen austusenõudja... köh... Teie olete küll hää ettenägija ja parima südamega inimene, Saha! Kas teie... köh... ei leiaks kusagilt kohasemat teenistust kui siin? Kuhugi vabasse õhku, vähemalt tervete inimeste sekka... köh."

Kuigi Saha ema soovis teisiti, Saha pääpüüdeiks jäid vaimsed huvid. Suured soovid — saada isikuks, kes peab oma rahva hääks korda saatma midagi natukenegi rohkem tavalisest. Vaatamata sellele, et Saha suguselts on

vaid harimatud lihtinimesed. Kuid oli õnne, et leidis sellegi „sulasekoha" Saluverre.

„Köh... kas mõtlete jääda eluaegseks sanitariks?"

— Siiski mitte! Raskustest hoolimata tahan ajada end üles. Ja ma olen teadlik — õnne mulle armust ei tule. Nimelt arstiks... Olgu see eesmärk minu oludes kuitahes rumal.

„Köh... selles pole midagi rumalat!" julgustab härra Võhtma: „Olete juba üle koera astund... köh... Minu omaste seas on palju noori tudengeid... köh... Kuigi nende isad on jõukad, on pojad-tütred laisad ega oska kasutada... köh... neid õppimisvõimalusi. Ja siin näen inimest, kes tahaks tõsiselt õppida... köh... ja edasi jõuda."

— Härra Võhtma, kas ma võin nüüd minna? Kindlasti, mind oodatakse.

„Mis teie ometi kibelete? Istuge veel! . . . Köh . . ." Härra Võhtma on hoolimatu. Ta tahab, et Saha lohutaks vaid teda, nagu oleks ta ainuke haige Saluveres. Sahal on põhjusi pahanemiseks, kuid ta varjab seda. Härra Võhtma on langend mõtteisse. Ega ta muud mõistagi!

Haige tõstab käe silmile. Vaikib. Temale meenub üks erisugune lause piiblist: mis sa iial head teed teisele, seda tasub sulle Jumal mitmekordselt...

„Saha!"

Härra Võhtma võtab sanitari käe ja ta hääles tundub sedasama nõtkust kui tol korral, kui nad esimest korda jutlesid röntgenitoa ukse ees koridori lauakese juures.

„Olete olnud hää hoolitseja mu raskematel tundidel... köh... Pärandan teile viis tuhat krooni, tingimusel, et kasutate selle summa ülikooli lõpetamiseks... köh... köh... ja oma elu algamiseks..."

Rääkijat segab harukordselt tugev köhahoog. Saha toetab teda pihast. See on küll suurim häätegu, otse

muinasjutuline, kuid Saha ei või sellega nõustuda. Ta pole seda ära teeninud ja ... tema iseloomul pole omandust ihata teiselt inimeselt tema varandust. Loodab ülikooli lõpetada võivat oma jõul ja ... Ta on tuttav kellegi professori ... pojaga, kelle isa saab Sahat toetama kindla ametikohaga.

„Teie kardate raha," naeratab härra Võhtma. „See pole kaugeltki minu varandus, nagu nimetasite. See ... kõh ... viis tuhat krooni on just osa, mis mul üle jääb juba ... kõh ... mõttes jaotatust ... Minu kingi vastutasuks lubate mulle: valvake, et minu haud ... kõh ... väärikalt saaks korrastatud. Selleks ... kõh ... määran erisummad ja kavad oma soovi kohaselt."

— Jätke ometi mõtted surmast ...

Haige suuremeelsus avatleb pisarad Saha silmi. Ta pole siin tugev! Kui see kuulmatu lubadus saab siiski tõeks, kui härra Võhtma teda tõsiselt toetab, kui see poleks ainult meeleliigutusest tingitud lubadus?!

„Kas ma ... kõh ... ronkadega valetasin?" küsib haige järsult. „Ma tean, mida vajate! On mul sest ... kõh ... rohkem kasu, kui annetan kõik sugulastele või „valgelillele", või mõnele „ärijuhile", mis?"

— Ma mõtlen teie abikaasat ...

Härra Võhtma saab väga tigedaks:

„Temale ... kõh ... aga mitte senti! Kas sellest veel ei jätku ... kõh ... et pärandan talle uue ärijuhi ja inventari? Mis?"

Lubadus ähvardab saada tõeks. Saha mõtleb tänumeelel: olge tervitatud, kuldsete südametega haiged, kes peate meeles neid, kes teid lohutavad ja teie pärast õpivad ... Vale kõik, mis räägitakse rikaste ihnusest!

— Kuidas pean teid tänama, kallis härra Võhtma! Seda ütelnud, Saha surub haige käsi, kuid häbeneb vaadata näkku oma häätegijale. Ta kardab esimest korda

pattu. Kas ole viimati . . . oma lahke käitumisega otsekui välja meelitand selle suure kingi? On ta kõikide ravialuste vastu olnud sama lahke ja hää kui härra Võhtma vastu?

„Igaks juhtumiks saadan juba neil päevil . . . köh . . . selles asjas oma advokaadile korralduse," teatab haige ja annab Sahale märku minemiseks.

Saha abistab teda kušetilt tõusmisel. Tuleb minna mitmest koridorist läbi, kõrgest trepist üles, teisest alla. Ja seda üksnes Saha toetusel. Täna on nende vahel piibel, mida hoiavad mõlemad, et see ei kukuks . . .

Kiirtetoast lahkumisel Saha kuuleb kušeti tagant riidest vaheseina varjus kellegi vaikset ning kahtlast liigutust. Kes sääl siis nii vaikselt lamab? Härra Saar! Kus tema viibib, sääl ka paberossiving kohe järel. Seepärast härra Võhtma oli tundnud kõhimaajavat lõhna ruumis.

— Kodukord, kodukord! noomib Saha.

„Mina magasin . . . Just praegu ärkasin ja mõtlesin — kes need sääl kolistavad. Kodukord? . . . Suitsetamisest ei tea ma midagi! protesteerib härra Saar näävunult.

— — —

Saha märkus ei lase härra Saart vabaks. Enam kui see tühine märkus piinab teda teise õnn. Kui härra Võhtma võib selliseid summasid kergel käel poetada, siis peab ta olema väga rikas, rikkam kui tema, Hardo, isa, kes vaesub kuudega.

Ta mõtleb sellest päeva, mõtleb kaks ja ta kavad muutuvad üha kuratlikumaks. Teeks end härra Võhtma sõbraks, kindel on, sellest ei tule tulu. Nad ei võta teda liitu, sest tal puuduvad teened.

Oleks raha! Sõidaks välismaale, näitaks oma inglise keele oskust, seikleks. Preili Liis? Vaene! Varandused

alles vanaisa nimel, poeg sulane ja pojatütar paljas preili . . .

Kõik, kes härra Saart vaatavad, arvavad teda põdevat sappi. Nii unine on ta silmist ja kollane põsilt. Mis teda vaevab?

— — —

Tulnud toime hommikuste toimingutega laboratooriumis, siirdub Saha tubadesse. Teine sanitar, lõpetand raskemate haigete hõõrumise piiritusega, läheb alla desinfektsioonikambrisse. Härra Võhtma helistab kiirtetoast. Saha ruttab.

Jõudnud uksele, sanitar kuuleb härra Saart naermas. Saha lähenedes noormees peidab mingisuguseid pabereid põuetaskusse, tõstab käe ja hüüab rõõmsalt nagu turist laevalt:

„Tänan, härra Võhtma!"

— Mida see isand siin? . . . pärib Saha, kui kolmas on läind.

„Köh . . . Mõistab juba üsna viisakas olla . . . klaunitempudest on tagasi tõmbund . . . köh . . ."

— Tähendab — paranend . . .

„Tublisti . . . köh . . . Tuli teine viisakate kummardustega . . . köh . . . palus kadund Kulli mälestustahvli korjanduslehele allkirja . . . Ilus algatus . . . köh . . . Aga ütle, et professor . . . köh . . . pole kaval . . . Sellest pääle, kui ma teada sain, miks ta minu paranemist . . . köh . . . salgab . . . nagu vägisi paneb elu sisse . . . köh . . . Tahaksin minna kuhugi peole . . . köh . . . või seltskonda!" räägib haige naeratades.

— Vara, vara veel!

Kuid Saha pigem imestub härra Saare inimlikust tegumoest väikese Kulli suhtes. Suur sisemine muutus peab sündind olema selles inimeses! Saha kahetseb, et ta teda müksas kord ribidele, kuid härra Saarel on

rumal harjumus esimesena käsi külge panna, sõnu pilduda . . .

Kuid kergemeelne usk härra Saare meelemuutusse on raskeks eksimuseks neile. Suurte kummarduste saatel ta tegi härra Võhtmale selgeks korjanduse põhimõtte, kartes eitavat vastust. Härra Võhtma ei tõrkund, ta kirjutas korjanduslehele arvu ja oma allkirja. Kuid härra Saar seadis korjanduslehe nii osavasti, et kirjutaja allkiri sattus veksli pöördeküljele. Mida härra Saar sellega arvab kätte saavat? Väga võimalik, et ta ei tea isegi praegu?

Haige ja sanitar lähevad jälle käe alt hoides ja nad ei tea maailmast pooli asjugi.

Tuppa jõudes palub härra Võhtma, et Saha annaks temale kapist kuuetaskust rahakoti. Selle saanud, ta tänab, ulatab raha, ütleb hooletult:

„Nelikümmend viis krooni . . . köh . . . Palun, andke see härra Saare kätte. Poisu oli tõesti hää . . . köh . . . sõidutas mind toolil . . . mil ma sain õhku ja omal jalal käia ei võinud . . . köh . . ."

Saha läheb. Leiab asjaosalise toast. Maksab raha.

Koridoris ta avab Lindale vaheukse, kes kannab suurt nikkelkandmikku lõunasöögiga. Ja nüüd meenub Sahale tüdruku hiljutine jutustus. Ta oli „Akadeemilise toa" paberikorvist leidnud mingisuguse kortsutatud, vekslimoodi paberi. Sel paberil olevat olnud nagu härra Võhtma nimi all. Tüdruk ei mõista, miks härra Võhtma kannab oma prahti teiste prügikorvidesse? Veider!

Nagu varemini, ei leia Saha praegugi sellele tähelepanekule järeldust. Mis paber? Vana asi, kui nad haigetest kedagi südamest ei poolda, siis otsivad pahandamiseks põhjusi, millist leidlikkust peab imestama. Härra Võhtma olevat laisk, tige; pilduvat rõivaid põrandale ja kandvat oma prügi teiste korvidesse . . . Milline vale!

XI

Ei ole nagu mõeldavgi Saluveres tühi voodi. Ühiskond justkui ei väsiks saatmast uusi haigeid täitematerjaliks raudseile korvele. Mõni üksik voodi puhkab aastas vaid päeva ja teise. Teatavasti sai Kulli voodi Kalmu vend, Rummu oma üks prantsuse habemik, luutiisikust põdenu koht määrati prouale, kes olevat palju reisind ja kes tundvat Euroopa rahvaste rõivastusmoode.

Eellõuna ajal saalis. Härra Saar pole veel tuttav härra Kalmuga. Ta peaks küsima, kuidas elu läheb. Peaks teatama, et härra Saar on endise ministri-abi poeg ja nõnda edasi. Tal on tuju, võiks alles lobiseda.

Härra Kalm istub klaveri kohal akna all. Lauda, millele ta ükskõikselt toetub, ilustab potilill, hale kui tallatud ohakas. Nii näib see istuja näo järgi — paras paar maltsu. Härra Saar läheneb iseteadvalt.

— Hardo Saar! tutvustab ta ennast ja lisab: — Endise ministri poeg.

„Väga rõõmustav . . . Kalm — harilik surelik!"

Mõlemad naeratavad. Vestelnud ühest-teisest, härra Saar leiab siiski endamisi härra Kalmu olevat naiivse. Tema ju puudutab sõrmega kraed, kes seda teeb? Külapoiss küll!

— Teie lugupeetud vend on siis nüüd . . . osatab härra Saar kaastundlikult.

„Kahju. Väga kahju!" vastab noormees. „See oli tema saatus! Ma ise veel ei karda jagada oma armsa venna kurba saatust. Olen härrastele ütelnud — vajan, nii-ütelda — ainult väikest korrektuuri."

— Nii see näib, nõustub härra Saar.

„Haigus, kui see ei too pahu ootamatusi, pole iseenesest, nii-ütelda, veel hirmutav. Manalasse võib variseda üsna tervegi."

Vabandumata, vaikses iseteadvuses tõuseb härra Kalm. Ta läheb tuppa, et määratud kellaajast kinni pidades neelata arstimeid. Tagasitulnult kõnetab teda härra Saar:

— Saite aga enesele alles voodi . . . pagan võtaks!

„Oma toaga pole ma vaid kaaslase tõttu rahul. Ma ei tea, see härra on nii-ütelda liiga närvlik, kõhib palju . . . Unes räägib rohkesti oma naisega," kaebab härra Kalm.

— Küll juba kaaslasega harjute peagi, kuid täbaram on teie voodiga . . . Kuigi ei tarvitse olla ebausklik. Ah tühja, parem üldse mitte rääkida sellest voodist . . .

„Olge juba avameelne. Mis on selle voodiga?" pärib härra Kalm tõusva huviga.

Härra Saar takteerib oma sõnadele. Spiritism, müstitsism ja kõik muu salavõim on segane luule. Ta ei usu kummitusi, kuid ometi — tahestahtmata! Voodis, mida härra Kalm võib ajutiselt nimetada omaks, on nagu kiuste üksteise järel surnud kaheksa inimest. Viimane, keegi Kull, keda arstid pidasid peaaegu terveks . . . Mida peab sellest järeldama?

Härra Kalmus võib märgata hingelist muutust. Ta jälgivad silmad suurenevad. Ta neelatab puhuti kuiva suuga.

Õuduste jutustaja jätkab, kirjeldab elavalt, kuidas õnnetud surid selles voodis. Imelikul kombel eranditult suurtes valudes . . . See voodi oleks nagu nõiutud, peab uskuma!

„Ahaa, ma pole seni kartnud midagi nõidusega ühenduses olevat. Ja haigla voodites sureb ju tavaliselt ikka inimesi," lohutab end härra Kalm.

— Seda küll, seda küll! nõustub härra Saar tagasihoidlikult, nagu professor auditooriumis oma tarkust esitades. — Ma palun, millega seletada seda suremise reeglipärasust just selles voodis, kus isegi aeg . . . lõunaaeg? . . .

Eelviimane oli ju õudus ise. Krambid. Kisendas. Samuti viimane — krambid . . . lõunaaeg . . .

Härra Kalm naeratab kohmetult:

„Arvan, mõnes teises voodis oleks niisama . . . Loodan, et kui mina nii-ütelda reisin lõppjaama, siis vaikselt ja valuta."

— Seda arvab igaüks! Jah, poiss, mõtleb härra Saar, oled mul südi semu küll. Kuid eks me näe — kauaks?

Härra Kalmu arvates ei pruugi kopsuhaigel püüdagi raugaeani elada. See soov sunnib hiljemini kahetsema. Üheksakümnes eluaasta — on see enam elu? Seda mõtet pooldab härra Saargi. Ainult kümme ilusat aastat tahaks ta veel . . . Ei rohkem ega vähem. Kas kolmkümmend seitse või seitsekümmend aastat — tilk vett on need arvud ajamerre. Aga kui peaks tekkima olukord nagu härra Võhtmal, siis kuul . . . Ilus väike nikkelkuul nagu kallima hammas . . . Mitte kunagi ei kihutaks härra Saar seda südamesse, vaid ajudesse. Ideeliselt: nende elundite nuhtlemiseks, kes on haudund selle ebaesteetilise mõtte. Südamesse kihutagu need, kes õnnetult armastavad.

Kell heliseb. Lõunasöök. Härrad lahkuvad südamlikult.

Laudadel auravad supitirinad ja praevaagnad. Taldrikute vahel seisavad kõrged keefirikannud kõrvuti lillevaasidega.

Sääl keegi preili tõstab oma lusikat suule viisil, mis paneb vähemarenend lauakommete mõistjaid imestuma. Ta tarvitab oma salvrätti laitmatult. Järgmisel toolil istuv noormees kannatab üliviisakuse all, unustades end, ta valvab, et daamidel ei puuduks midagi. Ei söanda tõsta lusikat, sest kardab hilineda leivataldriku ulatamisega oma naaberdaamile.

Kaunilt käituva kavalerina härra Saar ulatab oma

daamidele supitirinat. Ta julgustab, palub olla lahked, vestleb soravalt kui saatemuusikaks. Teda hinnatakse ja ta ise on uhke selle üle.

„Miks sa ei söö tublisti, Liis? Võin ma sulle, kiisuke, valada tassi piima, kui mitte tõsta suppi?" hoolitseb härra Saar. Ta vaatab oma preilile julgustavalt silma: „Maitse — hää on."

— Jah, Hardo, kallis! Piima limpsiksin veel kuidagi . . .

Härra Saar nõustub ruttu. Samas märkab ta, et ilusal proual, kes istub tema vastas, puudub leib. Ulatab. Proua suhtub tema lahkusesse umbusklikult ja heidab pilgu preili Liisile.

Härra Saar naeratab, olles endamisi lõbus ja rahul enesega. Daamid vaatavad teda teatava hellusega. Küll temal võib ometi olla nakatavalt hää tuju. Mitte alati, täna ometi!

— Kuule, Hardo, mis häämeel sul viimasel ajal on? Oled kui hampelman! hüüab preili Liis kadedusega. Ta ei või näha, et tema sõber ka teistele lahke on.

„Kiisuke," sosistab Hardo teistele märkamata, „viisakas peab olema." Seejuures ta tõstab oma taldrikule säärase portsjoni praadi, mis sunnib teisi ohkama.

Üldine kõnesumin. Aeglaselt klõbisevad noad-kahvlid. Paljud suud liiguvad vastumeelselt, isutult, kui teeksid sunnitööd. Ühed püüavad endi hää isuga seda tasa teha, mis teistel jääb puudulikuks. Nad teavad, kes enam süüagi ei suuda, see on „omadega läbi".

— Poiss! sosistab Liis Hardole, — sa oled pitsi võtnud. Aa-ai!

„Väike nali on lubatud!"

— Ai-ai!

Preili Liisiga rääkides härra Saar kingib vargseid pilke ilusale prouale, Saha kaunile täditütrele. Tabaval

hetkel ta pilgutab naeratades silmi, nagu püüaks midagi teha hääks.

Kas härra Saar poleks nii lahke ja ulataks salatitaldrikut. Nii palub nüüd juba proua. Andestust, kui ta eksib, või on härra Saar temale pahane, et vaatab vahel üle laua „kurjasti".

„Ei ole põhjust," leiab noormees, lahkelt taldrikut ulatades. „Palun, mitte sellest servast, millest mina . . . Läheme riidu."

— Oh, vanarahva ebausk! ütleb preili Liis nipsjalt ja ta silmad saavad rahutuks.

Proua võtab meelega salatit keelatud taldrikuservast.

„Kunagi meie pisut riidlesime, kuigi polnud teineteisega veel kordagi poolitand salatit." Nii ütleb ilus proua vaikselt ja ta ütlus näib temale enesele tekitavat nalja.

— Kas olete nüüd õnnelik, proua?

„Jaa, ma olen väga õnnelik!"

Preili Liis kuulatab. Ta ei mõista, mis juttu nad vestlevad. Mis tähendus on sõnal — kunagi? Siis selgitatakse, et härra Saar on kuulund kunagi proua austajate hulka. Kahjuks — tagajärjetult! Preili Liis puhkeb naerma, kuigi pettub oma Hardos — on leidund ometi daame, kes teda pole ihaldand.

— Ah, mis sa edvistad üle laua! ütleb ta viimaks kannatamatult oma kavalerile. Naabrinnale sõnab aga pehmelt:

— Kallis proua! Rändurid, kes on reisind kõrves, jutustavad, et veepuudusel nad on joonud isegi lääget vihmavett kaameli jalajälje aukudest. Mõistate?

Proua noogutab lõbusalt: „Ja see vihmavesi teinekord peab end tõesti veiniks!"

Härra Saar tõotab preili Liisi ütluse kirjutada kon-

tosse. Teisele võib andestada. Mispärast? Teadagi . . . Siis hammustab ta järsult leiba ja vastab prouale:

— Ma ei pea end veiniks! Ma ei saa seda olla, sest olen arg. Ei julge sõrmegagi daame puudutada . . .

„Või veel . . .“ kahtleb preili Liis, vasakule pöördudes: „Hilden? Mis sina arvad? . . .“

Ootamatust hüüdest puudutatuna preili Hilden tõuseb lauast ja lahkub, ilma et vaataks kellelegi. Mis nad oma õnnes õige temast tahavad?

Kui kaunis proua vaid teaks? Ta virutaks härra Saarele naeratuste asemel oma taldriku kõige praega silmade vahele. Häbistaks, nutaks, teeks skandaali. Õnneks ta ei tea midagi. Ütleb südamlikult:

— Kui hinnata härra Saare kavalerivõimeid nende väheste kogemuste järgi, mis mina tean, siis võin ütelda ainult ühe sõna — kohmakas! Nüüdisaja moodne naine ei hinda saamatust. Nagu kisu sõnu ja tegusid oma austajalt. Milleks, kui teine on osavam? Ärge pahanege, härra Saar — olete tublisti arenend, kuigi olete veel vahest . . . pisut ebaküps!

„Ühinen teie mõttega, proua!“ hüüab preili Liis ja viib oma tooli tema kõrvale. Vaja selle üle veel rääkida lähemalt.

Härra Saar vaikib. Daamid ei räägi enam ometi temast. Vihjavad mõningaile mõtetele, mis riivavad õdesid ja arste.

— Vabandage, preili Liis, mitu arsti on Saluveres? küsib kaunis proua järsku.

„Minu teada neli. Muidugi, arvesse ei tule võtta mõnd professorit, kes ajutiselt ilmub kui külaline. Mis siis?“

— Väga veider arst on see mustavurruline, sarvraamsete prillidega. Teisel või kolmandal õhtul pärast minu tulekut ta külastas mind veel öösi. Eh, kuulas ja

vaatas kui tavaline kojamees, kes katsub oma kirvest. Ma pole teda kahjuks enam näinud . . . oleks, saaks naerda teist. Usun, ta on pisut nii . . .

Puudulik, ta arvab? Kuid milline „seesugune arst"? . . . Preili Liis ei ole Saluveres vurrudega arsti näinud — on teised kõik siledad! Mida ta tegi, mis ta rääkis?

Proua naeratab ainult. Härra Saar kahvatub. Läbi? Ta ei julge oma silmi tõsta ribilt, mida lõikab.

„Ma mõtlen, proua räägib vist professor Raamist," kõneleb härra Saar silmi tõstmata, surmtõsiselt. „Too mees on tõesti „nii" . . . natuke, et külastab omal käel haigeid ka südaööl. Kunagi, kui ta jälle Saluveres hulkus, lendas meie tuppa. Katsus mind ninast ja arvas mul reuma olevat."

Proua mõtleb vaikides. Naeratused. Preili Liis ütleb:

— Professor Raamil on küll mustad vurrud. Teda peetakse natuke . . . jah! Muidugi saladus, — sosistab preili Liis, — aga ise suur teadlane, kuid saadab oma abikaasa siia torkida. Elab paviljonis — st!

„Huvitav, et professorid on eranditult kohe . . ."

— Imelikud! Ainult professor Puustalile lootsin kord kui tõsisele teadlasele, kuid nüüd jälle . . . räägib preili Liis poolikult.

Jutt kaldub teisale. Härra Saar hingab kergendatult ja kastab taskurätiga põski. Nad lõpetavad söömise ja jalutavad saali.

Varsti heliseb kell uuesti. Algab „suur ning püha" kahetunnine vaikne lamamine sanatooriumis.

— — —

— *After rain comes sunshine!* tervitab preili Liis, rõdul preili Hildeni ja proua Kaste vahel asuva lamamistooli ees seisatades. — Eks ole, Hilden?

„Ole sa milline päike tahes, ära hüüa mind, kui ma sind pole segand!" vastab preili Hilden tõsiselt.

— Mis sa arvad, proua Kaste, kas maksab kellelgi põhjuseta pahanduda? küsib preili Liis, hooletult lamatile heites.

Proua Kaste ei vasta. Kui vaikse lamamise ajal on keelatud rääkida, siis ta peab ka seda keeldu. Lamaja tõstab käed külje kõrvale ja hingab mõõdukalt, nagu seda soovib professor.

— Proua Kaste! hüüab preili Liis jälle vaikselt — hallo! Tõsta pääalune üles nagu mul, parem on lamada.

Proua Kaste ei mõtlegi seda teha. Professor Puustal ütleb: sirgelt lamades varustate oma kopsu ohtralt verega, mis tuleb toidukandamitega maost. Ärge istuge püsti, ärge tahtke mugavusi! Kes kannatab, see kaua elab!

— Söögitoas naersime professor Raami. Tema käivat kodukäijat mängimas. Olete kuulnud? Selle väheusutava märkuse pääle itsitatakse, küsimata, mis on siin tõtt.

Proua Kaste ei naerata. Doktor Purre soovitab hoiduda üleliigseist mõtteist. Mitte palju naerda, veel vähem nutta. Rahu on tervise tütar.

Kõik jääb üsna vaikseks. Proua Kastele meenub mees. Nagu vägisi peab mõtlema — kuidas ta, vaeneke, kodus üksi . . .

Naine troostib ennast. Tõrjub mõtteid eemale, kuid need langevad kui rasked raheterad tagasi. Mees, tal pole midagi häda, ema on kodus, küll see juba teab kõik. Ja samas saab naine troostitud ning ta silmad langevad kinni.

— Kuidas poisu elab? Kas ta on terve?

Need sõnad mõjuvad kui jalale kukkund kööginuga.

Proua Kaste virgub. Mis? Mis siis on? Ah nii, ta naerab — siis oli see niisama küsitud.

— Magad või?

„Ole vait ja jäta mind rahule!" See on üteldud küll liiga teravalt, aga ta pidi seda tegema. Ta peab saama täielikku rahu, sest pojal on kindlad järelevalvajad. Professor ütles kord: „Ärge pange tähele, mis nad räägivad. Kadedus keksib keelega. Noorus sidistab kui varblane. Viletsal visa hing, õnnetu kaua elab."

Nii tühine, kui see märkus ta poja kohta oligi, ei anna see ometi proua Kastele rahu. Võib-olla tõesti teab preili Liis tema lapsest midagi paha! Aga kui Valter oleks kukkund, kui ta kõht oleks kinni, nad tuleksid ütlema, nagu ta põetajaid tungivalt on palund. Midagi ei või see olla! Mitte midagi pole! Ära vehi oma mõtetega kui rusikatega õhku, sa vaevad end ilmaaegu. Kaine mõistus ainult kannab!

Homne päev on parem tänasest! Professor Puustal ütleb: „Armastage homset päeva, sest homme olete terve." Preili Puur kinnitas alati: „Iga päevaga tundsin, et lähenen võidule." Ja näe, võitis! Kuperjanow oli hüüdnud raskemate silmapilkude eel: „Tahan olla väljas kümne võitleva mehe eest ja sisendan enesele selle tunde, ning ma olen pataljoni eest." „Kes omab, see õppigu kaotama, — kes elab õnnes, õppigu valu!" õpetab Schiller. Aga tugevate päralt on kõik!

Neist mõtteist tuge ammutades kosub proua Kaste. Tahtliku une saavutamiseks ta leiutas juba varemini oma isikliku meetodi, mõjuva eetri. Niipea kui ta sunnib oma fantaasia eksima pesupesemisel, kartulikoorimisel ja lehmalüpsil, sõnadega — väga tuntud tegevusaladel . . . uinub magama.

Preili Liis, kes arutleb oma muljete lõngavihis, tõstab

vahelduseks pääd. Kuidas proua magab, vaeneke, suugi avali . . .

Kell heliseb. Lamajad lahkuvad rõdult. Ootavad saal, kohv — kohe ka jalutus. Näib, nagu poleks noortel aega endi jaoks, neil on rohkem tegemist teistega. Nad on läinud, ainult proua Kaste ei ärgand. Ei kuulnud kellahelinat ega sammude müdinat.

Ja kui ta ärkab, on juba kaunis hilja. Päike on vajund sügavale männilatvade taha. Sirab oranžkollane taevas — nii kutsuv, nii huvitav!

Kui kaua magas, ta ei tea. Sügav oli see uni, mida tajub praegu. Unes Kuperjanovi mehed kandsid teda pilliroost korvis, kuna ta jagas neile võileibu. Milline unenägu!

Nüüd tuleb proua Kastel meelde midagi varem üteldut. Ta võtab ruttu padja ja läheb. Kui ta seisatab, avab ühe tähtsa ukse, millelt hüüab: „Valter!" Nagu selgub, poisu on teinud musta . . . Oh sa vallatu! Põetaja naeratab lõbusalt, poisu ise kögiseb. Oh sina maailmamaa vallatu!

Ema suleb ukse ja läheb. Naine naeratab ja tunneb ühtaegu puhketunni kosutava mõju täit rõõmu. Suur jõud hoovab ihusse otsekui õhust, ergutades, värskendades.

Õhtul hilja rõdu lamatid oma valgete madratsitega valendavad kui rivistund vaimud. Ümbrus tundub mahajäetuna, kui Saha asub korjama vaipu. Proua Kaste lamamistoolilt ta leiab unustatud raamatu ja väikese taskukese paberrahaga.

Et on hilja, siis Saha hüüab proua Kaste uksele, et anda üle tema asjad. Naine võtab need tänades, tõmbab Saha kõrvale ja ütleb saladuslikult, nagu tänuks:

„Teie ei oska ka elada . . ."

— Kuidas nii? Pidin ma siis teie raha . . .

„Ei, ei. Olete midagi märgand õde Astas? Teie ei märka midagi, aga . . . minu silma hakkab nii mõndagi."

— Midagi!

„Teid armastatakse ja teie ei teagi — vaata, kus mees!"

Samas heliseb kell nii pikalt, kui mitte kunagi varem. Härra Võhtma! Saha ruttab, vaadates veel kord ukse suunas, kuhu proua Kaste kadus. Härra Võhtma soov on Sahale käsuks, mida tuleb nii sõnakuulelikult täita, kui ei kellegi teise oma.

Kui Saha astub tuppa, leiab ta eest rabava uudise — härra Võhtma smokingis.

— Kuhu nüüd . . . selles pidurüüs? imestub Saha.

Haige, kes seisab keset tuba, toetub jalutuskepile, palub tulijat olla tasa. Kõik, mis täna sünnib, peab jääma arstide ja õdede ees saladusse. Lubagu selle pääle käsi! Täna on „härra Võhtma" sünnipäev — võib-olla viimne . . .

— Soovin õnne! Aga . . . nii see siiski ei lähe . . .

Härra Võhtma voodis lebab väike tühjendatud konjakipudel. Põrandal vedelevad apelsinikoored kui kollased lehed. Kuhu on härra pudeli sisu valanud? Ära joonud? Tõesti. No mis nüüd saab?!

„Üks ainus kord ja mitte enam . . ." laulab haige tasaseks vastuseks. Ta on joobnud. „Ma pole . . . köh . . . Belsatsar, kes purjus pääga eksis oma Jumala vastu! Köh . . . mina? Ei, ei! Jaa, et ma nii haige polegi . . . köh . . . nagu arvasin — minu eest on seda varjatud — siis . . . köh . . . Ma tean, see ei tee paha, vabandust!"

Härra Võhtma on joobnud, kuid ta ei tuigu. Ainult jalutuskeppi ta ei pane käest, kui seisab jalgel. Samas hüüab ta, ja poisipääga põetaja ilmub sirmi tagant häbelikult nähtavale.

„Tule siia, veenus . . . köh . . . takuses! Üks ainus kord ja mitte enam . . .“

Saha seisab imestuses. Põetaja palub omakorda härra Võhtmat, et see räägiks tasa. Härra Võhtma kuulab sõna ja teatab sosinal — tema veinitagavara pole kehv. Käsib lahti korkida pudeli, mille sisu on kirsspunane ja hästi lõhnav.

„Sisse valada . . . köh . . .Võtta!“ käsib ta Sahat, ja tema sõna peab kuulama. „Ei, ei . . . köh . . . mitte mingit teietamist . . . köh . . . Meie oleme kõik „sinad“! Selge?“

— Just nii! koketeerib põetaja klaasi hoides. — Noh, täna on alles püha! Aga . . . ma olen juba . . .

„Mõistan . . . köh . . . sa oled valmis autosõiduks! Saha . . . köh . . . telli ette! Telli ette!“

Saha kohkub. Troosti nüüd niisugust inimest — näe, mis teeb ja tahab! Auto peab tellitama, maksku mis maksab. Sõit lõbustaks teda, meenutaks endisi aegu. Kuni Saha jõuab härra Võhtmat kõigi mõjuvate sõnadega autosõidust loobuma meelitada, tunneb ta rääkimisest otse väsimust.

„Ah nii . . . hm? Köh . . . köh . . .“ nõustub ta viimaks ja käratab: „Laboratooriumi! Tahan . . . köh . . . seda ruumi näha!“

Saha kaalub soovi ja peab võimalikuks seda rahuldada. Ka põetaja läheb kaasa — eelluurena. Koridorid on vaiksed ja mahajäetud. Nii nad libisevad kolmekesi trepist alla, üks pidulikult mustas, kaks valgetes kitlites. Kuigi nad püüavad käia varvastel, nende poolt tekitatud kolin on ometi suurem kui harilikult. Õnnekombel jõutakse siiski märkamatult kohale.

„Mis riistapuu . . . köh . . . see on, mis?“ küsib härra Võhtma mikroskoopi uurides. „Nagu . . . köh . . . tähetorni pikksilm . . .“

— Sõber onu, naeratab põetaja tuikudes, — see on

mikroskopiil . . . Poole sõnaga öeldud — mürgisegamise kom-kompressor!

„Ära sa, kuldnokk . . . köh . . . mulle mürgist räägi, siis lähen ma marru!" hoiatab härra Võhtma ja haarab mikroskoobi sangast. „Ma virutan . . . köh . . . ta puruks!"

Saha võtab arstiriista härra Võhtma käest. Talutab teda jäneste kuurideni. Vaadaku!

— Näh, jälle ühel kikkiskõrval . . . toss mant lännu, ütleb Saha muutund kõlal ja avab kuuriukse.

„Anna siia! Võtame sakusmendiks . . . köh . . ."

— Kuulsid ju küll, et see on mürgine, hoiatab põetaja härra Võhtmale kaela hakates. Vabastades haige ta tormab Saha juurde ja tahab teda suudelda. Saha tõrjub tüdrukut kergelt.

Härra Võhtma saab jänese ja asetab selle istuvasse asendisse mikroskoobi ette lauale, tõstab loomakese käpad instrumendile, vaatab, naljatab, naeratab.

— Ih-ii, justkui „vana" ise. Näe, käpad niisama karvased ja silmad pungis, kilkab poisipääga põetaja.

„Uuri ilusasti ja . . . köh . . . hommikul räägi, mis sa leidsid, härra . . . härra . . . hm!"

— Kindlasti leiutab pisilaste ema!

„Köh . . . ah-ah-haa . . . köh . . ."

Jänesele meisterdatakse ninale traadist prillid ja nii ta mikroskoobi juurde jäetaksegi. Oma naljast rõõmu tundev seltskond lahkub laboratooriumist. Haldjad on nendega, jõutakse jälle õnnelikult palatisse tagasi.

Härra Võhtma järgmine tungiv soov on — Saha peab saatma jalamaid tema naisele telegrammi: „Olen surnud. Tule kohe!"

Saha peab seda ebasündsaks. Härra Võhtma vihastub ja ähvardab. Miks tema käske ei täideta? Pool tundi peab Saha vastu, siis ta läheb postkontorisse ja saadab telegrammi. Mees smokingis on väga huvitatud, kes ta

omastest esimesena oma pää haigetoa uksest sisse pistab. Sellele antakse nii, et ta mäletab . . . Eluaeg peab Saluvere nime meeles! Või saagijagamisele jooksevad nagu jahihurdad!

— Mis sa ajad oma sop-sop-sobedat juttu. Vaata, ma tantsin sulle surevat luike . . . edvistab põetaja.

„Ah nüüd tahad . . . köh . . . tantsida? Aga miks sa, kübarasulg . . . köh . . . siis ei tahtnud, kui härra Kalm veel siin toas oli ... köh... ja ma sind... Mis? Mis?"

Põetaja teeb lollaka näo:

— Siis? . . . Tookord? . . . Ega ma mõni laadatantsija ole, et igaühe ees . . . Aga nüüd küll, näe!

Tüdruk hüpleb ja väänleb kui valudes. See pole kaugeltki tantsukunsti viimane sõna — on nähtud paremat! Härra Võhtma andestab temale — kus ta on õppind . . . Ometi, vaataja silmad löövad järsku särama...

„See mõni tants! Ära mängi . . . köh . . . narri! Säh, ja tantsi kui veenus!" Seda käsib härra Võhtma ja ulatab tüdrukule sõrmede vahel kahekümnekroonise.

Põetaja silmad suurenevad. Mida peab see tähendama? Kuid ta arvab mõistvat oma käskija mõtteid. Naeratab vallatult. Siis kaob kui hiir sirmi taha, kus vabaneb maisest kestast . . . Ilmub pikkamisi nähtavale ja ta on sootuks teine . . . Tüdruk tantsib algupärase veenuse eriliigutustega .. Härra Võhtma vaatab kaua ta looklevaid käsivarsi. Ainult . . . neid . . ta näebki, mitte tantsu . . .

„Küllalt, küllalt! Mina pole see . . . köh . . . mis ma olin varem!" hüüab ta viimaks. Laskub voodile kui suur ülekohtune, surub oma pää patja, nutab . . . Nutab ja uinub . . .

Saha jõuab tagasi. Põetajat ta näeb, kuid käitub nii, nagu ei näeks teda. Soo, härra Võhtma, käsk on täide-

tud, telegramm saadetud. Saha tahab magajat õlast raputada, kuid põetaja takistab teda.

— Ära puutu temasse . . . Mis sa surnuid . . . ih-ii . . . Tüdruk haagib end Saha kaela. Ei, ta ei tagane, ennem talub lööki. Imelik tüdruk! Ent Saha vabastab enda ja lahkub naeratades toast.

Tüdruk heidab kummuli tühja voodisse, kust ta varahommikul kaob, tublisti häbenedes.

XII

Juba kell neli hommikul Saha ärkab. Tal pole und, on rahutu ning mitte rahul enesega. Pää valutab, tõsi — ta tarvitas eile õhtul alkoholi — palju! Ei, see vägijook pole temale. Saha pilk pöördub avatud aknale, selle all olevale kastesele rohule ja üles eelkoidikul punavale taevale. Öövaikusest karge hommik tõotab luua päikesekülla-lase päeva, mida eeldavad tuulitu õhk ja pilvitu sina ülal.

Korraga Saha tunneb end haaratuna tungist olla hää, teenida ilu . . . Tahtmata poeb igatsevasse hinge ebamääräne etteheide . . . Joobumisuim ajudes tingib selle tavalise tundetungi, mis sunnib inimest hetketi ennast tugevasti alahindama.

Saha istub. Kogemata libisevad ta käed raamatuile, mis lamavad virnas laual. Need on tema õpperaamatud — ta kuulub veel neile. Ei, ta pole praegu selles meeleolus, igapäevase töö meeleolus, kui avab kohutavalt igava „Bakterioloogia" või „Sputumi". Ei, täna mitte!

Saha puudutab köidet: „Inimene, usk, teadus".

Tõendatakse, et inimene on kõrgeim olend loomariigis, seda nad ei eita, kuid tema sääraseks kujunemise loo üle vaieldakse. Darwin pühendas oma elupäevad õpetusele, mis näitab inimese arenemist ahvist. Kumma-

line uskumiseks! Kuulsa õpetlase poolehoidjad väidavad, et inimest pole loonud mingisugune Jumal, kes oli ise inimene inimlike nõrkustega ja kelle prohvetid olevat õieti gnostikud. Ristiusk kui inimkonna pääabijõud olevat lihtsalt müüt.

Doktor Sui pole ometi poisike. Ta ütleb: „Aju ei või olla hing, sest aju on kude ja kude ei saa olla vaim. Nagu vereringvooluks peavad olema sooned, nii on aju vaid elava hinge tegevuspaigaks, nagu sõnad telefonis. Professor opereerib, see äpardub, süda seisatab igaveseks — kes on siis olnud juht?"

Saha tunneb end siiski mõjustatuna professor Puustalist. Teadus edeneb ja loob uue inimese, kahjuks halva inimese. Ainult arstiteaduse võidukäiguga, arvab professor, neutraliseeritakse kord kõrge inimese õgijad. Isegi sõja mürkgaaside kohta on see maksev. See on ainult arstiteaduse ideaalne eesmärk, millest hiilib mööda tehnika areng. Ja tehnika võidutsemine seab inimese kord küsimuse ette: Kas valitseb tuleviku maailma loomulik mõistus loomuliku inimesega, või kunstlik kultuur kultuurinimesega. Tehnika valitsemisega tapetakse hingelised hellused, n.-ü. „rokokoo langeb lõplikult" ja valitsevad ainult salakavalus, nüke, masin.

Võitjad ütlevad: „Võit pole pahe"; aga kaotajad ei kiida täägilööke. Ja ometi, et rokokooajastu ei langeks, tuleb arstiteadusel asuda juhtivale kohale, mille tegevust toetaksid vaba loodus ja müüt.

Aga ei tohi unustada tõdesid, mõtiskleb Saha. Suuri võitlejaid õgivad kõigepäält nende veel suuremad võidud. Saha ei karda seda, Saha peab olema küps sõdur! Saha peab minema edasi!

Ainult, ainult — karmi sõjamehe südamesoojaks on ikka olnud vaid armastus. Jäävad ometi päike, kuu ja

tähed taevasse. Jäävad muld, õhk, vesi — kõik, mida sigiv inimene vajab armastuseks.

Ja lõpliku vabaduse annab inimesele alles surm. Surm ei ole vaenlane õigel ajal, surm on inimese viimne võit.

Saha sammub parki. Tõusev päike on lahustand öönigrosiini üsna lahjaks, kuni kõik on saanud allikasselgeks, läbipaistvaks õhuvedelikuks. Nii hää on tunda end keset loodust.

Saha ruttab läbi alleede. Vaatab kastepiiskade virvendust, mis saab oma valguse päikeselt. Hingab karget õhku ja ta liikmed evivad uut jõudu.

Unetud ja varatõusnud haiged ilmuvad verandale. Vaatavad taevast, hingavad omakorda värsket õhku, ajaviite jutleminegi elavneb.

Karla pühib kivitreppi ja ümiseb mingit lauluviisi.

Aeglaselt laskub trepist alla endine prokurör härra Pass. Tema ta on, kellega kojamees on tahtnud juba ammugi nelja silma all rääkida. Mitu juhust on raisku läinud, kuid täna näib olevat õnne. Nad on kahekesi.

Kui haige jõuab alumisele astmele, tunneb ta enesele prügi ja tolmu selga pühitavat. Karla tuuseldab nii asjalikult, kui vähegi võib. Mis lähevad temale korda möödujad? Kas kiirelt töötaja peab nägema, kes temast mööda lähevad?

Silmapilgul, millal härra Pass ümberpöördunult seisatab ja avab suu kojamehega tõrelemiseks, lendab talle tubli pilv matitolmu peaaegu suhu.

— Ma teatan teie häbematusest juhatajale! saab härra Pass kõhides ütelda.

„Meh? Mis teil-teil viga on? Keda te äh-ähvardate? Kas te ko-kodukorda ei tunne? Teie sülitate pra-praegu maha! Kurat, see mõne har-haritud mehe temp — tii-tii-sikushaige plärtsib sülitamist mah-maha!"

Ja samas lendab härra Passi ülikonnale uus tolmupilv.

— Teie kühveldate mul suu-silmad tolmu täis ja mina ei tohi seda välja sülitada?

Kojamees vaatab ruttu ringi ja sõnab põlglikult:

„Ärge siis tul-tulge õiget inimest kohtus mõr-mõrtsukaks süüdistama! Aga näe, sa-saatus ei jäta nuhtlemata. Par-parajale paiukile olete sattund! E-ee, ei tiisikus jujuba naljata! Endal põle sisikonda ollagi, aga tööinimesega tuleb il-ilma asjata lõugama. Kui sa kord lõped, ei mina sind alla kandma tul-tule!"

Hurjutand nõnda härra Passi, enesel silmis vihahelk, Karla võtab harja ja läheb tagasi vaatamata.

Härra Pass pöörab oma näo totra ilmega temale järele.

'Kas sa näed nüüd hullu! Prokuröri endisi ametikohustusi tullakse haiglas temale ette heitma? Milline barbaarsus! Kuid paraku — siin pole ta käskija. Mis abi võib leida kaebusestki ... Sellest inimesest tuleb lihtsalt eemale hoiduda.

Karla läheb ja muheleb — ära sai ütelda! Säärane mulk! Tuleks täna-homme sõda — küll torgiks saadanat. Mees naeratab veel kord mahedalt ja ruttab oma uudist jutustama Sahale.

Samal ajal sanitar lõpetab all kambris oma töö. Ta vaatab tihti kella ja tema liigutused avaldavad rahutust. Täna, kell üksteistkümmend ta tuleb ... see, keda nii väga on oodatud.

„Tere, moen!" hüüab Karla rõõmsalt.

— Kas preili sõitis?

„Meh? Eh, ei tea mina ... Aga te-tead — ku-kultuuriinimesele sain ära üt-ütelda, mis tahtsin! Eh-ee, tolmutasin nii, et aina ae-aevastas ..."

Saha tõsineb. Sellest vahejuhtumist võib tulla sekeldusi. Karla ärgu omapääd tehku niisuguseid asju.

„Jah, eh — eks ta kaevaku . . . See asi kipitas mul südamel, ei saand tei-teisiti. Oleks sa isegi olnud minu asemel tookord kohtus ... kuidas tema, elukas, sind süüdistab . . . Küll sa siis oleks isegi . . ." ütleb Karla tõsiselt.

Saha vaikib. Kallab piiritust kätele. Kuivatab sõrmi.

„Sa, Saha, ka har-haritlane ja sedamoodu, eh — aga teed ka hulle tükke. Mina läh-lähen hommikul laboratooriumi koristama ja vaa-vaatan, et mis pagan ... Jänes istub mikroskoobi ees ja muudkui u-uurib pisielukaid, eh ... Arvasin kohe, et si-sinu temp — viisin ära ..."

Saha ei naerata, nagu võis loota. Saha on kultuurinimene ja ta ei saa ametlikult omaks võtta sündmusi, mis ei mahu kombelisse raami.

— Mina pole seda jänest sinna istuma pannud, Karla! ütleb ta järsult. — Tegi seda kestahes, mina mitte!

Karla tõsineb. Siis on härra professor ... Aga milleks? Ah, mine tea professorite mõtteid. Karla otsustab viia jänese mikroskoobi ette tagasi.

— Pole tarvis! Sa ära räägi ega õienda neid asju, Karla, millest sa ei tea! Lase olla.

Karla sammub desinfektsioonikambrist välja, leides end rumalamana, kui ta seda arvas varemini. Kuid varsti ilmub kojamees uuesti. Nüüd ta küll ei eksi. Professor käskis Sahat tulla ja aidata tema tütre pakke sisse viia. Kadit nägi ta ise ja professori käsku kuulis oma kõrvadega — ei ole eksitust!

Arstide paviljoni trepi ees seisab väike pruun auto ja selle kõrval preili Puustal beežis kleidis, valge kübaraga. Saha läheneb autole kui teenija. Nii kuidas ta esineb, nii on see vajalik. Tunded ei tule iga kord arvesse.

Preili Kadit tervitab doktor Purre kimbu punaste roo-

sidega. Ordinaatori kõrval naeratab professor Puustal tagasihoidlikult.

Saha möödub Kadist, kui ta on teda teretand ametlikult. Avab autoukse, et pääseda ligi pakkidele. Preili Kadi heidab Sahale kiire ja õrnutseva pilgu, mis jääb märgatavaks ainult asjaosalisele ...

„Karla, võta sina need kaks raskemat kohvrit!" hüüab preili Kadi.

— Eh, mis nei-neist ka võtta saab. Neil ka teab mis ras-raskust, arvab Karla üldiseks naljaks.

Preili Puustal vabandub doktor Purde ees — ta tahab korraldada oma asju. Karla kannab preili soovil raskemad pakid paviljoni vestibüüli ja ruttab teisi tooma. Sahale langeb kohustuseks kohvreid edasi tuua Kadi toani — tal puhtamad jalad ...

„Tõuka need maltsad kõrvale," ütleb Kadi Sahale, põrandal olevaile roosele tähendades. Saha ei tee seda.

Kadi vaatab tõrkujat. Mees! Ta läheneb noormehele, nii et ta uurivad silmad seisavad Saha omade vastas, vaid mõne sentimeetri võrra allpool.

„Jumal, kuidas sa oled muutund, Raul..." ütleb ta.

Saha võtab Kadi käed ja naeratab kohmetult:

— Võib-olla ... eksid. Olen ikka endine. Kui minus on mõni muutus, siis pole ma sellest vähemalt ise teadlik.

„Jumal, Jumal — kuidas oled sa muutund!" kordab Kadi. „Siiski... ma mõtlen, me oleme kui lapsed, kes teineteisest vähe eemal elanult ... nüüd pisut võõrastavad. Eks?"

Saha surub ta käsi, kodususe tunde temasse hoovates. Kadi vaatab ringi, siis surub oma huuled Saha kõrva vastu ja sosistab:

„Lõunaajal ... Lillevälja mäel. Kas oled näinud seda ilusat kohta?"

— Nägemiseni!

— — —

Lõunapäike puistab valgust. Haljas küngas keset võsa, künka keskel suur hall kivi, — see on Lillevälja mägi.

— Kadi, vaata! ütleb üks.

„Kui ilus! See siin on metskibuvits. Paljud peavad seda kibuvitsa roosipuuks."

— Jah!

Näib, et jalutajail pole teineteisega midagi tõsisemat rääkida. Nad kohtuvad otsekui esimest korda selles uues ümbruses, mis köidab neid rohkem kui nende mõtted.

„Olid sa, Raul, mulle ka hää poiss ... nagu olid Tartus?" küsib naeratav suu valge kübara alt.

— Ja sina?

„Mina? Kahtled sa siis minus, mis? Kuule, ah — jookseme korraks võidu — kumb jõuab kaugemale ..."

Nad siiski loobuvad jooksust. Võtavad teineteisel käest kinni ja astuvad läbi võsa, üle lillede, üle rohu. Seisatavad puhuti, naeratavad kui üsna väikesed lapsed ja tunnevad rõõmu päikese paistusest. Nii kaovad tunnid, teadmata, kuhu nad jäävad.

Nad jõuavad Valge lossi lähedusse.

— Tänan sind, kallis, et võisin olla sinuga, sõnab noormees lahkumiseks.

Kadi ei ütle midagi. Ta valge kübara äär puudutab Saha lokke, nõtked sõrmed tema õlga. Siis vaatavad kaks vallatut ning tumedat silma üles, nagu oodates vastust mingile tähtsale küsimusele.

Suu liibub suule. See on vastus.

„Homme, jah?"

— Kui sinule see meeldib — alati!

Nad lahkuvad rõõmsalt, naeratades, tihti tagasi vaadates.

„Saha!" hüüab Linda lossi trepilt, „teid oodatakse juba ammu. Teie pole kunagi nii kaua ... Kus teie ometi olite?"

— Polegi teie asi. Ja mis sel härra Võhtmal jälle ... Ma lähen kohe!

„Härra Võhtma jätke rahule. Õde Asta palub teid enesele appi," muigab tüdruk paljumõistvalt.

Umbes sääraste küsimustega kõnetab Sahat ka õde Asta. Nii, Saha seisab siis härra professori perekonna käsutuses? Milline alandlik teener! Naermapanev nähtus. Haiged jäetakse omapääd ja minnakse aitama neid, kelledel endil kopsud-maksad terved. Eh!

— Seisan siin ... kõigi teenistuses! vastab Saha jahedalt. Eemaldudes kuuleb ta solvund õe pilkavat naeratust.

KOLMAS JAGU

ARMASTUS

I

Tõusvad ja mõõnavad eluvood lükkavad iganemisliiva aastate randa. See, mis sul on, seda pead sa kandma. Ja ei märgatagi, kuidas inimesi sõelub alatasa mingi salajõud. Mingi jumaluse vägi ässitab loodustki, kuni pikse raksuvate löökideni. Vihmasaju ja lumetormi järel naeratab rahustav päike, nagu jagataks õrnu suudlusi pärast pahandust. Saatus on mitmepalgeline kasvataja, kellest ei teata, kunas ta inimest karistab või õnnitleb.

Ka Saluvere sanatooriumi elul pole teisi reegleid. Siin on samuti halba ja hääd, kui seda nähakse mujalgi. Siia langevad pilvevarjud ja päikesepaiste samamõõduliselt kui mujalegi.

Saha ilmub lugemissaalist vestibüüli ja peatub tavalise harjumuse järgi pronkskuju ees. Tema liigutusis ilmneb selgesti küpse mehe rahu. Teda kõnetavad auväärsemad haiged, kelledele esineb kõigiti meeldivana. Saha laubal on juuksed tunduvalt hõrenend, ta liigutused on kasinad, vaade kindel. Kui oleks võimalik teda kõrvutada endise Sahaga, nende erinevus üllataks.

Nii liikuva kui ka liikumatu Valge lossi varaga on vaheajal toimund muutusi. Päähoonele ehitati juurde tiibosad, mis muutsid tunduvalt fassaadi. Lossi põhjapoolses küljes raiuti aknad avaramaks, hoolimata üldisest stiilist. Ka „elusat" inventari on puudutand üldine uuendusprotsess.

Mööbli kulund polster köidab hetkeks Saha tähelepanu. Siin nad istusid, kulutasid uksi, said terveks või surid. Aga tema ise? Kohtas tõesti häid inimesi. Rohkem siiski ükskõikseid, kellega jäeti jumalaga ja kes kustusid meelest kui keskpärased unenäod.

Puurides nokitseb papagoide asemel uuem tõug kanaarilinde. Valged. Saha tuletab meelde üht neist, kes pääses kord lahti ja põhjustas jahi, mis andis kauaks naljaainet.

Linnuke pääses lahti . . . Kuidas see meenutab Sahale Kadi viimast ärasõitu Saluverest. Sel helgel, kuid nukral sügispäeval käristasid ahnelt niitvad lõikusmasinad väljadel, päike kuldas viljarõuke augustikuu kollaka valgusega. Kõikjal rikkalikku saaki kasvatand suvi oli kõvendand sidemeid Kadi ja Saha vahel. Tõsi, armastuse lisalehile on kirjutatud ikka pisaraist, naerust ja kadedusest.

— Tsiu-tsii-tsii . . . hüüab laululind tiibu kohendades.

Eile. Saha katkestas telefoni salajuhtmed, mis möödund suvel pidasid ühendust tema riidekapi ja preili Kadi magamistoa vahel. „Vandeseltsi" kolmas liige, vana habemik montöör, andis ettevaatuse pärast seda hääd nõu.

— Tsuu-tšiu-sirr . . . kostab linnukese laul puurist.

See vallatus telefoniga läks Sahale maksma palju ajakaotust. Enam kui raamatud huvitas teda Kadi lühike suvepuhkus. Kord isegi südaööl äratas Saha summutatud telefonikell:

„Raul, und ei ole. Õieti, und oli, nägin sind. Tule!"

— Kallis . . .

Sel korral nad otsustasid kohata teineteist „Armastusealleel", et säält siirduda metsa kiigele. Suur saladus sellest teekonnast pidi jääma teiste'e teadmatuks. Kastest märg rohi puudutas nende paljaid jalgu. Vaikus sel omapärasel ööl oli erakordne.

„Tsurr-tšiu-šiii . . ."

Saha virgub kujutlusist. Sääl möödub temast õde Asta. Valvekell heliseb. Pisut rahu. Jälle möödub temast õde Asta. Naeratused. Jälle valvekell . . .

— — —

— Saha, olge hää — teid palutakse!

„Ma palun teid, jah — teie ei hiline, ei?" sõnab proua Ämmat ärevalt, Saha toauksel seisatades.

— Jaa. Laulatus algab kell kolm, ma ei unusta, vastab Saha kuulekalt.

„Andestage mulle mu närvide pärast," ütleb proua rahutult naeratades ja ruttab tagasi rõõmsamalt.

Mõni minut enne kella kolme sammuvad naitujad altari ette. Pruut valge kui lumi, peigmees süsimustas kalevis. Neid saadavad teiste eel õde Asta ja Saha. Niisiis, professori keelust hoolimata härra Pass viib täide võib-olla palavikus mõeldud kavatsuse. Teda laulatatakse täna lahutatud proua Ämmatiga. Täna kustutatakse . . .

Peaaegu intiimselt kostavad praosti sõnad:

— Sa oled armastuse eksiteel olnud. Oled ümber pöördund ja oled tulnud tagasi oma pärisosa juurde. Aga ikka oled sa ainult armastand, ja see on olnud sinu võit. Sina ei pea pidama puuvilja paremaks kui hingeülendavat meelt. Oma armastuses pead sa olema suurem kui sinu saatus.

Sel pühalikul hetkel tunneb Saha laulatussõnu öeldavat enesele ja sellele, kes seisab tema kõrval. Õde Asta puudutab kergelt ta kätt.

Pruutpaari näod on kahvatud, mis on tingitud väsimusest.

Õpetaja kestvast kõnest — „ei ole hää, kui inimene üksi on" — mõrsja härdub. „Jah" vastates ta toetub võrele, siis äkilisest nõrkusest vajub kleidi pitsidesse. Õde Asta abistab teda. Õpetaja katkestab laulatuse.

Pärast süstimist ja lamamist käärkambris aidatakse

pruut üles. Ta on küllalt tugev, et minna peigmehe kõrvale.

Õpetaja tõstab varrukaisse uppund käed pikaldaseks õnnistamiseks. Silmapilk on ühtlasi ärev ning pühalik.

— Olge tugevad lootuses ja armastuses, ütleb tema. Minge Issanda rahus!

„Tule, kallis ... läheme," sosistab peigmees. Sellega lõpeb püha talitus ja nad siirduvad jälle tavaliste inimeste ellu. Lahutatud naise poolt antakse suurustav vastulöök endisele mehele. Sest härra Ämmat teatab oma viimases kirjas häbematu otsekohesusega, ta olevat kihland end teise naisega.

— Soovin õnne! sositab õde Asta pruudi lokkidesse.

„Olen õnnelik, et kõik hästi läks." Seda üteldes lehvib ta kahvatul näol tõsise rõõmu õrn joon, kuigi ta puudutab oma sõrmi rahutult: „Mart, et professor just selle vastu polnud, siis lubame endile esimese „pulmareisuna" päältvaatajaina osa võtta spordiväljakul peetavast võistlusest."

Täna mängib Saluvere personaal kutsutud külalistega jalgpalli. See on tervise ja jõu lavastus põdevale publikule.

Päikesest pruunid noored sportlased treenivad parajasti väljakul, kui noorpaar jõuab kohale. Nende käsivarte ja säärte lihased on tugevad. Nad ise hüpetes osavad, kiired ja siirad.

„Vaata, Mart, terveid inimesi. Kas näed, kui karvased jalad on sellel siin. Oi, kui kenake teine," räägib proua imetledes, mehe abitut käsivart hoides.

Mäng algab. Doktor Purde võimsast jalalöögist lendab pall kõrges ning kumeras kaares üle esimeste vastaste. Langev pall saab Sahalt päälöögi ja lendab üle esimestest vastastest. Siit neelavad mõlemapoolsete tor-

majate ahned jalad palli, seda igasse võimalikku külge siblides, lüües, lükates...

— Vasak kaitse! Doktor Purre — juurde! hüüab publik läbisegi.

„Ära jäta! Ära!"

Pall lüüakse võõraste poolt tagasi jõuga, osavalt, väledalt. Silmapilk kostab kahetsusi. Härra Pass tõuseb ärevalt. Ta on närvlik ja väga pahane.

— Nad ei oska ju üldse mängida! Kas see on siis mõni mäng? Mina igatahes oleksin Saha asemel joosnud teisest küljest!

„Juurde, doktor!"

— Raul, Raul — ole nobe, kriiskab õde Asta. Nii nagu proua Passi, nii temagi sõrmed pigistavad krampliikult pöidlaid. Nende silmist helgib võistluskirge...

Jälle ärev hetk vastaste värava ees. — „Oi! Eks näe. Äh-oo!" kuuldub siit-säält. Järgmisel silmapilgul kõlab käteplagin.

„Paras!" lausub härra Pass, istudes ja oma nägu pühkides. „Panid Sahale küll jala taha, ma nägin väga hästi, aga... Paras — värava ándsid!"

— Vaata seda hindunahalist toredat poissi sääl! räägib proua, mehe kuuekraed kohendades, pilku väljakult pööramata: — Näe, näe!

„Mis tore ta nii... Sa muud ei näegi kui teda... kõh... Ei pruugi olla niisugune edev."

— Kas tal pole ilus keha? Nägid, nägid nüüd, kuidas ta võttis teise käest palli ja... jättis doktori vahtima, ih-ii.

„Miks ma ei näinud..."

— Tõesti tore ning terve mees, kordab proua jälle.

Härra Pass kruvib kärsitult lahti taskusüljetopsi kaane. Saadab mitu pahurat puhet topsi. Tõuseb järsku istmelt ja lahkub pahaselt, midagi lausumata.

Proua Pass vaatab imestunult ringi. Otsustab järgneda mehele, pilk süüdlaslik, jalgades väsimus. Ka neid hooldav õde tõuseb, teadmata, peab ta naeratama või ei.

„Niisugune tujudeinimene, kerge nagu ta kehakaal. Seesugune peaks olema minu mees?" Tõsi, mida nõrgem füüsiliselt, seda kaasaelavam, mõistmatum eraldama tõde naljast," mõtleb õde Asta koduteel, muigeid varjates.

Valge lossi saalis iseteadvalt istudes teeb härra Pass oma naisele teravaid etteheiteid. On näävund ja rahutu.

— Mart, kui tõukaksid ka oma jalakesega kord palli, mis? Kindlasti kukuksid ja murraksid küljeluud, naeratab proua solvatuna.

„Ma palun, mine võistle iluduskuningannadega. Sa ei seisnud ja jalulgi..."

— Ei, kallis — ei lähe, ei võistle!

Noor proua leiab põhjusi nutmiseks. Tema mees puudutab ta käsi. Õde Asta püüab leida lepitust. Mõne tabava sõnaga, mis pigem kuuluks lastele, unustavad nad pahameele.

— — —

Pärast võistlust pärnade alleelt lossile lähenedes Saha tunneb ihus ebamäärast väsimust. Ta leiab selle põhjuseks suplemise jões, kus ta niiske ihuga viibis võib-olla liiga kaua. Siiski?...

„Professor!" teatab õde Asta tulijale, mis ütleb kõik. „Ei anna see inimene enam kellelegi armu!"

— Ta nagu vihkab mu pühapäevast rahu, sõnab Saha sapiselt.

„Võib-olla on see tõesti vihkamine, võib-olla armastus sinu vastu?"

Saha aimab oma ülemuse tänast soovi. Kolmandat päeva käib prof. Puustal temale pääle kui langetõbi — Saha lubagu teha preili Liisile oma verest ülekanne. Sahal

näib olevat põhjusi keeldumiseks, kuid puudub tahtmine selle selgitamiseks.

Professor seisab nõutult Saha ilmudes preili Liisi voodi ees, käes vererõhu mõõtja. Tulijat märgates teadlane ruttab talle vastu, tehes sõnade juures liigutusi, mis väljendavad kärsitust:

— Keegi peab end ometi pisut ohverdama. Palun, vaadake, millises õnnetus seisukorras leiate selle tütarlapse. Uskuge, terve ei kaota sellega midagi.

Saha vaikib ja ta nina piirkonda ilmub kibras joon. Ta tunneb kaasa veretule tütarlapsele, kuid — kes ihkab raisata oma tervist?... Tänagi tundis Saha liikmeis iseäralikku jõuetust. —

Osalt oma süü tõttu ebaõnnestund katseis professor ei läbe heita kestvat pilku haigele. Saha viivitav vastus lõpetab teadlase kannatuse:

— Olete lihtsalt jänes! Seda ütelnud, lahkub professor, haigetoa ust järsku kinni tõugates. Saha kõrvus kohiseb hetkeks lahkuja kitlihõlmade kahin, ta tunneb end alandatud, süüdlasena.

„Olin teile tõesti paha," sosistab preili Liis voodilt. „Palun, unustage ja... köh... lubage mulle oma verd. Ta ei võta palju."

— Mu auahnus ei otsi rahuldajaid haiglatest, sõnab Saha järsku. Olen kuuland terve ümbruskonna läbi, keegi ei söanda teid aidata. Olge inimestele teinekord parem!

„Millal „teinekord veel"... teie näete?..."

Haigele lühida pilgu heitnud, Saha lahkub. Laboratooriumis professor võtab teda vastu käskudega, mis kõnelevad liiga ametlikult. Puhuti teadlane köhatab järsult. Pahane!

— Härra professor, ma nõustun. Palun teilt... ainult... tunnen end viimasel ajal...

„Teie? Ärge kartke kolle, härra Saha." Prof. Puustal rõõmustub näiliselt. Tõuseb istmelt, kummardab tänuks ja istub uuesti. Tõuseb jälle, läheneb Sahale, võtab ta käe ja ütleb vaikselt:

— Lubage, kas ma eile tõrelesin teiega desinfektsiooni asjas? Ja täna... Olen selle haige pärast eriti närvlik. Püüdke mind mõista.

„Olen sanitar ja pean leppima kõigega, ka sellega, mida ei suuda iga kord mõista, härra professor."

— Andestage mulle mu ülekohus. Mõtelge, kallis inimene — kaaslaste aitamiseks ei soovi nüüdsel ajal keegi isegi musti küüsi lõigata. Noh, mis ma teen?

„Ainult nõrga naisterahva pärast luban avada oma tuiksoone. Teadlasi võrdlen ma nulliga," kuuldub Saha erakordselt isekas vastus.

Professor avab Sahale sigaretitoosi. Ah soo — ta ei suitseta. Juhataja ulatab käe, raputab vastase oma. Sammub mõne korra üle linoleumi:

„Imestute, miks olen ma hädas vere ülekandega. Nimelt, preili soov on, et see oleks teie veri. Ma tean, kuidas see mõjub sugereerivalt. Ta loodab, — noh, mis ma teen?"

Hiljem nähakse professor Puustalit hääs tujus. Imestutakse.

Sammudest vastukõmav operatsioonisaal jääb vaikseks. Ümbrus lõhnab eetrist, millega pestakse palavikuliselt. Saha veresoon leiab peagi ühenduse tütarlapse omaga. Iga minutiga Saha tajub ihusoojuse kadu ja tunneb südame sagedamat tuksumist.

Õde Asta oma toiminguis ilmutab märgatavat rahutust. Ta pilgud on otse tigedad ja viibivad küsivalt kord Sahal, kord professor Puustalil.

Võib märgata, preili Liis on muutund elavamaks. Põsedki värvuvad, vaade tundub kindlamana. Igatahes

haiges avaldub positiivseid märke, mida tunnevad täpsamalt vaid arstid.

Professor Puustal jätkab ülekannet.

Korraga Saha tunneb nõrkust, silmade ees kangastub rohelisi viirge. Minestab. On kuulda õde Asta tagasihoitud kiljatus. Professori käsi tõstab kiire liigutusega Saha huulile klaasi soolveega.

Ärgates Saha leiab end masseeritavat. Ta on üksi. Ainult õde Asta hoolitsevad sõnad, mis kostavad nagu kusagilt maa alt, rahustavad teda.

„Poisu, on sul paha?" räägib õde õrnusega, suud lähendades.

— Tänan, ei!... Kas verekaanid läksid?

Õde jaatab, õrn pilk abistataval mehel. Saha tänulik vaade rõõmustab õde Astat. Eriti märkab Saha seda tuttavat hellust algavat päevast, kui preili Puustal lahkus Saluverest. Sellest viimasest asjaolust vaikib õde Asta, kel pole kombeks väljendada sõnadega oma tundmusi.

„Oled viimasel ajal jälle rõõmsam, Astake..."

— Peame meie siis selle veretilga pärast muretsema? Oh sind küll... poisu...

„Naera mind."

— Naeran, mida? Oleks sina võistlusel näinud härra Passi koomilist ilmet... Igaüks, kes seda imelikku ilmet nägi, pidi südamest naerma.

„Asta, suvel polnud su enda ilme vist targem. Ütle, miks?" pärib Saha naljatoonil.

— Suvepäevade palavusest, ah-aa...

„Vaata mulle otsa!" ütleb Saha.

— Jah, tõsi. Mind piinab lihtne uudishimu. Ütle, kallis, oli sul professori tütrega salajasi kohtumisi? Sa tundsid teda juba Tartus, eks?

„Linnas kohtud paljudega — jaa, muidugi. Maal

juhtud kogemata mõne preiliga ühises jões suplema... Sellest tehakse juba jutte, luuletisi, romaane."

Nad vaikivad mõlemad, et jõuda lähemale selgusele. Saha suplused jões olid sündsad ja varjatud kohtumistunnid preili Puustaliga. Suvine kuumus õigustab ühiseid veevooge. Hüljates seda alpide õigust õde Asta jonni pärast ei kasutand suplusmaja lähikonda. Pigem jalutas üksi heinamaaäärsel teel, varitsev pilk tahtmatult jõe poole pööratud.

— Nii on need mehed! ütleb õde lootusetult. Ta istub lõdvalt Saha kõrvale kušetile ja vaikib ohkega: — Niisugused nad on...

„Tihti eksitakse nende suhtes!"

Õde Asta tõukab pääkatte laiad rinnalt õlale. Ta tahab veel midagi ütelda, kuid vanemõe kiiluv hääl eksitab. —

— Õde Asta! Kuidas sa lased professoril oodata end? Imelik küll, mis sa siin... Teisel varsti sünnipäev ja...

Vanemõe hääl saab salapärasemaks, kui ta jätkab: — Meie peame nüüd ka doktor Purde vastu olema tähelepanelikumad. Mõtle, ta olevat saanud Tartust kätte *doctor medicinae* diplomi. Läheme, soovime härradele ometi õnne, ma üksi ei julge, räägib õde Iida erutatult.

„Doctor medicinae!" mõtleb Saha õdede lahkumisel ja jääb mõttesse: *„Doctor... doctor... medicinae..."*

— Soovin palju õnne peatse sünnipäeva puhuks, hüüab õde Iida, professorile kätt ulatades.

„Minu härrad," sõnab õde Asta pärast käepigistust, „kuuleme jällegi uudiseid Valges lossis, uudiseid, mis ei tulnud kogemata. Lubage tähendada, härra professor on saanud doktor Purdega enesele uue ja usaldatavama abilise. Meie järgmine uudis on tiisikuse absoluutne surm! Seda nägin juba unes," lõpetab ta naeratusega.

Professor Puustal kummardub liigutatult. Astub sammu tagasi, naeratab kohmakalt ja kummardub veel kord.

Veel pisut vestlust, milleks aga töökohustused ei luba aega kauaks. Juba sääl tulebki teade, et härra Saar tegevat toas mürglit. Keegi olevat näävand härra Ajat, kes olevat kutsutud protokollija. Härra Pass saavat oma naise kohta nimetuid kirju, mis tekitavat ärevust. Üldse — mäss, muud midagi!

Õde Asta leiab härra Saare pisut joobnud olekus, püsti voodis, teistele hüüdmas:

— Silentsium! Meie austame professor Puustali juubelisünnipäeva väärilise kingitusega. Mina olin see mees, kes pani arstlikule komisjonile ette, et saadetaks Rahvasteliidule üldine tiisikusevastane läkitis. Ja nüüd viin mina ka selle mõtte läbi. Juba minu onu oli min ...

„Kas teie tulete voodilt maha või ei? Ja vaadake ette, härra Saar!"

Härra Pass kui õiguse sõber ei või jätta tegemata mõnda faktilist märkust, sest toas viibivad õde ja mõned kaaskannatajad. Ta ei taha hiljem kuulda väärjuttusid.

— Vaadake, asi on ikkagi nii, et Rahvasteliidu poolt kogutakse ülemaailmses ulatuses andmeid selle kohta, kui palju leidub tiisikushaigeid. Seda aluseks võttes just mina juhtisin esimesena härra professori tähelepanu sellele, et ka meil ...

„... võetakse teiste meeste käest naisi abieluks üle!" hüüab härra Saar kõlavalt.

— Võetakse pitsi ja tehakse muud, ütleb härra Pass rahutult. — Aga et Saluveres asub minu teada sanatoorium, siis olen algatand selle asja õiges kohas. Ja mida ütlete teie, õde Asta, selle kohta?

„Mina ei tea kedagi kiita ega laita. Kuulen seda

asja praegu esimest korda. Palun ainult rahu. Rahu teiste pärast, mu härrad!"

— — —

Õde lahkub toast ja viib saadud uudised enesega kaasa. Mõeldes kõigest koomilisest Saha sammub laia tammepuutreppi mööda alla vestibüüli. Olles vaevalt loputand käed, peatab teda keegi väga elegantne daam. See šarmantne daam palub end juhatada härra Võhtma tuppa.

Muidugi sai proua Võhtma telegrammi arstidelt. Juba paar päeva ootavad nad ... härra Võhtma toas on vahetu valve.

Igaks juhuks abikaasa seisatab koridoris, kuni Saha teatab mehele tema tulekust. „St, st!" hüüab õde Mall Sahale. Surm, koletis, on oma vikatiga rapsand esimesed löögid! Siis nüüd, mida nõrgemaks ta jääb, seda enam koguneb mitmesuguseid ohkajaid inimesi tema auväärse voodi ümber.

Saha peab mehe kõhetut õlga tugevasti raputama, enne kui avanevad pikkamisi väsind laud.

— Armas sõber! Sinu abikaasa tuli. Ma kutsun ta, jah?

Härra Võhtma ei kuule hästi, talle peab kordama. Siis jääb ta oma tuhmi vaatega kauaks peatuma Sahale. Näib, kui tahaks ta nutta rõõmust.

„Lase ... köh ... läheb — hilja ... Loe Matteuse raamatust ... köh ... ära süüta küü-nalt, kui peigmees on juba läi-nud ..." Need sõnad tulevad suure vaevaga ja panevad rääkija hingeldama. Jah, pikk põdemine on seda teinud!

Haige naeratab kurvalt. See naer ei meelita juuresolijaid rõõmustuma.

— Üsna rahulik olla, kõik möödub, pole viga ...

„Sah-a! Jääme ... juma-la-ga ..."

Tuksuv süda jääb üha aeglasemaks. Kuni äärmiselt kõhna haige pää vajub lõdvalt padjale. Paberina õhukesed huuled püüavad uuesti avaneda... Hingamine lakkab ometi ja raske uni näib jäävatki valitsema... Doktor Purre konstateerib eluaegse surija juures — lõplikku surma!

Rahu sinu põrmule...

Rikas mees suri, võiks ütelda — paberrahadega täidetud madratsil, naisele kätt andmata. Ja kui nad teda nüüd leinavad, ons see südamest? Ja kui nad tema õilsaid tegusid ülistavad, kas ei meelita neid selleks kadunu vara? Aga üks on jäänud tõsiste hulka ometi, kes poetab võltsimata tunnete pisaraid — ema! Ja see teine — kes leinab...

— Äh, krimpsutab Karla surnukuuris oma vildakut nägu. — Äh, mulle ai-aitab nende tass-tassimisest!

„Karla?"

— Äh, aitab, jah! Karla laseb kanderaami otsa hooletult põrandale. Karla kolib juba täna oma uude tallu ja on väga pahane, et teda veel viimaseil tundidel segatakse. Homme on ta siit läinud. Jumalaga, Saluvere! Ülehomme kohendab ta ammu-unistatud hobustele rangipatju, hobustele, kes kevadel künnavad peremehe põllud külvikõlblikuks.

„Nii, olgu see toiming sul siis viimseks, Karla. Läheme!"

— Kas sa, Saha, tead ka, mi-mis tähendab haritlaste keeles omaostetud talu, mõh? Ei sa te-tea seda?

„Talu on farm, peremees farmer, seisab leksikonis," naljatab õde Asta.

— Minu keeles — taevariik! Siin olin ma sul-sulane, sääl olen kuningas, räägib Karla suurustavalt.

Õde Asta jääb nende kõnelusest eemale. Teda puudutab ainult üks küsimus — kuidas võib mees surivoodil

põlata oma ilusat naist, kahtlemata ka armast? Miks ei andestand ta temale? Miks?

Kõikide imestuseks nähakse, et keegi on heisand lossi lipu leinamasti, kus see lehvib rahulikult. Säärast asja pole veel olnud, kuigi oli vareminigi jõukaid ning austust nõudvaid lahkunuid. Kes on seda...

Saha otsustab oma sõbra puusärgi ehtida rohelisega. Iga elupuuoksa murdes ta arvab puudutavat sõbra kätt. Elupuu teatavasti sümboliseerib: minu läbi peate teie elama. Jah, Võhtma oli Sahale teiseks „isaks". Saatus tahtis, et poeg pidi Saluveres pärima oma tundmatu isa sõpruse ning vara.

Üldse näib, et Võhtma põrm on kaaslaste poolt enam austatud kui eelkäijate omad.

II

Esimesed lumehelbed langevad aeglaselt niiskele maapinnale ja kustuvad varsti.

Täna pühitseb Saluvere oma arstide pidupäeva. Valge lossi rõdu akendest jälgitakse peaaegu avalikult saabuvaid külalisi, kes kaovad naeratades arstide paviljoni verandale.

Peatub pruun auto. Esinduslikul sammul väljub sõidukist daam, kohendab oma hõberebast, pilkudega pöördudes lossi poole. Ta kohevate lokkide kuhjale on tõmmatud poolviltu korporatsiooni tekkel.

„See on tema," leiab Saha ja lahkub aknalt.

Ei, Saha ilmub uuesti aknale, kuid daam on kadund. Ta jääb vaatama langevaid lumehelbeid, mis laskuvad rahuliku ükskõiksusega lahtise rõdu tahvelkivist põrandale, kus sulavad ruttu piiskadeks. Sügis nutab kaduvuse nukrusest ja poetab pisaraid, järgmise kevade üle rõõmustudes.

— Saha, teile on kiri, teatab muhelev Linda ümbrikku ulatades.

„Kellelt?"

— Ei tea — saladus!

Ümbrik käriseb, nagu kisendaks paber oma lõhutavate mustrite kahjust.

„Kallis poiss!

Saabusin just praegu isa juubelipeoks. Ei kirjutand nimme Sulle, arvestades peatset siiasõitu. Ära imestu — mind tahetavat mehele panna. Aita naerda isa rumalusi. Ta võib küll olla üsna kena professor, kuid mitte armupaleuste leiutaja. Meie ei ela enam keskajal.

Muidugi oled huvitatud härrast, kellega seltsis sõitsin. Ta on mulle tähtsuseta olend, üks tark ahv, professor Toomas.

Et kuulen, Sa polevat peole kutset saanud, arvan, siin on tegemist eksitusega. Ükskõik. Sa pole seisukorda halvasti mõistev inimene. Ootan Sind homme kell viis Lillevälja kärnase kivi juures. Kas, jah?

P. S. Poisu, miks ei sõitnud Sa oma viimasele eksamile? Ootasin!

Sinu salajane Kadi."

— Minu Kadi? Hm!

Mitte kõigiti rahul olles, siiski olles rahul enesega Saha pistab kirja taskusse. Teade kohtumisest armsaks saanud mäel toob näkku naeratuse. Aja poolest oleks võinud temagi end esitella sääl pidumajas kõlavas toonis doktor Sahana. Daamid parimast seltskonnast ulataksid käe edeva naeratusega. Milline au?

— Hm! Doktor Saha — tõesti kõlav nimi. Seda mõteldes Saha naeratab sügava irooniaga: — Ja olen ma nüüd halvem?

All saalis on haiged kogunend mingi pakitud eseme ümber. Haigete Kogu esimees härra Pass on rõivastund smokingisse. Ta ilmub juba teist korda Saha juurde ja räägib kärsitult:

„Täpsalt kell seitse kavatseme härra professorile anda üle kingi. Et meie ei või tõsta raskeid asju, palun teid aidata? Ega teie unusta? Teie ei lähe kuhugi ära, ei?

— Teie jõud ei oleks tohtind teile tagada õigusi kingiks valida tinaesemeid. Seisan teie teenistuses ja ma ei põgene kuhugi, naeratab Saha.

„Mis asi see on? On see mõni masin?"

— Ei, see on poonimiskast!

Tigedalt liigub Linda käes olev tolmulapp aknalaual. Siis kuuldakse teda kahjurõõmsal häälel Leenile jutustamas juhataja külaliste mantlite kõrgest väärtusest:

„Mis sa arvad, kui kallis võiks olla preili Puustali mantlikrae?"

— Meie kuue kuu palk vähemalt. Aga kui tal see nüüd Pariisist on toodud, siis ma ei tea?

„Ma teenin või viis aastat — aga just seesuguse kraega mantli ma ühekorra enesele ostan. Tead, proua Pass hüppas mulle ninna ... Oodaku nad!" räägib Linda kalgilt.

Leeni arvates pole mantel trump, trump on haritud kavaler. Niisugused oskavad alles oma südamedaamist lugu pidada, nii et imestuma peab. Temal on praegu neli austajat, kuid kui kõik nad kokku siduda, ei saa üht hääd.

— Saha meil on siin ... osatab Linda paljutähendava muigega.

„Oh, see näeb ainult taevasse!"

— — —

Peoperemehe toad sumisevad külaliste elavast jutust, otsekui mulkide konvendis. Siin on parimad tualetid,

oskussõnad, kombed. Ainuke tagasihoidlik inimene nende seas on professor Puustal.

Üle kahe saali ulatub rikkaliku varustisega pidulaud. Kõhukad veinipudelid lamavad laisalt jääs. Praetud haned, kapsastega tuubitud kõhtudega, vaatavad tõtt angerjavaagnatega. Õllekannud silmitsevad üleolevalt haljassalatiliudu.

— Mida loete kirjandusest, härra professor Toomas? küsib keegi koketne proua suitsetades.

„Kuidas mõista — loen ainult Flaubert'i."

— Jah, ka mina armastan teda. Omad kirjanikud mind ei huvita. Ma ei armasta robustsust, vuh!

„Flaubert on surnud, armas proua," kilkab preili Puustal. „Tema teoste vähesus ei luba teil kaua rõõmu tunda ilukirjandusest."

— Kah õige!

„Tark ahv" professor Toomas vaatab imestunult preili Puustalile. Ta ei väsi oma lemmikule naeratamast. Professor Tooma käitumine näiliselt puudutab doktor Purret, kelle käsi tihti rahutult libiseb frakinööbile.

Pääle nende kahe härra osutub preili Puustali agaramaks vaatlejaks keegi noor korporant, kelle au näib olevat lint, mida ta näiliselt ei unusta, kuigi ta seda ei puuduta ega vaata.

Professor Puustal palub külalised lauda. Esimesena tõstab ta pokaali. Teiste käed ja käekesed teevad sedasama. Kokkulöödavais klaases liigub punane tervisvein vaikses värinas.

Kohe kostavad keelpillide helid, mis paisuvad justkui tormitseva Balti mere võimsaks mühaks. Siis vaikib orkester. Külalised ütlevad südamlikke tervitusi. Seejärel professor Puustal tõuseb. Kerge salakahin hõljub üle härraste.

„Minu armsad!" algab teadlane vaikselt. „Mul on

rõõm teiega üheskoos pühitseda oma sünni- ja ametijuubelit. Kolleegid, teie ees seisan täna mitte just kõige parema enesetundega. Vähesed teavad, mispärast. Minule on ette heidetud mu kõrgeid püüdeid kui asjatuid pingutusi ja ometi ei saa ma neist loobuda, vana mees juba. Mispärast? Mind seob mehe ausõna! Umbes kakskümmend aastat tagasi, värske doktorina osa võttes Riias peetud rahvusvahelisest arstide kongressist, andsin maailma arstkonna esindajate ees lubaduse, et mina võidan tiisikuse! Minu tuisupääne noorus lubas ütelda veel enam: Kui mina tiisikust ei võida, lahkun oma kodumaalt kui kasutu olend ja olen valmis loobuma arsti-elukutsest, sest lihtne tööline võib olla edukas ka igal teisel alal. Jah, kuni minu naise surmani õhutas mind tegudele mu vanne. Minu naise surm tiisikusse sundis unustama ausõna, ja säältpääle on mõjustajaks jäänud tuberkuloos kui minu isiklik vihavaenlane! Seepärast olen pühendand eesmärgile kogu oma kehalise ja vaimse jõu, oma isiku, oma eraelu, oma tunded... Arstiteaduses võisin silmapiirile rebida mitmeid probleeme, kuid... Kuid jah, kui jõuan neid kord ka lahendada, tahan vaid üht — surra. Ma pole kaotand veel lootusi, sest ihkan jääda kodumaa mullal ronivaks sipelgaks!" lõpetab professor sama vaikselt, kui ta algas.

— Elagu professor Puustal!

„Elagu meie lootus!"

— Ühes nendega, kes otsivad oma tervist!

Juubilari kõrvalt tõuseb tema vanem abiline, doktor Purre. Ta teravvalge rinnaesine annab talle väga piduliku ilme. Pääle preili Puustali võlub värske doktori mehine kuju kõiki daame.

Doktor Purre algab oma sõnu otsekui härda palvena:

„Inimpõlv rändab, kustub — uus kerkib asemele. Looduses pole seisakut. Inimeste püüdeks oli ja on: elu

täiusele viimine. Aga oma tööpõllul kohtan iga päev inimesi, kes ei saa oma eluaja kestel muud, kui otsida tervist. Kahju, tõesti kahju on neist, kes oma elu armastavad, kuid ometi ei pääse selle suure armastuse juurde. Ja mind on ikka pannud imetlema, et nad oma õnnetuses on küllaltki rahulikud. Arstidele tehakse tihti ettepeiteid — nad võtvat ühiskonnalt vastu palka lihtsa ametnikuna teadust teenides. Nõustun ja küsin: kas on arst ainuke süüdlane parandaja insenerina, või on süüdi ka ehitusmaterjal? Kui metall lubab end igapidi kruvida ja käänata, siis inimmaterjaliga pole see nii. Eks siit selgu see uusim elunähtus, et arst on oma pühalikkust loovutamas insenerile. Siiski, siiski edasi, kuni võib selguda mõndagi!

Mis puutub meie lugupeetud professor Puustalisse, siis on tema minu arvates osaliselt juba võitnud tuberkuloosi nende tulemustega, mis on leidnud üldist tunnustamist. Ta võib olla enesega rahul ja jääda oma kodumaale truuks kodanikuks. Tulevad uued jõud ja lähevad edasi, et hävitada kord sanatooriume kui põlatud hotelle."

Klaasi tõstes doktor Purde pilgud pöörduvad preili Puustalile. Viimane joob aeglasel sõõmul, pilk tardund kui portselanile maalitud kujul. Naeratab, kuid mitte doktor Purdele:

— Palju õnne!

Härrade meeldivaks sooviks on klaase kokku lüüa professori kauni tütrega. Daamide pilgud, nooremast generatsioonist, väljendavad salakadedust, vanemate vaated otsekui laulataksid teda praegu doktor Purdega. Milline tore paar!

Preili Puustal valib laudkonnast nimelt inetuma vanahärra, kelle poole pöördub teeseldud lõbususega:

„Tervist, härra magister!"

— Tervist, tervist... lapsuke.

Doktor Purret nähakse endamisi mõeldes erakordselt palju suitsetamas. Tema naabrinna, koketeeriv proua, kes armastab väga pähkleid, silmitseb doktorit pilguga, milles tundub varjatud omakasupüüet, kui mitte jõhkrust. Samal ajal professor Puustal sõrmitseb rahutult teelusikat.

Laudkond tõuseb, et lahkuda seltskondlikesse ruumesse. Harilikult karske professor Puustal joob täna isegi konjakit. Kui ta on Saluvere kirikuõpetaja kõrvale diivanile istund, võib lugeda ta silmist kerget joobumust.

„Tõesti kena, väga kena on doktor Purre. Temast peaks saama tubli õpetlane. Hää kõneleja, kena toon," lausub õpetaja pühalikult.

— Nii kuidas on kellegi kasvamine, nii võrsub viljakus, sõnab professor Puustal lühidalt. — Teie ei haavu, kui pakun teile kokkujoomiseks konjakit, härra õpetaja?

„Ma pole just harjund . . ."

— Teie ei unusta Kristuse osavõttu kuulsaist Kaana pulmadest? Ah, muidugi ei kõiguta vee viinaks tegemine Kristuse autoriteeti veel tänapäevalgi. Terviseks!

Õpetaja on sääraste ütlustega nähtavasti harjund. Ta pehmed kulmud annavad ta silmadele veel pehmema varjundi. Ta toon on ometi hammustav, kuid ka naeratav, kui ta ütleb:

„Mis saab küll teie õilsast hingest pärast surma?"

— Võib-olla huvitavam pähkel põrguvürstidele?

Professor ohkab. Tema töö ei anna talle aega mõtelda hauatagusest elust. Ta pole senini tõesti jõudnud teenida korraga kahte teadust. Jah, võib olla, et ta kunagi tunneb kahju oma jõuetusest . . .

„Mõistan, miks jääte eemale kirikust . . . Ma palun, loodate tõesti lõplikult võita tiisikuse?" küsib hingekarjane ihuhooldajalt.

— Kui ma selles kahtlen, siis mitte rohkem kui teie,

teoloogid, piibli tõdede juures. Lubage mul loota — minu usk aitab mind!

„Andestust, härra professor, milline on see teie usk?"

— Ainus näide: kui inimene võib teisega läbi õhu kõnelda ühest maailmajaost teise, kas saab siis veel olla ebausku tiisikuse võitmatusest? küsib teadlane aeglaselt.

Samal ajal professor Puustal näeb oma tütart tantsimas doktor Purdega. See teeb teda lahkemaks. Teadlane naeratab, kuulates tähelepanelikumalt moodse tango rütmi, mis temale tavaliselt ei meeldi.

„Kas pole teie siiski ahvatletud ihast saada surematuks kuulsuseks?"

— Usun — ei! Mina ei luba end tappa kuulsuse pärast nagu... Akadeemikud naeratavad häätahtlikult ja püüavad mõista teineteist, nagu see leplikkus on kombeks pidupäevil.

Professor Puustal ei pea ainuõigeks jutluse sisu rajamist piibli sõnadele. Miks peab ristiusu kirik pühadeks ainult piiblisse kogutud teoseid? Miks ei figureeri moodses kirikus lihtsalt troostiv kõne kui pildirikas kunst elust? Ja nõnda edasi.

„See oleks valeõpetus ja usutraditsiooni jäme rikkumine. Ma mõtlen, meie maitseme liiga ohtralt konjakit," teeb õpetaja tõrjuva liigutuse.

Mõned sooned punduvad professori punetaval laubal, ja alanevad varsti. Eks iga kingsepp kiida oma liiste.

— Jah, mina isiklikult loen näiteks „Kalevipoega" kui... Siiski, teil on õigus, meie läheme liiga kaugele, lõpetab professor naeratusega.

Ettekandja ulatab härradele puuvilja. Tantsijate mänglevad liigutused võluvad elatand teadusmehi, neid eemale kutsudes äsjaarutatud aine fantaasiavallast. Muusika mängib murdvaid rütme, mängib nutvalt ja naervalt.

Õde Iida, tumedas sametkleidis, viib professor Puustali tantsima. Nende sammud on veidrad, kuid tänane päev andestab nende puisuse. Lõbutsetakse. Plaksutatakse käsi. Naerdakse.

Pisut joobnult Kadi läheneb isale. Tütar seisab isa hõlmu hoides vaikides, õhetaval laubal mõned allavajund lokid.

„Mõistan sind," sõnab isa karedalt. „Ära tule oma külaliste juurest..."

— Ah, isa... Kadi ei saa lõpetada lauset, ta kutsutakse tagasi austajate rühma. Isale jääb temast vaid kahjutunne ja pisut parfüümilõhna.

„Teie tütar meeldib mulle," räägib professor Toomas sigaretti süüdates. „Võin ma teid segada? Teie tütar, pardon, osutub kauneimaks naiseks, keda ma üldse olen näinud. Ma ei mõtlegi teda vahetada Ilusa Helenaga, kelle pärast hävitati Trooja. Soovite tuld, kolleeg?"

— Ah, aa... See on kena kuuldus. Kujutan end hetkeks Troojana, kuid ma ei taha, et teie hävitaksite mind mu tütre pärast. Härra kolleeg, teie olete abielus, kui ma ei eksi? Jaa, teie olete ju abielus, vabandage, naeratab professor Puustal kõlavalt.

„Praegu küll, jah. Kuid ärge unustage meie sajandi võimalusi. Tahan teile praegu jutustada oma huvitavaist uurimustulemusist Saluvere jõe hüdroloogias."

Professor Puustal juhatab kolleegi uksele, mis viib tema isiklikku kabinetti. Ruumi värske õhk ja vaikus pakuvad neile teatavat rahu.

Mikroskoobiliselt kodumaa jõgede ja järvede vett uurides professor Toomas leidis Saluvere jõe alamjooksul elusaid tuberkuloosipisikuid. Nii on ta uurimise tulemus Valgele lossile täiesti kriminaalne. Seepärast tahab tervishoiunõunik, enne vastava ettekande esitamist, nõu pidada kohaliku asutise juhatajaga.

— See teeb mind närvlikuks, härra kolleeg! Professor Puustal tõuseb leentoolist, ta käed värisevad sigaretti sõrmede vahel hoides. — Keda teie süüdistate, mis?

„Võib-olla pean süüdistama jõge!" küsib tervishoiunõunik.

— Isa, oled sa üksi? Ah, vabandage, hüüab Kadi ja lahkub ukselt, kui on näinud isa lükkavat käeviibet.

Professor Puustali lagedale laubale punduvad veresooned. Kui kuuldus vastab tõele, süüdistab ta sanitardesinfektorit. Ta kõlvatu nimi on Saha. Saha palgati kolm aastat tagasi teenistusse, kust ta tuleb üle anda politsei korraldusse. See on professor Puustali otsus.

Professor Toomas mõtleb teisiti. Kas ei ole asutise juhataja kohustatud õigel ajal vältima vigu? Milles seisab sanitari süü, kui arst teda ei kontrolli? Ta palub seda teada.

„Lõpetage! Ma ei soovi kuulda teie vassinguid, sest olete joobnud!" sõnab professor Puustal närvlikult. „Ma tean, mida teen!"

— Palun, jätke see sanitar... Olgu tema kaitseks üteldud — ma ei leidnud jõekesse suubuva kanali ümbruskonnast batsille. Kui neid oleks olnud, poleks säärast hulka jõudnud tappa väike vesi. Aga, jaa, uurimisel leidsin neid eemalt, see on kohalt, kus haigete jalutustee puudutab kõige lähemalt kallast.

„See pole millegagi tõestatav!"

Professor Toomas jätkab, ilma et laseks end eksitada:

— Juhuslikult kõnelesin kahe ministeeriumi ametnikuga, kes olid siin ravimisel, ja nende tähelepanek sai mulle üllatuseks. Mõned teie haigeist, jalutades jõe kaldal, tühjendavat oma taskusüljetopse jõkke ja jõe äärde... Ja vee analüüsimisel osutus see kohutavaks faktiks.

Professor Puustal trummeldab närvlikult sõrmedega.

Ta ei usu praegust kuuldust! Kuidas võib see olla, et teda peaaegu süüdistatakse hooletus järelevalves?

— Edasi räägiti mulle, et Saluvere daamid, nii noorlid kui nad ongi, ei armastavat kanda kaasas topsikest sülitamiseks, vaid... jaa, parki pinkide ümbrusse ja kõnniteedele. Mul on kahju, härra professor Puustal, et pean konstateerima säärast väärnähtust teie uhkest asutisest, lõpetab professor Toomas naeratusega.

„On see teie sõbralik arvamine, kolleeg?"

— Õieti minu poolt ebameeldiva fakti esitamine, härra kolleeg!

Professor Puustal kõhatab. Ta palub juhtumit jätta fikseerimata ametlikult ja avalikkuse ees. See tooks ebameeldivaid sekeldusi tiisikuse vastu võitlevate seltsidega. Ta püüab viga parandada, parandada!

„Rahustuge, härra kolleeg! Rahustuge! Tõsi, teie võiksite nakatada terve ümbruskonna... Kuid ma usun, teie parandate selle väärnähtuse..."

Professor Puustal puudutab käega oma avarat laupa ja on väga kurb. Ta tunneb tiitlivenna ees otse lõhkikäristavat piinlikkust:

— Jah, armas, armas kolleeg! Liiga innukalt istun sageli laboratooriumis ja säärasel korral unustan praktilise arsti kohustused ning oma ümbruskonna. Võisin ma arvata — ühe käega annan, teisega võtan!

Kabinetti jääb kauaks ajaks sõnatu vaikus. Saalist kostab muusikat, naljatusi, naeru. Ilmub teenija ja ulatab oma härrale telegrammi.

„Kõrgesti austatud härra prof. dr. med. Raul Puustal!

Teie suurjuubeli puhul palume vastu võtta meie kõige südamlikum õnnesoov. Arvestades Teie hiilga-

vaid uurimusi, mis rahvusvahelist tunnustust leidnud, soovime õnne tulevaseks tööks ja palju aastaid!

Arstide Liit."

Professor Toomas aplodeerib vaikse käteplaksutusega. Hetkeks valdab juubilari rõõm. Ta naeratab liigutatult. Siis järsku, vaadates kolleegile, ta tõsineb, telegrammi lauale heites:

— Ma ei vääri seda, mida mulle avaldatakse sel paberil. Ma ei vääri midagi!

„Läheme saali, armas kolleeg! Teie olete liiga õrnatundeline. Pidin teile ometi rääkima seda. Palun..."

Parajasti ilmub haigete esindaja härra Pass, saadetud kahest sanitarist, kes kannavad sisse mingi raske eseme. Kõhatungi tagasi tõrjudes Haigete Kogu esimees palub kaasatoodud kingitust vastu võtta ravialuste nimel. Oma lühikeses kõnes ta märgib ülistavalt arsti häätegusid. Daamid kilkavad ootusärevuses.

„Ma ei vääri midagi," sõnab professor Puustal jälle.

— Miks, isa? Mis sul on? sosistab Kadi, kes ometi jälgib ainult Saha iga liigutust. — Olge hääd, astuge tahapoole...

Kattest vabaneb valge marmorkuju. Kompositsioon kujutab õnnistavat Kristust lepitajana seismas pimeda samaaria mehe ja naeratleva juuda naise vahel. Kuju näitab, kuidas Kristus kutsus enese juurde neid, kes olid rõõmust koormatud ja vaimuvaesusest vaevatud. Teos on elav ning meisterlik, nagu neid suur kujur professor Adamson Paldiskis luua oskas.

— Tänan südamest! See maksis teil palju... kummardub juubilar sügavalt. — Palun teid kõiki, jooge minuga klaas veini.

Tulijaile pakutakse veini ja puuvilja lilledega kaunistatud laual.

Südame pipraks Saha näeb Kadit, kes juba teist korda tantsib doktor Purdega. Näib, doktor ei lase preilit minutikski silmist, nii hoolitsev on ta ... see sõge vanapoiss ...

Saha kallab enesele konjakit. Härra Passi üllatab säärane isukus, sest tema jäävat purju ainult konjaki nägemisest.

Korraga märkab Saha naaberlaudkonnas seisukorda, mis iial ei kustu ta meeltest. Õunalõik jääb peatuma ta huulile. Tema pruut Kadi, näiliselt joobnud, haarab professor Tooma kaelast. Ja ometi — ta ise rääkis temast halvustavalt?...

— Preili Puustal on väga huvitav ja vallatu, tähendab keegi.

„Mu tütar on veinist pisut eksitatud ... kuuldakse professor Puustali naeratavat tähendust. „Laps, ikka laps veel..."

Teisel pool Kadit istub doktor Purre ja langetab aegajalt oma armunud pilgu preili näole. Igal võimalikul korral doktor vaatab kiindunult professori tütrele silmi, nagu hüpnotiseerides. Preili Puustali poolavatud huuled pöörduvad kord ühele, kord teisele kavalerile. Ta vallatuks naeruks ettepoole kummardatud rind avaneb brokaadist.

Saha muutub kannatamatuks. Milline häbematus! Teisedki külalised halvustavad preili Kadi käitumist ja jälgivad härrade teguviisi, mida võib eksimatult nimetada käperdamiseks. Saha tühjendab sõõmuga konjakiklaasi ja härra Pass märkab ta silmist varjatud viha.

Järsku haarab doktor Purre preili Kadi sülelusse ja püüab teda suudelda avalikult. Professor Toomas naeratab õrinal, andes juhtumile ilme, nagu oleks see vaid nali. Saha tõuseb ja läheneb oma ülemusele.

— Lubage, doktor Purre! Akadeemiline prestiiž ei luba suudelda joobnud daami teiste ees! Saha ütleb seda kannatamatult ja ta hääl ilmutab ebakindlust.

Professor Toomas vaatab Sahat iroonilise muigega näost kuni jalgadeni. Kahe arsti naervad näod pöörduvad vastamisi. Preili Puustal vaatab oma pisikest käekella.

„Kes teie olete?" küsib professor Toomas.

— Härra, ma ei soovi teiega tutvust!

„Ilus! Andke mulle tuld!"

— Preili, see ei lähe, kogeleb Saha.

„Palun, ärge mind käsutage," ütleb Kadi järsku ja ta huuled liibuvad vastamisi: „Mis teie õige mõtlete, päh!"

— Ah-aa-aa...

Saha tunneb, ta ihu üksnes ei higista, vaid kuumab keevast verest. Ta poleks uskund, et Kadi võib temale seltskonna ees sääraselt trampida jalgu, nagu praegu. Ta ei võinud uskuda oma Kadist, et see suudleb just nimelt neid härrasid siin, kus tõukab teda rindu ja naerab häbematult. —

Kahe isanda kõrid rõkkavad nagu hirnuvad hobused. Milline skandaal! Preili Puustal haaratakse uuesti süle-lusse. Professor Toomas suudleb... nagu oleks see tõesti vaid nali.

Kolmanda suudluse vaheajal sünnib preili Puustali hullund meeltes ootamatu pööre. Ta väikese rusika löök lõpetab professor Tooma õriseva koeranaeru. Seltskond üllatub ootamatust skandaalist.

Kadi haarab masendatud Saha lõdvalt rippuva käsivarre ja kutsub teda enesega. Nad lahkuvad. Härrased seisavad halvatult, kui ootaksid oma südametegevuse lakkamist.

Preili Puustali väikeses toas Saha istub õnnetuna diivanile, oma tegevusest enesele aru andmata. Kadi paitab teda ja nutab. Nad suudlevad. Sõlmivad rahulepingu pahanduse järel, mis tekkind arusaamatusest. On paljugi selgitada sõnades. On andestamist, on naeratusi.

— — —

Kadi kutsub isa oma tuppa, et rääkida temaga „ühe väga tähtsa asja pärast". Isa on ilmudes niivõrd pahane, et tütar korraga unustab kõik „väga tähtsad asjad".

„Isa!" kiunub Kadi, „sa ei tohi teda puutuda. Kuula mind... kuula mind..."

— Milline skandaal? Lase tal minna!

„Ei lase!"

— Kust sina... iga va sanitari... kah? Ah!

„Mõtle isa, kuidas sa räägid. Kes olid su enda vanemad? Mis aristokraat sa ise oled?"

— Vait! Ma viskan sind välja!

„Viska, isa! Viska!" nuuksub Kadi jonnaka lapsena.

— Härra professor, algab Saha ja ta silmis põleb uuendatud viha: — Ma lähen ise... Aga kord tuleb aeg, kunas teie kutsute mind tagasi! —

„Teie põete suurusehullustust, noormees. Teie ei tunne mind. Häbi, et teie mind ei tunne!" Seda üteldes ragiseb professori hääl pehmelt, kuid lõikavalt.

Kadi langeb isa sülle. Isa ei tohi tema üle valitseda. Ja Kadi jutustab Sahast kui oma eesmärgist, oma õnnest, tulevasest mehest. Saha oma püüetega on väärt tema armastust. Ta vihkab doktor Purret, vihkab, vihkab!

— Kui sa, isa, tõesti Sahat ei salli, siis ütlen ma: sa pole kellegi professor! Just oma vanameelse vaimu pärast ei oska sa, isa, midagi leiutada. Ei oska, jah!

„Kadike!"

— Ei oska, jah... ja inimesed naeravad tagaselja.

„Kadikene, mõtle ometi..."

— Naeravad, jah, tagaselja!

Õudne on näha isa silmi ja neist lugeda ta hingelist käärimist. Ta nagu ei hinga kopsudega, vaid sõõmutab õhku kuidagi kogu kehaga. Siis tõukab teadlane oma tütart — libu! Kas ta põhjuseta ütleb selle alatu sõna oma lapsele?

Sügav vaikus valitseb seejärel kaua toas.

Siinsamas võtab isa tagasi oma sõnad. Silitab Kadi juukseid, pühib ta pisaraid... Ta tütar on täiskasvand inimene, kes omab õigust valida iseseisvalt, kuigi isa näeb kaugemale.

„Saha võib jääda. Härrased, kes ei lepi sinu sõbraga, võivad lahkelt lahkuda," sõnab professor järsult.

— Vabandage mind, härra professor, et see nii juhtus, lausub Saha.

„Aga desinfektsiooni üle tahan ma teiega veel rääkida. Ei, ei — teine kord." Professor langetab hoiatuseks tõstetud sõrme ja annab Sahale käe.

— Ma ei mõista...

„Aiman, keegi võib teilt küsida Rummu lahkamise tulemusi. Usun, teie vaikite," hoiatab professor Puustal, kui räägiks oma pojaga. Siis lahkub.

Saalis võtavad Kadi ja Saha istet jookidega kaetud lauas. Neile pöörduvad pilgud — mitmesuguste tagamõtetega. Kadi kõneleb möödund suve juhtumeist Lilleväljal, salatelefonist ja ta õnnelik pilk, vallatult naeratlev vaade peatub ainult Sahal.

— Tantsi minuga, Raul.

Valsitaktis libisevad nad kergelt üle põranda otsekui üks süda ja üks hing. Nende südamlik naer ja sobivus võidavad kriitika. Saha on peaaegu vastuvõtu-kõlvuliseks tunnistatud nii mõnegi kõrge ning suursuguse seltskonnadaami salaotsuses.

„Kas märkasid, doktor Purre läks ära?" ütleb Kadi varsti saladuslikult. „Nad mõtlesid minust teha mängukanni, mis aga ei pidand kaua vastu!"

— Ma ei näe prillideta kaugele, ah-aa...

Professor Toomas, vaatamata oma noorusele, on tähele pannud küllaltki veidraid nähtusi, mis tahavad kuuluda hingeteadusse, kuid tänane?... Jah, täna ta ei saa enam

millestki aru. Pigem siis juua veel konjakit, et olla juba päris segane...

Ohtralt maitstud vein saab Kadile ja Sahale saalist lahkumise põhjustajaks. Kokkulepitult lahkub Saha välisuksest, et kööki kaudu tagasi jõuda Kadi tuppa, kus ta võib puhata, võõraile märkamata.

Kadi vallatab huultega oma sõbra suul. Vein veini pääle... Saha vastab mehelikult tugeva ja siiski õrna kaisutusega. Kuid suudlusejäätis, mida ta täna rohkelt sööb, näib sulavat Saha veres raskeks ning palavaks tinaks, närvekuumutavaks, meelipiitsutavaks uimaks...

Ülimas tundes vajub käsi kätte, põsk põsele, suu jälle suule...

„Armas?"

— Jaa...

Kuid kes teab, miks on kaunimate hetkede tagajärjed ikka lahjendatud kuratliku nõidusega? Miks on pandud ülevat õnnekoormat vedama õnnetuse punased peruhobused? Miks lendavad inimeste kohal inglid seltsis kuraditega?

Raul Sahaga juhtub õnnetus, mida ta ema kunagi unes oli ette näinud. Tugeva kaisutuse silmapilgul ilmneb ta varjatud kopsuhaigus kõige inetumal kujul... Uus soe puhang suust uputab keele ja hambad verre... Kuratlikult järsku juhtus see!

— Jumal, püha Jumal... mis sul on? Seda väljendades Kadi hing mattub kurku, ta silmis on kohutavat hirmu kui inimesel, kellele sihitakse tapariistast.

„Tii-sikus... lah-tine..." suudab õnnetu vaevalt lausuda. „Palun... midagi... kuhu ma... sülitan..."

— Ma kutsun isa... oh Jumal, ma kutsun!

„Ei, ei — ei... Pole vaja!"

Hirmust otse purustatud Kadi leiab isa üksi kirjutustoast. Ta ettevaatamatult järsk teade mõjub hoobina.

Alguses ei vasta isa sõnagi, siis tõuseb ta aeglaselt ja ta laubal mõõnavad kõik sooned. Marmorkuju, mille ees ta kaua seisis mõtetes, lendab mehe metsikust jõust vastu kaminanurka. Marmor praksatab kivil ja purunevad figuurid liiguvad aeglaselt laialipaisatuina põrandal...

— Tuhat kuradit ja... mina üksi. Mine!

Siis tõuseb professor Puustal ruttu ja külastab Sahat kui kohusetruu arst. Ta laup on higine.

Professor tõstab ulatatud jääkoti õnnetu rinnale. Kogub tütre padjad viimseni ja ehitab neist diivanile kõrge seljatoe, kuhu asetab hoolikalt istukile oma verivaenlasest murtud noormehe.

„Issand, Issand . . ."

— Pole viga, ärge kartke, troostib professor õrnalt.

Väriseval käel ulatab õde Asta teadlasele clauden'iga täidetud süstla. Õe masendavast vaatest Saha leiab nuttu, ühtlasi parastamist. Loeb palju muudki, mis teistele jääb varjatuks. Milline hingeline piin väljendub tema liigutusis!

Hingeliselt õde Asta on kivinend mõtteisse, kuigi kellelegi ülekohut tasumata! Seda mõtleb ta valuga ja tema ihu veel liigub vaevu: Ei, Saatus, näe . . . ei jäta lahkub arstide paviljonist. Lossi jõudnud, oma toas ta langeb põrandale kui niidetud kõrs ja nutab valjult kui kisendav laps.

III

Saha esimesest haigusepäevast on möödund piinavaid nädalaid. Selle aja kestel karske professor Puustal on hakand veini tarvitama. Ta astub praegu operatsioonisaali tusasena.

Põhjatuul puhub kiunudes vastu lõikussaali klaas-

seinu. Muidu ruum oleks üsna vaikne, kui õde Asta ei täristaks kärsitult steriilsete trumlitega, ei kõnniks kõvasti ega ohkaks tülpinult.

„Milleks tarvitate Saha lõikuse juures kloroformi, härra professor?" imestub doktor Purre.

— Kes? Mina? Jätke rumalad naljad!

Õde Asta pilk, mille ta saadab professorile, on karistavalt küsiv. Kuid ta andestab tema hajameelsuse:

„Härra professor unustab, et käskis mul tuua selle kõige pahema unerohu," tähendab õde.

— Siis tuleb see sellest, et ma ei taha kuulda ta oigeid operatsiooni ajal. Viige lõikustoast kloroform ja ka õhuaparaat välja. Kas siin on õhuaparaadi koht? käratab professor.

Doktor Purre ei või ometi steriilse käega haarata õhuaparaadi sangast, samuti ka õde. Päälegi aparaat, mis kogemata siia toodud, ei sega lõikust. Samal hetkel professor tõukab jalaga raske hoobi instrumendi klaassilindritesse, mis kaeblikult purunevad.

Abilised vaikivad. Umbes veerandtunni järel söandab doktor Purre küsida:

„Teie arvate, et Saha haiguse halvenemine on tingitud kopsu ülemise osa kinnikasvamisest, mida kavatsete lahti koorida. Pean oma kohuseks tähelepanu juhtida võimalikule verejooksule, mis viiks meid täbarasse seisukorda . . ."

— Jah, seekord peame tõesti riskeerima . . . Varemhiljem ta jookseb verest tühjaks niikuinii. Meie peame riskeerima! otsustab professor Puustal karmilt.

Doktor Purre kehitab õlgu. Kardetav lõikus! Kes usub pääle professori enese eelseisva abi õnnestumise võimalusse? Tuleb sellest tööst õnne või suurt õnnetust?

Õde Asta küsiv pilk peatub jälle arstidel. Ta tahaks meeleldi neile anda nõu, kuid — mida, millist nõu?

Õde süstib Sahale omal loal suurendatud annuse pantopooni, mis tuimestab ihu, sest teda lõigatakse ärkvel olles. Eeltööd on valmis ja professor vajutab lõikuslaualolija rinda noa noolja tera. Iga lõike juures haige surub hambad kokku, kuid ei oiga ega hädalda. Ei mitte vähematki häält . . .

„Klemmid . . . Tupfer — tupfer . . .“ korraldab assisteeriv arst.

Roidetangid naksuvad ägedasti, haige võppub linades. Varsti surub operaator käe lahtilõigatud rinnaõõnde ja ta tugevad sõrmed nülivad liiteid pleura pinnal. Nad peavad silmas Saha suud, mille kaudu iga hetk võib nähtavale tuua kurje üllatusi . . .

— Pulss? müriseb professori hääl igal kriitilisemal hetkel.

„Nõrk! Väga nõrk, härra professor . . .“

Limanahkade ja vere kerget lidinat kuuldub operaatori käe alt, mis tungib sügavamale purustatud rinna õõtsuvasse õõnde.

— Mul on paha, härra professor, teatab õde Asta korraga ja tõrgub ulatamast tupfereid. — Ma ei saa . . . ma ei talu täna . . .

„Sanitar, kutsuge õde Mall — ruttu!“

Steriilse kitliga varustatud ja kinnastatud õde tuleb esimese asemele. Õde Asta väljub lõikussaalist, higine, jalust lõtv. Koridoris häirib teda professori tütar, kes läheneb mustas siidkleidis.

— Jumala pärast, mis temaga on? See küsimus toob küsija ripsmeisse kergesti pudenevaid pisaraid. — Ütelge, palun teid!

„Ah, nad lõhuvad ta kopsu puruks . . . Eks hiljem näe, mis sellest lõikusest saab . . . Ma ei tea midagi!“ vastab õde, lõdval sammul eemaldudes.

Preili Puustal langeb tagasi istmele. Ta näib paluvat

Jumalalt midagi, mis näib temalegi täitmiseks üle jõu käivat.

Õde Asta ei talu seda virilat nägu, millega teda seiratakse. Ta astub preili Kadi juurde tagasi, lausudes järsult ja kõlatult:

— See on see „teie armastuse" tulemus, preili!

„Ärge mind süüdistage, kallis inimene . . ."

Preili Kadi tunneb õe sõnadest südant läbistavaid pisteid. Ta vajub istmel otseli, surudes nutvaid silmi taskurätikuga. Nutja hing on väga haige. Ja mis nad nüüd siis tahavad?

End kogund, õde Asta sammub väriseval südamel tagasi saali, mis lõhnab joodist, eetrist, verest . . .

Professor seob haige haava. Kuigi teadlase laubalt veereb suukattesse higipiisku, ta ettevõte õnnestus ometi täielikult. Rahva vanasõna ütleb: julge päälehakkamine iseendast on juba pool võitu. Olgu tänatud õnnelikud riskeerijad!

Õde Asta ohkab kergendusega. Suudelda võiks õde praegu professori higist laupa — oma suuga kasta iga veerevat piiska. Professor Puustal on täna tõesti suurem Jumalast.

Õe korraldusse jäetud Saha valulised silmad avanevad. Küsivalt, ühtlasi masendatult peatub Saha pilk õde Astal. Ta võtab tema käe, hoolimata valust, mille tekitab liigutus, ta surub seda õrnalt, otsekui andekspaluvalt. Ta silmad vajuvad uuesti kinni, sellal kui raam veereb tasa koridori lõppu.

Haigetoa uksel on õel tegemist, et tõrjuda eemale preili Puustalit, kes tahab haarata haiget.

— Surnud? Mis? — ütelge! küsib preili, käte värisedes. — Ütelge! Ütelge õigust!

Lõikussaalist taas väljund doktor Purre naeratab kuivalt:

„Rahustuge — ei. Olge rõõmus, ta paraneb!"

Kadi ei usu teda. Kleidi tuulisel kahinal tormab ta lõikussaali. Ta peab pääsema tõe juurde. Kuid isa lükkab ukselt tagasi tütre kui patuse, kes tahab vägisi tungida pühasse kotta, kuhu on sissetulek vastava rüüta keelatud.

— Mis on sul vaja koguda teateid sanatooriumi haigeist: Sinusuguste armastus pole muud kui algav kirg, mis hiljem lahtub kui kõhuvalu. Võta suusad ja lase mõned korrad mäest alla, küll sa näed — külm tuul lahutab su rumalaid mõtteid, sõnab isa vaikselt, kuid teravalt.

„Isa? . . . Sa häbistad mind . . ."

— Vait, ja küllalt!

Uus lõikushaige lükatakse saali. Uks suletakse. Kadi jääb nõutult koridori, kust lahkub segaste tunnetega: Ja doktor Purre — kuidas ta valetab, kuidas ta valetab, häbematu.

— — —

Ärritusest värisev käsi surub seekord lõikusnoa härra Passi ihhu. Tema haiguse uurimisel selgus vajadus elundite muutmiseks. On tarvis esile kutsuda diafragma tõusu, et suruda kokku kopsu alumist osa, kus asetseb kaverne. Seda saavutatakse närvi väljarebimisega kopsust.

„Ei usu, et ma sellest paranen," sõnab härra Pass oiete vaheajal. „Mis see lõikus ikka . . . ai, ai . . ."

— Kas minagi seda usun! sõnab professor kalgilt ja käsib haigel vait olla!

„Näis ometi? . . ."

— Kuna peaksime õiguse pärast tegema teile kolm iseliiki lõikust. Noh, kas võime seda korraga . . . Meie lõigume teid puruks?

„Puruks, jah . . . ai . . . Oleks mul kohtulikku võimu . . . ai, ai . . . karistaksin teid kriminaalkorras," naljatab haige prokurör läbi valu.

— Palju võiksime saada? küsib doktor Purre naeratades, nagu tahaks luua üldist meeleolu.

„Poolteist aastat . . . ai . . . ai!"

Professori tusase meeleolu tõstmiseks doktor Purre jätkab nalja asjatult. Või siis ihu hukka läheb, kui hing haridust saab? Kannatused ja karistused saavad puhastustuleks, hinge õilsuseks. Nii see on.

Aeglaselt, kui tõrkuv jõhvuss, pööratakse närv ümber tangi lõpuste.

— Välja — madu! kurjustab professor korraga ja rebib hoolimatult.

„Välja, jah . . . ai-ai-ai!"

Nad võivad lõpetada, et anda rahu haigele ja saada endile suhu sigaretid. Professor suitsetab mõtlevalt ja ahnelt. Suitsusõõm kaob küll sisse, kuid tagasi tuleb ainult pisut halli vina.

Doktor Purre kuivatab märgi käsi ja ta mõte peatub filosoofilisel argumendil: milleks vajab inimene paranemist ja astub loodusega mõttetusse võitlusse? Milline egoism, pidada iga pikendatud eluaastat oma õnneks. Ons see siis kellegi õnn?

— Sekretsioon . . . sekretsioon, kuuldakse professorit omaette mõtlemas. Siis ta väljub kiiresti koridori ja astub laboratooriumi suunas. — Sekretsioon . . . sekretsioon? . . .

Velsker valmistab laisalt preparaate. Hooletult läbi nina nohisedes asetab ta süljepreparaadi professor Puustali töölaual olevale mikroskoobile. Professor istub täna lõdvalt. Vaateväljalt punaseid olendeid lugedes jääb teadlane peaaegu tukkuma, pää lõdvalt käetoel.

„Järgmine on proua Kaste preparaat," teatab velsker Krimm, järgmist klaasi objektiivi alla vahetades. „Ruumid on täna kole soojad, nii et keskküte . . . Proua Kaste preparaat, härra professor!"

Professor Puustal ärkab mõtteist, ta pää vajub uuesti objektiivi kohale, uurib, mõtleb. Proua Kaste klaasilt teadlane ei leia ainustki batsilli. Ta muigab korra kibedalt, mis peab tähendama lõbusat naeratust.

Uurija tõuseb tugitoolilt ja algab kohmakail sammel mõtlikku matka üle laboratooriumi põranda. Peatub siis filtreeritavate vedelike ees, mis tilguvad vaikses rahus. Kümneid aastaid on ta neid „katseseerumeid" tilgutand . . . Kuid täna, mida rohkem teadlane neid vaatab, seda tigedamaks kibrastuvad kulmud. Kas peab tema püsiv energia alistuma neile vedelikele? Professor Puustal puhkeb naerma, hääl kõle, ahastav, sapine.

Härra Krimm vaatab teda kui tarkusest hullunut. Lahkub laboratooriumist; kuid ilmub varsti tagasi, ettevaatlikult teatades:

„Härra Jatiga niisugune lugu, et . . . Kuidas seda nüüd ütelda — lasknud ennast. Väga pahasti taband! Kuidas ütelda: pää on küll purustatud, kuid ajud nähtavasti puutumata . . . Sõimab teine hirmsasti Jumalat, nagu oleks see . . ."

— Tirr-tirr-tirr . . . kostab valvekellade helinaid.

„Mis? . . . Mis säärane poisike mängib laskeriistaga, mida ta mehena käsitseda ei oska," sõnab professor tardunult seisatades. „Mollusk!"

— Kui mingit mürki? . . .

„Kuidas ta siis seda? Härra Jatt paranes edukalt."

— Ta oli saanud mingisuguse kirja preili Hildenilt. Kuidas ütelda, selles kirjas teatatakse — preili teda ei armasta — ja . . . selgitab velsker ärevalt.

Teadmata, millisel sisetõukel professor Puustali laup muutub punetavaks kui hõõguv teraskapsel. Mis? Ta haarab tugitooli seljatoest ja virutab selle metsiku jõuga katseklaaside riiulisse. Vali praksatus. Purustatud klaaskolvid lasevad oma mürgised sisud linoleumile, kus need

otsivad nirekäike sädelevate kildude vahelt. Vedelik, mida eile arvati õnnestund seerumiks, läigib täna niiske laiguna elektritulede valgusel põrandal. —

„End tappa haiguse pärast — ma saan aru. Aga puutuda elu ulakusest — see jääb mulle mõistmatuks," ütleb teadlane käsi laotades.

Velsker nohatab läbi nina ja räägib kurvalt ning tõsiselt:

— Et ta ka Jumalat nii väga teotas . . . Ei saanud vaeneke nüüdki seda, mida tahtis. Ega see pauk teda veel tapa!

„Jah, üks saadanlik vägi peab siin küll inimest kihutama. Ma ei mõista!" Siis jääb ta jälle vaikseks.

Doktor Purre ja õde Asta jooksevad laboratooriumi teatama inetust juhtumist. Nad on väga ärevad.

— Härra professor! Härra Jatt . . .

„Miks teie kõrvutate mind nõrkadega. Ka teie olete arstid — aidake teda. Minge!"

Professor tõstab käed seljale ja jätkab sammumist. Ta punetavad silmad vaatavad kiindunult kusagile tühjusse, talle eneselegi mõistmata kaugusse . . . Nii jääb ta kauaks.

„Paluge sanitar Sahat, laske tal puhastada mu püssi, tahan minna jahile." Nii sõnab professor, järsku sammumast lakates.

— Tirr . . . tirr . . .

„Aga, kuidas ütelda, härra professor," kogeleb velsker. „Sahal pole võimalik, ma ise . . . Sahal tõusis palavik, teatavasti lõikuse tagajärjel."

— Ah jaa, õige küll — vabandage . . .

Uuesti kostab põrandalt aeglasi ning raskeid samme. Sammuja tuim mõte eksleb vist jälle sekretsiooninäärmeil? Jah! Uljas fantaasia rändab inimese lümfiteedele, jõuab anatoomiliste keerdkäikude kaudu üles kopsu ja takerdub alveoolseisse mullikesisse. Juba ta viibib vangi-

majas, nõristades tugevate mõrvarite verd, seda kandes üle haigeile. Ta fantaasia leiab siiramaid teid, kuni vahetab inimkopsu lojuste omaga. Siin katkeb väsind mõttematk . . .

„Ühe katkise pudeli põhjas on veel teie rohtu alles jäänud," teatab velsker klaasikilde koristades.

— Mis maha on löödud, jäägu maha. Varemete asemele ehitatakse uued! ütleb professor Puustal, pääd selga tõstes.

Õde Iida ilmub allkirjade saamiseks koguka peotäie paberitega. Professor istub. Paberite sisu lugemata juhataja käsi joonestab aeglaselt tekstide alla oma nime, mille ette täna jätab kirjutamata oma tiitli.

— Õde, kas olete Saluveres näinud haiget, kelle suuremeelsus lubaks endaga lasta sooritada teaduslikke katseid? Ei! Isegi kodujänesed ja merisead tõrguvad viimasel ajal . . . Ja nad ise ütlevad: kuigi on haige meie keha, vaimuga võime siiski imet teha. Lollid!

„Suuremeelsus on nüüdsel ajal surnud. Kui preili Hilden oleks tahtnud end ohverdada . . . Meie oleksime selle päeva rahulikult õhtule viinud, aga . . ." katkestab õde Iida oma ütluse.

— Arvate? küsib professor, tõstes pilgu õele, kellel ta vaade kauaks peatub.

Kohkumusega leiab õde Iida mehe silmade all värskeid kortse. Vaatab ja ta pilk on paitav. Õde tõstab oma käe õrnalt teadlase õlale — ta mõistab teda!

IV

Aprillikuu tõusva päikese punetavad kiired viskuvad Saha voodile. Lamaja paashall nägu on pöördund akna poole. Pilk tardund näost kuuluks pigem viiekümneaastasele kui kahekümneviiesele.

Mõlemale poole voodit öölaudadele on asetatud kaks puhmakest alpikannikesi, nende kõrval kogu punaseid roose värskes allikavees. Lilled ja haige — on ju tihedas seoses kolmandaga — lillede annetajaga.

Sahal ei puudu hoolitsejad. Ei möödu päeva, millal professori tütar ei külastaks oma haiget peigmeest. Saha pärast Kadi ei sõitnud tagasi ülikoolilinna, õpinguiks puuduvat tal praegu aeg ja mõte.

Saha tõstab aeglaselt põlvedele mõne arstiteadusliku raamatu, et valmistuda ette „viimaseks" eksamiks. Tema põetaja, õde Asta, kellele selgus Saha varjatud isik, ei luba oma ravialusele mingit õpingut ja seepärast peab teine üksiolekut kasutama. Selle kuldaväärt õe põhimõtteks jääb: tervene enne — eksamid ei jookse jänesena eest!

Kuuldub õde Asta tuttavaid samme ja Saha lööb raamatu kokku. Korrarikkumine ei tohi näävata seaduseandjat.

„Poisu, su silmad on nii isesugused . . . Ma mõtlen, see tuleb lilledest. Ma palun sind — ütle oma preilile, et ta enam ei veaks seda värvilist rohtu sinu laudadele." Seda üteldes õde Asta heidab pahura pilgu kord Sahale, kord lilledele.

Saha kuulab teda tähelepanelikult. Õde Astal oleks õigus, kui need sõnad poleks jonnisõnad. Aga miks ei peaks ta väärsõnugi uskuma sellelt, kes temale soovib ainult hääd. Kuigi tark professor Sahat abistas noaga, ei saa salata õde Asta hoolsuse tulemusi. Saha naeratab ja vaatab süüdlasena õe silmisse:

— Las ta tassib, Asta. Temal näib olevat selleks rohkesti lahtist raha . . .

„Lill, see on vaid ettekääne. Usu, ma ei või sulle säärases olukorras oma parimat hoolitsust pakkuda. Usu mind ja usu end!"

— Kallis, las ta tassib . . .

See jonnakas ütlus toob õe silmi niiskust. Kuigi Saha kinnitab, et temal pole preili Kadiga muud vahekorda kui n.-ü. akadeemiline sõprus . . . Kuid mis tähendab siin üldse mingi sõprus? Mispärast õde Asta peab tundma end lisalehena selles kolmikus, kus temal peaks olema esikoht. Kuna Saha pole enam poisike, vaid peaaegu arst, kes peaks väga hästi teadma kurvastuse mõju inimesse. Päälegi niisuguses seisukorras naise juures . . . nagu ta nüüd on . . .

„Mis? Mis sa räägid?" küsib Saha järsku istukile tõustes ja ta ilme on tõrjuv: „Mina — tõesti . . ."

— Mul on päris piinlik praegu . . . Kes siis — et tõesti!

Seda üteldes õde tõuseb voodiservalt ja lahkub haigetoast.

Noormehe pää langeb rinnale, suurt ülekohut tajudes. Mis on ta teinud? Haige, haige inimene! Kuigi Kadi teda armastab „südamest", nagu ta ütleb, peab ta lillede toomises saama tagasihoidlikumaks. Õe pärast . . . aga . . .

Õde tuleb ja Saha mõte katkeb. Valus joon ilmub ta näole. Parem pole õde, kelle silmist helgib sügavat rahutust.

„Doktor," ütleb õde Asta pilgates, „põe kopsuhaigust, aga ära põe suurusehullustust. Et preili Kadi sind, haiget inimest, armastab — ära mõtle tühjusse! Jah, oli enne, mis oli — kuid nüüd on see vaid harjumus. Õieti mitte midagi . . .

Saha tõstab pääd. Käest langeb roos, mille äsja võttis õielehtede vaatlemiseks, ema pildi juurest. Mõlemad käed langevad lõdvalt kõrvale.

— Ei armasta . . . ja ometi . . . ometi on ta seisukorras, nagu sina. Rääkija väsind laud tõusevad, avar-

dades suuri ja küsivaid silmi. Siis langevad laud peaaegu kinni.

„Ah! Mis?" kuuleb ta õde Asta hüüet, mis kõlab valulise karjatusena. Toas valitseks sügav vaikus, kui seda ei segaks õe raske hingeldus. Kui ei kostaks kramplikku nuttu . . .

„Nagu minagi? Mis sa räägid, mis? Ja seda ütled sa mulle?"

— Jah, milleks varjata tõde, mu kallis . . . Ma ei teadnud, et . . . sina kah . . . räägib Saha surutult, näost väga kahvatu.

Õde Asta käed tõmbuvad rusikaisse, kui ta astub voodi poole. Ei. Haige rahule jättes sööstavad ta sõrmed lilledesse, mis lendavad pottide ja klaasidega paukudes põrandale. Ta hingeldab masinlikult. Siis kogub uut jõudu rääkimiseks:

„ „Mu kallis", ütled sa, kaabakas! Kas see on mees, kes sääl istub kui kalts! Äh! Ma ei leia sõnu su vastiku näo kirjeldamiseks!" kriiskab õde karmilt. Väga karmilt väljendab end . . .

Kõigele vaatamata, mis Sahaga on juhtund, pidas õde Asta rõõmuga end tema tulevaseks naiseks. Kuid Saatus pettis. Õnnetu õde jookseb välja koridori, kuhu kostab järsku kinnitõugatud ukse kaeblik praugatus. Taevad halastage — väga piinlik on see, mis on juhtund!

Saha tunneb sisemist piina, mis paneb ta nõrga ihu üleni higistama. Nähtamatult kaoks ta siit. Leitaks vaid tühi ase ja palavikuleht. Kuid keha nõrkus hoiab jalust, iga sügavam õhusõõm puuriks kui uue augu kopsu.

— Ja ma peaksin veel paranema. Milleks? Peaksin hoidma meeleolu, millest kosub kops! mõtleb ta ja naeratab veidralt.

Ta langeb näoga vastu patja, käed kokkusurutult

pää kohal. Ei, ta ei haletse, pigem naerab. Naerab, kui naerdakse ühiskonna jätiseid.

— Ema . . . ema . . . liiguvad korraga ta huuled mõtlematult.

Saha avab ema viimase kirja, mida loeb kui õpetust elutargalt naiselt, kes kirjutab oma haigevoodilt poja haigevoodile. Palju näeb ema ette, kuid mitte kõike. Iga päev tänavat ta Jumalat poja tervise pärast. Hääd Isa tuleb häätegude eest ettegi tänada. Ema usub poja paranemisse! Käsib vaid heita kõrvale raamatud, päämurdjad, kui jõukate asjad; kuid poja südamepiinadest ei räägi sõnagi. Ema saadab kirjas kõigepäält tervitusi Lindale, kelle poole käsib hoida. Soovitab preili Kadit ja teisi üldse vähem uskuda, kuid muust ei kirjuta midagi . . .

Saha surub oma silmnäo uuesti patja ja ta on täiesti üksi ning lootuseta. Nii jääb ta kauaks, kuni uinub. Õde Asta õrn puudutus pihale äratab teda. Ta tuli siiski tagasi tema kui ülimal määral ülekohtuse juurde. Milleks? Kas kohusetundest?

Saha pöördub õe poole, nagu pöörduvad mõrvarid kohtu-uurijale:

„Jää mulle nii . . . nagu sa oled," ütleb ta paluvalt.

— Kui ma midagi otsustan, siis ei puutu see enam teistesse. Eks mu omad vitsad peksa mind. Ära sa ole kurb!

„Sul on õigus mind põlata."

— Põlata? Kui ma oma armastuse puhtust kaitsen, kas pole see õigustatud. Sinu isik seisab nüüd väljaspool mind, kuid tean — ta puudutab mind alati, räägib õde teravusega, mida ei suuda maha suruda.

„Jah, kui ma vaid teaksin, mida pean tegema!"

Õde Asta ei näi kuulvat ta sõnu. Ta täidab tassi ja läheneb rahulikult voodile. Õde manitseb oma hoole-

alust, troostib teda hingelisele rahule, joodab teda tassist kui last.

— Sina üksi ei kanna vastutust . . . See nooruse kirg, millest ma alati halba nägin, oli rõhutatud su varjatud haigusest. Ära ole kurb. Palun, joo veel . . . Haigeile andestatakse mõndagi.

Seda ütleb tema. Ja sääljuures õe kurvad silmad väljendavad suurt julgust. Kas tõesti naise armastus seisab naise kannatuses? Ja kas siiski pole see armastus, mida nad ihkavad?

„Sa oled hää, Astake . . . Andesta mulle, siis on nagu kergem!"

— Pead mulle nüüd lubama, et sa tõrkumatult lased enesele süstida rohud, mida professor määras. Et sa enam ei räägi vastu, ütleb õde, isegi kergelt naeratades, mis ei õnnestu.

„Ei! Kui sina neid teed — pole ükski nõelapiste valus!"

Õde Asta süstib pritsi tühjaks Saha käsivarde. Ta on seejuures õrn nagu ema hommikuse kohviga. Võtab kitlitaskust väikese taskuräti, mille peidab pihku. Kuid kätt avades pole rätti enam sääl, vaid õde võtab selle Saha pluusi rinnataskust. Tõesti huvitav?

Saha ohkab ja joob sõõmuga tühjaks väikesest tassist kakao, kuhu segatud klopitud muna. Et näida korralikuna, Saha kammib end. Kuid kammi tagasi lauale asetades märkab pidemete vahel rohkesti juukseid. Saha kohkund pilk peatub kammil:

— Kuidas? Millest siis mu pää paljastub. Seda pole ma kunagi soovinud . . .

„Doktorile sobib paljas pää. Paruka all lamavat lollus, üteldakse jämedalt," troostib õde. Ta pöörab näo kõrvale, et varjata silmi.

Saha naeratab sunnitult. Võtab õrnalt õe kitli nurga ning puudutades seda lausub:

— Kas mäletad seda külma talvepäeva, kui kohtusime esimest korda all vestibüülis? Kas mäletad . . . apteegis . . . Aga et temaga jõel — see polnud minust ilus!

Õde Asta tõstab käe Saha käele:

„Päev varem sa telefoneerisid . . . Ei, see oli minule palav suvepäev. Kas mäletad, Raul, seisime vestibüüli tahvli ees ja sa ütlesid: Vabandage õde, kokku võttes tahvlil teie eksisite ühe võrra . . . Imelik, et sa nii ütlesid?"

— Jah, väga imelik . . . kordab Saha ja jääb kauaks sõnatuks.

Säälsamas tõstab õde öölaua kõrvalt kitarri põlvedele ja mängib rahvaviise Linda-lugudest ning Kalevi kurbusest. Ta ei mängi kaua, sest väsib ruttu.

„Sa oled hää," sosistab Saha.

Õde Asta jutustab muinasloo, et meelitada Sahat naeratama.

— Elas kord parandamatult pessimistlik noormees, kes pidas end oma haiguse pärast õnnetuse kehastuseks. Tema skeptilist hinge koormas tuhat häda. Ta tüdis kord ja vihastus, võttis end kokku. Läks pessimismilaadale, kus müüs lihtsalt maha oma hädad. Ta oli need müünud optimismi sulatusahjule vanaraua pähe. Ja kui uuendavad leegid lõõmasid, valati neist suland ollustest rööpad, mis kandsid raskeid vedureid, mis vedasid tema südamerahu ronge.

— Noh, ja siis, ah-aa?

„Siis oli kõik jälle korras. Aga kas tead, poisu — oi! Praegune härra Kalm pole parem endisest. Mõtle ometi — täna hommikul tuleb mulle kolm korda vastu ja iga kord teretab — aga iga kord. Tead, ühel õhtul koputab keegi minu uksele. Ma juba magasin. Avan ukse ja — mis sa arvad, keda ma nägin?"

— Kindlasti kodukäija.

„Mõtle — härra Saar. Vabandas end, tema olevat eksind uksega vannituppa."

— Ja siis? küsib Saha põnevusest. Õde surub teda tagasi patjadele. Ta ei tohi tõusta.

„Astusin ta juurde ainsa sammuga. Niipea kui ta oma üliagaruse eest kaks kõrvakiilu sai, ei oodand enam kolmandat. Nüüd on kangesti häbi teisel."

— Tore! Tõesti tore! vaimustub haige. Saha silmist helgib süttiva viha kirehelk, pisut teravam kui oli härra Passil nurjund löökide korral jalgpalliväljakul. Saha nimetab härra Saart lontruseks. Ja et sellest seiklejast jutt on, usaldab Saha õde Astalegi temast . . . Muidugi — halba alati!

„Oi — räägi, poisu."

— Teatavasti pärandas kadund Võhtma meie sõprusest mulle suurema summa. Kuid nüüd teatab pank: kohus pani pärandussummade väljamaksmise seisma, kuni selguvad võlakohustused härra Saare ja teiste vastu. Mis ütled sa, kallis, selle kohta?

„Sellest pärandusest kuulen alles esimest korda!"

— Ütle mulle, mis võlakohustusi oli Võhtmal kellelegi härra Saarele, hilpharakale? Siin on tegemist jämeda võltsimisega! Päälegi leidis Linda kunagi tema toast prügikorvist vekslipaberitükke, kuhu oli järeleaimatult kirjutatud kadunu allkiri. Nii rääkis mulle Linda kord . . .

Ärritatud meeleolu paneb Saha köhima. Ta köhib valjult, mis hetkeks takistab korralikku hingamist. Tal on raske rääkida erutavaist küsimusist.

— Linda peab mind . . . köh . . . aitama . . . köh. . .

„Jah, jah! Ole nüüd üsna rahulik. Küll ta aitab — ära nüüd enam räägi," vaigistab õde õrnemalt kui ükski ema.

— Häbematus . . . köh . . . kui ta salgab . . .

„Ei, ei — mispärast! Näe, vaata. Vaata ainult, aga ära mulle midagi räägi. Näe!"

Roosilehel roomab ussike. Huvitav, see kummaline loomake painutab end alati keskelt looka, iga sammu sooritamiseks. Ja nii vaevalise sammuga jõuab ta ometi palju edasi. Julge ussike!

„Kas tead, Raul — Karla abikaasal olevat jälle poeg. See on juba seitsmes . . . Näe, näe putukakest — kukkus vaeseke," meeliskleb õde.

Teade rõõmustab vaikivat Sahat. Veider — vaesed sünnitavad ka jõukate eest. Vabrikant sureb, kojamehe lapsed võtavad üle rahakapid, enne läbi põdedes mitu tosinat näljaaastaid, revolutsioone, muid haigusi . . .

Kerge koputus uksele segab neid. Õde Asta muutub rahutuks. Ta haarab nagu mingis arusaamatuses Saha pää ja suudleb teda suule. Ja siinjuures värisevad ta kulmunurgad tuksuvalt, pigem solvatusest kui muust. Väljudes uksel preili Puustalit kohates ta vaevalt vastab tervitusele.

— — —

— Kuidas on tervis täna, Raul? Tõin lilli — kuhu ma nad panen? räägib Kadi, Saha kätt puudutades.

„Hästi kõik . . . ära lilli too!"

— Kuidas, miks?

Saha selgitab pikalt lillede kahjulikkust tervisele. Muuseas, ta õpib, valmistub eksameile. Ah jaa, mis puutub tervisse, selle eest võlgneb ta tänu üksnes õde Astale. Nojah, kas ta ei istu? Täna väljas väga ilus ilm . . .

— Kuule, poiss, sul on õde Astaga midagi, mis? Räägi otsekoheselt . . . oled täna nii isesugune.

„Tirr . . ." heliseb kell koridoris. Vaikus.

Tänane kogemus ei anna Sahale julgust otsekohesuseks. Ta võtab öölaualt väikesed käärid ja vaatab nende

pidemeid. Kuid ometi — täna peaksid selguma kõik vahekorrad. Siis paneb käärid käest.

— Jah, ta armastab mind . . . ja . . . köh . . .

„Seda ma aimasin!" tõuseb Kadi toolilt ja jääb sõnatult seisma: „Mis mina siis enam . ."

Saha püüab rääkida. Ootab ja vaatab. Veel pisut kõhklemist ja ta jutustab kõik, kõik ning vaatab Kadile kui hää laps, kes tunnistab üles tulist kurja.

Kadi tormab kui kõige karmem põhjatuul üksikusse puusse, nii tema Saha juurde, haarab metsikult ta hõredaist juustest. Sel silmapilgul on Kadi lihtsalt naine, kelle tundeid ülekohtuselt teotatud ja kes ei kohku oma õigusi nõudmast:

„Sina häbematu näru! Ja ütle nüüd, et sa minu häädust pole tarvitand kurjasti. Ja alati olid pahane isale, kes algusest pääle pidas sind pätiks. Oh mind . . . Jumal kaitse mind — mis ütleb nüüd isa? Mis ütleb — mis saab?"

Saha silmad pole kurvad, vaid metsikut viha tuikab neist. Samal ajal Kadi vajub jõuetult toolile. Saha söösta ks ta kallale, milleks tal puudub jõud.

— Sinu isa ütles seda minu kohta . . . köh? küsib Saha järsku, kui ärkaks praegu unest. — Jobu, aga mitte professor!

„Jah, ütles! Ütleb alati — orjast ei tule inimest, sellest, keda ainult emad kasvatavad. Nii arvas ka Nietzsche. Milline teotus, mis nüüd küll saab?"

— Oma kutses tean ma ise, kes olen! Sina ohka, jah, ainult enese pärast . . . Aga mina oma eraelust . . . köh . . . mul on tõesti kahju . . . köh . . . et see nii. Seda üteldes Saha sülitab verd. Ta helistab otse räuskavalt kui tööline, kes kardab kaotada oma lõpparvet.

Niipea kui õde Asta erutatud vaade märkab Saha verejooksu kopsust, muutub ta ilme ähvardavaks. Pole

kahtlust, haiget on tugevasti kaisutatud... On juhtund midagi kohutavat.

„Preili, vabandage — teie ei jätaks vist rahule surijaidki, kes põeksid katku!"

— Palun mind uskuda, õde, ma ei leia teie jaoks sõnu. Ma pole temasse puutund!

„Kallis inimene, olge nüüd kes teie olete — aga ärge mind . . . Ah, ma ei taha teid kuuldagi!" pahandab õde ja tõukab pääkattelaia ägedalt üle õla tagasi. „Oleksite hää, kui lahkuksite."

Saha palub südamest, et nad ei tülitseks. Õe värisevad sõrmed suruvad Saha käsivarde clauden'i-pritsi, millest jääb naha alla kõrge muhk ja kipitav valu. Preili Puustali hinge kriimustavad teravad tunded. Kord arvab ta end minevat hulluks, kord valdab teda tahe küünistada kellegi silmnägu.

Õde on oma ülesande täitnud ja lahkub, jättes haige juurde tema külalise.

Kadi astub jälle voodile lähemale. Ta huuled on vajund tihedalt kokku, näol õnnetu tütarlapse lootusetu ilme.

— Mis sa nüüd endast kah mõtled, Raul?

„Köh . . . kui minevikku võiks veel muuta tulevikuks... Aga et seda ei või . . . köh . . . siis ihkan oma last sinult. Kui veider see soov ka poleks, ta on mu mõte. Isa Mendel ütleb: andekate isade esimene põlvkond ei anna märgatavaid tulemusi . . . köh . . . kuid järgmisis domineerib isa andekus. Jah, võiksin elada naiseta, kuid ihkan oma lapse lähedalolu . . . köh . . ." Saha räägib pikalt ja vaikselt, kuni seda lubab uus raputav köhahoog.

— Tähendab, geenius! Jah, nüüd ma näen — sa oled ka vaimselt haige. Ma ei usuks su sõnu üldse, kui ma kehaliselt ei võiks neid tõendada, sõnab Kadi mingi õrnuseta.

„Kingi ta mulle!" Need sõnad sosistab Saha ebakindlalt ja vaikib ootel.

Kadi vaatab ta silmi külma naeratusega, kui taluks suuremeelselt suuri kahjusid. Ta ei luba „midagi säärast". Milleks? Kellele? Ta läheb juba täna isa juurde läbivaatusele — ei tea kuhu selle haige isa „loominguga" minnakse.

Saha vaade muutub kartmapanevalt. Ajab enda istukile ja ta näost peegeldub kahetsust, pettumust, nuttu.

„Mine! Mine kohe, eh-ee . . . köh . . . Suurepäraselt näitad sa täna mulle oma armastust!" ütleb Saha teravalt.

Edasi teatab Saha — see, mida ta praegu rääkis, on vale. Lavastus Kadi sisemuse avastamiseks. Nii on nende tõotustega armastuses — ainult ajutine haigus võib juba hävitada kõik! Kadi kartused on tühised. Isa haigus ei pääse mõjule lapses, kelle ema omab hiilgavat tervist.

— Kui sa mulle tõesti valetasid, kallis . . . Siis, siis küll . . . jäägu ta sinust mulle. Usu mind! Ootan kõike seda, mida toob mulle sinu armastus. Loodan, sa lepid minuga . . . tegin sulle haiget. Ära köhi nii kõvasti . . .

„Kunagi pidasin sind armsamaks Ilusast Helenast, kuid täna pean vapramaks kogu maailmas." Seda ütelnud, võtab Saha Kädi pää käte vahele ja surub oma näo ta juustesse, mis lõhnavad sirelikastest. Kui armas . . . kui hää.

Külastamisaeg on läbi, preili Kadil peab jätkuma viisakust, et lahkuda. Abituil sammel, kui tõukaks põrand vastu taldu, astub mineja koridori.

Õde ulatab Sahale ajalehe. Kuid jälgind lamaja silmi, ta võtab ajalehe tagasi. Puhkama peab Saha — kaisutused väsitavad. Jah! Haigus on väsitav, armastus veel väsitavam!

— Ära pilka inimest, kes isegi pilget ei vääri, ütleb Saha. — Kas sa... köh... tõesti siis — „ei" ütled?

„Mitu „jaad" sa siis tahad?"

— Ei, ei — ta ei tee seda... Köh, ma tean — tema armastus on nõrgenend. Vist olen... köh... haigusest jäänud inetuks?

Õde Asta vaatab teda kohkunult ja tõstab käe ta pulsile. Vaatab ta silmi, kuulab teda hetke tähelepanelikult.

„Sa sonid, Raul? Sa sonid, mis?" küsib ta hirmuga, Saha pääd kartuses puudutades.

Saha vaikib. Õde võtab ta kaenla alt kraadiklaasi. Elavhõbedasammas näitab neljakümneni. Õde kõlistab arstile. Püüab seniks rahustada oma haiget, nii kuidas oskab, ise hirmund, ärev, kahvatu.

— Saha, usu mind — teen kõik, mida sa soovid — usu! Armas oled sa siiski...

— — —

Ühes palatikaaslastega kahetseb preili Liis Saha äkilist haigestumist. Teade Saha haigusest röövib temalt tõusvad tervenemislootused, ta ei usu enam härra Sahalt ülekantud vere tugevusse. Jumal, kuidas ta kardab!

„Ka unes poleks võinud näha seda, et härra Saha on kunagi haige. Jah, nüüd on ta poolik „härra", kuigi olevat peaaegu doktor," räägib preili Hilden voodilt, kus ta mängib oma äsjavalmind klauniga.

— Noh, tema küll härra Jati moodi... köh... end sinu pärast veel tapma ei hakkaks, liigutab preili Liis end jõuetult. Miks pidi just haigestuma tema? Kuidas ma kardan — Jumal, Jumal!

„Palun sind, Liis, räägi kõigest muust, kuid mitte Jatist. Vastik!"

Preili Liisi vaevab teist nädalat eriliselt kõrge palavik. Röntgeniülesvõte reedab mõlemais kopsupoolis üldist

tumestust. Professori arvates haige kops on äärmises hädaohus. Doktor Purre ennustab kopsupõletikku. Jah, mis teha...

Preili Liis liigutab raskusega oma nõrka keha, kuid arvab: vaikimine oleks vale — sunniks hädasid suurenema.

— Hilden, hallo! Mis sa nosid sääl... köh... Räägi, kuidas läheb kah — tervis käes. Kellega sa jalutasid, mis? Tulid väljast — olid nii kahtlane, mis?

„Mis sa kahtlustad... Kõik nägid, et jalutasin Musumäelt kuni lossini üksi." Seda üteldes teeb preili Hilden väga süütu näo.

— Vannu, kas Hardo sind pole suudelnud?

„Mine nüüd ikka..."

Preili Liis ei usu sõbrannat, nii kaval nägu on teisel. Ta ütleb küll — milleks laenata teise pisilasi, aga... Seda ta ainult ütleb.

— Härra Saar, päh — ta ei meeldi mulle mitte sugugi.

„Ei tea, kes see hani on?"

Arstid ilmuvad visiidile. Vaikus. Täna teist korda professor tõstab kuuldetoru preili Liisi rinnale. Hingamine on korratu. See ennustab halba, teeb rahutuks haige, veel enam arsti.

— Preili Liis!? Teie lihtsalt oma kärsitusega lõhute maha seda, mida mina ehitan. Millest siis tervis jälle halvem? küsib professor Puustal isaliku murega.

„Tema istus eile õhtul lahtise akna all. Meie küll keelasime..." teatab pruunisilmne Leida Siug kõrvalvoodist.

— Minge! Istuge siis edasi! vihastub professor ja pöördub minema.

Doktor Purre soovitab proovida mähiseid, kuni keha saab võimeliseks vastu võtma lopiooni, mida ta soovitab

süstida. Professor Puustal ei nõustu lopiooniga. Tal on oma seisukoht, mille jätab avaldamata. Proovib siin veel kord oma seerumit, millega saavutas samas voodis kord häid tagajärgi.

„Niisugune ka professoriks saand! Äh — va jaburdis! Tema leiutavat seerumi? Köh... kes suuga ehitab linna, selle käed on nagu sassis lõng... Oh... köh... palav on — juua!" hüüab preili Liis kuivava suuga.

— Oma tütre peigmeest ei suuda aidata — mis lootusi jääb veel teistele! ironiseerib preili Siug ja kastab huultele värvi.

Preili Liis on täna väga õel. Ta ei kannata kedagi. Ei kannata sedagi, et tema pääle kaebaja oma suud veel paotaks. Niisugune... köh... inimene! Ta nimetab neid kõiki mühakateks. Hardogi, suuga alati... lubad end ta hoolde... köh, ei midagi... Akna juures istumine polnud külmetuseks isegi lapsele... aga mõni nädal tagasi... Jah, hää, et nad seda ometi ei tea!

„Süstin teile kaltsiumi, preili Liis. Jah?" räägib doktor Sui kohmetult, nagu ta on, voodi ette ilmudes.

— Mis sellest pritsist, ei hooligi. Aga tõesti... köh... suudlus oleks hoopis nagu mahedam, pilkab preili Liis häbematult.

Kaasdaamid üllatuvad nagu pikseprаksatusest. Preili Hilden varjab nägu padjaga ja naerab hookaupa valjult. Doktor Sui kohmetus süveneb ja see teeb neile veel enam nalja.

„Teie olete närvlik, kallis inimene. Teie ei tea, mida räägite!" sõnab arst troostivalt: „Minule ärge ütelge nii..."

— Oi, tean, teile meeldib tõsidus! Kas arvate, härra doktor, et paranen varsti? Aga kuulge, siiski — teie nimetasite mind „kalliks inimeseks". On see mingiks välja-

kutseks... mille vastu minul isiklikult poleks midagi, jätkab närvlik preili.

Doktor Sui ei vasta. Ta võtab preili Liisi käsivarre, mille paljastab õlani. Puhastab ihu ja pistab nõela veeni. Seejuures ikka nii ametlik ning asjalik, iseteadev, tark.

Läbi aknaklaaside ristleb lossi ruumidesse varakevade eredat valgust. Elupuuhekk tukub vaikselt, oksad tardunult külmas õhus. Aeg-ajalt hüppab okstele erkjas varblane, nokitseb, seirab, kaob.

— Milline soe käsi... köh... Tore, kui tõstaksite selle sooja käe veel täna minu ja härra Saare laulatamiseks?

„Teie näete, preili Liis — rääkimine ei sobi praegu. Teie sõnad on mõttetud ja panevad teid köhima," manitseb arst ja väljub.

Kähisev naer kostab üle „Naissalongi". Kuid neile peab andestama, kes pole millegi ees vastutavad. Ja preili Liisil on lihtsalt kõrge palavik.

Õde Asta tuleb ja ulatab neile rohtu. Preili Liis võib võtta oma pudelist korraga ainult kolm tilka kolm korda päevas, mitte rohkem! Milleks see hoiatus? Ta ei või rohkem võttagi, niikuinii tuimub kurk mürgisest rohust juba esimesel päeval.

— Ega ma surma karda... köh... Vabandage, õde, kuidas peigmees elab? küsib preili Liis, naeratada püüdes.

„Ma pole nüüd härra Saare tuppa saanud," vastab õde Asta tõsinedes.

— Ei, ma...

„Vait!"

Õde Mall ilmub omakorda pulbritega. Neid peab preili Liis juba viis korda päevas võtma. Maitselt on need pulbrid küll tublisti kibedamad eelmisest rohust, aga... Peab kannatama.

Preili Liis jääb mõttesse. On ta vähe kannatand?

Haiguse pärast kindlasti kaotab kord Hardo. Oleks ta proua Passi viisi teinud. Proua nimi ... ristil ... Väikeselt: „Liis Saar." Aga noh, preili Liis on õnnelik juba seepärast, et ta võib olla maailma õnnetuim naine.

— Preili Liis, jääge üsna rahulikuks. Ärge püüdke üldse rääkida, manitseb õde Mall.

„Palun, kutsuge härra Saar siia ... köh ... siis jään täiesti rahulikuks," palub ta tõsiselt.

Õde täidab haige soovi. Preili Liis elavneb, nähes härra Saart, kelle käes on lilli. Ta püüab häälega naeratada, kuid see ei õnnestu. Püüab põimida käed noormehe kaelale, kuid ei suuda. Ta ihkab teda suudelda, kuid ... Hardo pää on laskund küll kaunis madalale, ometi mitte vajaliku kauguseni. Millegipärast Hardo ei lähene rohkem ...

— Liis, kallis, sul on paha? küsib härra Saar osavõtlikult.

„Jah, poisu ... köh ... Kõige rohkem on mul paha seepärast, et sa enam ei armasta mind."

— Liis, sa eksid — ole rahulik ...

Preili Liis ei usuta oma Hardot rohkem. Lubatagu temal tunda vaid pisut loomupärast naiselikku kadedust, — tema poisu paraneb teistele. Aga noh, mis teha! Hardo on hää poiss, kuigi sageli pisut vallatu. Kas valvearsti järeleaimamislugu on kaugel kuritööst?

„St!"

— Ära karda ... köh ... ei räägi, kallis!

Köhahoog peatab haige. Pääle hädise pilgu ei ilmu preili Liisi silmist midagi, nagu oleks kõhnas kehas põud veest. Ta harutab kaelast pärle.

„Võta mälestuseks ... köh ... Pidime abielluma, aga näe .., tervis ei tulnud ,, ,"

— Liis ...

Õde Mall näeb, härra Saar härdub. Ja teine, kes

teda härduseni viis, ise koguni naeratab. Naeratab väsinult, kuni köhimiseni. Siis jääb ta seliti patjadele puhkama, rind liigub hingeldades, näos naeratusmuie.

Täna teist korda küsib härra Kalm luba „Naissalongi" külastamiseks. Lossis räägitakse, ta armastavat preili Liisi. Muidugi, austaja tunneb südamest kaasa haige preili raskele seisukorrale. Nad segavad ikka armastust sõprusega.

„Kas ma segan, preili?" lausub tulija, arglikult lähenedes.

— Ei... Palun, istuge.

Hajameelselt preilile vaadates ta istub toolist mööda. Kaotab tasakaalu ja kukub, kuigi haarab härra Saare käsivarrest. Ootamatu juhtum sunnib juuresolijaid naerma. Härra Kalmul on piinlik.

See noormehe ebaseltskondlik eksimus paneb haige preili luksuvalt naerma. Ta rõõmutseb südamest. Siis järsku takistub ta hingamine, haarab käega õhku, näost üha sinine. Midagi tõsist on juhtund. Arst!

Kell heliseb pikalt. Noormehed lahkuvad ruttu. Doktor Purre saabub joostes:

„Rahu, preili! Oleme siin — teiega ei juhtu midagi halba!" räägib arst, rahu teeseldes.

— Olete siin, jah... köh, köh. Mis nüüd enam...

Preili Liisi pilkesõnad lämmatab uus köhahoog. Õde süstib, arst mähib vererõhumõõtjat haige käsivarrele. Nad näevad ta südant tuksuvat jõuetult, korratult, aeglaselt... Mõistetakse seda, mida teab aednik lõigatud lilledest, mis asetatud vette. Haige tahab midagi ütelda, vaatab kõigile, kuid vaikib.

„Ephetonin," korraldab arst.

— Kas?...

„Camphor ka, jah!" sõnab doktor Purre õele ja tõstab käe haige käele. Arst jääb kauaks mõttesse, enne

kui ütleb, vaikselt iga sõna rõhutades: „Kriis, preili! Käesolev päev on otsustav. Suurt ning julget usku endasse — just täna on see väga tähtis!"

— — —

Preili Liisi haigetoast lahkund noormehed võtavad saalis sõnatult istet. Korraga pahaneb härra Kalm. Ta teeb härra Saarele tõsiseid etteheiteid:

— Sina tapsid selle kuldaväärt inimese. Mis oli sul tarvis temale rääkida voodi ristidest?

„Kunas ma temale seda rääkisin?"

Härra Kalm ei kuule teda. Ta tõuseb protesteerivalt. Ei salli säärast meest nagu härra Saar, kes oma armsamat ei oska troostida. Ütleb teravusi, mis lõikavad kui pisted. Pahanenu istub proua Passi juurde. Ta istub kaua aega vaikides, tõstab pää ja sõnab pettunult:

— Siia tulles mina polnud üldse haige. Mitte mingit haigust, eh!

„Naljatera! Kopsuhaiguseta pole seni kellelegi avanend Valge lossi väravad. Mis teie kiitlete!" väljendab proua Pass imestust kui ka pahurust.

— Ah! Minge vaadake „Naissalongi", kuidas sääl surmatakse! lööb härra Kalm veidralt käega.

Daamid, nõrgemate närvidega, kiljatavad tagasihoidlikult. Mis? Kus tapetakse? Doktor Purre väljub haigetoast. Saali uksel peatavad nad arsti, et jõuda preili Liisi tervise üle selgusele. Doktor lohutab, võttes kogu jõu kokku, et naeratada.

Ka härra Kalm sammub iseteadvalt arsti juurde. Tigedalt, kulmude kurdu peitund pilgul lausub ta doktor Purdele:

„Härra doktor! Palun teid professor Puustalile ütelda: ta ei tohi magada laboratooriumis! Kas ta ei näe, millist laastamistööd teeb tiisikus tubades?"

— Kuidas? Kuidas, härra Kalm? küsib doktor Purre mõistmatult.

„Pole ime, et niimoodi tiisikus inimkonna võidab — kuna meie teadlased magavad... Vaadake järele, palun — ristid on iga voodi küljes!"

Teda naerdakse kui raskelt mõistetavat naljahammast.

— Tehakse kõik, mis võimalik, härra Kalm, ütleb arst minema astudes. — Teadkem, teie närvlikkus ei aita vähimatki!

„Kui teie minu ihuarst olete, siis lubage — palun teilt prussakamürki kopsutuberkuloosile. Aga kohe!"

— Seda küll ei saa, härra Kalm! sõnab arst tagasi pöördudes ja naeratab lõbusalt.

Arsti käitumine puudutab haige noormehe iseteadvust. Kuidas, arst keelab temale rohtu, mis teda parandab? Haige palub seaduse nimel, et Saluvere sanatooriumis täidetaks tema soov minuti jooksul.

„Õde, andke sellele mehele kahekordne annus broomi," teatab arst tõsinedes.

— Magamise eest palgavõtjad! käratab härra Kalm korraga, arsti rinnust haarates. — Kas panete preili Liisile elu sisse tagasi, või ma...

„Kutsuge sanitarid, rihmadega," korraldab hirmund arst.

Kaaslased eemaldavad jõuga härra Kalmu. Noormees on hullund. Ta silmad lõõmavad vihast, rusikad ähvardavad, suu sõimab: Täna on lõpp arstide silmamoonutuslikul tööl üle riigi. Nad näevad, tema käes on tikutoos, millest süütab kasuta sanatooriumi hooned.

— Mis sa kisendad, mis? Mis sul viga on? vaigistab härra Saar õnnetut. Räägib tungivalt, paludes ja manitsedes, kui kardaks enese pärast.

Kaaslase soojad sõnad panevad härra Kalmu nutma.

Ta tahaks küll olla vaikne, aga ei saa. Keegi nagu ässitaks teda, mitte ei saa olla vaikne.

— Sind pole kedagi ässitamas!

„Kulli nad tapsid elektriga. Nüüd tahavad mind ka... Paid sõbrad, viige mind ära sellest ruumist. Oo — surnute voodi. Näe, ristid, oo — oo — oo!" nutab härra Kalm ulguvalt.

Sanitarid kannavad ta väljas ootavasse sõidukisse, mis viib märatseja vastavasse ravilasse. Kurb sündmus masendab kõiki.

— Seda see tiisikus teeb. Vend suri pikaajalise põdemise järel, kas igaühe närvid vastu peavad, ei. Seda mõteldes õde Asta istub väsinult, nagu oleks ta halvatud. Ei saa rahu kusagil, tõuseb ja läheb jälle — mitte mõelda, mitte mõelda sündmusele.

Täna mõistab õde Iida veendunult: tõesti, professor pole õhutatud uurimisile tühisest auahnusest. Täna peavad nad teda mõistma paremini kui kunagi varem.

Vaikse ohkega võtab õde Asta taskust märkmiku sõrmede vahele. Kõige rohkem on neil lehil Saha nimega ühenduses seisvaid meeldetuletusi. Eks ole see haige ju kõige rohkem seoses tema isikuga.

V

Möödund juhtumid on mõjund haigeisse nukrustavalt. Vallatada püüdjate tahe osutub teeselduks. Nende köhimised on suurenend pingutatud tähelepanust, mis juhitud rindu. Kardetakse äkilist verejooksu. Unes hirmutavad neid pildid, mis näitavad neid hullumeelsetena. Päeval tarvitatakse ohtramalt dicodid'i, broomi, palderjani.

Siiski on nad närvlikud.

Täna leiab lugemissaalis aset härra Passi loeng. Ta

rõhutab tiisikuse levingut kui sõjaga kaasaskäivat nähtust, mille ulatus on kauakestev. Näiteks, härra Saha! Kümmekond kuud tagasi ta mängis jõuliselt jalgpalli kui väle panter. Ja nüüd? Tema isa suri sõjas haavadesse. Mis tähendab seda, et poeg pidi toitja puudusel kannatama alatoitlust. Sääl on tema, Mart Pass ise ...

Kõneleja väljub hetkeks kõrvalruumi, et sülitada. Kuigi ta on mees keskmisis eluaastais, käies hoiab ta seljast pisut küüru. Ta ilmub tagasi.

„Kui mina panin arstidele ette oma soovi Saluvere haigete sõjavastase ühinemise asjus, nagu teie teate, siis ütlesin mina, kirjanikud ütlevad: keda sõjamöll päris surnuks pole löönud, paljusid neist on söönud tiisikus."

Härra Saar palub sõna. Ta on näiliselt solvatud, kui tõuseb:

— Mulle ei meeldi rõhutada oma vale „mina", nagu pistetakse kätt teise taskusse. Ka filosoofiaga on samane lugu. Ei Platon ega Sokrates ole rajand mõtteteadust vale õigustamiseks ja õige kõverdamiseks. Kui mina Rahvasteliidule saata kavatsetavate Saluvere haigete allkirjade mõtte esitasin, siis juba kahtlesin sõja süüs ...

„Kahtlesite ja — siiski „esitasite teie selle"? Soovitan teil lugeda Remarque'i!" hüüab härra Pass.

— Miks teda? küsib härra Saar käredalt. — Võtke minupärast preili Liisi elulugu ja jälgige seda. Tervest suguseltsist ei leidu ainukestki inimest, kes oleks kunagi olnud sõjas. Ja mis teie nüüd ütlete? küsib ta lõpetades.

„Üksikul saarel elavad teie inimesed!" See härra Passi vahelehüüd tekitab üldist mõju.

Härra Saar võtab solvunult sõna:

— Inimene peab alati midagi saama. Kui härra Pass pole sõjas jõudnud võita aumärki, siis on ta nüüd auväärne sõjainvaliid. Vaadake teda! Platoni filosoofia peab meile tõendama, et lugupeetud härra Passi köhimises pole

süüdi tema loomupäraselt nõrk organism, vaid siiski on seda sõda! Nii võib kinnitada vaid see, kes varastas kunagi kojamees Karla au kohtulaua ees, kus õilis prokurör aga jäi kinni oma plaatonliku tarkusega.

Kuulajaskonna üldine poolehoid kaldub härra Saarele, kes oskas puudutada hästi õrnu kohti.

Võib märgata, kuidas härra Pass talub kibestust. Ta tahab midagi ütelda, mis võidaks tagasi endise meeleolu, kuid ei leia sõnu. Seisukord on piinlik. Ta viskab pliiatsi käest ja sammub väga pahaselt saalist välja.

Ka proua Pass tõuseb järsku, ei vaata kuhugi poole ja väljub isekäte liigutustega.

Mõnikümmend minutit hiljem levib lossis uus uudis. Proua Pass ähvardab kaevata kohtusse oma mehe laimaja. Paljud ootavad ärevusega skandaali, mis oleks järgmine pärast härra Aja asja.

Seda arutades lähevad haiged lamama. Härra Saar lamab rahutult, kuigi härra Pass näib olevat ükskõikne. Oodatakse.

Vaiksest pahameelest kasvab tõesti suur jonn. Kohe pärast lõunat koputab härra Pass professor Puustali kabineti uksele. Ta esineb valju kaebusega härra Saare üle. Ei luba oma isikut pilgata kollanokil!

Muuseas sõnab teravalt:

„Mõtelge, härra professor — teiste ees, teiste ees nii näävavalt... Ja nimetab mind kogu aja kõrvuti kojamehe nimega?"

Tirr... tirr... heliseb telefon, mis lõikab nende kõneluse. Härra Pass peab ootama, kuni professor lõpetab.

„Saluvere kojamees? Mis on selles siis halba? Meie kojamees Karla on aumees, härra Pass," sõnab professor naeratades.

— See on lihtsalt, lihtsalt eksitus, et teie pilkemotiivist aru ei saa, härra professor!

„Mis on eksitus, millest ma aru ei saa? Pilkel pole motiive, pilkel on vorm. Ja käesoleval juhtumil pole vormi rikutud! Kas pean ma teie pärast õppima õigusteadust? Määran selle küsimuse lahendamise doktor Sui hoolde, temal on rohkem aega!" teatab professor lühidalt.

Jutuajamine lõpeb. Härra Pass ei saa professori nõusolekut, et härra Saar vabanduks tema ees. Jonn jääb näpistama hinge.

Õde juhatab professori kabinetti proua Kaste. Nagu selgub, jutuajamine vältab ligi kaks tundi, mis saab Valges lossis omapäraseks rekordiks ja sensatsiooniks, mis varjutab eelmised.

Nimelt, proua Kaste lahkub sanatooriumist. Sel puhul saab ta viimase läbivaatuse, tervisetunnistuse ja tarvilikud näpunäited.

Lõpetand põhjaliku ülevaatuse, professor Puustal sõnab prouale lahkelt, kui räägiks ta oma tütrest kallima inimesega:

„Teie olete inimene siin taeva all, kelle väljasaatmine teeb au igale arstile. Siia tulles teie kopsude seisukord oli lihtsalt lootusetu. Ja nüüd võin ma ütelda — minu juhatusel olete paranend."

Sõnad, mida proua Kaste kuuleb, ei mõju temasse sõnadena, vaid muusikana. Silmi puhuti kinni pigistades naine otse naudib professori iga sõna. Kunagi ei ole ta uskund sõnade mõjusse, mida võib pakkuda luuletaja, kuid täna usub, mõistab, naudib.

— Teie juhatused toovad kõigile hääd, kes neid peavad. Kes neisse ei usu, ainult need ei parane, sõnab proua Kaste pühalikult.

Siinsamas puhkeb naine nutma, nutab õnnest. Pikk põdemisaeg on vajutand ümmargusele näole värskeid kortse. Haigla on muutnud tema teiseks. Endine lõtv liha on kasvand uueks ning tugevaks.

— Mõtelda, ma olen siis nüüd terve, kordab naine järjest.

Tirr, tirr, tirr... heliseb telefon jälle. Professor ei võta, ei vasta; ta räägib oma haigele liigutatult:

— Jah! Ma ei anna kergesti tervisetunnistust oma allkirjaga, mida väga anda tahan, kuid vähe anda võin, ütleb ta.

Nende pilgud peatuvad proua Kaste pojal, kes seisab priske lapsena rahulikult ema kõrval. Poiss puudutab sõrmedega oma säärenööpe, mis korrapärase reana tõmbavad tema tähelepanu.

„Minu laps oli mu eesmärk, sel ajal kui teisse uskusin. Ma teadsin — teie läbi ma paranen, härra professor," sõnab proua Kaste otsekoheselt.

— Usk endasse aitab inimest rohkem kui rügement arste, vastab professor kindlalt.

Proua Kaste tahab nimetada Jumalat, kuid mõningail põhjusil saab sõnal sabast kinni. Ta räägib, et mitte vaikida:

„Preili Liis oleks tõesti paranend, aga kas ta endast hoolis. Veel tänagi ütlesin talle — hoia end! Jõuavad siis arstid ja õed sind valvata..."

— Kõige kurvem on ehitajal kuulda, et tema tööd nagu jonni pärast lõhutakse!

„Jah, tõesti..."

Professor Puustal vaatab Valterit. Tiisikushaigete lapsi pole ta kunagi hellitand, kuid proua Kaste pojale avaldab koguni erilist õrnust. Uurib lapse silmaaluseid, nahka, liikmeid ja kuulab ta hingamist.

— Terve! Huvitav, ka mitte verevaene, teatab professor Puustali mürisev hääl, lauseid korrates.

„Jumal tänatud! Küll on siis emal ikka õnne!" tänab proua Kaste. Ja mis ongi tal ametlikult enam ütelda, kuigi rääkida võiks palju.

Lahkujad suruvad kaua teineteise käsi. Ka väike poiss tahab anda oma kätt, kuid parema asemel ulatab vasaku. Sest parema käe näppude all hoiab Valter püksisääre pärlmutternööpi.

Kerge naeratusega, võitja naeratusega professor Puustal kirjutab lahkunu haiguslehel diagnoosi järel julge sõna: „Terve"! Uue naeratusega ta ulatab paberid õde Iidale, kes paigutab need Valge lossi haruldasemate dokumentide kogusse.

Pole uudiseks, et täna ühes proua Kastega lahkub sanatooriumist ka preili Hilden tervena. Selles meelehääs preili otse põleb. Ometi kord võib ta siit jäädavalt minna. Ei ole suuremat õnne!

— — —

Saali kell lööb viis. Isiklikud kellad on kas täpsad või minutiliste vaheseisudega.

Lahkujaid saatvad haiged kogunevad kivitrepile oma koomiliste lippudega. Lehvib mitut värvi kangaid. Naljakaim on lipp, mida hoiab esimees härra Pass. Tulipunasel põhjal olevale heledale vapile on tikitud naerev kurat, suus kraadiklaas, pääs säärekontidest kroon. Saadana kaenlais on kujutatud naise ja mehe piinatud kehad. Neid surub põrguvürst kirglikult vastu oma rinda, maskil saagiahnuse imar helk.

Saatjad mängivad lahkujaile traditsiooniks saand heliplaati. Niipea kui sõitjad väljuvad oma tubadest, jälgitakse nende samme, ilmet, liigutusi.

Esimesena ilmub preili Hilden õhetavail põsil, käes vähemad pakikesed, lilled. Ta paksuripsmelisist silmist hoovab rõõmu kevadise päikesena, millest näib jätkuvat saatjailegi, kel lubatud tulla kivitrepile. Tema järel astub astmeilt alla iseteadev proua Kaste, kõrvuti oma väikese Valteriga. Mõlemad naeratavad.

„Hääd tervist, proua Pass! Oli väga lõbus!"

Proua Pass tahab ütelda midagi sügavamõttelist oma parimale sõbrannale, kuid sõnad muutuvad vaikimiseks.

— Väga lõbus, eks? Kuule, kirjuta ... vahest ...

„Jah! Jah!"

Oi! Preili Hilden leiab, et ta unustas tuppa oma rahatasku. Sõiduärevus! Sedamaid jookseb ta trepist üles saali, saalist tuppa, toast tagasi ja laskub linnuna hüpates alla trepist. On elav, jutukas, rõõmus.

— Sa taevas küll — ta on ju päris terve, sõnab proua Pass kadedalt mehele, kui on näinud kaaslanna hüppeid.

„Vaata lähemalt järele, kas ta hingeldab?" lausub härra Pass innukalt, kui avastaks kohtule tähtsat tõde.

— Jumal hoidku — ei!

Nad jäävad teda imetelles vaatlema, mõnel vähemarenenul suugi avatud. Kellelgi ei tule meelde, et preili Hilden oleks võinud kaotada rahatasku, ei. Aga nad näevad selgesti — preili Hilden võib joosta lõõtsutamata, kõhatamata, väsimust tundmata.

„Nägemiseni, kallid! Oli väga lõbus!"

Mis tal viga lõbus olla ja eelseisvas õe pulmas tantsida? Kas preili Hildenil on enam üldse tarvis arste? Paraku — ei, ei! Võib koguni kraadiklaasi ära visata. Ja pliiatsiga, millega seni märkis palavikku, kirjutab nüüd peigmehele sütitavaid armastuskirju. Preili Hilden on lihtsalt tantsijanna, veenus, printsess. Ta on see, kelleks saada siin ihaldatakse. Terve on ta!

— Loodame, et lahkumine on veel kord jällenägemine. Selle ühise hüüde juures muutuvad nooremate meeste meeled hellaks.

Härra Saar avab lahkuvaile daamele aupaklikult autoukse. Kõneleb midagi autojuhile ja läheb tuppa, kust ilmub ärevana, näost hallina. Ta ulatab sümpaatsele Hildenile paberisse peidetud kimbu lilli. Kui preili need vastu võtnud, käivitab autojuht sõiduki.

Väike valge käsi ja sõitjate naeratavad pilgud jäävad mahajääjaile viimseks tervituseks.

Härra Pass on liigutatud lahkujate hiilgavast edust. Tema proual pole rahu ja on sellest rahutu.

„Tead, kuule, kas tead... Tule saali, ma räägin," sosistab proua Pass mehele.

Naist piinab pahandav nurjaminek ühes salajases asjas. Preili Hilden ei saanud härra Saarelt lilli, vaid vana viha — oh! Kahju, et preili seda paberit ei avand, see oleks rahva ees upsakat noormeest alles õpetand.

— Oled sa hull, millega teenis seda preili Hilden? pahandab härra Pass.

„Temast ei saanud ma hoolida," manitseb proua erutatult.

Härra Pass kui soliidne mees on oma naise rumalast teost närvlik. Aga proua Passi piinab kahekordne pettumus.

— — —

Oma toas seisab härra Saar hulga aega kui halvatu, vaiba äär peos. Vaiba ääre alla peidetud lilled lebavad puruks rebitult. Mida andis ta paberis preili Hildenile? Ometi ta andis lilli. Kuid õitest mäletab ta, need siin on needsamad, mida ise tõi kasvuhoonest. Aga mida andis ta siis preili Hildenile?

„Saadana sant, kes on seda teinud?" Nii küsib härra Saar teraval pahameelel. „Kes purustas lilled ja... mis oli siis paberis, kuhu ma ei vaadand?"

Küsivate nägudega kaaslased kogunevad lilledest lõhnava voodi ümber. Kuidas võivad nemad teada neist lilledest — nad olid ju kõik väljas?

Keegi tagasihoidlik mees lausub viimaks aeglaselt ja tõsiselt:

— Mis sa's tõistega, kui sul endäl viks tütärlaits

„Naissalongin". Ja kuigi ta om haige — om ta siis halvõm tõisest? Parass!

„Kuradi saadan — kes seda on teinud?" Nii rõkkab üle toa uus, teisi hääli summutav kärgatus.

Isegi hilisõhtul, millal mõned juba uinund, kostab vaipade peidust puhuti sisisevat naeru.

Oi nalja, oi nalja!

VI

Pärast rohtude saamist ja toakoristamist Saha jääb üksi. Üksi tahab ta olla oma mõtetega. Üksi on ta nagu tugevam.

Päikesekiir sädeleb veeklaasil. Tuba on vaikne, väga vaikne. Saha sööb isuga terve muna, joob klaasitäie keefirit. Meenub preili Hildeni ärasaatmine, millest ta kuulis ... Ta naeratab väga väsind ilmega.

— Kiri, kohalik, teatab Linda ja ulatab Sahale saadetise.

„Tänan!" võtab Saha ümbriku. „Palun teid, külastage mind esimesel võimalusel. Tahaksin teiega rääkida."

Tüdruk lahkub, Saha avab kirja.

„Härra R. Saha!

Kuigi mu käsi on veel nõrk, tahan Teile siiski teatada: Teie paranemine (millest õde Asta rääkis) andis minulegi usku tervenemisse. Peame tänama professor Puustalit — tema annab meile tõesti häid rohte. Ma paranen, nagu teate!

Kuid et ma haiguskriisist üle sain, selles võlgnen enam tänu doktor Purdele. Ta kujutas mulle (ma ise ei jõudnud enam mõtelda) üliilusa pildi

minu ja härra Saare abielust, õnnest, armastusest, millest haaratuna (tundsin seda) võitsin haiguse raskused. Seepärast võin kinnitada ka Teile oma kogemusest: armastus sisendab kõige rohkem eneseusku!

Aga see on tõesti paha, et Teie püüate õppida. Oi, töö kurnab haiget! Seda tean oma kooliajast. Lubage endale täispuhkus, põhimõttel: rumal on arstitiitel, kui ta kandja lamab haigena voodis!

Soovides kõike hääd

Teie Liis."

„Armastus sisendab kõige rohkem eneseusku?" kordab Saha mõttes. „Rumal on arstitiitli kandjal haigena lamada voodis?" Viimasele lausele joont alla tõmmates Saha jääb kauaks mõttesse.

Mõtteist virgudes ta tõstab „Eripatoloogia ja teraapia" käsiraamatu põlvedelt öölauale. Siis nagu jonnides tõstab käsiraamatu tagasi põlvedele. Ei, ta siiski sooritab ülikoolis oma viimse eksami. Ka eksamile ilmumisest teatas ta üleeilses kirjas dekaanile.

Kirjutades haiguste ladinakeelseid nimetusi Saha käsi peatub nagu kogemata sõnadel: „Doktor Saha..." Seda nime vaadeldes ta tuhmid silmad muutuvad säravamaiks, mida märkab peeglist.

„Jah, kui oleksin doktor! Kas või kanderaamil lasen end viia Tartu — ma ei jäta!"

Milleks on Sahale vaja doktoritiitlit, ta jääb endale vastuse võlgu. Preili Liis nähtavasti ei usu temasse, kummitades oma kirjaga. Saha peab saama selleks, kes ta tõeliselt on! Toob ülikoolist diplomi, mille paneb klaasi alla, ja see on kõik? Peab see siis olema kõik?

„Mis ütleb selle kohta loodus? Põuast närtsiv peeditaim lamandub alandlikult mullale, et hoida jõudu, unustades ajutiseks leherootsude tugevuse, kuni põletava päi-

kese kadumiseni. Kuid lõigake maha vesipaju, see võrsub mitmekordselt."

Vesipaju on tema, Sahagi! Ta pole vesipaju metsikust laanest, vaid kultuuraiast, kus ühiskonna moraaliaednik näpistab võrsuvaid harusid. Saha mõtleb Astale, Kadile ja ta ihu häirivad palavushood.

„Oma lapsele olen ma isaks, kes on doktor. Isa nimi tõstab lapses lugupidamist ja lugupidamine õhutab tegudele... Mina usun sind, Kõigevägevam..."

Miski soe ning lääge nõrgub ta suhu, — veri. Saha ei helista. Kui tema Taevane Juht on kangekaelne, siis ka ori ei allu hirmutustele. Veresülitus lakkab, see oli vaid üleärritusest.

„Mina ise kui mees — pean tahtma lamada voodis, arstitiitel oreooliks? Ei, ei — ükskõik..."

— Sii — sii — sii, kähiseb kops hingates.

Tõsi, lapsedki naeravad: oled arst, aita end! On see doktor, kes sureb, tiitlikroon pääs, ravimite tarvituse õpetused padja all? Teadus, mis midagi ei suuda, on naeruväärne.

„Armastus? Mis on armastus, naine ja laps?" mõtleb Saha.

Neile mõistetamatuile looduseseadusile läheneb Saha usaldusega. Suur armastus, mis hingestab bioloogilise seaduse nagu heli sõnu, on teda elus sidund kolme naisega. Need on ema, Kadi ja Asta, võib-olla pluss lapsed. Lapsed jätkavad säält, kus isal jääb pooleli. See on looduse kaunis mõte.

Saha ees seisab Kadi, kelle vaikset ilmumist ta ei märgand. Lähenedes tavaliselt voodile Kadi asetab lilled vette, istub naeratades.

— Kuidas elad, Raul? küsib ta ja tõstab paitava käe Saha põsele.

„Mis minul viga, aga sina? Mis isa sulle ütles?"

— Mis teavad isad sääraseist asjust! Jah, emale oleksin rääkind esimesel silmapilgul kõik. Isa ei tea sellest veel. Ta lubas ainult sinu paranemiseks teha kõik, mis seisab tema võimuses!

Kadi ei pea salgama midagi, mis tahtlikult on sündind. Armastusest oma peigmehe vastu ei näita ta end isale. Ta teab juba ette — isa ei lepi sellega... Ainult troosti vajab Kadi praegu, kuid ei leia seda oma peigmehelt, kellest teda alati eemale tõrjutakse ja kes on nii nõrk, nõrgem kui tema.

Kadi hääl kõlab alandlikult, iga sõna tulvil naiselikku kurbust, üksildust, igatsust, nuttu:

— Et sa ka temaga... võib see olla mulle troostiks? Ei! Ma ei tea, kuidas sa mõtled lahendada selle küsimuse.

Saha tõstab aeglaselt uimase pää. Mõtted kõnnivad temas kaua otsivalt ringi, enne kui need jõuavad kuivile huulile.

— Všss-šiss-sii... kostab ta hingamise kahin.

„Ühele pean ma paranema! Teise ees jään ma paratamatult süüdlaseks — ühiskonna silmis, mitte looduse ees. Aga et ma lapsi ihkan — andestage mulle see tahe!"

Kadi mõistab teda. Ta langeb kui paluv ingel Saha suule. Armastab teda ometi kui meest ja viib täide tema tahtmise!

— Ma pole sulle midagi. Mitte millegi eest ei tooda ohvrit. Olen kaotand usu meie armastusse, see on vaid lihtne kaastunne, mida sina, Kadi, nimetad armastuseks, sõnab Saha vaikselt.

„Ütlen sulle Hannibali sõnadega: Sa oled mulle suurem kui su saatus. Andekas sa ju oled — see maksab ka ometi midagi. Ära alahinda end, kuigi oled ajutiseks haige..."

Kadi ei saa kuulda Saha vastust. Sissetulnud õde Iida palub viisakalt preili Puustalit lahkuda, et haiget jätta

ravijate hoolde. See tülitav, kuid asjalik soov, mille esitad õde Iida, on Asta tahe, kes ise lihtsalt enam ei saa olla alatiseks märkuste ütlejaks preili Kadile.

— Visiit tuleb varsti, preili, teatab õde Iida pehmemalt.

Preili Puustal tõuseb. Puudutab õrnalt Saha kätt. Ta lahkub halvas meeleolus.

Saha jäetakse üksi. Ta lamab poolistukil patjadel, kaetud flanellvaibaga. Tuba on kirikuna vaikne. Tundub värskelt pestud mürdilehtede lõhna, seda võib eraldada aroomist, mida hajutavad männioksad vaasis.

Kadi sõnad ei anna Sahale meelerahu. Preili Puustali salasooviks on siis nimelt haritud mees, mõni andekas arst, või keegi sellesarnane. Tema isa oli seda ja ta tütar ei lepi vähemaga. Selles teadmises küpseb Saha otsus. Vähe on otsusest, see vajab täideviimist. Preili Liis ju ütleb oma kirjas: „Armastus sisendab kõige rohkem eneseusku!"

„Ma olen küps! Olen doktor! See olgu mu usk!... Taevased jõud, aidake mind minu teaduslikul tööl," sosistab Saha palves.

Visiitijad ilmuvad. Arstid küsitlevad Sahat põhjalikult. Jälgivad ta temperatuuri, hingamist, ilmet. Professor määrab uue ravikorra.

Saha süljekruusi pilku heites õde Asta kohkub. Visiitijad lahkund, haarab ta äsjatoodud mürdi ladvast ja viskab taime põrandale. Sõna lausumata väljub õde siis tuulena haigetoast.

Ordinaatori kabinetis kohtab õde Asta doktor Purret, kellele kaebab ärritatult:

— Mõtelge, härra doktor, preili Puustal on lihtsalt häbematu. Iga kord, kui ta lahkub Saha toast, sülitab haige verd. Seda, mida meie ehitame, lõhub tema. Ja ise on ta sanatooriumi juhataja tütar. Ma ei tea, mis

kasvatuse on saanud see inimene. See on... lihtsalt, ma ei mõista!

See on vali, ühtlasi piinlik kaebus arstile. Doktor Purde hääl peaks tõusma, kuid maheneb seda kuuldes. Mis teha, kellele säärane teguviis meeldib, doktor Purdele ka mitte. Isa ei suuda valitseda oma tütart, nii peab järeldama.

„Ma räägin sellest härra professorile, õde," lubab doktor sõbralikult.

— Isa pangu oma tütar tervele mehele, et haiged saaksid rahu! kurjustab õde Asta. — Mina igatahes ei käiks ülikoolis, kombeid tundmata!

Doktor Purre naeratab lepitavalt.

„Muidugi, muidugi! Ülikool annab küll tugevaid teadmisi, kuid ei kanna vastutust üliõpilaste kasvatuse eest," leiab doktor.

Viimaste ütluste juures õde Asta märkab doktori hääles ja näos muutusi, milliseid ilmutavad need, kes kõnelevad armsast inimesest. See avatleb õde avama pilku uuele saladusele, millest veel arst nähtavasti pole teadlik.

— Tõesti inetu minust, et pean teile teatama intiimseist asjust, härra doktor. Aga ometi... see on õige — preili Puustal seisab härra Sahaga vahekorras... preili on... arvatavasti... „õnnistatud seisukorras".

Seda ütelnud, pöörab õde õhetava näo kõrvale, ükskõikne pilk kaugele suunatud.

„Mis teie räägite? Teie võite seda kinnitada?" küsib doktor Purre, kohkudes istmelt tõustes.

— Jah — võin seda kinnitada! Õde Asta laimab? mis —? härra doktor!

Arsti värisevad käed püüavad avada paberossikarpi, kuid imelik, ta nagu ei oska seda praegu teha.

„Ma ei suuda seda uskuda, see on eksitus," sõnab doktor korduvalt.

— Annan oma ausõna!

Doktor otsib tuge kabineti kirjutuslaualt, toetades sellele oma käe. Ta on väga rõhutud. Kuna ta kauaks vaikib, lahkub õde kabinetist.

Kohused, ainult kohusetunne sunnib Astat tagasi minema Saha tuppa. Kärsitult ta täidab pritsi clauden'iga. Harilikku õrnust hüljates haarab Asta järsult Saha käsivarre ning surub nõela ihhu. Saha märkab, et ta ometi ei riku steriilsusnõuete korda.

„Asta ..." sõnab Saha vaikselt.

— Asta? Jah. As-taa! Milleks mina sinu tervist lapin, kui su armsamad seda lõhuvad!

Õde väljub tuimalt, ka mujal on abiotsijaid. Saha ei näe teda niipea. Ja see meeldib, sest nii jälle on tugevust ja rahu.

Ometi Asta ei usalda jätta Sahat üksi tuppa. Ta saadab haige juurde Linda, manitsusega, et põetaja oleks hoolas.

Lindat avatlevad vaagnal olevad viinamarjad, apelsinid ja punased ploomid. Neid nähes põetaja suu vesistub.

„Teil on siin nii ilus kui taevas ... kuidas võisite jääda ometi haigeks! See juhtus kohe nii järsku, et ..." räägib tüdruk, silmi puuviljavaagnalt pööramata.

— Eh-hm. Teie teate, armas inimene — õnnetused ei käi kive ega kände mööda, vaid otsivad inimesi. Eks?

„Teil on õigus! Eks ta ole, jah," lausub Linda asjalikult.

Ka Saha ei naerata. Hingab mõõdukalt. Avatud aknast hoovab puhangutena värsket kevadeõhku, millest võib haista seekord puhkend vahtraõite mesimagusat lõhna. Öölaual läigivad rohuklaasid värviliste sisudega. Toas valitseb ajuti täielik vaikus, pühalikkus, rahu.

— Lindake, olge lahke, maitsege ajaviiteks vaagnalt, mida soovite. Mulle tuuakse neid üleliia.

„Tänan väga!"

Toaneiu hammustab banaani, mille maitses pettub. Ei, siiski, küll harjub, küll maitseb. Tüdruk märkab vaagnal viinamarjade kõrval jõhvikaid ja sõnab:

„Ega „aulik" preili Puustal, eh-ee, sidrunist kibedamat ole teile tassind?" Seda ütelnud, Lindas väljendub mõnus solvamisrõõm. Sellest muutuvad elavamaks ta väsind liikmedki.

Saha teeskleb, nagu ei mõistaks ta midagi. Harimata inimese naljatusi tuleb ohjendada vaikimisega, kui ei taheta kuulda ebameeldivusi kuni rumalusteni.

— Preili Linda!

„Hm . . ."

— Minu ema saadab teile palju tervitusi!

„Ah saadab — no mõtelda!"

Vaatamata rinnapisteile tahab Saha usutella tüdrukut kadund Võhtma võltsallkirjade leiu asjus. Saha algab ettevaatlikult:

— Olete kuulnud, härra Saar sõitvat varsti ära?

„Ah ära? Vist küll, jah — kahe kuu pärast. Tal saab raviaeg täis, sõidab Nõmmele," jutustab Linda süües.

Sahale on see lootustandvaks alguseks. Ta võtab Linda tööst krobelise käe, tõstab selle naljatades vaagnal olevale apelsinile.

— Kas usute, Linda, mul on hää mälu?

„Hm . . . jaa, härra Saha — alati!"

Eks rääkind Linda temale kord mingist vekslipaberist, mille leidis prügikorvist. Linda kõneles tol korral kadund Võhtma allkirjadest, mis leidusid sel paberil. Saha on avameelne — need paberid olid võltsvekslid.

„Mis?" katkestab tüdruk söömise ja tõstab pooliku apelsini vaagnale tagasi.

Linda punastub. Ta teeskleb sügavat meeldetuletamist, tundmata hää näitleja kunsti. Saha jätkab: iga rumalam kui rumal teab, mis ärilisi võlavahekordi oli ühel poisikesel miljonär Võhtmaga. Naeruväärne küsimus!

„Noo?"

Linda lühike vastus selgitab Sahale kõik, mida tüdruk tõeliselt teab, mida mitte. Linda salapärane leid on kelmil teada. Linda on ostetud, Lindale on vaid vähe antud. Linda ootab ülepakkumist, nagu tehti vana Abessiinia orjaturul, kus emad müüsid oma tütreid.

— Lindake, teie olete ainuke, kes mind, puruhaiget inimest, võib aidata kohtuliku tunnistajana, ütleb Saha armsalt.

„Ma ... mina," kogeleb Linda, taskurätti taskust otsides. „Ma ei tea sellest midagi ... Mina kohtuasjadest ega vekslitest ... ei, mina ..."

Saha põsenukid tõmbuvad punaseplekilisiks. Ta võiks virutada näkku sellele häbematule inimesele, kuid haige vaikib, patjadele tagasi vajudes. Oma abiga leiab broomiveeklaasi ja neelab viiekordse annuse. Tunneb end närvilikuna, millest tekib rappiv köha.

— Teie rääkisite ju mulle neist vekslitest! Et ma pole unustaja, seda tunnistasite ka ise äsja!

Linda vaatab põrandale, käed lõdvalt rüpes kui patukahetsejal. Saha kordab oma ütlust, millest tüdruk saab kärsituks.

„Mina, ih-ii ... ma tegin tühja juttu. Ma eksisin," kogeleb tüdruk häbelikult.

Järgmisel silmapilgul Linda puhkeb nutma kui löögist. Kas pole see südametunnistuse ja mõistuse vaheline heitlus tüdrukus? Need kaks jõudu on näiliselt tasakaalus.

— Minge! Ma ei taha teid näha! ütleb Saha kurjalt. Ta pöörab näo patja ja vaikib. Õige, ori võib isuga

süüa maitsevaid toite, sest tema keha on tema tulu. Teisi pakkumisi ei mõisteta.

Koputus uksele tõmbab enesele Saha tähelepanu. Uks lükatakse julgelt lahti ja voodi juurde astub härra Saar ironiseerival muigel. Haige üliõpilase käes lipnevad paberid, mis olevat tema poolt ühe tähtsa algatuse läbiviimise paberid ja nõnda edasi. Ta palub allkirja.

„Lubage kõhatada, teie seisate Saluveres lugupeetud paigal, härra Saar," naeratab Saha.

— Jaa, minu isa oli välisministri abi, kes juhatas isegi ministrit. Hiljem ta sai astroloogiaprofessoriks, sest oli tark ettekuulutaja.

„Oli teie lugupeetud isa, kes ta nüüd oli — kuid poeg? Kas teie pole vahel ajaviiteks proovind jäljendada lugupeetud isikute allkirju? Kas teie ei ole kunagi olnud tark võltsvekslite valmistamises?"

— Kui teil on palavik, siis ma ei mõista teid, kehitab härra Saar kohmetult õlgu.

„Minge!"

Kõhatused toovad lääge maitse kõhija suhu. Saha sülitab ... värsket kopsuverd ... Värisevad sõrmed otsivad kellanuppu ...

Ilmund õde Asta on kuri, — miks ei kutsutud teda varem? Õe pilk saadab härra Saart. Lihtsalt needus, ta ei saa lahti tülitajaist, ühest kui teisest!

Saha neelab aeglaselt soolalahust ja pöördub järsku küsivalt õe poole:

„Asta, kallis ... Ka mind on nad arvand ... tiisikushaigete hulka ... Seda ma ise ei ... mõtelnud!"

— Ära tühjade asjade pärast erutu, Raul. Mis on sul nende rumalast arvamisest — jää magama!

Saha uinub, uimane broomist ja dicodid'ist.

Õde märgib lehele julgelt tõusva palavikujoonekese. Vaeneke, võib-olla juba homme ... Õde Asta pilk põrkab

tagasi Saha kõrvaäärselt juuksesalgult, mille leiab hallina. Nii, nii vana on ta juba... aastailt poisike, tegudelt poisike, poisike.

Õde Asta langetab pää, huuled peatuvad Saha suul. Nii jääb ta kauaks:

— Armas Isa taevas... kuule meid...

— — —

Nad valvavad Sahat kogu päeva. Enne õhtut ärkab ta raskest unest. Palavikujoon on langend alla, pikkamisi kustub haige näolt higistus. Õde Asta seisab alatiselt ta juures ja ulatab vett.

„Kas ma magasin?... Ah soo! Mida teevad su nukud toas?" küsib Saha ja püüab naeratada.

— Magavad kõik, kallis. Ka minu Rauli magas nagu nukudki. Sedaviisi, nii — nii!

„Kas ma... vist unes midagi rääkisin?"

— Preili Kadit hüüdsid kord... Nii, minu poisu unistab temast, nii... Õde Asta tõstab rohuklaasi, et varjata silmi.

„Kadi ju sosistas mulle sõnu, mis rääkisid mingeist lootustest. Eks? Ta oli ju siin?..." Saha vaatab otsivalt ringi.

— Kes?... Ei, mina olin.

„Ei, ei — Kadi ütles mulle ometi: meeldivad on ainult andekad akadeemikud — kuigi nad on haiged. Kas ta polnud siin? Ta ütles ometi — saa terveks ja lõpeta?"

— Jah, jah! Ta läks ära...

Tõesti, Saha nägi und. Ta töötas moodses psühhoterapeutilises ravilas juhatajana. Keegi patsient ütles end põdevat tiisikust, mis osutus vaid kardetavaks ettekujutuseks. See kummaline inimene võrdles end õunaga, mis on seest ussitand ja seetõttu kõlbmatu. Saha lõikas ta

rinnalihasesse tähtsusetu haava, operatsioon muutis psühhopaadi tõekspidamise. Ta sai terveks. Suure hingelise rikke tõttu keegi noor naine heitis enneaegselt looteid. Saha süstis talle keedetud vett, see aitas teda.

„Kõige enam vihkan ma ussitust. On tarvilik korraldada tervishoiunäitusi, kus rahvas tutvub tervete rindadega, kõrvuti haigetega ... köh ... nii seest- kui väljastpoolt. Nõrgad looduse rüppe tagasi!" räägib Saha, kui refereeriks.

— Tähendab, see oli suur tööröövm, mis sind pani unes naeratama. Kallis, sa naeratasid korda kolm väga meeleolukalt, teatab õde õrnalt.

„Kahju, Astake, et meie ilusamad hetked elame läbi vaid unes!"

— Asjatu pessimism! Loodus on sind ehtind suure tahtejõuga. Sa saad kõik, mida ihkad — saad ka ilmsi — usu! ütleb õde naiseliku kindlusega.

„Minu usk peab mind siis aitama!"

Asta võtab Saha pää tugevasti kahe käe vahele ja suudleb teda jälle kirglikult. Kui armas ta on! Otse tõmbav on tahe, mis paneb teda oma Sahat hoidma. Õde Asta ideaaliks oli mees terve, tahtekas, julge ... Ta on rahul ka sellega, et neist unistusist jäid kaks viimast. Kui needki jääksid ...

— Saluverre asudes pidasin end vaeseks, kuid olin rikas. Väga rikas! ütleb Saha, väsind silmi pilgutades.

„Mõtted on pahad hundipojad ... Soo, teen sulle jälle pisut valu, süstin jälle seda kurja kaltsiumi," teatab õde naeratades.

Valu? Valu pole see, mis ihu puudutab. Piinavam on valu, mis hinge näpistab! Saha hinges kisendavad ta lapsed, nad paluvad oma isaga kokkusaamist. Isa ootab. Kas neil lubatakse tulla? Kas pole Asta ja Kadi kaks

kleitidesse pakitud loosi tema õnnerattas? Ühe tõmbab ta oma vasaku käega, teise hingelises armastuses. Palavikust paisund süda väriseb neid loose lahti harutades. Kas on mõlemad tühjad?

— Kas tahad, et jätan sind üksi? küsib õde, oma ravialust mõistes.

„Ei. Palun, jää siia ja paki mu käsikirjad portfelli. Ma sõidan Tartu, mul on ees eksamid tuleval laupäeval. Sa lugesid kirja?"

— Kuule — mulle ei meeldi niisugune nali. Jää rahulikuks — aega on kõigeks!

„Ei, ei," jonnib Saha. „Aeg pole raiskamiseks. Teadus on suur ja lai, aga elu lühike. Asta, sa ei usu, et jõuan sihile. Tean, sa ei usu! Aga mina ei luba saatusel end lükata. Mina löön tagasi pääletungid elu malelaual. Ainult kahju, et loodusele pean alluma ühes teistega, keda ta loonud."

Õde peab paremaks vaikida. Sõnakuulelikult ta kogub märkmikud portfelli ja sammub tagasi voodi juurde.

Ei, vaikimine oleks vale, Saha jääb kurvaks ja hakkab jälle mõtlema.

— Kallis poisu, sööd sa mädarõigast riisipudruga?

„Ah-aa ... köh — ei!"

— Aga seanina rosinatega? Heeringat vaarikamooosiga?

„Armsake, sääraseid sööke meie toiduretsept ei tunne." Saha meeleolu paraneb. Ta võtab ravija käe ja naeratab kui poisike.

Õde Asta ulatab haigele puuvilja. Saha sööb. Nii, nii — tore! Kas piima ka? Jaa, jaa — veel toredam. Nii paraneb haige, aga mitte tühjast tuulest ega veidraist mõtteist.

VII

Saha rõivastub lahti, ulatab oma uue ülikonna põetajale ja istub väsinult voodile. Ta naeratab võitjana. Õiendas eksamilise vahekorra ülikooliga. Ta on arst.

— Soovin sulle küll õnne, aga... Oled näost väga kahvatu, tervitab Asta Sahat esimesena.

„Küll ma kosun!"

— Ole nüüd voodis, visiit tuleb iga silmapilk. Professor on väga pahane — sa oled ütelnud, et sõidad haiget ema vaatama, aga sõitsid koguni eksamile. Oi, oi!

„Imelik, kas ma ema jätsin vaatamata. Ülikooli astusin sisse nii muu seas," naljatab Saha.

Professor Puustalil on õigus Saha üle pahanduda. Milleks mängib inimene oma tervisega, sest haav on osalt veel lahtine!? Küll on tänapäeval väiklust, pidada arstikutset paremaks tublist sanitarist. Mis tähendavad tiitel ja anne, kui puudub kehajõud oma kuldaväärt omaduste rakendamiseks?

— Ja mis te endaga mängite? küsib professor pahaselt, Saha voodi ees seisatades. — Mis teie siis nüüd võitsite, mõisa või?

„Vabandage mind, härra professor! Samm, mille astusin, on mulle olulise tähtsusega. Nüüd ei vaja ma muud kui tervist!" vastab Saha iseteadvalt.

— Arst, aita iseennast! Kui ma teile mõtlen, ükskõik milles, mul on teist kahju! Professor Puustal väljendab oma ütluse järsult ja lahkub mornina.

Saha uinub väsinult.

Õde Asta vaatab teda pika pilguga. Näol on rahutust, Saha rasket hingamist jälgides. Jääb oma haiget vaikselt valvama, käsi lamaja rinnal.

„Minu doktor, jah..." liiguvad õrnad huuled.

— — —

Saha äratab vali sõnelus.

— Ma vajan temaga kokkusaamist — ainult üheks minutiks, kuuleb ta Kadi paluvat häält.

„Teie ei või teda tülitada, ta magab — mõistate, preili Puustal!"

— Minge, ärge keelake mind. Ärge puutuge minusse, ma palun!

„Niipea kui teie vägisi ... ma kõlistan valvearstile! Seda ütelnud, õde suleb ukse, mille lukustab seestpoolt.

Saha istub voodil ja ta pilk, mille ta Astale saadab, väljendab ennenähtamatut tigedust:

— Palun juua, õde! ütleb Saha järsult.

„Ma valan sulle morssi," räägib õde kohusetruult.

Saha neelab januta mõned suutäied. Tõuseb voodilt, võtab järskude liigutustega õlgadele öömantli ja sammub aeglaselt, kuid isekalt üle toa. Ta seisatab õde Asta ees:

— Ma hindan sinu abi kõrgeks. Kuid mulle ei meeldi, et sa, Asta, solvad minu külalisi. Mis sellest siis on, kui preili Puustal oleks istund siin ainult ühe minuti. Köh ... aga sa kisendasid nagu kes teab — mis ... köh ...

Saha on tige, nagu veel mitte kunagi varemini. Sellest ootamatusest Asta käed langevad lõdvalt kõrvale. Ta silmad suurenevad küsivaiks. Enne kui suudab midagi vastata, ta kuuleb:

— Sa oma õelusega ei maksa preili Puustali jalavarvast kah, kas tead!

„Igaühel on õigus end kaitseda. Kui ma ... siis on mul õigus temale saada sinu nime ... See on ainus, mida sinult omada võin. Mis sa siis tahad, mis sa karjud mu pääle? Mulle üteldi kunagi — et armun kõige viletsamasse mehesse ... ja näe ..."

Õde seisab haigetsaand tuvina, kes oma valu ei rutta väljendama. Saha vaatab teda tigeda isana. Jah, kärgib kui ulakas isa, mitte kui armastav mees:

— Abiellun preili Puustaliga, mõistad! Sa jäta ta rahule! Oma lastele võin anda väärilise nime, aga — ainult omadele! kriiskab Saha.

Õde Asta vaatab teda sügava põlastusega. Ta silmad pole pisarais, neist hoovab pilget:

„Väärilise nime? Sina — haigustekogu!" Järgmisel hetkel aga Asta toon muutub rahulikuks, kui ta jätkab: „Tõesti, sa oled närvlik! Ma sinuga parem ei räägigi! Aga võiksid olla oma põetaja vastu parem, „härra doktor"!" Viimast ütlust rõhutab õde pehmemalt, kuid küllalt pahaselt, küllalt irooniliselt.

Saha seisatab. Mis? Kuidas teda nimetati? Ta nimi kõlab väga põlastavalt ja pigistavalt. Uue nime kandja istub raskelt voodile, kus jääb tavalisel kombel mõttesse.

„Toon sulle broomi," ütleb õde Asta osavõtlikult ja ta silmad valguvad vett täis. Lähenend uksele, õde pöörab selja Saha poole. Nii jääb ta seisma.

Saha tõstab jonnakalt pää:

— Sel juhtumil, kui sa mind vihkad ... köh ... võiksid loobuda ... et hiljem ka laps mind ei vihkaks. Kui preili Puustal armastusest ... köh ... täidab oma lubaduse ... köh ... peaks ka seltskond leppima. Aga ma ei sunni sind milleski, ei, ei. Oled õde ... köh ... tead ise ...

Asta pöördub ümber. Ta ei mõista, milleks säärane poisikesejutt? Oma teo eest õde Asta kannab iseseisvalt kasvataja vastutust. Ta ei palu kellegi abi ega nõu! Nii pole palund hoolitsejaid ka oma tegudele:

„Mees olgu ka kõige mannetum, nimi kõige kõlatum, ta peaks selle vähemalt suutma pärandada ... oma väikesele, keda ütleb olevat oma õnne ... Nii peaks mõistetama elu ..."

— Sul on õigus, andesta mulle. Olen väsind, ma ei tea isegi, mida mõtlen ja räägin, vastab Saha pärast vaikimist paluvalt.

Tuppa jääb kauaks valitsema tardund rahu.

Saha ema ütleb alati: mida õnnetumad on vanemad, seda suurema õnnega saatus õnnistab nende lapsi. Saha usub oma järeletulijate tervisse. Vaadake elavaid lilleõisi, mis sügisel pudenevad kõtradena. Kõder kustub mullaks. Järgmine kevad äratab seemne taimeks, mille ilu meie imetleme. Kõik teised võidud on suure Elu kõrvalnähted. Nagu püsiv töö saab kultuurijõuks, nii jääb terve naine tugeva inimese loojaks. Sahal on kahju, kahju — kui ta ei näe seda uut maailma, mille loomisprotsessis nimetatakse ka teda.

Ta võtab broomiveepudeli ja tühjendab selle.

„Ära joo nii palju, sa teed endale halba!"

Samal ajal kui Saha tahab asetada lauale pudelit, ta langeb külili padjale. Sahat haarab uim, mis kaotab ta tasakaalu. Õde kisub ta külje alt padjad ja laseb pää madalamale. Minestanu virgub.

— Verevaesus. Pole viga, ära karda, sosistab Saha.

Haige tõstmiseks õde vajab abiks sanitari. Saha kohustetäitja ilmub, pikk tugev mees. Raskuste tõstmine on mäng tugevaile lihaseile, kuigi jutlemisel osutub ta mõistus tõntsiks. Nad tõstavad Sahat kui last, keda asetatakse paremasse asendisse pärast voodiriiete kohendamist.

— Asta, alles hiljuti ma tõstsin teisi... köh. Sa said kurvaks, et ma sinuga pahandasin... köh, aga näed, kuidas mind pilgatakse. Tõsi, arsti suhtes on see rumal... räägib Saha kahjutundega.

„Kallis, aitan sind nii, kuidas oskan. Professoril oli tõesti õigus, kui ta sind keelas haigena Tartusse sõitmast. Noh, siin sa nüüd oled..."

— Professor? kordab Saha vihkavalt. — Professor Puustal on kade! Tema, vana tõhk, arvab — minul puu-

duvat eeldused edasijõudmiseks. Mida ta haigelt inimeselt ootab? Kannatust ometi!

„Rahu, rahu! Ta ei mõtle seda tõsiselt!"

Veel jutustades ühest-teisest, süüdistades ja andestades, Saha uinub. Nii väsinult ta pole veel magand kui praegu.

— — —

Saha silmad avanevad. Ta leiab enese juures istuva Kadi. Akna all laua ees õde Asta korraldab pritse, sõnatult ja tõsiselt.

Saha ärkamist märkav õde leiab vajaduseks toast lahkuda. Sammudes tal on tunne, kui murduksid jalad all. Kadi kummardub lamajale lähemale.

— Kui higine on su nägu ... Kas oled väga haige? küsib ta aralt kui süüalune.

„Sina ei saa mind ometi aidata!"

— Miks nii pahur?! Sa ei taha, et ma sind külastan?

„Noh, mis sa siis veel küsid? Kuidas ma paranen, kui pole rahu. Härra professor leiab mulle igal visiidil ütelda midagi pilkeks ... köh ... Ah, just siis tehakse seda, kui vajan troosti!" sõnab haige põlastavalt.

Preili Puustal võtab tagasi käe, mis kastis jasmiinist lõhnava taskurätiga Saha higiseid põski. Ta räägib tasa:

— Isa on niisugune, jah. Kui tal midagi vastu ... siis on ta tõesti paha. Kallis, ära ole minule tige — ütlen veel kord — teen kõik, mis sulle meeldib!

„Kui see ka tegelikult nii oleks!" ohkab Saha.

— Raul! Mis sul on, et sa mind ei usalda?

Saha naeratab lepitavalt. Ta arvab usaldavat kõiki, kes aga midagi tõotavad. Siis palub oma armast Kadit, kes peab täitma haige eriskummalise soovi.

„Lastetoas, tead, kus see asub ... köh ... Üksainus elanik on sääl, kust võid seda mulle tuua näha ... köh ... üheks minutiks. Säh, anna see raha põetajale, ta vaikib."

— Milleks... ah, näha toon?

Preili Puustal naeratab, saades meeldiva ülesande. Paneb ridikülli öölauale ja väljub ruttu. Saha ootab kaua, kuni Kadi ilmub ettevaatlikult tuppa, süles väike, mähkmeis laps.

— Võta — vaata, säh! ütleb Kadi hingeldades.

„Ei, ei, näita eemalt... ma köhin!" hoiatab Saha.

Kaks rosinat, mis pistetud ümmargusse saiakuklisse, on ta pää. Suuke, kui lõhestatud punane kirss, imeb sõrme. Pisikese poisu nina sarnleb väikese valge türgioaga... Tilluke teine...

„Oh sa tillukene, linnukene... köh..." õrnutseb Saha.

— Näe, näe — vaatab sulle otsa! kilkab Kadi, kes hoiab last vastu valgust.

Saha ihkab teda puudutada, kuid — ei... Ta tahaks tõmmata väikeselt suukeselt eemale näpukest, seda hiirehernekaunakest ja suruda käekest oma huulile, nagu teevad tavaliselt isad. Minutiks nad tõid ta, kuid veerandtundi vaatlevad. Vaatleksid meeleldi kauem, kuid... Ainult Kadi kui terve võib teda suudelda, näo lähedale tõsta, sussutada. Kadi on armas väikesega, selle võõragi lapsega, rääkimata sellest, et see oleks oma. Kadi pole kunagi Saha silmis olnud nii šarmantne kui praegu.

„Väikesekene teine..."

— Väga pidike, jah — väga, õrnutseb Kadi.

Mida enam Kadi tegeleb lapsega, seda armsamaks see saab temale. Ta kavatseb teda mähkida, kuid põetaja ilmub uksele. Palub lapse tagasi, aga kohe, ruttu!

Liigutus, millega Kadi lapse põetajale annab, teeb Sahale pöörast nalja. Ta naerab valjusti. Järsku tuksatab midagi rinnus, mis paneb haige köhima. Kui ta sülitamiseks kummardub, purskub kruusi verd, ikka, jälle... Iga köhatus suurendab purset, nagu suureneb veejuga pumbakangi tugevamal löögil.

Segadus ja hirm. Kellahelin. Ilmuvad õde Asta, siis doktor Sui, doktor Purre ...

„Mis?" küsivad nad kõik.

— Midagi! vastab Saha suud pühkides.

Oma sõna ütelnud, Saha näitab, et see on tõsi. Nõuab ülemäärast pingutust, et rahulikult neelata suhunõrguvat ...

Viimasena ilmub professor Puustal. Tema kogend pilgu ees ei jää midagi saladusse. Haiget näinud, korraldab ta:

„Avage suu — mis teie vigurdate!"

— Hm — pole midagi ... köh ...

„Clauden'i, camphor!" korraldab professor Puustal.

Palavikuliselt klõbisevad kastrulid. Saha ei või rääkida. Ta teatab lehekesega: ainult clauden'i, mitte teisi! Õde vaatab küsivalt arstidele.

„Tehke, mida mina käsin — õde!"

Nad süstivad temale mõlemasse käsivarde korraga.

Saha pilk jälgib ümberolijaid. Kuigi ta näib olevat rahulik, on vaade ometi jumalagajättev. Saha mõistus ei peta teda — ta on mineja. Ta kirjutab emale mõned read, siis vajub väsind käsi kõrvale. Sahtlis oleva kirja ta palub saata notarile.

— Mu Jumal, Raul ... mis, mis sul ometi on? küsivad preili Kadi värisevad huuled igal kriitilisemal hetkel.

„Ärge nüüd, ma palun!" keelab õde Asta voodile lähenejat.

Isa annab tütrele pääga märku väljumiseks. Tütar ei tee seda, ta nutab ... ta on mõistust kaotamas.

Professor Puustal lahkub.

Saha nägu, mis äsja last nähes elavalt naeris, ei kanna enam seda ilmet. Ta näopeegel on tundmatuseni muutund, kuigi verevool lakkas. Haige liigutab oma pääd jõuetult patjadel, et leida Kadit.

— Tulge ... köh ... ma palun! sosistab Saha nõrgalt. — Armastan teid ... Kadi ... Asta ... köh ... Kuid seda ... mis tuleb, ei armasta ma ... köh. Juua tahan.

Saha ilmsesti tahab veel midagi ütelda, kuid nähes doktor Purret, ta vaikib ja laseb esimesena Kadi käe lahti.

Keegi nutab valjusti, mis näib olevat praegu mõistetav. Muidu valitseb vaikus.

Professor Puustal ilmub rutates. Kui ta hetkeks voodi ees seisatab, on teadlase langetatud pilk kalk, kui tõestades, et suurest kehast on kõrvaldatud tundenärvid. Professori käes läigib nikkelprits, mis täidetud kollase vedelikuga.

„Jah, isa — aita, aita teda," palub tütar värisedes.

Professor Puustal paljastab Saha rinna. Kui ta pikka nõela lihasele lähendab, haarab õde Asta teadlase karvasest käsivarrest:

— Jumala pärast — ütelge, mida süstite, härra professor?

„Eemale! Äh!" möirgab professor Puustal ja tõukab õde.

— Härra professor — Jumal? Ma palun? pidurdab õde teda uuesti.

„Isa ... Mis? Mis?"

— Vait — minema!

Nõel vajub Saha rinnalihasesse ja prits tühjeneb. Nagu läbi uduloori näeb haige ümberolijaid. Süstimise tagajärjel ta mõistus selgib, tunneb juba üksikuid kujusid. Kõik ta ümber seisavad vaikides ... Miks?

Professori tungiv pilk peatub Sahal, keda ta jälgib otsekui laboratooriumi katsejänest kongi ees. Olles ärritatud, süütab toas kolmanda oopiumisigareti. Saha teadvuseletulek elustab professorit, kes istub ruttu voo-

dile lähemale. Paneb käe haige pihale, kui hoiavad isad oma poegi ja ... professor nutab ...

„Aitasite ise teisi, aga näete ... Aga näete — kuigi teen kõik, mida võin," sõnab professor Puustal kõlatult.

Saha otsib silmadega Kadit; selle leidnud, pöördub pilk professorile ja huuled sosistavad abitult:

— Tõesti par-parem on! Hää on elada! Elada tahan ...

Seejärel Saha omandab ilme ja jõu, nagu äkiliselt vihastuvate inimeste juures. Tema tõed häirivad ergukava. Ta tõuseb järsku, toetub patjadele istuma, pilk lõõmav:

— Tahan elada! Ma pean elama ... köh! Meie elame laste kaudu ... See on ainuke elu, mida siinpool hauda ... Usk on, kaotamatu elusisu ... köh ... Lugege Rous-se-au'd ...

Enne kui nad saavad teda keelata, teda, keda nad tõenäoliselt arvavad sonivat, ta vaikib. Korda kolm ta kehas tuksatab mingi värin. Mingi seletamatu väsimus on haarand ta jalgu. Mingi magus uim algab järjekindlat matka jalgadest ülespoole, ülespoole ...

Vaikus. Nutt.

Kes kardab vaadata kustund ja naeratavat nägu, pöörab pilgu päitsis olevale lillele või aknast välja. Päikesekiir hüpleb lillepoti klaasalusel. Lookleva varre otsas kaks rippuvat õit on vajund tolmukatega vastamisi, kui sosistaksid. Teisal, lehtede vahelt vaatavad kaks punast pungakest. Nende tahe saada õiteks ilmutab täit energiat, lootust, elujõudu. Lillepoti kõrvale on langend kuivand leht, kui muheleks magades ...

— — —

Preili Puustal suudleb lahkunut ja väljub toast.

Õde Asta seisab sõnatult, kitlinurk sõrmede vahel, pää norgus. Esimesena doktor Purre katkestab vaikuse:

„See eksib, kes Sahas kahtleb — ta oli väga vaimukas! Tõsi, loodus oli vaimsed jõud istutand nõrka kehha, mis ei suutnud neid kanda. Ta oleks lapsena pidand elama maal, harjutades keha füüsilise tööga," ütleb doktor Purre nagu mälestuseks.

— Seepärast ta rääkis veel eile: inimene peab leidma mullaga otseühenduse. Avar õhuruum võimaldavat eneseleidmist, mis olevat hingele puhkuseks. Ta ütles: looduse pahed, rahe, äike ja lumi murravad isegi suuri esemeid, kuid liha kuivamist kogeme sellises ümbruses vähem, räägib õde Asta ja tõstab põllenurga silmile.

Professor Puustal ilmub tuppa ja läheneb sõnatult surivoodile. Paneb käe elutu rinnale, muljub, sõrmitseb. Ta teises käes on lõikusenuga, millega kavatseb avada mõned kohad, et nõristada verd katseklaasi.

Õde Asta jääb professori teguviisile ükskõikseks. Ometi, mida enam ta jälgib teadlase liigutusi, seda pahasemaks muutub meel:

„Siiski, härra profesor, ma keelan teid... Ärge puutuge temasse! Oskate ainult tappa ja torkida — see on kõik." Õde leiab oma keelu asjatuna ja lahkub toast kurjakuulutavalt.

Professor jätkab tegevust mõistuseinimese rahuga. Saha veri osutub normaalseks. Ta naeratab. Süstim, mille teadlane Saha verre segas, on koosseisult uuendatud, kuid samast liigist, millest sai omal ajal härra Rumm. Professor Puustal näeb katse õnnestumist. Muidugi ei võinud sellest loota abi inimesele, kelle kehajõud oli äärmiselt langend. Kõige tähtsam on vere selgus ja selle füsioloogiline muutumatus. Märgib üles ka ained, mida haige sai ravikorras enne tema katset.

Professor Puustal naeratab uuesti ja ruttab kentsakal sammul laboratooriumi, õrnalt katseklaasi hoides.

VIII

Saha kaugeim, kuid hingelt vist lähim leinaja on ta ema. Ta pidi lahkuma pojast teda nägemata ja käega katsumata. Miks on teda selliselt karistatud?

Õde Asta õmbles ise oma leinakleidi joodist plekiliste näppude vahel. Preili Puustalile valmistas leinarõiva ümbruse parim õmbleja — moodseima lõikega. Nende juukseid pole kuu jooksul puudutand lokitangid. Nad hoiduvad kõnetamast teineteist. Saha mälestamiseks kahe noorema vahel näib tahtvat puhkeda mingi omapärane „leinavõistlus".

Saha asjadevalitsejaks on õde Asta. Ta hoiab enda käes tema ametlikud paberid ja ülikoolidiplomi. Hoiab neid kui mälestusesemeid sellelt, kellega kohtus eluteel ja kellest jäid mälestused...

Puustalite suguvõsa noorem võsu ei pea õde Asta teguviisi õigeks. Kellele siis Saha õieti kuulus — muidugi temale, Kadile? Kui palju tunnistajaid selleks, et Saha oli ainult tema peigmees. Milleks see teise häbistav vahelesegamine?

— Olen ma armastand petist või talitatakse omavoliliselt? Väljapääs, väljapääs — ma olen kadund, pihib preili Kadi teenijale, kes on ta ainukeseks troostijaks.

„Preili, ma palun teid — miks teie rebite oma rõivaid," manitseb elutark teenija.

— Ma vihkan — vihkan kõike... ma, oh... Kelleks nad mind peavad? Miks mind segatakse?

Ta jääb teenijale arusaamatuks. Ometi näib, kaks sisemist jõudu, mõistus ja tunne, on haarand preili Puustali meeli. Tõsi, kolmandana valdab teda moodne ajavaim — võistluses jääda võitjaks.

Preili Puustal mõtleb oma kehale ja pää langeb rinnale. Ta tõstab käed otsekui palveks, kuid samas lahutab

sõrmed sõrmedest. Milleks ta õpib filosoofiat, kui see ei aita teda, ei näita väljapääsu? Kas ta peab taganema oma lubadusist, mida andis armastades?

— Aga milleks on inetud need tõed, mida doktor Saha mõtles? Pean ma inimeste ees seda häbenema? Mis ajast karjamehed võivad irvitada teadlaste moraali üle?

Olles end troostind, preili Puustal kuivatab silmad ja tõuseb voodist. Ta otsustab juba homme alata hauamärgi püstitamise eeltöödega.

Tõesti, järgmisel päeval viiakse Lilleväljamäe suur kärnane kivi kalmistule. Hulga meeste jõul, hoobade ja plokkide abil lastakse võimas graniitrauk Saha viimse puhkepaiga päitsisse. Rahvas vaatleb sündmust kui imet. Kaheksa päeva täksivad kiviraiujad graniidi tahkküljele ainukest viit sõna: „Oma peigmehele, doktor Raul Sahale."

Asjaosaliste üllatuseks leiti — samba avamise eelööl olid kivilt sõnad „Oma peigmehele" tundmatuseni puruks taotud. Preili Puustal arvab süüdlast nägevat õde Astas. Kuid teenija teatel ei viibind tema isa, härra professor selle sündmuse ööl kodus, vaid tuli alles varahommikul.

Hauamärgi avamispäeval õde Asta asetab lilli rahulale. Kõikide imestuseks professor Puustal ei võtnud sellest osa. Teatakse rääkida, hauamärgi kulude pärast isa olevat isegi löönud tütart.

„Avan preili Kadi Puustali peigmehe ja tema isikliku rahula mälestusmärgi," ütleb doktor Sui graniiti kattest vabastades. „Öeldud on: eluteel kohatakse paljudega, kuid üksikuist jäävad mälestused. Tõeks saavad need kolm: usk, lootus ja armastus. Aga kõige suurem neist on armastus."

Õde Asta asetab lilled eemale sambast, kalmu jalutsisse ja lahkub. Palvetajaist on preili Puustal viimane mineja. Astunud eemale, ta pöördub jälle kalmule tagasi.

Haarab õde Asta lilled ... kuid ei ... ta paneb need oma kohale tagasi ...

— — —

Õhtul jõuab Kadi koju, kus isa võtab teda pahaselt vastu:

— Käi õppima — sina ulakas! Ära tee siin rahvale tsirkust!

„Lähen, lähen! ... Sina mine ja peksa kivilt maha ka need tähed, mis järele jäid. Sina ei tee tsirkust?"

Professor Puustali nägu õhetab, kuid ta ei vasta tütre viimasele ütlusele. Ta vali hääl kuulutab paindumatult:

— Saan sinust aru, kui sa tahad uut kleiti ja ma keelaksin seda ... Aga tahta seda, mis käib üle inimliku viisakuse piiri — pean sind pidama lolliks. Täna oma isa, kes sind sellest rumalusest tahab vabastada. Haigega? Mina, professor Puustal, peaksin seda lubama oma perekonnas?

Tütar tahab isale selgitavalt vastata, kuid isa ei lõpeta ega anna talle sõna.

Professor Puustal ei arvesta massi kitsarinnalist moraali, kuid haigete järeletulijad ei pea võrsuma tervete kaudu. Need, kes mõtlevad tagatistele laste tervises, peavad mõlemad evima laitmatut tervist. Olgu see õige või vale, see on professor Puustali silmapilgu seisukoht.

— Just sellepärast, tütar! Ainult sellepärast! kinnitab isa.

„Jäta mind rahule! Olen sulle ütelnud — ma lubasin temale seda ja ... pean ka täitma. Sina ei tohi mind selles segada!" kriiskab tütar.

Professor Puustal, nähes Kadi meeleliigutust, peab elus esimest korda uskuma nõidusejõudu. Nii isesugune ja kangekaelne on tema tütar Kadi! Aga et ta kangekaelne on, see vihastab järeleandmatut isa:

— Vembla võtan sulle! Mine minu silma alt...

Doktor Purre astub tõesti kogemata üle ukse ja seisatab kohkunult. Professor palub teda sisse. Tal on piinlik oma perekonna asjade pärast ja süütab sigareti. Muidugi, härra doktor teab kõike seda, mis ei puutu temasse, ja ta olgu nii lahke ning võtku istet kui nõuandev sõber, kes ei häbene sõbra veidrat perekonda.

„Kõne all on väga õrnad küsimused... Muidugi ma tean kõik, vabandage," sõnab doktor tagasihoidlikult.

Preili Puustal vaatab doktor Purret ainiti kui veiderdajat, kes tungib naerdes majja, kus leinatakse:

— Meie ei vaja teid, härra doktor!

„Doktor Purre — just mina vajan teid praegu. Palun, istuge ometi. Üks ebameeldiv küsimus puudutab mind liiga lähedalt, et olla ise otsusevõimeline. Hm — jah, mu tütar põhjustab ennekuulmatu skandaali... Häbistab mind..." räägib professor rahutult.

Doktor Purre vaatab korra isale, siis tütrele:

— Vabandage, preili, usun siiski — teie isa soov on mulle käsuks. Kuid ah-aa... kõnesolev „pisikene" küsimus ei peaks õigustama pahameelt. Oh-oo! Doktor Purre naeratab jõuliselt, kui oleks ta sisemiselt puudutatud, kui põleksid temas armastuse- ja vihkamiseleegid.

„Ma ootan teie lahkumist, või..." ütleb preili ähvardavalt.

Asja intiimsuse tõttu professoril on piinlik, mispärast langetab pilgu, mida ta pole inimeste ees kunagi... Otsmikule, teiste kõrvale, naha alla pundub uus soonekurd, mis tekib harva, erakordsest tundlikkusest.

— Kui ma naeratan, siis seepärast, preili Puustal, et see „mitte midagi tähendav juhtum" sündis teil... haigega.

„Ah, jätke — Saha oli siis terve! Ja rääkige nüüd minuga kui arst."

— Ma tean. Seepärast räägin mina samuti, kui rääkis doktor Saha oma viimses soovis, ütleb doktor Purre. Ka tema lauba naha alla paisub nähtav sooneke.

Vaikus. Professor Puustal hoiab kätega pääd, toetab küünarnukid lauale, suleb silmad. Nii otsekil ta avar lagipää paistab veel laiemana. Ta ei räägi hulgal ajal sõnagi; ka teised vaikivad.

Preili Puustal nagu sooviks katkestada piinlikku vaikust, kuid ei. Vaatab korraks doktor Purdele, kusjuures ta nukker suupiirjoon liigub kergelt. Siis juhib ta oma pilgu alla.

— Pidite midagi ütlema, preili? küsib doktor julgustavalt. — Palun — milleks vaikida...

„Tahaksin väga teada, härra doktor... Kas olete kunagi mõnele naisele meeldind selliselt, mis räägiks lakkamatust armastusest?" küsib preili Kadi leplikumalt.

Küsimus tuleb ootamata. Professor tõstab pää. Doktor Purre näiliselt mõtleb, mida vastata.

— Teie küsite... Doktor Purre ei jätka rohkem. Pöörab oma pilgu põlevale paberossile, tõrjudes meelekibedust, mida ta silmist võidakse lugeda.

„Teie näete, ma pole endastki hoolind... rääkimata... ah! Tõsi, pidasin teid oma kergemeelsuses enesele ebasobivaks. Jätan põhjused nimetamata... Kuid nüüd, jaa — tunnen end tõesti teist halvemana," sõnab preili Puustal korraga nagu kahetsedes.

See otsekohene enesepihtimus kustutab doktori silmist nukruse. Ta naeratab pehmelt ja andestavalt. Preili Kadi põskede õhetus ja arglik pilk tekitavad mehes kaastundmust.

— Mina igatahes selle väikese, naiseliku eksimuse pärast oma senist otsust teie suhtes ei muuda, preili. Kordan veel kord — minu mõte on — sünnitada! Seda ütelnud, doktor Purre pöördub professori poole: — Armas-

tan endiselt teie tütart, kui vaid temale see meeldib... Muu oleneb kõik preili Kadist enesest, langeb rääkija hääl.

„Doktor Purre?" sõnab professor Puustal ja vaatab küsivalt oma abiarstile.

Arst läheneb oma ülema tütrele, kes küll vääriks vähemalt kurja tooni. Ta võtab õrnalt tema käed. Doktor Purde troostiv häälekõla sarnleb nende omaga, kes astuvad teadlikult otsustavat sammu. Ta ilme on rahulik ning asjalik kui täismeestel, kes võimelised taluma väikesi inimlikke nõrkusi, eksimusi, paratamatusi.

— Armastan teid tõsiselt! Usun, vähemalt täna peaksite selles veenduma. Kord tegin teie lugupeetud isale märkuse, et teie, preili Kadi, ei oska rohkem kui naiivselt armastada. Need mõtlematud sõnad tulid mulle endale tagasi.

„Tõesti, härra doktor, ma ei sunni teid hoidma mind," vastab preili Puustal masendatult.

— Andestust! Pidin seda siiski ütlema. Muidu peaksite mind liiga naiivseks. Ma armastan ainult teid... jah, kõigele juhtunule vaatamata, ütleb doktor Purre, Kadi kätest lahti laskmata.

Preili Kadi tahab õige vaadata seda doktor Purret, kes räägib tõesti tõsiselt. Peab ütlema, Kadi ei mäleta ta näojooni — nii vähe on temale pühendand tähelepanu. Või on teisigi Kadisid, kes üht meest armastades ei leia teise vaatlemiseks tahtmist. Ja seejuures on nad ometi parfüümitud, värvitud ja koketsed.

Preili Puustal vaatab mehe silmi ja sõnab kui paludes:

„Tõesti, doktor — olete tõesti mees, keda peab paratamatult austama... Isegi, jah... armastama võib hakata teid..." Seejuures rääkija püüab naeratada, mis aga ei õnnestu.

— Olen ma seepärast halb?

„Ei — ei — ei!"

Liisk on langend. Tugevam pool võidab alati. Nõrgem võib küll tüssata, pilgata, panna südame ajutiseks mässama — see on ka kõik. Iga eesmärgi poole viib seitse teed, kuigi mõni käik läheb üle teravate raudnaelte.

Ent isa viimistleb oma kavu lageda päälae peidus. Ja kuigi ta jälgib tütre liigutusi, püüab tungida tema hinge, otsustada tema sõnade järgi, ta vaikib otsustest. Kui Kadi ütleb, et keegi meeldib temale, siis peab teda uskuma. Südameasjad on puutumatud, millistena need peavad jääma ka kõige mõjuvama nõuande korral. Aga selles osas, mis puudutab ihu, siin maailmas esinevas vormis — siin ei lase professor Puustal ennast kellelgi üle rääkida!

— Tüdruk! Homme hommikul kell kuus... Seda üteldes isa hääl on kalk kui helisev raud ja teravalt mõjuv kui lootesond.

Tütar ei nõustu — ei, ei! Milleks, kui tema tulevane mees ei sunni teda selleks? Ta ei taha oma isa juttu kuuldagi!

„Seon sind rihmadega... aga — küll ma näen!"

Professor Puustal on ju ikka olnud tiisikuse vastu, kahtlemata va'vab ta selles osas ka oma perekonda. Just sellepärast ta hääl ragisebki kalgilt. Targal isal on veel varuks teine eluline ettenäge'ikkus oma tütre tuleviku ning õnne kindlustamiseks, millest vaikib. Pole tülideks tarvis perekonda kurja juurt, mis tuleb varakult karmide abinõudega kõrvaldada. Päälegi on perekonnaõnne esimesiks a'useiks seksuaalelu puhas minevik. Tunded võisid olla, kuid selle lodevuse märgid peavad puuduma. Kas pole neid voorusi juba küllalt rikutud? Kas professor Puustal tunneb vähe elu?

Kadi lahkub pisaratega.

Sellal doktor Purre puudutab oma toas laual olevat lillelehte ning uuriv pi'k peatub õisikul. Ja ta ei pane tähelegi, kuidas üks väike roheline õielõikaja pureb vaik-

selt oma londitaolise nokakesega selle vart, mille otsas rippuvat nuppu tahab lasta alla. Jah, sääl, kus midagi õitseb — sääl võib varitseda õnnetus ja sääl õnnegi leidub, kus arvad õnnetuse ootavat.

— — —

Juba järgmisel hommikul vara õde Asta korraldab kummikindaid ja steriilseid sonde. Täna peab kellegi vaese naise saatus üsna enne koitu otsustamisele võetama. Kindlasti keegi õnnetu talunaine, kes sõitnud kusagilt kaugemalt vastu oma valudele.

„Tere hommikust, õde! Kas võime alata?" küsib professor sisse tulles lahkelt.

— Jah! vastab õde.

Mis? Professor Puustali käe kõrval vesistab silmi tema tütar Kadi. Kuidas? Sellele jagatakse käsklusi kui surmamõistetule, kellele elektritooli asemel näidatakse teatavat pukki, mis mõeldud abielus naisile.

„Vaginapeeglid, õde!"

— Isa — kuule ometi?...

„Rahu!"

Nüüd juba õdegi takistab teadlase toimingut. Ta ei anna peegleid ega sondi, vaid viskab need puhtalt aluselt. Professori küsivaist silmist helgib viha. Õde Asta huuled tõmbuvad virilalt kipra.

— Seda mitte — mis õigusega — millise seaduse alusel? Ma ei luba!

„Mis see tähendab, õde?" kurjustab professor.

Po'e pääsu, õde peab alistuma karmile mehele, kes toimib ülekohtuselt. Kuidas professor tohib hüljata seaduse, mis keelab terve naise juures seda, mis üksnes haigeile on lubatud? Õde Asta pahandab ja räägib, selgitab ja nutab. Kuidas tohib ta tema mehe last... ja tarvitada vägivalda tema naissõbra juures?

„Ja mida teie õieti nõuate minult?"

— Ta peab sündima ... ja, ja ... Ma võtan „ta" enesele ... Kas mul ei peaks olema õigus pärida oma mehe lapsed, härra professor? Teie peate kuulma mind! Õde Asta muutub ähvardavaks.

„Eh — ee — ee ..."

Preili Puustali käed värisevad, kui ta ütleb:

— Ma ei taha teid nimetada kõige halvemini, õde! Kuid palun — jätke mind ja minu kadunu rahule!

„Räägin vaid selleks, et teid minu mehe nimel rahule jäetaks!"

— Teie ... teie ...

„Vaimuhaiged, või mis teie olete?" käratab professor. „Rahu! Lubage peeglid, õde — kohe!"

Preili Kadi andestab õde Astale tema rumalad märkused, mõistes tema pahameelt. Õde ei kuula neid, lahkub, ja õde Iida asendab teda. Professor toimib käskivalt ja karmilt.

— Juua tahan ja ... maha tahan, kiunub tütar.

„Vait! ... Kas ma ei tea — kui naine juba kord sünnitab — ta ei anna iialgi oma lihast last teisele emale kasvatada. Väga vähesed, kes seda oma tooruses teevad! Aga mida ema teeb väetiga, kelle kõrvad seisavad laiali, jalust kõver, rinnust nigel kui putukas? ... Kas ühiskond peab teda juba varakult paigutama ravilasse?"

Kuuleb palju intiimseid sõnu, enne kui Kadi langeb tagasi seljatoele. Jah, Kadi ei taha niisugust, kes on rinnust nagu putukas. Oh, oh — see oli eksitus, kõik oli eksitus, et nii ... Ei, siiski ta püüab veel kord mõjustada isa:

— Isa ... tõesti ... isa! Sina tapsid tema. Miks võtsid sa temalt verd preili Liisile — miks sa seda tegid? Ka mina olin talle halb. Pool aastat ma ei kirjutand talle ridagi ... piinasin teda meelega. Oleme süüdlased, isa! Lase mind ...

„Näed siis, tütreke, mis mees see on, kes klaasitäie vere kaotusel läheb näost valgeks nagu paber ja keda armukadedus paneb verd sülitama?" Nii hurjutab isa ja arstina toimib palavikuliselt.

— Siiski ... isa! Ma ei taha!

Samas rõkkab operatsioonisaalis Kadi karjatus. Mingi kõva arstiriist puurib valusalt, mis paneb teda värisema. Säärane piste on vastik, sest see on ebaloomulik. Hiljem Kadi tunneb veres raskust, rinna all iiveldust ... Ta oksendab ...

Samal ajal õde Asta nutab all puukuuris, kus surub oma näo vastu puude krobelisi koori. Aeg-ajalt krigisevad ta hambad. Miks professor talitab nii toorelt? Kuidas tohib ta Saha nime teotada, tema laipa, tema järeletulijaid? Ei kõlba, ei tohi!

Õde Asta ei rahune, seadusega tahab jalule seada õiguse. Oma mehe kaitseks ta astub täna otsustava sammu kui naine, kelle tundeisse on haaratud hammastega. Ohkab. Jääb kauaks lõdvalt mõtteisse. Kes annaks talle nõu — mida peab tegema, et leida südamele rahu?

Post toob teate Saha ema surmast. Tähendab, tänaseni on doktor Sahale tema kolmest leinajast pöörand selja juba kaks.

„Kas homme on viimase käes kord? Ei, ei! Mina ei väsi teda armastamast. Tahan pidada seda, mis sinu meelest, Saha, oli suurim osa armastuses. Kes tõsiselt armastab, ei tohi halvatuna nõrkeda!" troostib õde ennast.

Õhtul voodis õde Asta kaisutab patja, millest ta tunneb viirastusi elavast lapsest. Tõesti, kui ta vaatab padjapüüri väljaõmblusi, näeb neist hingava lapse suud, nina, silmi.

See on tema leinaaeg. Ja ta rahuneb pikkamisi, sest teab naise armastuse olevat naise kannatuse.

IX

Juulikuu keskpäevane valgus särab äikesevihmavee loikudel. Rõõmsad pääsukesed sidistavad telefonitraadil, tõusevad lendu ja kaovad õhku.

Käesoleva kuu esimesel päeval kohus kutsub professor Puustali kaebealusena istungile. Kaebajana esineb Saluvere sanatooriumi õde Asta Milli. Ülesantud tunnistajatena kohus kutsub välja teiste seas kadund Jüri Rummu vennad, Võhtma ema, Kalmu sugulased ja teised. Esinesid ka mõned põetajad. Esimesed toetavad Saluvere professori süüd oma kallite omaste salapärases surmas.

Professor Puustal ilmub kohtusaali rahulikuna. Ainuke kord, kui ta elavamalt oma tähelepanu kõrvale juhib, märgatakse seda õde Asta ilmumisel. Teretab tulijat kerge kummardusega ja lausub peaaegu alandlikult:

— Olen ma teile tõesti saanud verivaenlaseks, õde? Ässitate suure hulga inimesi minu vastu... Õde!

„Eestis pole orjakauplemist! Milleks tappa inimesi, kui sel pole tagajärgi?" vastab õde, professorile vaatamata.

Tunnistajate seletused kõlavad ebakindlalt. Eesistuja saab tihti rahutuks, sest selguse, mille annab üks, lõhub järgmine tunnistaja.

Tunnistaja doktor Purre kinnitab korduvalt professor Puustali kohusetruudust. Professor pole doktor Sahale süstind „mingit kahtlast vedelikku". Võhik võib seda vaid oletada! Arstiteadus lubab viimase abina surijale süstida lobeliini kui viimast vahendit südametegevuse ergutuseks. Oma kohustusi tundes professor Puustal tegi seda ka doktor Sahale, samuti Rummule, Võhtmale ja teistele. See oleks kõik.

— Istuge, tunnistaja! palub eesistuja tõsiselt ja järsult.

Kohtulik ekspert professor Toomas avaldab:

„Avalikkus tunneb professor Puustalit uurijana ja lugupeetud arstina. Minul kui riigi tervishoiunõunikul on teada — süüalune ei soorita oma katseid mitte inimeste, vaid loomade juures. Kasutab selleks siile, merisigu, rotte ja kodujäneseid. Teaduslikust lahkamisest koostatud akt Jüri Rummu juures näitab — õnnetu suri südamerabandusse. Meie võime asutise arsti süüdistada vahest selles, et Rumm, keelust hoolimata, õnnetuse päeval tegi enesele omal algatusel kuumema vanni, kui see arstide poolt kopsuhaigele on lubatud ja et sanitaarne järelevalve oli nõrk."

— Palun, istuge, ekspert!

„Veel üks lisandus," pöördub professor Toomas kohtu poole tagasi.

— Istuge, ekspert! Kaitsejad on teised, mitte teie. Prokuröril on sõna.

Tunnistajate kinnitusile tuginedes prokurör peab süüalust arstile usaldatud kutseõiguse rikkujaks. Käesoleval juhul oleks nõutav vangistuskaristus ühes õiguste kaotamisega ja võib-olla ka „professori" tiitli kustutamisega. Mis õiguse annavad „katseõilsused" arstile, et tema tohib hävitada kõige armetumal kombel kaaskodanikkude elu, kuigi nad põevad tiisikust? Juba aastasadasid enne Kristust, kui seadused olid veel üsna primitiivsed, ei lubatud, et arst tohtis inimest ravida tapvalt! Vanade babüloonlaste seadused tõlgitsevad meile karme otsuseid sellest. Näiteks: kui arst tegi kellelegi lõikuse pronksnoaga, nii et ta suri, või muud, pidi teda sõjavankrite vahel lõhki rebimata. Prokurör nõuab uues kriminaalseadustikus ettenähtud paragrahvi alusel professor Raul Puustalile raskemat karistust.

Kaitsejad leiavad süü nõrgana ja paluvad kaebealust õigeks mõista. Selleks esitavad vannutatud mehed kõiki võimalikke fakte kuni oletusteni.

Ajalehed kuulutavad õigeksmõistvaist otsuseist, kuid toovad „ridade vahel" kaebealusest avalikkusele otse läbipeksvaid mõistaandmisi. Ajakirjanik tahab teenida ja professor Puustali autoriteet võimaldab selleks venitada „huvitavaid" ridu. Kultuurikandjate avalik hääl unustab vanasõna: Kus viga näed laita, sääl tule ja aita. Ei, ümberpöördult — kultuur kõnnib, jalad ülespidi!

„Olen teotatud! See on pimedate palk oma juhile," sõnab professor hiljem nukralt, Valge lossi kabinetis suitsetades. „See, mida kümneid aastaid inimkonna hääks ehitasin, purustatakse täna-homme ühest hoobist..."

Möödund tunni vältel professor Puustal on suitsetand seitseteistkümmend paberossi. Ta nägu on kivistund ja kahvatu.

Tuim pilk jääb peatuma kabinetilaual olevale lehekesele. See on õde Asta teenistusest lahkumise sooviavaldus. Professor tõuseb kärsitusega ja sammub erutatult üle kabinetipõranda pehme vaiba. See paber sääl ei meeldi temale!

— — —

Oma asju kohvritesse pakkides õde Asta ei avalda mingit kärsitust. Ta lahkub rahulikult. Näib, kui peakski see nii olema.

— Ei jätnud enam kohale, kus sa seda, sõnab montööriproua, kes aitab õde. — On ikka kurjal-loomal seda kõrkjat vaimu! Mina ei mõista, kuidas võib inimene pidada end Jumalast suuremaks. Näe, kohtuski saab endale õiguse inimesi tappa.

„Eks ole, proua..."

— Prokuröri kõne ajal olnud teine väga vihane. See olevat kohe ta otsaesisest tunda. Või tal hää meel . . .

„Ah, ärme temast räägime... Võib-olla on ta tõesti geenius ja... siis oleme talle ikkagi ülekohtused," keelab õde.

— Ja kuhu sa siis nüüd? küsib montööriproua pärast vaikimist. — Ega sa siis päris maale — haritud inimene?

Õde Asta tõstab Saha raamatud üksikult kohvrisse: „Eripatoloogia ja ravi." See oli ta viimne õpperaamat. Selle vahel Saha käekirjaga kirjutatud märkustelehtki veel... Õe silmad niiskuvad. Lühike oli nende õnn. On naisi, kes näevad oma mehi nagu unes, uni kustub kui tuhisev tuul... Jäävad vaid mälestused.

— Sa ei kuulnudki, mida küsisin. Ega sa siis maale lähe — mida sääl? kordab proua.

„Ah-jaa. Edaspidi on mul võimalus saada Ülikooli kliinikusse sünnitustoaõeks. Mul oli selleks kirjavahetus."

— Nii, nii! Siis lähedki suretamiselt sünnitamise juurde. Jaa-ah! Aga noh, see, mis siin... läkski juba liiale.

„Kui olen teinud ülekohut kellelegi . . . eks karistab Jumal."

— Eks jah...

Oma unesid õde Asta näeb ainult — närvlikkuse tõttu. Naiivne oleks uskuda unenägude tähendusse, kui mingi jumaluse ilmutusse. Kunagi Saha ometi ütles temale: „Oled õde — pead tegema seda, mis on su kohustus."

„Ja ma tegin, mida võisin. Ärgu nõutagu minult rohkem, kui ma suudan." Seda ütelnud, õde heidab piiblipaksuse köite teiste juurde. Ta segane pilk vaatab neile „ajudevaevajaile" põlastava eelarvamusega.

— Kas näe, või uneski veel?

„Jah!"

Koputus uksele. Professor Puustal ilmub. Nad kohkuvad. Mida siis tema? Montööriproua kardab professorit, kardab ta silmi, mis piiluvad kõrgete kulmude alt. Vuh, mõrtsukas! Naine taganeb lahkumiseks ukseni.

— Mind huvitavad põhjused, mis sunnivad teid tee-

nistusest lahkuma, õde? Professor Puustal küsib seda lahkemalt, kui ta tigedad kulmud esialgu lubasid oletada.

„Kuid mind, härra professor — ei huvita enam ükski küsimus ega vastus, mis esitatakse Saluvere lossis." Õde vastab sõnu rõhutades ja jätkab oma tegevust.

— Kallis laps! Tean, olete sisemiselt puudutatud. Teil on selleks õigusi. Kuid vabandage mind — mina kui arst ei või saada rahva ees ebausaldatavaks. Ärge olge pahane, et kohus mõistis mind õigeks, mida ma tõepoolest pole ära teenind. Sellepärast teenistusest lahkuda, et teil nurjus oma tõde seaduseparagrahvidega valgustada, on ülekohus teie kutse-eetika vastu.

„Jätan kõik need küsimused võlgu. Ütlen ainult niipalju, härra professor: ma ei tea, kunas pean teid võtma kui arsti, kunas uurijat, kunas kohtlema teid perekonnaisana. Uurijana teie valisite oma kõrgete ideede teenistuseks põhimõtte — otstarve pühendab abinõu, eks? Palun mitte unustada, õena oli minu kohus kord ka pakkuda kaitset neile, kes ise abitud."

— Just nii! Ma mõistan. Seepärast, et ma ühe haige sanitari jälgi kustutasin oma lapse ihust, ei ole teil põhjusi lahkumiseks, sest teie suhtes jään ma vastupidisele seisukohale. Teie teate, minu tütre ema suri tiisikusse ...

„Teie tütre ema ei huvita mind enam! Kuid minu mees oli arst, aga mitte see, kelleks teie teda oma vanamehelikus rumaluses olete harjund nimetama!" ütleb õde Asta valjult.

— Andestage! Vaadake minu silmadega asjale — Saha polnud midagi rohkem kui need tuhanded teised. Aga arvesse võttes asjaolusid, mis teid seovad temaga, mõistan teid täiesti, kallis õde, sõnab professor vaikselt, sõrmi muljudes.

„Nojah, siis jätke mind rahule. Ma tean nüüd, et võin jääda ... Hää küll ... Aga kui teie Sahat veel kord halvustavalt nimetate, teie? ..."

Õde Asta hüüab viimaseid sõnu vihkavalt. Ta sõrmed puudutavad rasket köidet, et seda virutada teadlasele näkku. Silmapilgul ta saab eksitusest võitu ja käsi raske raamatuga langeb lõdvalt alla.

— Inimesed, kallid! sõnab professor Puustal kurvalt. — Teie olete kui õrnad udusuled, mis liiguvad vähimal puudutusel õhku. Iga ekslik sõna solvab teid. Juba vaade paneb teid värisema! Selle ütelnud, rääkija pää madaldub ja pilk tardub mõtetesse.

Õde hingab kiirendatult, kui ütleb:

„Inimesetapjaid kardab igaüks. Mis tähendab see, et kohus neid õigeks mõistab!"

Uuesti kostab teadlase ragisev hääl. Karmid töölised, kes ehitavad suuri asju, ei ela kaasaja tujudele. Neile on tundmatud lapselikud udusule-tunded, pigem ei saa nad neist hoolida. Miks? Tulevased põlved tulevad ja kannavad eelmiste hädasid. Lugedes lahkunute nimesid, kes on saanud teadlasiks, kuid pole suutnud aidata hädalisi... Igal haigel on õigus neid süüdistada. Seadus ei või olla säärastele hukkamõistjaks. Sest inimkond on kestev, aga seadused muutlikud. Kui see oleks teisiti, siis ühiskonna korravalvur peaks koostama protokolle ka surmale. Ei ole suuremat tapjat kui tema. Surm ei ole professori arvates inimese sõber.

— Seistes teie ees, õde — mu südametunnistus ei tunne mingit vaeva. Kahju ainult, et teie oma viimase haigega mind tõukasite. Selle tõuke asemel oleksite võinud mind õhutada tööle, lootusi andes, uskudes minusse...

Õde Asta vaatleb ta nukrat nägu ning naeratab:

„Ometi ka üks vastane, kellest teie võitu ei saa. Ma pole tulevaste põlvede eest hoolitseja, seepärast lubage mul olla väiklane. Hakkan tiisikust kui oma liitlast pidama peaaegu enese sõbraks, härra professor!"

— Jah, ei ole mulle varem üteldud suuremat tõde jämedamalt näkku kui täna. Ma tänan...

Professor Puustal räägib, vaikib ja räägib. Miks temaga pahandatakse Saha juures tehtud katse üle? Just see viimane eksperimentaalne protseduur andis teadlasele suuri lootusi. Sellest katsetulemusest said Passid esimestena pritsid. Õde Asta teab ja võib ütelda — nad on uuest arstirohust tunduvalt paranend!

„Vähemalt minule pole nende tervist vaja, sest ma pole enam Saluvere õde!" katkestab õde Asta professori vaikse seletuse.

— Armas inimene — ka mitte minule? Teie naiselikud tunded, mis seotud üksikutega, ei anna teid ikka veel sisemiselt vabaks. Kuid minule on kõik ühesugused. Näen ainult üht vastast — tuberkuloosi!

Õde Asta naeratab leplikumalt.

„Ja seepärast, et on olemas tuberkuloos, teie näete inimestes tema põldu. Teie hävitate lapsed... oma tütre... Ah!" katkestab õde järsku.

Professor Puustal astub õde Asta juurde ja võtab hellalt ta käed. Vanahärra silmad niiskuvad. Ta toon on nii südamlik, millist pole varem kuuldud:

— Andestust, andestust! Iga hoolitsev isa püüab korraldada oma lapse tulevikku, kindlustab tema elu ja õnne. Küll teie tulevikus näete, mis see sisuliselt tähendab...

„Ärme räägime minust, härra professor!"

— See on jonniv ütlus, pilge, mis tingitud valust ja kahjust. Igaühega olen teinud isesuguse katse, Sahaga kõige tulemusrikkama. Oleksin tema peaaegu tervendand, kuid ta oli selleks liiga verevaene, räägib professor surutud häälel.

„Häbi oleks seda ebaõnnestumist veel kord meenutada!"

— Kallis õde, rõõm ei too mind teie ette. Just häbi on see! Olete ainuke inimene, kellega võin tõsiselt rääkida. Võin kujutella: teil sünnib väike, keda armastate kogu oma instinktidega. Ta jääb tiisikusse ja närtsib teie

silma all, arstimeilt abi saamata. Enam kui kunagi muil põhjusil teie süüdistate siis vaid arste ja nende teadust. Tean, teie ei mõista seda praegu!

Õde Asta vaatab rääkijale. Võimalusele, mida kuuleb, ta pole varemini mõtelnud. Professor Puustali sõnad mõjuvad temasse painajaliku mõjuga, ta toetub istmele.

„Mõistan Saha ema... äkilise surma põhjust... Ma... ma kardan enese pärast..."

— Uskuge mind — teil pole põhjusi kartmiseks. Toimige ainult nii, et teie ise rahule jääte. Te kehajõud tagab teile õnne. Uskuge mind! troostib professor isalikult.

Õde Asta muutub kurvaks. Ta läheneb oma troostijale ja nuuksudes palub andestust nagu kõige väetim laps. Mõistab professor Puustalit rohkem kui keegi teine. Ometi Saluverre ta ei jää, ei. Rahulikus kohas astub selle „naiseliku" sammu, mis oli juba väikesest saadik õde Asta salajaseks huviks.

Kohvritele tullakse järele. Palju neid pole rändajal. Tuba, mille jätab täna tühjaks, kõmab lahkuja sammudest veidralt, nukralt.

„Elage hästi, härra professor!" ulatab õde pehme käe, ning lisab kui mälestuseks: „Ja arvate... kui toimida enesekindlalt — õnn ei jää tulemata?"

— Kui mitte täielikult, siis osaliselt ometi võidab iga pingutus. Suure armastuse juurde jõudmine on seotud takistustega, mille võitmine nõuab enesesalgamist. Uut õnne ja paremat valgust! lausub professor lahkuja kätt surudes.

Õde Asta lahkub Valgest lossist. Saatjate rongkäik avaldab talle austust kivitrepilt kuni alla „Hommikuväravani". Palju lilli tõstetakse ta sülle. Rohkesti soovitakse õnne ja hääd.

— — —

Pärast õe lahkumist professor Puustal haarab selga

kaheraudse püssi. Sammub väljade ja metsa vahelisele teele. Ta kõnnak on lonkiv ja ebakindel kui laisal linnukoeral, kes jookseb uniselt ees.

Põllutöölised jäävad neid vaatama. Üks naistest kilkab pilkavalt ja itsitab laia, labast naeru:

„Näe, Valge lossi krahv. Koeraga ühtemoodu samm teisel, ih-ii... Kaks patust eluliste püüdjat!"

Professorini ei ulatu ükski hääl. Samuti ta on tumm kollendava sügispäikese võlule. Teab juba ette, et teda nähes irvitatakse. Otse loomusunniliselt sooritab oma pilked kehalisest tööst õiglaselt elav maainimene. Ja lähemale nad temale ei jõua...

— Vahtige, vahtige imet — jah! mõtleb professor Puustal mõminal. — Tõsi, olen teist armetum. Teie käed on küll rakkus, kuid mind näävavad kohtud, ajalehed, avalikud tegelased. Hm, hm!

Kõige vastikum koht professorile on tema ametlik kabinett. Sääl viibides pahandab teda viimasel ajal iga arstiriist. Ei läbe tarvitada kitlit. Lõikusenoale ta pole ammu enam kätt tõstnud. Haigeid altkulmu piiludes, isegi, jah... neist paranematuile ta vastab tigedalt või vaikib koguni...

Jahiline sammub kartulivagudel. See peab küll olema sõge, kes arvab jänesele ligi pääseda enesega aina mõminal rääkides.

— Nad kardavad mind, jah, jah. Proua Pass ei julge õe äraolekul mulle kuulamiseks end paljastada. Tähendab — usaldus, usaldus puudub?

Ta jõuab metsa. Latvade vahelt helgivad päikesekiired, mis kuldavad mändide pruune koori vaskse läikega. Tüvede sammastiku all tundub imeliselt rahustavat vaikust, mida võimaldab tuulitu ilm. Jalge all krabisevad kuivand oksad saladuslikult. Kuid sammuja ei vabane mõtteist:

— Saha ülekanne ... hm, pluss kuues preparaat? Ei mäleta viimase täpsat koosseisu. Kuidas? Ei, ei mäleta? —

Mättal istudes ta arvab end olevat elav laip. Kuidas on ta väsind ... Ka Kristus olevat olnud väga väsind hüljatute teil kõrves. Võib-olla pole tal olnud jõudu õnne juurde pääsemiseks, seepärast et on seda võimast prohvetit nõrgalt armastand?

— Kui sõidaks lepituseks külastama ta püha hauda. Kohtaks kasulikke sõpru ... haigeid ... orje ... Nii räägib peremees targa loomaga, oma ainukese sõbraga, vaadates laetud tulirelva ...

Koer vaatab üles ja haugatab. Kaks tihast, nagu näputäis liikuvaid sulgi, keksivad vallatult männioksal. Püssiraua otsad pöörduvad linnukeste suunas. Kuid ei — ei! Siht langeb vettind kännule ja mõlemad rauad pauguvad. Laeb korduvalt püssi, tulistab kaua ja mõttetult. Sõda rahustab ta närve. Sõda, — kuna vajab rahu. —

Kaugemal nõlvakul laastavad mehed palke. Lähenevale professorile töömehed naeratavad tervituseks:

„Härra laskis ühele jänesele kohe mitu pauku. Meie kuulsime aina partsu partsu pääle, et hullem kui Aidu all omal ajal, eh-ee ..."

Professor vaatab neid tuimalt. Teadmata põhjusel hakkab nende tööle otsima vigu, kuni räägib üsna kurjalt:

— Nojah! Laastage, laastage — sunnikud. Männik on ometi kõige loomulikum laatsaret. Kelle loal teie siin raiute, mis? Küll ma teid kord kopsuhaigetena leian — teie saepääd!

Mehed tõmbuvad tõsiseiks. Üks sosistab teisele tasa, muheldes:

„Kuule, miukest kapsasupijuttu a'ab? Hull on ikka hull!"

Samas professor heidab kuue seljast ning randmetelt

tülitavad kätised. Ta müriseva hääle toon kõlab kui käsk:

— Anna siia kirves. Ära karda, ega ma jalga löö!

Aeg-ajalt laupa pühkides teadlane raiub kaua. Korraga mehed näevad teda seismas, nad arvavad kuulvat teda rääkimas koeraga: „Aga kui Tema sääl üleval on tõeotsija ja valgus ise?" Ta peaks teda, professor Puustalit kõige paremini tundma...

Kirvetera raksatab kõige jämedamal oksal. Hoop langeb hoobi järel tüve ja oksa ühenduskohale. Sogaks teeb, aga — murduma peab!

Õhtul professor tunneb, jõutöö on ta meeli tublisti rahustand. Saab isegi magada.

X

„Doktor Purre! Ma palun, kas teate, kus on professor Puustal? Meie, nimelt just meie ei või lahkuda teda tänamata," räägib proua Pass sõiduärevuses.

Doktoril on väga kiire, sest professori puudumine suurendab kohustusi. Ta ei soovi pikka juttu, kuid seisatab ometi:

— Professor, jah? Ma ei salga kunagi midagi, mida tean. Arvatavasti jahil, jah!

„Kui meie ta ometi leiaksime! Vastasel korral minu mees ei luba sõitagi veel täna. Mis saab siis minust — ma suren igavusest... Mõtelge, härra doktor, sõbrannad ootavad mind otse pikisilmi. Oh, teie ei tea, milline isu on mul praegu söögimaja praadide järele! Mul tuleb külmavärin pääle, mõteldes, et professor arvas kord minust: „J'y suis, j'y reste." Sa halastus? Aga näete — pärast härra professori neljandat „katsepritsi" ütlesin kohe mehele: ei, parem on! Hingamine muutus nii kergeks ja... oh kui hää meel mul on," jutustab proua elavalt.

— Teie temperament on nakkav. Huvitav oleks teiega vestelda, aga näete — töö. Mis teha? naeratab doktor Purre sammu seades.

„Ma mõistan teid. Tõsi, meie pole kunagi aega saand teineteisega rääkida. Teate, sellest on täpsalt kaheksa nädalat tagasi, kui käisime mehega esimest korda pärast tema palavikku pargis jalutamas. Ta oli nii nõrk, et — oh! Ühel vihmasel hommikul, kui mu mees sai professori pritsist paremaks, ütlesin: saagu, mis saab — mina lasen enesele ka teha. Oh, mul on lõpmata hää meel, et saan siit ikka tervena minema!"

— Muidugi, jah, jah! Kes võis seda uskuda, ütleb doktor, jälle samme seades.

„Ma tean — teil on kiire ... Aga härra professor ei uskund ise ka. Mehe suhtes mitte hoopiski! Usun, meie oleksime paranend ilma selle „kahtlase lõikuseta". Ma ei taha sellest enam kuuldagi! Hää küll — nägemiseni, härra doktor!"

Doktor Purre lahkub ja naeratab selle „kahtlase lõikuse" üle. Pärast Saha juures proovitud katsepritsi professor tegi Passidele algupärase ettepaneku. Ta kavatseb neid kastreerida. Seega prooviti kõige viimsem abinõu, et saavutada ainult tervis . . .

„Ennem ma suren, aga — ei, ei!" nuttis tol korral proua Pass.

Professori igakülgne selgitus viis neid veendumusele ja näitas neile nende rumalust. Operatsioon jäi saladusse. Passid paranesid edukalt. Ka saladuslik „süstim" mõjus kopsukoele parandavalt. Nii avaldus tervendav mõju kahest küljest korraga. Professor Puustal istus väsimatult kahe voodi juures ja uuris püsivusega lamajate kopse, hingamist, verd.

— Nüüd see kohtuprotsess. Niisuguseis asjus on geeniused õrnad. Ta ei julge tulla rahva silma alla, sõnab ootav härra Pass, kel pole kuhugi kiiret.

„Kui professor nüüd ei tule ja meie sõidukava rikub, siis arvan ma peaaegu, et ta on sõgedaks läind. Mõtle, Mart — üleeile öösi olevat teine magand all Lillevälja mäe heinaküünis. Kas sa ei naera?"

— Tujukas, muud midagi!

Härra Pass hingab aeglaselt, kuid tervele inimesele omaselt. Kuigi ta arvab hingavat ühe kopsuga, see ei takista edaspidi kergemat tööd tegemast. Küsitledes ta tervisest härra Pass naljatab:

— Selle asemel, kui teie kolm korda hingate, mina pean neli sõõmu tõmbama. Muud vahet ma ei tunne.

„Teil oli julgust mängida eluga ... sääraste kahtlaste katsete juures," räägib proua Raam osavõtlikult: „Ei mina — oh hoidku — ei ..."

— Keegi ei uskund riskeerida! Minu mees, tema on niisugune julge, ütleb proua Pass, levkoisid kallistades.

„Jumal jääb ise süüdlaseks, kui see õige on — professor Puustal olevat protsessil niivõrd vihastund, et unustand ühe tähtsa preparaadi koosseisu. Nii rääkis mulle õde Iida," kahetseb proua Raam.

— Jah, meie pärast olgu, kuidas on. Igatahes meie peame jätma jumalaga. Ainult niipalju — lahkume ilusate mälestustega!

Kes oleks Passidest lootnud sellist edu? Keegi uustulnuk noormees ulatab proua Passile lilli, siis käe:

„Hääd tervist — tervist, proua!"

Proua naeratab. Preili Liis, kes seisab oma nägusa Antsu kõrval ega lähene millegipärast härra Saarele, lausub uustulnukale saladusliku tõsidusega:

— Mis teie teete — ärge tervist jagage! Niisugune tegu pole siin veel hääd tähendand!

Noormees kohkub märgatavalt. Ta pole ebausklik, kuid arvab olevat teinud märkuseväärilise vea. Naeratab kohmetult:

„Jah, preili — sellest ka midagi..."

— Teie eksimus on kahekordne. Teiseks — haige härra ei ulata tervele daamile kunagi kätt... ega ütle „tervist". Mis tervist on teil jagada? Muidugi, proua on suuremeelne, ei pane teile seda pahaks, noomib preili Liis.

Peaaegu üleolevad on liigutused, millega Passid mahajääjaid kätlevad. Nad on terved, see on nende võit. Auto võtab nad oma sülle, viies ära kaks tervenenut, keda Saluvere on parandand.

Passid sõitsid ära professorit nägemata. Õde Iida on sellest ärev. Kuidas küll professor Puustalit rõõmustab paranenuid saata . . . ja nüüd . . . Õde Asta nime ta vihkab. Õde Iida teades see nurjatu õde ei võitnud oma süüdistustega midagi. Ainult rikkus kalli mehe meelerahu!

„Linda! Tooge mulle uus kittel, kohe!"

Õde Iida heidab järsku ja tigedalt kitli ült, sest seda kandis kord õde Asta, see rumalate elukommetega... Veel täna ta laseb sidooliga puhastada käepidemed toa uksel, kus elas Saha. Niisugused...

— Õde, olete viimasel ajal nii paha, et... räägib Linda lepitavalt, kitlit ulatades.

„Kunas ma kellegi meelest hää olen olnud?"

— Seda on näha, jah.

„Mis teie ütlesite mulle vastu, mis?"

— Ütlesin, et keegi ootab teid, õde — all vestibüülis. Muidugi mõni uus haige jälle.

See oleks täna viienda haige sissetulek ja vastuvõtt. Õde Iida tahaks end korralikult tühjaks riielda, kuid, nagu näha, ei leia selleks aega. Tõesti, väljaspool Saluveret peetakse tõsiseid lahinguid, mis lõpmatuseni annavad kopsuhaavatuid. Haavatuid seni, kuni inimene võitleb raha, au ja sisutu elu eest.

Õde ei leia vestibüülist mingit „uut haiget". Seljaga

tema poole seisev naisterahvas on ometi preili Liis. Ei tea, kes teda ei tunneks juba kleidist. Õde Iida astub preili Liisi selja taha ja kurjustab:

„Kas põetasime teid terveks seepärast, et võite mind narrida? Lasete mul treppidest alla joosta ja mängida titat. Ma tahan..."

Õde võpatab. Tervituseks ulatatav käsi pole kelleltki muult, kui kadund Võhtma abikaasalt. Haigestund prouat saadab keegi noormees, kelle liigutused ilmutavad ülevoolavat energiat, nägu varjatud kavalust.

„Kuidas ma eksisin!" vabandub õde. „Meil on keegi vallatu preili Liis... Arvasin, et tema... Ta paranes professor Puustali uue seerumi läbi. Meil oli pahandavaid asjaolusid — muidugi kuulsite... Rumal skandaal ühe alatu õe aluseta kaebusel..."

Proua Võhtma pilk jääb ükskõikseks, kuulgu ta siin praegu veel palju põnevamat uudist. Tundub, ta tuleb siia kui vastu enese tahtmist, on justkui pahane vastuvõtjaile.

— Ma ei loe ajalehti! ütleb proua Võhtma nipsakalt.

„Nii! Soovite elamiseks oma mehe tuba, proua?" küsib õde, teadmata, miks.

— Ei! Palun juhatage mind professor Puustali jutule!

Õde kehitab õlgu. Professor Puustali jutule? Seda küll edaspidi, kuid täna mitte! Selle asemel õde juhatab hellitatud prouale toa. Haige saab Valge lossi kuulsaima voodi, mis tema üllatuseks on ehitud vanikutega. Siin elas proua Pass, kes hiilgavalt paranes ja just täna lahkus.

Elatand õde rääkigu lastele sääraseid meelitusi, mitte täiskasvanuile. Proua ja tema saatja naeratavad. Õde Iida jätab nad kahekesi. Proua Võhtma viskab kaasasolevad roosid hooletult lauale ja sõnab noormehele kibestunult:

— Kes võis arvata, et mina siia?... Saatus, kallis poiss. Oh, mul on palav...

Noormehe vastus pole õieti arusaadav. Proua vaatab talle silmi ja ta laud niiskuvad. Pilk muutub tungivalt paluvaks, kui ta värisevi huuli küsib:

— Sa ei hakka teistega, ei? Sa ei unusta mind, kallis...

„Ei..."

— Kinnita, et sa ei tee seda! Ütle, et — ei? Naise silmis on palju abitut, lootusetut, rahutut palvet.

„Mine ikka, armas..."

Saatja lahkub, kui on oma armukest kergesti suudelnud. Elegantne proua rõivastub pikkamisi lahti ja heidab mõtlikult voodile. Ta on väga väsind. Ta siiski ei uinu. Hästihoolitsetud sõrmed avavad ridikülli, millest leiavad lehekese aadressidega. Ta kõlistab.

— Mis on proual? Ah, soovite lasta midagi osta, proua? küsib Leeni, uksel seisatades.

„Paluge minu mehe sõber. Mis ta nüüd oligi... Ahjaa, härra Saha paluge. Tahan temalt küsida oma kadund mehest."

— Kohe, proua! Põetaja lahkub.

Leeni unustab; ta hajameelsuse põhjustab abiellumismõte. Ta ise teab — kellegi vanema haige härraga. Põetaja pöördub koridorist tagasi ja vabandab oma eksitust. Sahat ei ole enam. Kuigi vaheaeg on vägagi lühike, jah — see on siiski tõsi... siin juhtub sageli niiviisi...

Proua Võhtma kahvatub. Siis vaikib Leeni samuti kui külaline. Prouat valdab iseäralik kohmetus. Ja Leenit piinlikkus oma rumala eksimuse üle.

— — —

„Leeni, vaadake, kus on doktor Sui," hüüab doktor Purre ruttavalt. „Kohe, ärge venige!"

— Ah, doktor Sui?

„Kas teie ei tunne teda?"

Varsti ilmub otsitav. Doktor Purre, kes näeb oma abilise hooletust, küsib pahaselt:

„Härra doktor, kas andsid proua Võhtmale tilgad?"

— Palun, mille vastu? pärib doktor Sui aeglaselt.

„Sa aeg, tema küsib veel! Visiidil rääkisin pikalt ja laialt — tema ei kuule, tema unistab! Mis haigutamine siin viimasel ajal on? Minul on kiire, teil kõigil näib aega olevat."

Doktor Suile tuleb nüüd ordinaatori korraldus taas meelde. Küll ta annab rohu. Tõesti, palju tööd, nii mõnigi toimetus peab jääma homseks. Säärane veniv olek pahandab ordinaatorit. Kas doktor Sui oma laiskuses käis vaatamas, kus on professor, kes lubas tööle tulla?

— Ma ei leidnud professor Puustalit, ütleb doktor Sui.

„Inimesi ei leita, nendega kohtutakse!"

Doktor Purde noomitus sunnib doktor Suid otsima mingit sõna enese vabanduseks, või vähemasti mõtetki, millega ennast iseenda ees õigustada. Rumaluses ei saa seda süüdistada, kes on teist korda lõpetamas ülikooli. Hajameelsuses küll! Ainult ettevalmistatud jutlused muutuvad doktor Sui juures tema pärisosaks. Ta on kuldsuine kõneleja. Seda on ta juba ammu, mitmel puhul tundnud, et ta enam ei ole arst.

„Kui sa ka oleksid Demosthenes isiklikult, arstiks sina ei sobi. Aita mind siin aparaadi juures, mis sa vahid!" käratab doktor Purre, ise kiires tegevuses.

— Vabandust...

„Palun, too apteegist värsket tuberkuliini ja süsti selle nimekirja järgi. Mine nimelt ise — nad ajavad sääl segi," korraldab doktor Purre.

Doktor Sui on teenistusvalmis, palub ainult teada tuberkuliini asukohta apteegis. Võib ta seda leida suuremast või vähemast kapist? Kas purgike asub paremal pool kapis, või selles, mis seisab uksest vasakul, ja lõpuks — kuhukohta ta peab seda süstima?

„Käi põrgusse!"

— Miks nii . . .

„Ah, lähen juba ise!"

Enne kabinetist lahkumist doktor Purre ulatab abiarstile poogna paberit ja palub luuletada lapseristimissalmi. Doktor Purre on veendund: korraga mitmel teadusealal tegelda, tähendab olla ebatäielik igal pool. Kunstnik on see, kes näeb üht ala ja elab sellele.

Doktor Purre väljub pikkade kaapavate sammudega, pilk tige sarvraamsete prillide taga. Apteegi ukse avand, jääb arst kui halvatult seisma, soe tusk ihul. Ta näeb Kadit, kes seisab narkootiliste ainete kapi ees, arseenikupudelike käes.

„Mis sina . . . kallis, sellest uurid? Parem, kui sa ei tule apteeki. Sina ei oska siin midagi . . ."

— Aga kui ma õpiksin? küsib Kadi, tasa naeratades.

„Kui sa õpiksid? . . ." kordab arst.

— Tahaksin asuda õepraktikale . . . Tõesti, mul on igav üksinda toas! Seejuures Kadi häälekõla tundub isesugusena.

„Sa . . . sa — võtsid midagi, mis? Ütle, mis sa siin tegid?" küsib ehmund mees.

Piinlik vaikus. Kadi naeratab, enne kui sõnab:

— Ära karda, mida sa arvad — ei, ei! Lugesin vaid mürkide ladinakeelseid nimesid. Ütle, kas ma võiksin asuda õepraktikale, mis? küsitakse korduvalt.

Doktor Purre pole selle vastu, kui keegi tahab midagi kasulikku õppida. Kui tema, kallis, mõtleb seda tõsiselt, siis on põhjust õnne soovida.

„Too siis tuberkuliin kabinetti ja tule ise süstimiste juurde," ütleb doktor naeratades.

Kadi hüpleb rõõmust, lausudes plikalikult:

— Kui tore! Nüüd on mul tuberkuliin ja . . . prits on mul ja . . . kui tore!

Arstiriistadega ja klaaskappidega dekoreeritud kabi-

nett pakub õppurõele palju uudist. Kadil on tarvis palju tähele panna, enne kui lubatakse teotseda. Mees tutvustab teda uute abiarstide elulugudega. Ülikool soovitab Saluverele oma kaht lootusiandvamat kasvandikku. Üks neist kaitses hiljuti doktoriväitekirja, millise teema aluseks on võetud esmakordselt professor Puustali teaduslike uurimuste tulemused.

„See noor teadlane ilmutab juba varakult sitket annet ja suurt püsivust oma kutses," arvab doktor Purre.

Kadit ei näi see huvitavat. Ta pilk peatub haigeil. Kuigi nende kopsud on täis auke, väliselt ei olegi see nii tuntav. Mõni noormees omab isegi ladvaõunana punaseid põski.

— Nad ei köhigi väga. Mulle meeldib õekutse, lausub Kadi pilku langetades.

„Jää siis sellele kindlaks!" ütleb doktor Purre.

Põhjalikuma vaatluse juures Kadi leiab — nad pole ometi võrreldavad tervetega. Nende rinnakorvid osutuvad koguni kitsaiks doktor Purde laiade õlgade kõrval. Jumal andestagu — kuidas Kadi näeb seda alles esmakordselt! Ta tõstab käe nagu paluvalt oma mehe õlale ja lausub lapseliku õrnusega:

— Milles võin sind täna abistada?

„Täna?" küsib doktor Purre ja lausub naeratades: „Ole pai, mine keeda mulle sooja kohvi. Nii — jah — sinu keedetud kohvi ma pole veel joonud. Ole paikene!"

XI

Õde Asta jõuab Mikkuri tallu. Peremees Karla on rõõmu pärast otsekui meelest ära. Veel täna ta tahab õele näidata oma krundi suurust, põllumaa häädust ja heinamaa kumeraid künkaid.

Eemalt vaadatuna näib talu nagu kollakashall meekärg, mis pillatud lehtedesse ja õitesse. Rohtaiast viib jalgtee üles nõlvakule, mille ümbrus tundub kutsuvalt kodusena. Ühel pool nõlvakut õõtsub vili põldudel, teisel pool rohendab mets ümber sinava järvevee, mille kaldal kasvavad looklevad sõnajalad.

Selle toreda ümbruse imetleja unustab haigla rohulõhnad, mida tuul hajutab ta rõivastelt. Kutsuvad avarused võluvad, silmade ees läheb pikkamisi nagu selgemaks, meelte rusuvus näib kaduvat päikesest hõõguvasse maapinda. Tänuväärne on iga õhusõõm, mida siin suvel serveeritakse segatult heina omapärase lõhnaga. Õde arvab oma põski muutuvat minutitega roosamaks.

Siin, nõlvakute, metsasalude ja järvede ümbruses elavat ka proua Kaste. Ta kasvatavat poega isakodus rõõsa piima ja aedviljaga.

— Valter juba suur poiss. Pea see laps maal ei kasva, jutustab talurahvas.

„Mind huvitab uudis, et mees käib proua Kastet linna tagasi palumas. Ja Saluveres ei tahtnud kuuldagi naisest ega lapsest," imetleb õde naeratades.

— Käib, jah! Oli põlvili palund naise isakodus voodi ees — tulgu tagasi, leppigu ära. Aga naine oli ka käratand — oled läinud, mine tagasi oma lõbude manu. Mul nüüd poeg isegi . . . ei tea mis sinust enam . . . Nii jutustab Mikkuri perenaise õde Astale.

Pärast lõunat õde kohtab järve ääres juhuslikult endisi haigeid preili Meetat, nüüdset proua Kumerit oma mehega. Nad on siin läbisõidul. Mõlemad kehakaalult tublisti juurde võtnud, väga lõbusad ja . . . rõõmsad eneste pärast.

„Mõtelge ometi, õde Asta — kuidas ta mind igapäev nimetab. Ei, ma ei julge ütelda," tähendab proua Kumer oma mehele vaadates.

— Palun, palun!

Proua Kumer murrab pillirootuti ja naeratab kahtlevalt, jälle mehele vaadates, naeratades:

„Mõtelge, jah, ta nimetab mind igal pühapäeval täpsalt kell kaheksa hommikul väikeseks Valgest lossist leitud mooninupuks!"

— Tõesti — kui huvitav?

„Kihlveo pärast," osatab härra Kumer rahutult, pöördudes oma noorele naisele: „Mis sa siin tuulad!"

Proua Kumer seob käed vallatult mehe kaelale:

— Mina tuulan? Ühel hommikul jäi teine, vaeneke, magama, küll siis vabandus. Kirn tegi minuga selle lepingu seitsmekümne viie aasta pääle, naeratab proua erilise kõlavusega.

Nad unustavad, et nad pole üksi. Vestluse innust tiivustatult kallistavad teineteist kui väikesed beebid. Jäävad naeratades vaatama teineteise silmi. Ainult teineteist nad näevad . . .

Õde Asta eemaldub hiilivalt. Nad on oma õnnega tema tundeid puudutand. Eemale, põõsaste varju jõudnud, ta puhkeb korraga jooksma kui tuul, mis liigutab lehti ja painutab võsalatvu. Peatub lohkliku kivi juures ja hakkab valjult naerma. Selles naerus tundub häiritud meelt.

„Ei, mitte sinna, kus liiguvad nemad. Ei, ei — mitte järvele," mõtleb ta vaikides.

Ta laskub seliti ristikheinale, suleb silmad ja tõmbab kätega kahelt poolt lõhnavaid õisi oma näole. Ta otsekui küsiks: „Kas leiduks kedagi, kes temale ütleks aastaski kord — väike Valge lossi putukas?"

Käed avanevad ja ristikheinavarred tõusevad püsti. Ta tõuseb istukile, näeb väljade avarusi, näeb sumisevat metsmesilast, kes lendab ristikheinanupult nupule. Mesilase raskusest õiepää langeb mõne millimeetri võrra. Õisikule pudeneb nähtamatu kübemeke võõrast õietolmu... Putukas saab tasuks nokatäie mahla, lendab

minema suminaga, millel on otsekui tänusõnade kõla. Õienupp tõuseb jälle mõne millimeetri võrra. Siis jääb ta vaatama päikesesse sirutatud lehtedele.

Mäenõlvakult alla talu poole joostes kergitab tuul ta juukseid. Õde Astal on tunne, kui lendaks ta. Enne Mikkuri väravani jõudmist ta seisatab ja huuled liiguvad:

„Oled kord läinud — mine! Mul on nüüd poeg isegi, ei tea, mis sinust enam... Huvitav, et naisel temast enam midagi polnud. Aga näe — lapsest küll! Imelik?"

Ta jookseb lõõtsutades õue.

— Astake, ae! Tule, joo piima. Kas valan haput või rõõska? hüüab perenaine, endine Valge lossi „kojaemand" oma sahvrist.

„Ma ei taha õieti midagi. Aga kui, siis olgu see hapu. Haput kurki tahaksin."

— Ma tean . . . saad, saad! naeratab perenaine.

Karla näitab õde Astale oma tugevaid lehmi, vagusaid hobuseid ja kokutavat kanakarja. Peremees astub ees, kaabu julgelt teisel kõrval, rukkikõrs hooletult suunurgas. Tema väikesed pojad ei jää isast sammu maha.

Need inimesed pole enam need, keda õde tundis Saluveres. Nad on nüüd oma ümbruse olendid, terved, iseteadvad, rahulikud. Vähem kui naljatus meelitab neid valjusti naerma.

Väike Ants kilkab iga kana juures. Tädi Asta peab vaatama siit seda ja seda siit. Tädi Asta vaadaku korraga igale poole.

„Sirr-klok-klokk," kutsub kukk kanad kobarasse.

— Näe — vaata, tädi Asta!

„Jah, jah!"

Üks kirju iseteadev kana omab rohket peenperet. Ta ei hooli kuke klokutamisest. Üsna asjalikult liigub nende veerevate kollaste lõngakerakeste keskel. Aeg-

ajalt ja iseseisvalt siblib oma poegadele midagi nokahüveks lagedale.

„Teie, väikesed tibipojad!" Õde püüab neid asjata.

— Tädi Asta, kas tahad magusaid suhkruherneid — meil on aias? pärib Ants.

„Küll ma siis ütlen, kui tahan."

— Või tahad juustu? Isa tõi meiereist, sahvris on, teatab Velloke.

„Jah, küll ma siis ütlen," naeratab tädi Asta.

Mikkuri külalised ei tohi tunda kõhutühjust. Kahju sellest, kes tunneb siin igavust, sest talul on ometi mets, järv, nõlvakud. Peab ütlema, oma miljöö kiiduks on neil mullamuttidel ja veistesilujail õigus. Õde Asta ongi unustamas oma minevikku. Kas on vaja sõdida hingerahu taastulemise vastu, kui see kipub kaisutama? Suudelgu tuul tuimund tundeid. Pleekigu päike murelikke mõtteid kui pahu katteid.

Väikesed notsud niuksuvad heledalt ümber aeglaselt rõhkiva vanasea, kes on kastnud oma pekikere karjaaia porilompi. Kõigest hoolimata kümme põrsapõnni leiavad võimaluse haarata hambasse teatavad piimapiibud. Kostab aina rahulikku rõhkimist ja kerget ludinat, mis veab vaatajate suud naerule.

„Vaadake seda kõige väiksemat, näe, näe. Sellesse seapoega olen kõrvuni armund. Kas võin teda hakata kasvatama?" üllatub õde Asta kirjule põrsapõnnile tähendades.

— Kes siis sel-selle vastu on! ütleb peremees kindlalt ja sülitab lirtsti üle aia. — Ja tõmbame mil-mihkli-päevaks maha, kui tahad?

„Oi — seda ei taha!"

— Miks sa ei taha? küsib väike Vello. — Kas kardad, et kõvasti kisendab või?

Kaelkoogu haakide kolisedes rühib Karla naiseema üle õue. See on väga vana näoga auväärne eideke.

Ta nina piirjooned tuletavad meelde sügavaid põuapragusid kuivand maakamaras.

„Emake, olete vist juba väga vana. Aga tõstate nii raskeid ämbreid ja naerate kui laps?" küsitleb teda õde Asta.

— Eh-ee, tütreke! Ei mina põle tundnud, mis on haigus. Jumal tänatud — rinnad on ikka terved, nagu kõlisevad, naeratab hambutu suu lõbusalt.

„Rinnad kõlisevad kohe?"

— Haigus ei tule lausa maale, haigus tahab ennem sakste juures lossides olla!

„Tädi Asta — vaata, näe!" kilkab Ülo.

Karjaskäiv peremehe poeg on kusagilt leidnud noore, tigeda varese. Nad hiilivad nööri otsa seotud linnuga imetava sea selja taha. Sedamaid on vihane vares nokkapidi harjaslooma turjas. Siga hüppab röhkides üles, teadmata, milles on siis tema süüdi varese ees.

— Äh-äh-äh . . . lõkerdavad poisid kooris.

„Aavo! Kus-kust sa varese said? Sa võtsid pespesast, see on sinu temp?" küsib isa järsku.

— Metsast leidsin, noh!

Aavo õpib algkooli kolmandas klassis. Isa ei mõtlegi teda professoriks koolitada. Hiljem maailmarahvale naeruks veidraid tükke tegema ja ajalehtedele lobisema. Seda pole!

Nad istuvad aidaukse ette murule. Peremees küsitleb endisi sanatooriumi tuttavaid. Perenaise jutt piirdub oma poegadega, kes läheduses vallatlevad. Ühest peab saama kõrgem ametimees, kui nõuandja vendadele. Teisest poisist kasvab külasepp, ülejäänuist tublid põllumehed. See on ema huvi, millele ta näib elavat.

Aida juures veeretab mees vankrile sajakilolisi terakotte otse mängides. Ta sitked sõrmed ja tugevad käsivarred reedavad üliküllast jõudu. Talutöö raskus ei näi teda kohutavat.

Õde Asta peatab teda, kõnetades:

„Milline jõud! Harjutate pommidega või maadlete?"

— Ei midagi. See on see sport, nagu näete. Seda ütelnud, mees heidab raske koti lennul vankrisse, mille põhja see vajub peelepuude nagisedes.

„Teie lõhute vankri ära! . . . Ja kõik selle jõu olete saanud ainult tööspordist?" imetleb õde.

— Ega töö just üksi. Lisaks lõunane puhkus. Vahest naps viina ja korralik juturaamat kah, proua, kostab lahke mehe kare hääl.

„Huvitav, et nii palju jõudu ühes isikus?"

— Nähtavasti teile meeldib toores jõud! Seda öeldes sitkete lihastega mees hüppab sammuga õde Asta juurde. Haarab meeldiva daami õrnalt oma jämedaile käsivartele ja õõtsutab õhus, kui pilluks pleekind linapunti.

„Ai, ai — ma kardan . . . Küll on jõudu, oh eluvägi!"

— Mis viga sääl jõudu näidata, kus pole vastukaalu ollagi! Nii ütleb tugev mees, oma üleolekut tundes.

Nad naeratavad vastamisi.

Õde kutsutakse tuppa, sest õhtu eel hakkab vilu kerge rõivaga. Veel mitte! Õde Asta vaatab loojenevat päikest ja langevat kastet, mis nähtamatult laskuvad alla. Tänane loojang tähendab homse päeva sündi. Ta peab veel kord imetlema, kuidas siin kõik aina jõudleb, edeneb, sigib . . .

— — —

Õde Asta kavatseb minna metsa äärde. Ta mõtiskleb metsa poole vaadates ja tuuleiil puhub paitavalt üle põskede. Kuid samas koerad puhkevad õrisedes haukuma. Ta kavatsused katkevad.

Keegi daam ja härra pöörduvad suurelt teelt Mikkuri väravale. Tohoo tonti küll.

„Tervist, õde Asta!" hüüavad tulijad.

— Keda ma näen! Millised haruldased külalised? Kuhu teie siis . . .

Preili Hilden ja doktor Sui ulatavad tervituseks käed.

Nende eesmärgiks oli külastada oma sõbrannat tema puhkekodus. Doktor Sui siia kanti tulek on üldse pisut eripärane. Teatavasti valib Järvala kogudus õpetajat. Doktoril on lootusi saada valituks, mida temale kindlustab kohalik kirikunõukogu, mille esimeheks on tema isa. Preili Hildeniga nad kohtusid alevis.

„Ja siin meie nüüd oleme!" ütleb preili, vilksti ridiküllі peeglisse vaadates.

— Huvitav! Ja teie ikka tõeliselt loobute arstiteadusest, härra doktor?

„Tõeliselt! Kui veider see ka pole. Ma ei võinud teisiti. Ülikooli astudes oli minu isa soov — teoloogia. Ma ise, nagu jonnides, murdsin tee teisale . . . Kuid pean ütlema — arstiteadus ei saanud minule kutsumuseks, õde!" jutustab doktor rahulikult.

— Aga mitte põrmugi! kinnitab preili Hilden. Vaadates hetkeks kahtlevalt doktor Suile, ta jätkab: — See on küll naljakas, aga . . . Doktor Sui kardab haigeid! . . .

„Preili Hilden, ma ei nimeta seda „kartuseks", mida teie mõtlete. Tõsi küll, sageli ma ei mõistnud ravialuste süütuid tujusid . . ." Doktor Sui ütleb seda tõsiselt.

— Vahel on tõesti raske aru saada, kas haige poolt esitatud avaldus on tõde või nali, ütleb õde, külalistele istet pakkudes.

Preili Hilden naeratab veel kord kahtlevalt ja sõnab ettevaatlikult:

„Ka mind ei mõistetud Saluveres. Kord tegin teile nalja, härra doktor, kuid . . . Ah, ärge rääkige sellest! Ärge mitte rääkige!"

Mingi saladuslik varjund õhkub nende pilkudest. See vihje saladuslikkus mõjub õesse erutavalt, kui mitte kadestamapanevalt. Kuidas, nad on armund? Jaa, nagu arvata võib, küünib selle algus Valge lossi aega. Et varjata oma nägu, õde Asta juhib külalised õunaaeda.

— Härra doktor Sui, kuidas möödusid viimased päevad Saluveres? küsib õde, et vältida pausi.

Doktor ei leia otsekohe vastust. Uuele alale ülemineku kavatsus tegi temast hajameelse, „mõistmatu inimese". Läbisaamine doktor Purdega muutus üsna võimatuks.

„Mul oli väga raske taluda, et doktor Purre laskis end usuküsimuses professor Puustalist mõjustada. Usust taganemine muutis teda iseloomult kuidagi tooremaks," räägib doktor kahetsevalt.

— Minule jäi doktor Purre juba algusest pääle üheks mõistmatuks inimeseks! Päh, ma ei tea — kuidas preili Puustal võis temaga abielluda? räägib preili Hilden ruttavalt.

Nii, kuidas preili Hilden doktor Suid jälgib, võib küll ainult armunu vaadata. Õde Asta ja doktor Sui vahelised pilgud on paljumõistvad. Doktori tähendusrikas naeratus õele tõstab viimase meeleolu. Miks on see nii, ta ei tea isegi.

Jätkatakse uudiste rääkimist. Preili Liisi uskumatust paranemisest õde teab, kuid — mis on saanud härra Saarest? Temaga olevat juhtund midagi üsna üllatuslikku.

„Kas ikka tõesti on ta areteeritud?"

— Tõesti! Sellega usun ma saatust, mis tasub inimesele vastavalt. Preili Liisi ees teeseldud armastus tõi talle, otsekui Jumalast juhituna, saatusliku löögi.

„Palun, rääkige, härra doktor! Kui ma tean, siis puudulikult," ütleb õde Asta.

— See omapärane elukogemus andis mulle sisemise tõuke, mis mind viis lähemale Kristuse õpetusele. Sündmus iseendast on keeruline ning huvitav. Oma kõrge palaviku perioodil preili Liis sonis veidrusi, mis selliseil korril pole just harilikud. Nii nõudis preili korduvalt, et tema truuduseta peigmees saaks viibimata vangistatud! Haige jäi ka hiljem selle juurde. Kuna preili Liis oma soovide põhjusi ei motiveerind . . .

„Kas ei ütelnud kohe mitte midagi?" pärib preili Hilden tungivalt.

— Hiljem härra Pass segas end asjasse. Ma ei tea, mida ta selles loos leidis, kuid andis härra Saare isikust kriminaalpolitseile teada . . . kui mingist vägivallatarvitajast, jutustab doktor.

„Mõtelda, kui huvitav . . . Ah — kui kole!" komistab preili Hilden väikesele eksimusele.

— Ma aiman, milles asi seisab, sõnab õde ootuses.

„Asja hakati uurima ja jõuti välja koguni teises suunas. Härra Saart süüdistatakse kadund Võhtma allkirjade võltsimises. Sellest olevat põetaja Linda andnud mingisuguseid seletusi. Praegu seisab noormees eeluurimise otstarbel vahi all."

— Kas põetaja Linda oli andnud seletusi? Nii. Siis on see kaabakas tõesti süüdlane! ütleb õde pahaselt.

Silmapilguks õde Asta ilmes väljendub rõõm. Saha vihavaenlane leidis kord ometi paraja komistuskivi. Õde naeratab, kuid tõsineb varsti. Selle uudise karmus teda ei huvita.

Muu seas doktor Sui oma jutlemises vihjab doktor Sahale. Ta ei unusta kunagi üht mälestust, mis neid seob.

„See oli tol korral, kui ma jutluses mõistsin hukka professor Puustali ja võib-olla polnud see õige. Professorile oli esitatud kaebus minu sümboolsest kõnest. Mu käsi oleks seekord tõesti käinud halvasti, kui minu armas kolleeg poleks mind päästnud, jutluse sisule hoopis teist varjundit andes. Ja ometi ma jutlustasin vaid tõest!"

— Ma tean, härra doktor! ütleb õde kärsitult. — Mina tõin päevavalgele selle ülekohtuse, kuigi ta jäi küll karistamata. Kuid tal on raske leida kohta, kuhu panna oma silmad!

„Ah, see on nii igav, kas me ei räägiks millestki muust?" pidurdab preili Hilden haigutades.

Külalised sammuvad väravani. Õde läheb neid

saatma, rõõmsana selle üle, et nad teda külastasid. Doktor Sui hoidub õde Asta lähedusse ja temas võib märgata isesugust rahutust.

— Meeleldi näeksin teid tuleval pühapäeval kirikus, ütleb ta õele õrnalt.

„Kuulge, jah — läheme, õde Asta!" kilkab preili Hilden elavalt.

— Ma ei teagi, kuidas oma aega kasutada. Meeleldi! Ma tulen!

„Oijah! Härra doktor, jutlustage jälle midagi väga põnevat. Kas jah?" soovib preili Hilden.

Õpetaja võtab põuetaskust imeväikese märkmiku. Lehitseb seda pisut ja ulatab selle õele, ütlusega:

— Sel puhul oleks minu jutlus rajatud märgitud teemale.

„Oi, näidake mulle ka!"

Õde Asta loeb enesele üksikuist märkustest, millest ta mõistab umbes nii: Aga tema võttis teda oma sülle, kandis üles ühe imeliselt ilusa mäe otsa. Näitas talle võrsuvaid taimi nõlvakul ja ütles: „Nii kuis lill seisab lille kõrval, nii kuis õis on langend õie kaissu ... kas nii ep või ka mina sinu juurde jääda?" Aga tema, kes oli naine sigivuseeas, tõstis pilgu üle sügava kauguse ja vastas: „Oota, kuni ma sind kutsun . . ."

Mida rohkem nad jumalagajätmisel viivitavad, seda õhetavamaks muutuvad õde Asta põsed. Ja näib, doktor Suigi ilmutab teatavat rahutust. Minnes preili Hilden vaatab mitmel korral kätt lehvitavale õele, mingi kadeduseviirg doktor Suile suunatud pilgus.

Külalised lahkund, sammub õde aeda. Korjab mõned mahakukkund õunad, vaatleb neid ning naeratab. Aia taga ojakaldad juhivad laineid järve poole, et näidata neile selle avarust. Need lained on mureliku mulla pisarad, tihti sogased ja leinavad. Alles liivakihtides puhastatult

veetilk võib ojalainele anda selle imeväärse selguse, millest laulavad laulikud.

Järgmisel päeval aias õde Asta kuuleb end hüütavat erilise valjusega.

— Tädi Asta! Sulle on üks kiri-ii! Nii kisendab väike Ants oma peene häälega, mis ähvardab kahekorra murduda.

Kiri on läkitatud kohtukoja administratiivkantseleist. Sisus teatatakse: Kodanik Asta Milli, kakskümmend neli aastat vana, on kaupmees Võhtma päranduseosas, vastavalt doktor Saha eritestamendile notari kaudu, kinnitatud selle päranduse valdajaks. Doktor Saha soovi kohaselt makstakse pärandussumma viis tuhat krooni Asta Millile välja tingimusel, et tema eritestamendis ettenähtud summa laste vahel võrdselt jaotab.

Õde jääb lõdvalt istuma, kui oleks ta saanud alkoholi. Mis see tähendab? Õnn liigub täna ainult tema ümber. Kuidas ta uskus ja oli kindel...

Ta tõstab käe vana õunapuu krobelisele koorele ja jääb seda vaatama. Igivana tüvi on üle eland küll oksamurdeid, küll muid kramastusi. Kuid aja jooksul on paranend ka sügavamad armid.

Õde Asta jääb viivuks mõttesse.

Tema laps! Noor, tugev — isa tahtejõud, ema silmad. Maa külge ema tahab teda siduda. Nii, nagu oli isa unistuseks: laiad õlad, sitked käsivarred, loomulik mõistus. Nende talu asugu Pühajärve piirkonnas või Sakalamaa südames. Keset haljendava looduse värskust nad elavad ühiselt jõule ning ilule. Sääl kummub taevaski kõrgemas kaares üle nende . . .

Õde jookseb üles nõlvakule. Siin üksi olles ta langeb kivi kõrvale, kui palvesse. Ootus valdab teda. Selle ootuse täitumisel näib langevat maailm ta rüppe. See on suurima armastuse taastulemine. Siis! Siis antakse

emale võimalus näidata oma vaimuandeid, mida ta oma lapsest teeb.

— Oma armastuse eest tahan võidelda ja võitjaks jääda!

Kui ta tõstab pää, on pilk naeratlev. Ta näol heljub lootuse jõuline viirg, kui noorel mõrsjal, kelle peigmees ei peta oma tulemisega.

Siis vaatab ta jälle kaugusse. Kui avar.

Sääl on kündide ruudulised laigud, mis mustavad kollaste kõrreväljade vahel. Punetav õhtutaevas viskab kõikjale oma kollast kulda. Suur ja elav akvarell on see, mille piirid on lõpmatud.

XII

Proua Kadi Purre korraldab parajasti kabinetis arstiriistu, kui teda palutakse telefoni juurde. Tema tähelepanelik mees, kes seisab rääkija selja taga, on huvitatud sellest kaugekõnest. Membraanis võib tunda õde Asta häälekõla, milles on palju emalikku, vaimustavat, õrna:

— Hallo, proua Purre! Kas teate, mul on poeg? Poiss on juba kahenädalane — ilus, terve ja priske jõmpsikas. Palun teid südamest õige pisut: Olge nii lahke, teie olete lähemal, viige meie isa hauale selle suure sündmuse puhul lilli ja . . . tervitage. Lubate, jah? Tänan! Vabandage, mul pole kedagi teist . . . keda võiksin paluda.

Kuuldetoru langeb lõdval käel kahvlile. Proua Purde kõrvus kõlavad kaua kaasnaise südamlikud soovid. Ja hääl, milles heliseb võimas lootus, elutahe, armsus . . . Ema ise on veel haige, tee kauge . . . tervitagu teised tema eest tema meest.

Proua vaatab mehele, et korraliku abielunaisena küsida nõu:

„Kas ma siis lähen lilli viima, mis? Isale, kel on nüüd väike . . . ilus kahenädalane poiss?"

Doktor Purre naeratab kergelt ja tõsineb üteldes:
— Lähed end väsitama . . . Meil on ju teenija.

Proua Kadi koidulalike lokkidega pää langeb rinnale. Ta õrnad huuled värisevad kergelt:

„Õigus, jah! Sul on õigus, meil on ju teenija."

Oma kaunile ning vaikivale abikaasale aitab mees mantli õlgadele. Nad ruttavad koju, et rääkida teenijaga.

Veel kord heliseb telefon. Läbilõikav kõla ehmatab proua Purret. Ta kuuleks justkui teist korda noort ema, kellel on kahenädalane poiss . . . Kuid ei, ei — see on midagi muud.

Lõunalauas proua tõstab lillelise puljongitassi suule ja teeskleb neelamist. Ta on täiesti isuta. Kiusakas mõte puurib oma salajase ja nähtamatu augu ta juuste peitu: kallist kalmu peab ometi pisut korraldama. Homme nad lähevad vargsi, koos teenijaga.

Doktor Purre sööb rahulikult, kuid süütab paberossi enne magussööki.

— — —

Üldiseks imestuseks ilmub professor Puustal järgmisel hommikul lossi. Arglikult kui külaline ta istub vestibüülis, uue ülikonna katteks valge kittel. Tema mõte on pöördund minevikku. Ta on sunnitud end tunnistama jõuetuks inimeseks. Mitte milleski pole professor Puustali elukäik parem selle noore kolleegi omast, kes oli nii õnnetu.

Mõte, elumõte otsib temas lahendust.

Meie mõtted, püüded ja ideaalid on küll suured, kõrged, ülevad. Aga tuumaks saavad nad alles teos, milleks vajame vaimu sitkust ja keha jõudu. Eks ole see iga teadusliku õpetuse alus.

— Eks põlluvilja mühavas lademes kooldub ka kõhetuid kõrsi. Kuivand puid võtab metsnik jala päält maha, kuid pehkind inimesse puutumist ta ei kannata. Kus on siin loomulikkus — kes parandab surnud puid metsades?

Professor Puustalit teretatakse. Ta ei julge vaadata oma haigete silmi.

Õpetus ja teadus on vaimseteks tuleleekideks, kuhu paiskavad endid paljud pooltoored otsijad. Kes sellest kõrgahjust ilmub uue ilmutusena, on karastatud geenius. Nii on geeniusi vähe, aga põlejaid palju. Nii oli juba Vana-Kreeka päevil. Siin kordub see samuti, nagu oli vanas Egiptuses, Assüürias, Pärsias.

Kahjutunne valdab õde Iidat, kes leiab professor Puustali liiga sügavalt mõttes. Õde võtab harduses mehe lähedale istet, naeratab — teadmata, kuidas teda lohutada:

„Haigetel on väga hää meel, et teie jälle tööle tulite. Teie ei tea, kui suurt puudust meie teie äraolekul tundsime."

— Tundsite küll . . . Aga ütelge, õde, miks teie ise seejuures naeratate. Kas ka teie vaatate minule kui . . . kui?

Õde Iida läheneb lepitavalt:

„Ei, ei! Tahaksin teid kuidagi lohutada. Olete nii pööraselt kurb, et . . . pean tahtmatult naeratama!"

— Naerge, kui soovite! lausub teadlane isekalt ja lisab kui tõotuse: — Mina pole see, kes teie arvates sulab teaduse kuumahjus nagu vaha! Rahvas ütelgu minust seda, mida ta tahab. Sellel pole arusaamist minu võitlusest. Naerge kõik!

„Meie ei naera — ei, ei! Rahvas usub! Uskuge — usub teisse!"

Professor naeratab külmalt. See troost tundub talle mage. Enda irvitajaid professor Puustal tahab kord vaikima sundida. Kahju, et ta kuuenda „seerumi" koosseis hajus meelest . . . Sellepärast ei või ta neile tagasi näkku irvitada. Aga puhkus peab andma uusi lootusi.

— Passid tegin terveks. Ma lunastan ka oma teised

ohvrid üksühe vastu! lausub professor karmilt ja tõuseb järsku.

Professor Puustalile saab paratamatuks Eestist lahkumine. Selle mõtte avaldab ta täna esmakordselt õde Iidale, kes saab ülesandeks kaasareisimise. Teises kliimas ja teiste rahvaste keskkonnas ta jätkab oma vaimse jõu tuleproovi seniseil kogemusil. Ainult aega ja puhkust — ta ei jäta!

See teade ehmatab õde; ta vaikib, sest ükski vastuseis ei pidurdaks professor Puustali tahtmisi. Õde Iida pöörab näo kõrvale.

Professor vaatab kella ja seisatab sammus, mille astus. Siis aeglaselt ja raskelt ta siirdub saali, käed seljal. Saadetud doktor Purdest ja õde Iidast, professor peatub kogunend ravialuste keskel.

Ta kõneleb varjatud rahuga:

— Oma lahkumise puhul tulin teile ütlema viimaseid tervitusi. Teie teate vaid osalt neid põhjusi, mis mulle kohustavad välismaareisu. Ma tean, teie pole huvitatud minust ega mu reisudest. Pigem on minu kohuseks täna: paluda andestust kõiges, mis minult sihitud teie suunas, nii halvas sõnas kui teos. Kui paha mees ma ka poleks, palun mind usaldada minu praksisekogemusis. Arst üksi ei suuda kedagi aidata, kui endal puudub usk tervenemisse! See on tõde! Oma usus paranesid minu lugupeetud proua Kaste, preilid Puur ja Liis. Kui ma täna Valgest lossist lahkudes midagi kaasa võtta võin, siis on see suur häämeel ja mälestus neist kallitest inimestest. Ja ometi, teie hulgast tõi neid mulle lähemale ainult nende tervis. Inimene kui looduse kõrgeim saavutus peab tervena elama oma elu — see on ja jääb minu sihiks! lõpetab kõneleja.

Haiged annetavad professorile lilli. Tänu üteldud, nende arst lahkub saalist, suur kogu pooliti vimmas, silmad nukrad.

„Kahju . . . kahju, professor Puustalist!"

Kabinetis ootab professorit põetaja Linda. Sellest, mõne päevaga kössivajunust, võib tunda vaevalt endist elurõõmsat tüdrukut. Teiste eest hoolitseva inimese kopsud halvenesid. Teistele süljekruuse ulatades . . . vaene tüdruk!

Professor Puustal seisatab. Tõstab oma suure käe paituseks endise teenija hõrenend juukseile. Kuidas see siis nii? Teadlane tahab talle justkui midagi ütelda, kuid sõnad jäävad mõtteks: „J'y suis, j'y reste?"

— Pagana päralt, lausub Linda naljatada püüdes. — Teie lahkute just siis, kui haigus hakkab mind otsast nosima. Ärge minge kuhugi, härra professor. Teie võite ka minuga kas või katsetki . . . ütleb tüdruk tõsinedes.

„Haruldane inimene, ah-aa," naeratab professor Puustal, „kus olid teiesugused varem? . . . Igatahes ma loodan, doktor Purre abistab teid nii, kuidas vähegi võimalik. Uskuge enesesse ja usaldage oma arsti!"

— Ei . . . Passide pärast usun teisse rohkem. Ärge veel sõitke, härra professor! palub haige Linda.

Professor Puustal vaikib. Tema asemel doktor Purre leiab Lindale mõne troostiva sõna.

Linda lahkund, õde Iida ütleb professorile oma tavalise ja kohmaka meelituse:

„See on nende vaesekeste saatus senikaua, kui tiisikus valitseb. Niisugune ülekohus paneb uskuma, et selle haiguse hirmuvalitsus ka kord lõpeb!"

Professor ei leia olulist vastamiseks.

Senise juhataja asemel ametlikele paberitele kirjutab alla doktor Purre. Eilsest päevast arvates ta on ministeeriumi poolt kinnitatud uueks ametlikuks juhatajaks. Tänased ajalehed toovad arvatavasti ka sellekohase sõnumi.

Need eksivad, kes peavad doktor Purret andetuks arstiks. See, mis ta oli varem, pole ta praegu hoopiski

enam. Pole tähtis, et doktor Purde väitekirja sisuks ammutati osa mõtteid noore Saha teaduslikest tähelepanekuist. Ei, tähtis pole kunagi minevik.

— Vabanda mind... Seda üteldes doktor Purre lükkab tähtsa paberi oma äia ette. See on riigivarade üleandmise akt, kuhu professor Puustal peab andma oma viimase allkirja, kui ta ei soovi, et teda edaspidi raiskamises ei süüdistataks.

Professor kirjutab alla, millega on teadlane juhikoha andnud oma järeletulijale Saluvere lossis. Ametlik toiming lõpeb vastastikuse suudlusega põsele, mis tuleb esmakordselt Valge maja traditsiooni.

Need kaks ütlevad teineteisele sooje tervitussõnu. Professor Puustal lausub surutud häälel:

„Edasi tungida, poeg! Astu edasi minu jälgedes — teoinimese karmusega! Väsimatult!"

— Teen, mida suudan . . . oma võimete kohaselt, isa! vastab doktor Purre tõsiselt.

Professor Puustal vaatab tigedalt oma väimehe silmi ja sõnab karedalt:

„Naiselikud mehed ja alaealised räägivad kahtlevalt. Mees ütleb: ma suudan seda ja teen seda! Või siis — murdun!"

Professor pöördub tütre poole, keda ta suudleb kaua, kuumalt. Siis tõstab oma targa pää rahulikult üles ja sammub kabinetist välja, ei mingit liigutust näol.

— — —

Kivinend ilmel professor Puustal astub kivitrepist alla. Ootavas kalessis võtab sõitja kõrvale istet tema kauaaegne vanemõde Iida. Mõlemad näiliselt rahul enestega.

Mahajääjaist mõned härduvad valjult nutma. Kuid on ka neid, keda ei näi nende ärasõit puudutavat.

— Õnn kaasa . . .

Hobused tõmbavad kergelt. Õõtsuvas kalessis istu-

jad eemalduvad alleele. Üksnes kahe hobuse kaheksa jala krabin prõgisevalt teekruusalt püsib mõnel veel meeles.

Palavikuliselt tormav kiirrong viib sõitjad Riia suunas. Lõuna-Eesti piirilinnast lahkuva rongiga nagu tõukaks maa endast eemale professor Puustali ühes oma saatjaga.

Kupee diivanil professor toetab valutava pää polstrile. Ta on rõhutud, räägib katkendlikult ja väsinult:

„Rahvas . . . nad ei salli mind . . ."

— Paikene, teie ei olnud neile ülekohtune! troostib õde.

„Haiged pidid kustuma . . . kas varem või hiljem. Selles jään vähemalt ma ise rahule . . . Aga kui mind ka pääle rahva . . . karistatakse — siis . . . siis on doktor Suil õigus," leiab professor hardumuses.

Õde vaatab teda osavõtlikult. Professor Puustal peaks jääma enesega täiesti rahule. Tegi, mis võis. Kunas keegi prohvet on hellitatud oma pärismaal? Tõsi, Viinis, Pariisis, New Yorgis nad kõnelevad temast . . .

— Kuid Tallinnas pahandavad!

Professor pöörab väsind silmad aknale, kui sooviks ta enam õhku. Ta suur lagipää niiskub. Siis vaikib kaua aega, kui puhates enne lausumist:

— Mõtlen, võitsin küll kuulsuse, kuid — omal maal . . . ebausalduse varemeil . . . Minu rahvas pahandas minu üle . . . Oh, palav on . . .

„Ärme mõtleme sellest — rahunege! Ei ole enam mingit pahandust. Mis oli, on unustatud!"

— Ei ole . . . Aga need on rohkem süüdi . . . Vaata sinna! Näe, säält hoovab hele valgus . . . Näe, säält Eufrati ja Tigrise jõe orgudest . . . kust ründas kõrge kultuur kõiki . . . Ja Kristuse mailt . . . kus ta usk Augustinuse läbi lõõmama lõi . . . Valge lossi mustad varjud . . . inimmure punasel foonil . . .

Õde ehmub. Jumal hoia! Professor Puustali pilk on nii seletamatult isesugune. Ta sonib, mis, mis? . . .

„Paikene! On palavik, mis?" Osavõtlik saatja ulatab talle rohtu.

— Ei, ei — lööb tagasi . . . Oh, see on vaid hingeline väsimus, sõnab professor jõuetult.

Samal silmapilgul, kui mõtlev aju elab üle üleloomuliku pingutuse, õpetlasele selgub tema kuuenda „katseseerumi" täppis valem. Olles paberile märkind saladuslikke vormeleid, ta pää vajub nagu puhkuseks seljatoele. Hingeldab raskelt.

— Juua tahaksin, sosistab ta siis.

Õde Iida avab kärmesti kohvri. Võtab lihava tomati ja ulatab selle lahatult mehele.

„Mitte mõtelda — mitte!"

Ometi näib, justkui keelu kiuste valdab professor Puustali mingi uus ning jonnakas mõte. Jätab tomati unustusse. Avab ruttu arstiriistade kohvrikese ja nõelastab pritsi, millega sooritas katsesüsteid jänestele. — Segab aeglaselt ja täpsalt mõned rohud. Täidab pritsi kollaka vedelikuga. Kiirustavalt paljastab õpetlane oma käsivarre . . .

Õde Iida kiljatab ja tõukab pritsi hoidva käe karmilt kõrvale.

„Mis? Mis tegu see on — mis?"

Õde võtab pritsi kui jõleduse, et heita seda läbi vaguni lahtise akna. Professori vaade on peaaegu hale, hääl kurvem kurvast:

— Kui minu veri talub . . . Siis loomulikult . . . ka teiste oma . . .

„Mõtelge ometi inimese viisi. Ärge mõtelge üldse . . . Teie lähete hulluks!" sõitleb õde, teda silmist laskmata.

Professor Puustal jääb rahulikumaks. Natukese aja pärast tähendab portfellile:

— Palun, ulatage säält . . . see väike pildialbum. Säält, see, jah!

Saanud soovitud eseme, professor keerab aeglaselt piltidega kaetud lehti. Kausta esilehel leidub tütar Kadi ülesvõte. Kaunis, naeratlev daam õhtukleidis. Kadi ülesvõtte kõrval on ta mehe doktor Purde pilt. Tagaküljelt vaatleja leiab Saha üksinuna. Noorelt küpsend mehe ilme on tõsine, rinnas punane nelk.

— Kas ma, räägib albumi lehitseja oma saatjale pöördudes, — jätsin oma tütrega jumalaga?

„Jah! Jah!"

Professor Puustal vaatleb veel kord iga ülesvõtet üksikult. Siis ta parem käsi tõuseb aeglaselt albumi-leheküljele. Võtab Kadi kõrvalt doktor Purde pildi ja asendab Saha omaga.

— Pange nüüd album tagasi, üfleb ta rahunenult.

„Nii. Paneme tagasi, jah. Mitte enam mõtelda. Puhake, puhake ometi, nii!"

Ometi kord, kus professor nõustub sõnakuulelikult. Võttes õe käe ta sõnab, kui andeks paludes:

— Jah, magada tahan — jah! Väga väsind olen.

Õde kohendab õrnalt ja hoolitsevalt padja ta pää alla. Kohendab vaiba lamaja jalgadele. Professor Puustal naeratab tänuks. Vastunaeratav õde Iida tõstab käe hellalt mehe palavale laubale:

„Vaenekene, kui väsind? Nii, nii!"

Ta ei näi vana, see elatand mees. Kodune ning armas on ta. On tunne, kui lamaks siin Saha, kelle pildi asendi ta vahetas oma reisualbumis. Päikesekiirte õrn viirg langeb ta näole ja pehmendab värskendavalt põhjamaise mehe karme näojooni.
